SIGMUND FREUD

PSİKOPATOLOJİ ÜZERİNE

HİSTERİK FANTEZİLER / PARANOYA
KETLEMELER, SEMPTOMLAR ve KAYGI
DİĞER ÇALIŞMALAR

ÖTEKİ / PSİKOLOJİ

ÖTEKİ YAYINEVİ

ÖTEKİ YAYINEVİ

Öteki
PSİKOLOJİ

Çeviren
Selçuk Budak

Kapak ve Sayfa Düzenleme
Özgür Yurttaş

Yapıtın Özgün Adı
On Psychopathology

4. Baskı
Ağustos 2016

© Öteki Yayınevi
Sertifika No: 25446

Baskı ve Cilt
Ceylan Matbaası
Maltepe Mah. Davutpaşa Cad.
Güven İş Merkezi B Blok No: 318
Tel: (0212) 613 10 79

Yönetim Yeri
Dr. İhsan Ünlüer Sok. Caferağa Mah. 16/10
Kadıköy / İstanbul
Tel: 0216 345 41 09
kitap@otekiyayinevi.com
www.otekiyayinevi.com

ISBN: 978-975-8012-65-7

Sigmund Freud

PSİKOPATOLOJİ ÜZERİNE

HİSTERİK FANTAZİLER / PARANOYA KETLEMELER, SEMPTOMLAR VE KAYGI DİĞER ÇALIŞMALAR

Çeviren
Selçuk Budak

ÖTEKİ YAYINEVİ

Sigmund Freud

PSİKOPATOLOJİ ÜZERİNE

HİSTERİK FANTAZİLER / PARANOYA KETLEMELER, SEMPTOMLAR VE KAYGI DİĞER ÇALIŞMALAR

ÖTEKİ YAYINEVİ

İÇİNDEKİLER

Öteki Freud Dizisi / 9
Sigmund Freud: Yaşamı Ve Görüşleri J. Strachey / 13
Kronolojik Tablo / 27

"KAYGI NEVROZU" OLARAK TANIMLANAN BELLİ BİR SENDROMUN NEVRASTENİDEN AYRI DEĞERLENDİRİLMESİNİN GEREKÇELERİ ÜZERİNE (1895 [1894]) / 33
Editörlük Notu / 35
[Giriş] / 37

I Kaygı Nevrozunun Klinik Semptomolojisi / 39
II Kaygı Nevrozlarının Ortaya Çıkış Sıklığı Ve Kökeni / 47
III Bir Kaygı Nevrozu Teorisine Yönelik İlk Adımlar / 56
IV Diğer Nevrozlarla İlişkisi / 63

NEVROZLARIN KÖKENİNDE CİNSELLİĞİN OYNADIĞI ROLE İLİŞKİN GÖRÜŞLERİM (1906 [1905]) / 67

HİSTERİK FANTAZİLER VE ÇİFTCİNSELLİKLE İLİŞKİLERİ (1908) / 83

HİSTERİ NÖBETLERİ ÜZERİNE BAZI GENEL DÜŞÜNCELER (1909 [1908]) / 97

PSİKANALİTİK AÇIDAN RUHSAL KÖKENLİ GÖRME BOZUKLUĞU (1910) / 107

NEVROZUN BAŞLANGIÇ TÜRLERİ (1912) / 121
SAPLANTI NEVROZUNA YATKINLIK
(Nevroz Seçimi Sorununa Bir Katkı) (1913) / 143

HASTALIĞIN PSİKANALİTİK TEORİSİNE
TERS DÜŞEN BİR PARANOYA OLAYI (1915) / 155

"BİR ÇOCUK DÖVÜLÜYOR"
(Cinsel Sapmaların Kökeni Çalışmasına Bir Katkı) (1919) / 171

KISKANÇLIK, PARANOYA VE EŞCİNSELLİKTEKİ
BAZI NEVROTİK MEKANİZMALAR (1922 [1921]) / 205

NEVROZ VE PSİKOZ (1924 [1923]) / 223

NEVROZDA VE PSİKOZDA GERÇEKLİĞİN
KAYBEDİLMESİ (1924) / 233

KETLEMELER, SEMPTOMLAR VE KAYGI (1926 [1925]) / 243
Editörlük Girişi / 245
Ketlemeler, Semptomlar ve Kaygı / 253

Ek / 327
(A) Eski Görüşlerdeki Değişiklikler / 327
(a) Direnme ve Karşı Yükleme / 327
(b) Libidonun Dönüşümünden Kaynaklanan Kaygı / 331
(c) Bastırma ve Savunma / 333
(B) Kaygı Konusunda Ek Açıklamalar / 335
(C) Kaygı, Acı Ve Yas Tutma / 340

Kaynakça / 345
Kısaltmalar / 352

ÖTEKİ FREUD DİZİSİ

FREUD'un temel çalışmalarının tümünü kapsayacak olan *FREUD DİZİSİ*, temel olarak *Penguin Freud Library*'deki (*PFL*) 15 kitabın çevirisine dayanan, ancak bunlarla sınırlı kalmamasını arzuladığım oldukça uzun erimli, geniş hacimli bir dizi. *Penguin Freud Library*, adı Freud'la neredeyse özdeşleşmiş olan çevirmen James Strachey'in genel editörlüğü altında Alix Strachey, Alan Tyson ve Angela Richards'tan oluşan bir editörlük kuruluyla ve Anna Freud'un işbirliğiyle Almanca'dan çevrilen ve bugün dünyadaki en eksiksiz, en yetkin Freud eserleri koleksiyonu olarak bilinen 24 ciltlik *The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud*'a (Hogarth Press, 1953-74) dayanılarak hazırlanmıştır. PFL dizisi sadece psikoloji değil, sosyoloji, antropoloji, kriminoloji, tıp, estetik ve eğitim gibi birçok alandaki genel okuru amaçlamaktadır.

Daha çok teorik çalışmalara ağırlık veren *PFL* dizisi, Freud'un tüm çalışmalarını içermez. *PFL*'nin diziye almadığı çalışmalar şöyle gruplandırılabilir: (1) Psikanalizden önceki nöroloji ve nöropatoloji yazıları; (2) Doğrudan psikanaliz tekniğini konu olan çalışmalar; (3) aynı malzemeyi içeren başka eserler, örneğin *Rüyaların Yorumu* dizide yer aldığı için, aynı konudaki diğer kısa

yazılar kapsam dışı bırakılmıştır; (4) Freud'un özel yazışmaları ve (5) kitap incelemeleri, başka yazarların kitaplarına yazılan önsözler, vb. gibi kısa denemeler.

Ancak biz, *FREUD DİZİSİ*'ne birkaç teknik cildin yanı sıra bir de biyografi eklemeyi planlıyoruz. Ayrıca, ne yazık ki okura başvurabileceği sağlıklı bir Psikanaliz Sözlüğü öneremediğim için, diziye kapsamlı bir "Kavramsal Psikanaliz Sözlüğü" eklemeyi de arzuluyorum. Bu alanda ürkütücü boyutlara varan kavram kargaşası ve keyfiyet, böyle bir çalışmaya ivedilik kazandırıyor.

Kitapta Yer Alan Editörlük Notları

Dipnotlarda ayrıntılı tarihsel ve kavramsal bilgiler verilmiştir. Bu notlar, sistemli göndermelerle önemli psikanalitik kavramların anlamı ve gelişimi tarihçesi konusunda bilgi vermeyi amaçlamaktadır. Ancak bu editörlük notlarının [yani, çevirmenin ve/veya editörlüğün sonradan eklediği notların] *Standard Edition*'daki kadar ayrıntılı olmadığını söylemek gerek.

"Editörlük notları," Freud'un kendi notlarından köşeli parantezle [ ] ayrılmıştır. Bu notlardan bazıları Penguin editörüne, bazıları da bana aittir. Bazı notları, İngilizce'ye çeviriyle, o dilin yapısıyla veya kültürüyle ilgili olması nedeniyle ya tamamen attım, ya da Türkçe'ye uyarladım. Bazı notları, Penguin'in görüşüne de yer vererek değiştirdim, bazen de tamamen yeni notlar ekledim. Ancak Penguin ile benim notlarımı birbirinden ayırdetmek için özel bir işaret kullanmadım; ama kaçınılmaz durumlarda ismimin baş harfleriyle notun bana ait olduğunu belirttim.

Metin içinde, Freud'un bu dizide yer alan çalışmalarının (kitap veya bölüm, makale, vb.) adlarını Türkçe olarak verdim, ancak kaynakçada özgün adları da korudum. Dileyen okur, paran-

tez içinde verilen referans tarihlerinden (1933a gibi) ilgilendiği eserin özgün adına ulaşabilir. Ayrıca, yabancı literatürü izleyen okurun, özgün kaynakçaya rahatça ulaşabileceğini varsayarak referans bölümünde Freud'un çalışmalarının sadece İngilizce adlarını (varsa) verdim. Kitaptaki sayfa göndermelerini, dizinin henüz tamamlanmamış olması nedeniyle, olabildiğince bölüm göndermesine dönüştürmeye çalıştım, ancak "X. Bölümün başlarında, ortalarında, sonlarına yakın bir yerde," vb. ifadelerle bu eksikliği biraz olsun dengelemeye gayret ettim.

SIGMUND FREUD: YAŞAMI VE GÖRÜŞLERİ

SIGMUND FREUD, 6 Mayıs 1856'da o dönemde Avusturya-Macaristan İmparatorluğu içinde yer alan Moravia'nın küçük bir kasabası olan Freiberg'de doğar. Dışarıdan bakıldığında seksen üç yıllık yaşamı bir bütün olarak uzun uzadıya anlatılmayı gerektirmeyecek kadar olaysızdır.

Orta sınıftan Yahudi bir aileden gelen Freud, babasının ikinci karısının en büyük oğludur. Aile içindeki konumu alışılmışın biraz dışındadır, çünkü babasının zaten ilk karısından iki yetişkin oğlu daha vardır. Bunlar ondan yirmi yaştan daha büyüktür, birisi evli ve bir çocuk babasıdır; yani o aslında bir amca olarak dünyaya gelir. Bu yeğen, çocukluk yıllarında en az kendi kardeşleri (ki yedisi ondan küçüktür) kadar önemli bir rol oynar.

Yün tüccarı olan babası, Freud'un doğumundan hemen sonra giderek artan ekonomik sıkıntılara girer. Bu nedenle Freud henüz üç yaşındayken Freiber'den ayrılmaya karar verir ve Manchester'e yerleşen iki büyük üvey kardeşin ve çocuklarının dışında ailenin tamamı bir yıl sonra Viyana'ya yerleşir. Freud yaşamı-

nın çeşitli dönemlerinde İngiltere'de onlara katılmayı düşünür, ama bunu yaklaşık seksen yıl boyunca gerçekleştiremez.

Viyana'da, Freud'un çocukluğu boyunca aile sıkıntı içinde yaşar; ama babası, zeki ve çalışkan olduğu anlaşılan oğlunun [Freud'un] eğitimine değişmez bir öncelik verir ve masraftan kaçınmaz. Bunun sonucunda henüz dokuz yaşındayken "*Gymnasium*"u (ortaokul) kazanır ve bu okulda geçirdiği sekiz yılın son altı yılında sürekli sınıf birincisi olur. On yedi yaşında mezun olduğunda ne olacağına henüz karar verilmemiştir; o güne dek çok genel bir eğitim alır, üniversiteye mutlaka gideceği belli olsa da, hangisine gideceği belli değildir.

Freud birkaç yerde, yaşamının hiçbir döneminde "doktor olmaya heveslenmediğini" ısrarla vurgulamıştır. "Daha ziyade," diyor, "doğal nesnelerden çok insanla ilgili konulara yoğun bir ilgi duyuyordum."[1] Başka bir yerde şöyle yazıyor: "Çocukluğumda, acı çeken insanlığa yardım etme özlemi duyduğumu hatırlamıyorum... Gençliğimde içinde yaşadığımız dünyanın bilmecelerini anlamaya ve belki de çözümüne katkıda bulunmaya yönelik ezici bir ihtiyaç duyuyordum."[2] Başka bir yerde de son yıllarındaki sosyolojik çalışmalarını tartışıyor: "Doğal bilimler, tıp ve psikoterapi alanlarında yaşam boyu süren *bir dolambaçtan* sonra ilgim, uzun süre önce, düşünemeyecek kadar genç olduğum bir dönemde beni çeken kültürel sorunlara tekrar yönelmiş bulunuyor."[3]

Söylediği kadarıyla o günlerde bilimsel kariyer seçimini belirleyen şey, okulu bitirmek üzereyken katıldığı bir okuma dersinde okunan ve (görüldüğü kadarıyla hatalı olarak) Geothe'ye atfedilen "Doğa" üzerine yazılmış aşırı süslü bir deneme olur.

1 [*Otobiyografik İnceleme* (1925d), girişe yakın bir yerde.]

2 ["Amatör Psikanalizi Sorunu'na Sonek" (1927a).]

3 ["*Otobiyografik İnceleme*'ye Sonek" (1935a).]

Ama bilimi seçmesi halinde pratik nedenler seçimini tıpla sınırlar. O da 1873 sonbaharında, üniversiteye on yedi yaşında bir tıp öğrencisi olarak kaydını yaptırır. Ama o zaman bile tıp derecesi almak için acele etmez. Dolayısıyla ilk bir iki yıl çeşitli konularda dersler alır, ama düzenli olarak ilk önce biyoloji, daha sonra da fizyoloji üzerinde yoğunlaşır. Üçüncü sınıftayken Karşılaştırmalı Anatomi Profesörü ödev olarak ondan yılanbalığı anatomisinin ayrıntılı bir incelemesini isteyince (ki bu, dört yüz kadar örneğin kesilerek açılmasını gerektirmiştir), ilk araştırmasını yapmış olur. Kısa bir süre sonra Brücke'nin yönetimindeki fizyoloji laboratuarına girer ve orada altı yıl mutlulukla çalışır. Genelde fiziksel bilimlere yönelik tutumunun ana çizgilerini orada kazandığına kuşku yok. O yıllarda temel olarak merkezi sinir sisteminin anatomisi üzerinde çalışır ve makaleler yayımlamaya başlar. Ama bu laboratuar çalışmalarından kazandığı para, geniş ailesinin ihtiyaçlarını karşılamaktan uzaktır. Bu nedenle sonunda 1881 yılında tıp diplomasını almaya karar verir ve bir yıl sonra Brücke'nin yanındaki işinden gönülsüz ayrılarak Viyana Genel Hastanesi'nde çalışmaya başlar.

Yaşamındaki bu yön değişikliğini belirleyen şey, aile kaygılarından daha acil bir şeydir: 1882 Haziranı'nda nişanlanır ve ondan sonraki bütün çabaları evliliğe yönelir. Hamburg'un ünlü Yahudi ailelerinden birisinden gelen nişanlısı Martha Bernays'ın, o sırada Viyana'da yaşamasına rağmen, Kuzey Almanya'daki evine dönmesi gerekir. Bunu izleyen dört yıl boyunca nişanlısını sadece kısa ziyaretlerde görür ve iki sevgili, neredeyse her gün yazdıkları mektuplarla yetinmek zorunda kalır. Freud artık tıp dünyasında kendine bir yer ve isim yapmaya kararlıdır. Hastanenin çeşitli bölümlerinde çalışır ama kısa süre sonra nöroanatomi ve nöropatoloji üzerinde yoğunlaşır. Bu dönemde kokainin tıpta kullanılabi-

leceğine ilişkin bir makale yayımlar; Koller'e, bu maddenin lokal anestetik olarak kullanılmasını düşündüren bu makale olur. Freud zaman kaybetmeden kısa vadeli iki plan yapar: bunlardan birisi, İngiltere'deki üniversite okutmanlığına [hocalığına] benzer bir konum olan *Privatdozent* unvanı almak, diğeri de büyük Charcot'un tartışmasız otorite olduğu Paris'te bir süre kalmasını sağlayacak bir yol bursu kazanmaktır. Gerçekleşmesi halinde her iki amacın da ona gerçek avantajlar sağlayacağına inanır ve çetin bir mücadeleden sonra 1885 yılında her ikisini de elde eder.

Salpêtiére'de (Paris'teki ünlü Sinir Hastalıkları Hastanesi) Charcot'un yanında geçirdiği aylar Freud'un yaşamının akışında başka bir değişme, ancak bu kez devrim niteliğinde bir değişme yaratır. O güne kadarki çalışması tamamen fiziksel bilimler üzerine olmuştur, hatta Paris'teki işi de beyin üzerine histolojik incelemeler yapmaktır. O dönemde Charcot büyük ölçüde histeri ve hipnotizma üzerinde durmaktadır. Freud'un geldiği dünyada bu konular saygıyla karşılanmaz; ama onun bütün benliğini kaplar ve Charcot'un bu konulara sadece nöropatolojinin dalları olarak bakmasına karşılık Freud için bu, ruhsal yapının incelenmesinin ilk başlangıcı anlamına gelir.

1886 baharında Viyana'ya döndükten sonra sinir hastalıkları üzerine özel bir muayenehane açar ve kısa bir süre sonra uzun zamandır erteledikleri evlilik gerçekleşir. Ne var ki nöropatolojik çalışmalarından hepten vazgeçmez: birkaç yıl daha özellikle önde gelen otorite olduğu çocuk beyin felci üzerine araştırmalar yapar. Bu dönemde ayrıca afazi konusunda önemli bir monograf hazırlar. Ama nevrozların tedavisine giderek daha çok eğilmektedir. Boşuna bir çabayla elektro-terapi denedikten sonra hipnotik telkine yönelir ve 1888'de Liébeault ve Bernheim tarafından görünürde başarıyla uygulanan bu tekniği öğrenmek için Nancy'yi ziyaret

eder. Bunun da yetersiz olduğu anlaşılır ve başka bir yaklaşıma yönelir. Ondan epeyce büyük olan arkadaşı, Viyanalı Dr. Josef Breuer'in, on yıl kadar önce histerik bir kızı oldukça yeni bir yöntemle iyileştirdiğinden haberdardır. Breuer'i, bu yöntemi tekrar kullanmaya ikna eder ve kendisi de yeni birkaç olaya uygulayarak ümit verici sonuçlar alır. Bu yöntem, histerinin, hastanın unuttuğu ruhsal bir travmanın [yaranın] sonucu olduğu varsayımına dayanıyor ve tedavi, uygun duygular eşliğinde unutulan travmayı hatırlaması için hastayı hipnotik duruma sokmaktan oluşuyordu. Freud, çok uzun süre önce hem yöntemde hem de altta yatan teoride değişiklikler yapmıştır; bu da sonunda Breuer'den ayrılmasına ve kısa süre sonra psikanaliz olarak adlandıracağı görüşler sisteminin tamamını geliştirmesine yol açacaktır.

Bu noktadan —belki de 1895'ten— yaşamının sonuna dek Freud'un entelektüel varoluşunun tamamı bu gelişme, bunun geniş kapsamlı sonuçları, teorik ve pratik geri tepmeleri çevresinde dönmüştür. Kuşkusuz, Freud'un keşiflerinin ve görüşlerinin kronolojik bir açıklamasını birkaç cümleye sığdırmak mümkün değil; yine de düşünce alışkanlıklarımızda yarattığı başlıca değişmeleri bölük pörçük bir tarzda da olsa göstermeye çalışacağız. Bu arada özel yaşamının akışını da izleyebiliriz.

Viyana'daki ev yaşamı temel olarak renksizdir: 1891'den, kırk yedi yıl sonra Londra'ya gidişine kadar evi hem yaşadığı yer, hem de muayenehane olarak kullanır. Mutlu evliliği ve büyüyen ailesi —üç erkek üç kız çocuğu— en azından profesyonel kariyerini çevreleyen zorlukları dengeler. Tıp çevrelerinde ona karşı önyargı yaratan sadece keşifleri değildir; Viyana'nın resmi dünyasında egemen olan yoğun Yahudi düşmanlığının etkisi de en az ilki kadar büyüktür: üniversite profesörlüğüne atanması, politik nüfuz yoluyla sürekli ertelenir.

Bu ilk yılların bir özelliği, sonuçları itibariyle anmaya değer. Bu, Freud'un, kulak-burun-boğaz alanında uzmanlaşan, ama insan biyolojisine ve yaşam süreçlerindeki periyodik olguların etkilerine de yoğun ilgi duyan parlak, ama dengesiz bir doktor olan Berlinli Wilhelm Fliess'le olan dostluğudur. On beş yıl boyunca, 1887'den 1902'ye kadar Freud onunla düzenli yazışır, düşüncelerindeki gelişmeleri ona bildirir, gelecekteki yazılarının uzun taslaklarını ona gönderir ve daha da önemlisi ona, "Bilimsel bir Psikoloji Projesi" adını alan kırk bin kelimelik bir deneme gönderir. 1895'te kaleme alınan bu deneme, fizyolojiden gönülsüz olarak psikolojiye kayan Freud'un kariyerindeki dönüm noktası olarak tanımlanabilir: bu deneme, psikolojik olguları salt nörolojik terimlerle açıklama çabasıdır. Bu deneme ve Freud'un Fliess'e yazdığı mektupların tamamı şans eseri bugüne kadar gelmiştir: bunlar, Freud'un görüşlerinin gelişmesine ışık tutar ve psikanalizdeki sonraki gelişmelerin daha o yaşta Freud'un kafasında zaten olduğunu gösterir.

Fliess'le ilişkisinin dışında dışarıdan pek destek görmez. Yavaş yavaş Viyana'da kendine birkaç öğrenci bulur, ama ancak on yıl sonra, 1906'larda bir dizi İsviçreli psikiyatristin onun görüşlerine katılmasıyla durum değişmeye başlar. Başlıcaları arasında Zürih Akıl Hastanesi'nin Başhekimi Bleuler ve asistanı Jung da vardır. Bu da psikanalizin yayılmasının başlangıcı olur. 1908'de Salzburg'da uluslararası bir psikanalistler toplantısı olur ve 1909'da Freud ve Jung bir dizi konferans için ABD'ye davet edilir. Freud'un yazıları birçok dile çevrilmeye, dünyanın her tarafında psikanaliz uygulayan analist grupları ortaya çıkmaya başlar. Ama psikanalizin ilerlemesi de kendi yenilgilerini yaşar: konunun kafalarda uyandırdığı akımlar, kolayca kabul edilmesine meydan vermeyecek kadar derinlere işler. 1911'de Freud'un Viyana'daki ağırlıklı destekleyi-

cilerinden birisi olan Alfred Adler ayrılır, bunu iki üç yıl sonra Jung'un kopuşu izler. Bunun hemen arkasından Birinci Dünya Savaşı patlak verir, bu da psikanalizin uluslararası düzeyde yaygınlaşmasını kesintiye uğratır. Aradan pek zaman geçmeden en ağır kişisel trajedilerden birisini yaşar: kızını ve çok sevdiği torununu kaybeder; bu da yetmiyormuş gibi yaşamının son on altı yılı boyunca yakasını bırakmayan habis bir hastalığa yakalanır. Ama bu dertlerden hiçbirisi Freud'un gözlemlerinin ve düşüncelerinin gelişmesini sekteye uğratmaz. Düşüncelerinin yapısı genişlemeyi ve her an çok daha geniş uygulama alanları —özellikle sosyolojide— bulmaya devam eder. Artık dünyada genelde önemli bir şahsiyet olmuştur; ama hiçbir şey onu, 1936'da sekseninci yaş gününde Corresponding Member of Royal Society[1] seçilmekten daha mutlu etmemiştir. Aralarında Başkan Roosvelt'in de olduğu söylenen nüfuzlu hayranlarının çabalarıyla da desteklenen bu ünün, onu, Hitler 1938'de Avusturya'ya girince Nasyonal Sosyalistlerin en kötü aşırılıklarından koruduğuna kuşku yok; yine de yayınlarını toplayıp yok ederler. Ama Freud'un Viyana'dan ayrılması kaçınılmazdır, aynı yılın Haziran ayında ailesinden bazılarıyla birlikte Londra'ya gider ve orada 23 Eylül 1939 tarihinde hayata veda eder.

Freud'dan, çağdaş düşüncenin devrimci kurucularından birisi olarak söz etmek ve adını Einstein ile birlikte anmak, gazetecilikte bir klişe olmuştur. Yine de çoğu insan bu iki insandan birisinin yarattığı değişmeleri diğerini anmaksızın özetlemeyi çok güç bulur.

Karşılıklı bir ilişki içinde de olsa, Freud'un buluşları üç başlık altında toplanabilir: bir araştırma aracı, bu aracın sağladığı bulgular ve bu bulgulardan çıkarılan teorik hipotezler. Ama

1 [Merkezi Londra'da bulunan dünyanın en eski bilim kuruluşunun verdiği bir onur sıfatı. S.B.]

çalışmalarının tamamının arkasında, belirlemecilik yasasının evrensel geçerliliğine duyduğu inancın yattığını söylememiz gerek. Fiziksel olgular bağlamında bu inanç, Brücke'nin laboratuarındaki deneyiminden, dolayısıyla nihai anlamda Helmholtz ekolünden geliyor olabilir; ama Freud bu inancı uzlaşmaz bir tutumla ruhsal olgular alanına da uygulamıştır, bu konuda ise öğretmeni psikiyatrist Meynert'ten, dolaylı olarak da Herbart felsefesinden etkilenmiş olabilir.

Freud her şeyden önce insan ruhunun bilimsel incelemesi için ilk aracı [yöntemi] keşfeden kişidir. Dahi olarak nitelenebilecek yaratıcı yazarlar ruhsal süreçler konusunda bölük pörçük iç gözlemler kazanmıştır; ama Freud'dan önce sistemli bir inceleme yöntemi olmamıştır. Bu yöntemi ancak yavaş yavaş geliştirebilmiştir, çünkü bu incelemenin önündeki zorluklar yavaş yavaş ortaya çıkmıştır. Breuer'in histeri açıklamasındaki unutulan travma bu açıdan ilk, belki de en temel problem olmuştur, çünkü bu, ruhsal yapıda dışarıdan gözlemcinin veya kişinin incelemesine o anda açık olmayan etkin kısımlar olduğunu kesin olarak göstermiştir. Freud, metafizik ve terminolojik tartışmalara kulak asmadan ruhsal yapının bu kısımlarını bilinçdışı [bilinçsiz] olarak tanımlamıştır. Bu kısımların varlığı aynı ölçüde hipnoz sonrası telkinle de gösterilmiş; bu telkinde kişi tam uyanık durumdayken, telkin edilen şeyi tamamen unutmuş olmasına rağmen, daha önce telkin edilen bir şey yapar. Dolayısıyla bu bilinçdışı bölümü hesaba katmayan hiçbir ruhsal yapı incelemesi tam sayılamaz. Bu nasıl yapılır? Cevabın şu olduğu düşünülür: hipnotik telkinle; Breuer ve Freud tarafından kullanılan yöntem de budur. Ama kısa bir süre sonra bu yöntemin hatalı olduğu, etkisinin düzensiz ve belirsiz olduğu, bazen de hiç işe yaramadığı anlaşılır. Dolayısıyla Freud, telkin kullanmaktan yavaş yavaş vazgeçer ve bunun yerine, daha

sonra "özgür çağrışım" olarak adlandırılan tamamen yeni bir yöntem uygulamaya başlar. Ruhsal yapısı incelenen kişiden aklına ne gelirse söylemesini istemekten oluşan bu duyulmamış, basit yöntemi benimser. Bu belirleyici karar en şaşırtıcı sonuçlara yol açar; bu ilkel şekliyle bile Freud'un bu yöntemi yeni iç gözlemler sağlar. İlkel, çünkü işler bir süre yolunda gitse de, çağrışımların akışı er veya geç kesilecektir: söz konusu kişi artık söyleyecek hiçbir şey düşünmez bir duruma gelir. Böylece, kişinin bilinçli iradesinden bağımsız bir güç olan ve incelemeyle işbirliğini reddeden "direnme" olgusu ortaya çıkar. Bu da çok temel bir teori parçasının, ruhsal yapının dinamik bir şey olduğu, bazıları bilinçli, bazıları bilinçsiz olan, birbiriyle bazen uyum, bazen karşıtlık içinde işleyen bir dizi ruhsal güçten oluştuğu hipotezi için bir temel olur.

Bu olgular, sonuçta evrensel olduklarının anlaşılmasına rağmen, başlangıçta nevrotik hastalarda gözlenip incelenir ve Freud'un ilk yıllardaki çalışmaları büyük ölçüde bu hastaların "direnmesini" yenmenin yollarını bulma ve bu direnmenin arkasında yatan şeyleri açığa çıkarma üzerinde yoğunlaşır. Çözüm ancak Freud'un kendi üzerinde yaptığı olağandışı bir gözlemle mümkün olabilmiştir: şimdi buna onun öz-analizi [kendi kendini psikanalizi] diyoruz. Fliess'e yazdığı mektuplarda bu olayın birinci elden anlatılması büyük bir şans. Bu analiz, ruhsal yapıdaki bilinçsiz süreçlerin doğasını keşfetmesini ve bunların bilinçli olmaya neden bu kadar büyük bir direnme gösterdiğini anlamasını; hastalarındaki direnmenin üstesinden gelmenin veya bundan kaçınmanın tekniklerini geliştirmesini ve daha da önemlisi, bu bilinçsiz süreçlerle bilinen bilinçli süreçlerin işleyiş tarzları arasındaki büyük farkları görmesini mümkün kılar. Bu üç noktadan her birisi için bir şeyler söylenebilir, çünkü gerçekte bunlar, Freud'un ruhsal yapıya ilişkin bilgilerimize katkısının çekirdeğini oluşturmaktadır.

Ruhsal yapının bilinçdışı içeriğinin, enerjilerini doğrudan doğruya temel fiziksel içgüdülerden alan tamamen karşıt eğilimlerin —arzuların— etkinliğinden oluştuğu bulunmuştur. Bunlar, anında doyum bulmanın dışında hiçbir şeyi dikkate almaksızın işler ve ruhsal yapıdaki, gerçekliğe uyarlanmayla ve dış tehlikelerden kaçınmayla ilgili olan daha bilinçli diğer öğelerle çatışma eğilimi gösterir. Dahası, bu ilkel eğilimler büyük ölçüde cinsel veya yıkıcı bir yapıda olduğu için, daha sosyal ve uygar olan ruhsal güçlerle mutlaka çatışacaklardır. Bu doğrultudaki incelemeler, Freud'un çocukların uzun zaman gizlenen cinsel yaşamının sırlarını ve Odipus kompleksini keşfetmesine yol açar.

Kendi kendini analizi ikinci olarak da rüyaların doğasını incelemesini sağlar. Nevrotik semptomlar gibi bunların da temel bilinçsiz dürtülerle tali [ikincil] bilinçli dürtüler arasındaki bir çatışmanın ve uzlaşmanın sonucu olduğu anlaşılır. Böylece bunların analiz edilerek öğelerine indirgenmesi yoluyla hastaların gizli bilinçsiz içeriklerini anlamak mümkün olur ve rüyalar hemen hemen evrensel bir olgu olduğu için, rüya yorumunun, nevrotik hastaların direncini aşmak için en yararlı teknik buluşlardan birisi olduğu anlaşılır.

Son olarak, rüyaların ayrıntılı incelemesi Freud'un temel ve tali [birincil ve ikincil] düşünce süreçleri dediği olgular arasındaki, ruhsal yapının bilinçsiz ve bilinçli kısımlarındaki olaylar arasındaki belirgin farkları sınıflandırmasını mümkün kılar. Bilinçsiz kısmında [bilinçdışında], örgütlenme veya eşgüdüm [koordinasyon] diye bir şey olmadığı keşfedilir: her ayrı dürtü, kalan her şeyden bağımsız olarak doyum arar; bir diğerinden etkilenmeden işler; karşıtlıklar tam anlamıyla etkisizdir ve en karşıt dürtüler yan yana gelişir. Bilinçdışında düşünce çağrışımları da mantığı kesinlikle dikkate almadan gelişir: benzerlikler öz-

deşlik olarak değerlendirilir, negatifler pozitiflerle eşitlenir. Karşıt eğilimlerin bağlandığı nesneler de bilinçdışında olağandışı ölçüde değişkendir; hiçbir ussal temeli olmayan bir çağrışımlar zinciri boyunca bir nesnenin yerini tamamen bir başkası alabilir. Freud, birincil sürece ait mekanizmaların bilinçli düşünceye sızmasının, sadece rüyalardaki değil, diğer normal ve patolojik birçok ruhsal olaydaki tuhaflığı da açıkladığını kavrar.

Freud'un sonraki çalışmalarının tamamının, bu ilk düşüncelerin büyük ölçüde derinleşmesi ve genişlemesi olduğunu söylersek pek abartmış sayılmayız. Bunlar, sadece psikonevrozların ve psikozların değil, ayrıca dil sürçmesi, nükteler, sanatsal yaratım, siyasi kurumlar ve dinler gibi diğer normal süreçlerin de mekanizmalarının açıklanması için uygulanır; bunlar kısmen birçok uygulamalı bilime —arkeoloji, antropoloji, kriminoloji [suç bilimi], eğitim gibi— yeni bir ışık tutulmasında rol oynar; ayrıca psikanalitik tedavinin etkililiğini de açıklar. Son olarak Freud, bu ilk gözlemler temeline, çok daha genel kavramlardan oluşan "metapsikoloji" adını verdiği teorik bir üstyapı kurar. Ne var ki birçok insan büyüleyici bulsa da o her zaman bunların geçici birer hipotez niteliğinde olduğunda ısrar etmiştir. Gerçekten de yaşamının geç bir döneminde, "bilinçdışı" teriminin ikiliğinden [belirsizliğinden] ve çelişkili kullanımlarından etkilenerek, zihinsel yapı için yeni bir yapısal açıklama önerir; bu yapıda örgütsüz içgüdüsel eğilimler "id," örgütlü gerçekçi kısım "ego," eleştirel olan ve ahlaki kurum işlevi gören kısım da "süperego" olarak adlandırılır; bunun, birçok konuya açıklık kazandıran yeni bir açıklama olduğuna kuşku yok.

Bu özet okura Freud'un yaşamındaki dış olayların genel bir çerçevesini çizecek ve buluşlarının kapsamı konusunda bir fikir verecektir. Daha fazlasını istemek doğru mu? Daha derine inerek

Freud'un nasıl bir insan olduğunu sorgulamak? Belki de değil. Ama insanın, büyük insanlar konusundaki merakı doyumsuzdur ve doğru açıklamalarla doyurulmadığı zaman kaçınılmaz olarak mitolojik açıklamaların üstüne atlar. Freud'un ilk kitaplarından ikisinde (*Rüyaların Yorumu* ve *Gündelik Yaşamın Psikopatolojisi*), tezini sunuşu onu, olağandışı miktarda kişisel malzemeyi ortaya dökmeye zorlamıştır. Yine de veya belki de bu nedenle, özel yaşamına girme çabalarına şiddetle karşı çıkmış ve bundan dolayı çok sayıda mite konu olmuştur. Örneğin ilk ve en safdil mite göre o, kendini kamu ahlakını bozmaya adayan bir ahlaksızdır. Daha sonraki fanteziler karşıt doğrultuda gelişme eğilimi gösterir: katı bir ahlakçı, acımasız bir disiplin yanlısı, bir otokrat, benmerkezcil, asık suratlı, temelde mutsuz bir insan gibi gösterilir. Onu bir parça olsun tanıyanlar, bu iki tablonun da aynı ölçüde tamamen saçma olduğunu bilir. Bu ikinci tablonun kısmen son yıllarındaki fiziksel acılarının bilinmesinden kaynaklandığı açık; ama bu kısmen de en yaygın portrelerinden birisinin yarattığı talihsiz izlenimden kaynaklanıyor olabilir. En azından profesyonel fotoğrafçılara poz vermekten hoşlanmaz; sanatçılar da her zaman için psikanalizin bulucusunu gaddar, ürkütücü bir figür olarak temsil etme ihtiyacının altında ezilmiş gibi gözüküyor. Yine de bereket versin ki daha hoş ve doğru alternatif versiyonlar da mevcut: örneğin, en büyük oğlunun babasına ilişkin anılarındakine (Martin Freud [1957], *Glory Reflected*) benzer, tatildeyken veya çocuklarıylayken çekilen anlık resimler. Gerçekten de bu sevimli ve eğlenceli kitap, paha biçilmez de olsa, daha resmi olan diğer biyografileri birçok açıdan dengeler ve sıradan yaşamındaki Freud'tan bir şeyler anlatır. Bu portrelerden bazılarında ilk zamanlarda dolgun yüzlü olduğunu görürüz; ama sonraki yaşamında, özellikle de Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra, hatta has-

talığından önce aynı dolgunluğu göremeyiz; yine de yüzü olduğu kadar bir bütün olarak vücudu da (orta boyludur) belirgin bir gergin enerji ve uyanık gözlemci izlenimi verir. Ciddidir, ama daha resmi ilişkilerinde nazik ve düşüncelidir; diğer durumlarda hoş ve ironik bir mizah duygusuyla eğlendirici bir konuşmacı olabilir. Ailesine düşkünlüğünü görmek ve sevecenlik uyandıran bir insan olduğunu anlamak zor değildir. Çok yönlü ilgileri vardır —yurtdışı gezilerine, kır tatillerine, dağ gezilerine düşkündür— ve sanat, arkeoloji, edebiyat gibi daha çok zamanını alan uğraşları vardır. Freud sadece Almanca'da değil, birçok dilde çok iyi okuyan birisidir. İngilizce ve Fransızca'yı çok iyi okur, ayrıca oldukça iyi bir İspanyolca ve İtalyanca bilgisi vardır. Eğitiminin sonraki evrelerinin temelde bilimsel olduğunu unutmamak gerekir (Üniversitede kısa bir süre felsefe okuduğu doğrudur); okulda klasikleri öğrenmiş ve bu ilgisini hiç kaybetmemiştir. On yedi yaşında okul arkadaşlarından birine yazdığı bir mektup vardır.[1] Mektupta, mezuniyet sınavlarında aldığı çeşitli başarıları anlatıyor: Latince'de *Virgil*'den bir parça, Yunanca'da, her şeyden önemlisi, *Oedipus Rex*'ten otuz üç satır [çeviri].

Özetle, İngiltere'de Viktoryan yetiştirme tarzının en iyi ürününü nasıl görüyorsak, Freud'u da öyle değerlendirebiliriz. Edebiyat ve sanat zevkleri bizimkinden elbette farklı olacaktır, kesinlikle liberal olsa da, ahlaki görüşleri Freud çağı sonrasına ait olmayacaktır. Ama onda, coşkuyla ve kendisi acılaşmadan çekilen onca acıyla dolu dolu bir yaşam süren bir insan görmeliyiz. Tam bir dürüstlük ve dosdoğruluk, onun belirgin özellikleridir, ne kadar yeni veya olağandışı olursa olsun kendisine sunulan her olguyu dikkate almaya yönelik entelektüel açıklığı da öyle. Şaşırtıcı bazı özellikleri olmasına yol açan şey belki de,

1 [Emil Fluss. Bu mektup, Freud'un yazışmalarında yer almaktadır (1906a).]

görünürde insanlığa yönelik inançsızlığının gizleyemediği bir iyilikseverlikle birleşen bu niteliklerinin kaçınılmaz bir devamı ve uzantısıdır. Zihninin keskinliğine rağmen temelde saftır [sadedir] ve bazen eleştirel becerisinde beklenmedik boşluklar doğar: örneğin bir Mısır bilimci veya filolog gibi kendi alanı dışındaki konularda bir otoritenin, daha da garibi, inanmak için algı gücünü denemek gereken insanların güvenilmezliğini algılayamaz, bazen tanıdıklarındaki kusurları göremez. Ama Freud'un da bizim gibi bir insan olduğunu söylemek kibrimizi okşasa da, bu doyumda kolayca çok ileri gidebiliriz. Aslında, o güne kadar normal bilinçten kaçan ruhsal olgular alanının tamamını ilk gören, rüyaları ilk yorumlayan, çocuk cinselliği olgularını ilk kavrayan, birincil ve ikincil düşünce süreçleri arasındaki ayrımı ilk yapan insanda, kısaca bilinçdışı aklı [ruhsal yapıyı] bizim için ilk gerçek kılan insanda çok olağandışı bir şeyler olsa gerek.

JAMES STRACHEY

[Daha fazla bilgi isteyen okur, Ernest Jones tarafından kaleme alınan üç ciltlik Freud biyografisine başvurabilir; bu biyografinin kısaltılmış bir versiyonu Pelican Yayınevi tarafından 1964'te yayımlanmıştır. Ayrıca Freud'un, oğlu ve gelini Ernst ve Lucie Freud (1960a) tarafından derlenen üç ciltlik mektupları, Wilhelm Fliess (1950a), Karl Abraham (1965a), C. G. Jung (1974a), Oskar Pfister (1963a), Lou Andreas-Salomé (1966a), Edoardo Weiss (1970a) ve Arnold Zweig (1968a) ile olan yazışmalarını içeren ciltler, her şeyden önce de Freud'un kendi çalışmaları birer başvuru kaynağı olabilir.]

KRONOLOJİK TABLO

BU tabloda, Freud'un entelektüel gelişimindeki ve düşüncelerindeki başlıca dönüm noktalarından bazıları kabaca belirlenmiştir. Özel yaşamındaki başlıca olaylardan bazılarına da yer verilmiştir.

1856.6 Mayıs. Moravia, Freiberg'de doğar.
1860. Ailesi Viyana'ya yerleşir.
1865. Orta okula başlar.
1873. Viyana Üniversitesi'nde tıp okumaya başlar.
1876-82 Viyana'da Fizyoloji Enstitüsü'nde Brücke ile çalışır.
1877. İlk yayınlar: anatomi ve fizyoloji üzerine makaleler.
1881. Tıp dalında doktora derecesi alır.
1882. Martha Bernays ile nişanlanır.
1882-5. Viyana Genel Hastanesi'nde çalışır; beyin anatomisi üzerinde odaklaşır; birçok makale yayımlar.
1884-7. Kokainin klinikte kullanımı konusunda araştırmalar yapar.
1885. Nöropatoloji dalında *Privatdozent* (Üniversite Hocası) olarak atanır.

1885 (Ekim)-1886 (Şubat). Paris'te Salpêtriére'de (Sinir Hastalıkları Hastanesi) Charcot'un yanında araştırmalar yapar. İlgisi histeri ve hipnoza yönelir.

1886. Martha Bernays ile evlenir. Viyana'da sinir hastalıkları üzerine özel bir muayenehane açar.

1886-93. Viyana'daki Kassowitz Enstitüsü'nde nöroloji, özellikle de çocuklarda görülen beyin felci üzerine araştırmalarına devam eder, birçok makale yayımlar. İlgisi yavaş yavaş nörolojiden psikopatolojiye kayar.

1887. Büyük kızı dünyaya gelir (Mathilde).

1887-92. Berlinli Wilhelm Fliess ile dost olur ve yazışmaya başlar. Freud'un, ölümünden sonra 1950'de yayımlanan bu döneme ait mektupları, görüşlerinin gelişimine büyük ölçüde ışık tutmuştur.

1887. Terapide hipnotik telkinden yararlanmaya başlar.

1888. Breuer'in izinden giderek Histeride kataritik terapi için hipnotik telkin kullanmaya başlar. Hipnozu yavaş yavaş bırakır ve bunun yerine özgür çağrışımı kullanır.

1889. Büyük oğlu dünyaya gelir (Martin).

1891.Afazi üzerine bir monografi yayımlar.

İkinci oğlu dünyaya gelir (Oliver).

1892. Breuer'le birlikte "Ön Yazışma"yı yayımlar: bu, histeri konusundaki travma teorisinin ve kataritik tedavinin bir açıklamasıdır.

İkinci kızı dünyaya gelir (Sophie).

1893-8. Histeri, saplantılar ve kaygı üzerine araştırmalar yapar ve kısa makaleler yayımlar.

1895. Breuer'le birlikte *Histeri Üzerine İncelemeler*'i yayımlar: bu, durum tarihçelerini ve Freud'un tekniğinin tanımının bulunduğu, ilk aktarım açıklamasının da yer aldığı bir kitaptır.

1893-6. Freud ile Breuer arasındaki görüş ayrılıkları giderek büyür. Freud, savunma ve bastırma kavramlarını geliştirir, nevrozun ego ile libido arasındaki çatışmanın bir sonucu olduğu savını ortaya atar.

1895. *Bilimsel bir Psikoloji Projesi*: Freud'un Flies'e mektuplarıyla birlikte 1950 yılında yayımlanmıştır. Psikolojiyi nörolojik terimlerle ortaya koymaya yönelik başarısız bir girişim; ama bu, sonraki teorilerinden birçoğunun habercisidir.

En küçük çocuğu dünyaya gelir (Anna).

1896. "Psikanaliz" terimini ortaya atar.

Babasını kaybeder (80 yaşında).

1897. Freud'un kendi kendini psikanalizi; bu, travma teorisinden vazgeçmesine ve çocuk cinselliğini ve Odipus kompleksini görmesine yol açmıştır.

1900. *Rüyaların Yorumu*; son bölümünde Freud'un ruhsal süreçlere, bilinçdışına ve "haz ilkesinin" egemenliğine ilişkin dinamik görüşünün ilk tam açıklaması yer alır.

1901.*Gündelik Yaşamın Psikopatolojisi*. Bu çalışma, rüyalara ilişkin kitabıyla birlikte, Freud'un teorilerinin sadece patolojik durumlar için değil, normal ruhsal yaşam için de geçerli olduğuna açıklık kazandırır.

1902. Profesor Ekstraordinaryus unvanını alır.

1905. *Cinsellik Teorisi üzerine Üç Deneme*: insandaki cinsel içgüdünün gelişme seyrini bebeklikten erişkinliğe kadar ilk kez izler.

1906. Jung, psikanaliz taraftarı olur.

1908. Psikanaliz konulu ilk uluslararası toplantı (Salzburg'da).

1909. Freud ve Jung, konferans için ABD'ye davet edilir.

İlk çocuk analizinin durum tarihçesi (beş yaşındaki Küçük Hans): daha önce erişkin analizlerine dayanan, özellikle çocuk cinselliği, Odipus kompleksi ve iğdiş edilme kompleksi konusundaki varsayımların doğrulanması.

1910. "Narsizm" teorisinin ilk ortaya çıkışı.

1911-15. Psikanaliz tekniği üzerine makaleler.

1911. Adler'le yolları ayrılır.

Psikanalitik teorilerinin psikotik bir vakaya uygulanması: Dr. Schreber'in otobiyografisi.

1912-13. *Totem ve Tabu*: psikanalizin antropolojik malzemelere uygulanışı.

1914. Jung'la yolları ayrılır.

"Psikanalitik Hareketin Tarihi Üzerine." Adler ve Jung'a yönelik bir polemiği de içermektedir.

Belli başlı son durum tarihçesini yazar: "Kurt Adam" (1918'e kadar yayımlanmamıştır.)

1915. Temel teorik sorunlara ilişki on iki makaleden oluşan "metapsikolojik" denemeler dizisini yazar; bunlardan sadece beşi günümüze kadar gelmiştir.

1915-17. *Psikanalize Giriş Dersleri*: Birinci Dünya Savaşı'na kadarki görüşlerinin durumu için kapsamlı ve genel bir açıklama sağlar.

1919. Narsizm teorisinin savaş nevrozlarına uygulanması.

1920. İkinci kızını kaybeder.

Haz İlkesinin Ötesinde: "Tekrarlama zorlanımı" kavramına ve "ölüm içgüdüsü" teorisine ilişkin ilk açık giriş niteliğindedir.

1921. *Grup Psikolojisi*. Ego üzerine sistematik bir analitik çalışmanın başlangıcı.

1923. *Ego ve İd*. Aklın yapısı ve işleyişi konusunda büyük

ölçüde gözden geçirilmiş bir açıklama; id, ego, süperego diye üçe ayırır.

1923. Kanser başlangıcı.

1925. Kadınlardaki cinsel gelişime ilişkin görüşlerini gözden geçirir.

1926. *Ketlemeler, Semptomlar ve Kaygı*. Kaygı sorunları konusundaki görüşlerini gözden geçirir.

1927. *Bir Yanılsamanın Geleceği*. Bir din tartışması: Freud'un, kalan yıllarını verdiği bir dizi sosyolojik çalışmadan ilki.

1930. *Uygarlık ve Hoşnutsuzlukları*. Bu, Freud'un "ölüm içgüdüsü"nün bir dışavurumu olarak değerlendirilen yıkım içgüdüsüne ilişkin ilk kapsamlı çalışmasını içerir.

Frankfurt Kenti, Goethe Ödülü'nü Freud'a verir.

Annesini kaybeder (95 yaşında).

1933.Hitler Almanya'da iktidarı ele geçirir: Freud'un kitapları Berlin'de halk önünde yakılır.

1934-8. *Musa ve Tektanrıcılık* hayatta olduğu dönemde yayımlanan son çalışması.

1936. Sekseninci yaş günü. Corresponding Member of Royal Society seçilir.

1938. Hitler Avusturya'yı işgal eder. Freud Viyana'dan ayrılarak Londra'ya gider.

Genel Çizgileriyle Psikanaliz. Psikanaliz üzerine son, tamamlanamamış, ama derin bir açıklama.

1939. 23 Eylül. Londra'da ölür.

"KAYGI NEVROZU" OLARAK TANIMLANAN BELLİ BİR SENDROMUN NEVRASTENİDEN AYRI DEĞERLENDİRİLMESİNİN GEREKÇELERİ ÜZERİNE (1895 [1894])

EDİTÖRLÜK NOTU

ÜBER DIE BERECHTIGUNG, VON DER NEURASTHENIE EINEN BESTIMMTEN SYMPTOMENKOMPLEKS ALS "ANGSTNEUROSE" ABZUTERNNEN

(A) ALMANCA BASIMLAR:

1895 *Neurol. Zentbl.*, 14(2), 50-66. (15 Ocak.)
1925 *Gesammelte Schriften*, 1, 306-33.
1952 *Gesammelte Werke*, 1, 315-42.

(B) İNGİLİZCE BASIMLAR:

"On The Right to Separate from Neurasthenia a Definite Symptom-Complex as 'Anxiety Neurosis'"

1909 Selected Papers on Hysteria, 133-54. (Çev. A. A. Brill.) (2. bas. 1912; 3.bas. 1920.)
"The Justification for Detaching from Neurasthenia a Particular Syndrome: the Anxiety-Neurosis"
1924 *Collected Papers*, 1, 76-106. (Çev. J. Rickman.)

1962 *Standard Edition*, 3, 85-115. (Ek, agy., 116-117.) (1924 versiyonuna dayanılarak yeni bir başlıkla.)

Mevcut basım, *Standard Edition* basımının düzeltilmiş bir versiyonudur.

Bu makale, bölünmelerle ve keskin dönüşlerle Freud'un yazılarının tamamının yolunu açan bir denemenin ilk taslağı olarak değerlendirilebilir. Ama kesin anlamda konuşacak olursak denemenin başlangıcı bu değildir. Bundan öncesinde Wilhelm Fliess'e gönderilen ve ancak ölümünden sonra yayımlanan (Freud, 1950a) taslaklar şeklindeki çeşitli incelemeler yazmıştı. Freud'un ilk yazılarını okurken o dönemlerde psikoloji verilerini nörolojik terimlerle ortaya koymaya çalıştığını unutmamak gerekir; bu, 1895 sonbaharında yazılan, ama diğerleri gibi ancak ölümünden sonra yayımlanan (Freud, 1950a) ve bir köşeye atılan "Bilimsel bir Psikoloji Projesi"nde doruğuna ulaşan bir çabaydı. O dönemde bilinçdışı ruhsal süreçlerin bulunduğu hipotezini henüz tam olarak benimsememişti. Dolayısıyla bu makalede "bedensel cinsel heyecan" ile "cinsel libido ya da ruhsal arzu" arasında bir ayrım yapıyor. "Libido" tamamen "ruhsal" olan bir şey gibi değerlendiriliyor, ancak "ruhsal" ile "bilinçli" arasında net bir ayrım yapılmıyor. Freud'un birkaç yıl sonra bu makaleye yazdığı bir özette (1897b) libidonun potansiyel açıdan bilinçsiz bir şey olduğunu açıkça kabul ederek şöyle yazması ilginçtir: "Nevrotik kaygı, dönüştürülmüş cinsel libidodur."

Ama hangi terimlerle ifade ederse etsin bu teori, bir dizi sınırlama getirmiş olsa da, yaşamının sonuna kadar savunduğu bir teori olmuştur. Sonradan bu teoride bir dizi değişiklik söz konusu olacaktır; konuya ilişkin son çalışması olan *Ketlemeler, Semptomlar ve Kaygı*'nın (1926d; bu ciltte sf. 230) Editörlük Girişi'nde bu değişikliklere ilişkin bir açıklama bulunabilir.

"KAYGI NEVROZU" OLARAK TANIMLANAN BELLİ BİR SENDROMUN NEVRASTENİDEN AYRI DEĞERLENDİRİLMESİNİN GEREKÇELERİ ÜZERİNE

[GİRİŞ]

BEARD'ın[1] tanımına giren her şeyi kapsamına alan bir isim olarak değerlendirdiğimiz sürece nevrasteni için genel geçerliliğe sahip bir görüş ortaya koymak zordur. Kanımca semptomları [belirtileri] nevrasteninin tipik semptomlarından daha yakından bağlantılı olan ve köken ve mekanizmalarında tipik nevrastenik nevrozdan farklılık gösteren bütün nevrotik rahatsızlıkları nevrasteniden ayrı düşünmek nöropatoloji açısından bir kazanç olacaktır. Bu tasarıyı kabul ettiğimiz takdirde oldukça tekbiçimli bir nevrasteni tablosu elde etmekte zorlanmayız. Böylece çeşitli yalancı-nevrasteni (organik olarak belirlenen nazal refleks nevrozu,[2] kaşeksiyle, arteriosklerosisle, deliliğe bağlı genel felcin

1 [Amerikalı nörolog G.M. Beard (1839-83), nevrasteni konusunda baş otorite olarak değerlendiriliyordu. Bkz. Beard, 1881 ve 1884.]

2 [Bu, Fliess'in öngördüğü (1892 ve 1893) ve Freud'un kabul ettiği kliniksel bir olgudur.]

ilk evreleriyle ve bazı psikozlarla ilgili nevrotik rahatsızlıkların klinik tablosu gibi) olgularını gerçek nevrasteniden daha kesin olarak ayırabilecek bir konuma geliriz. Ayrıca —Möbius'un da önerdiği gibi— kalıtsal dejenere bireylerin *sinirlilik durumlarından* bazılarını gidermek mümkün olur ve bugün nevrasteni olarak tanımlanan bir dizi nevrozun —özellikle de kesintili veya periyodik yapıdaki nevrozların— neden melankoli [depresyon] başlığı altında toplamak gerektiğini anlarız. Ama aşağıda anlatılacak olan ve yukarıda konan koşulları tam olarak sağlayan sendromu nevrasteniden ayrı değerlendirmeye karar verdiğimiz takdirde en belirgin değişiklik yapılmış olacaktır. Bu sendromun semptomları klinik açısından gerçek nevrasteninin semptomlarından çok daha yakından birbiriyle bağlantılıdır (yani sık sık birlikte ortaya çıkmakta ve hastalığın seyri içinde birbirinin yerini almaktadır); bu nevrozun hem kökeni hem de mekanizması, gerçek nevrasteninin kökeninden ve mekanizmasından tamamen farklıdır.

Bu sendroma "kaygı nevrozu"[1] diyorum, çünkü bileşenlerinin tamamı başta gelen kaygı semptomu altında toplanabilir, çünkü her birisinin kaygıyla belli bir ilişkisi vardır. E. Hecker'in (1893), aynı yorumu istenen olanca netliğiyle ve tamlığıyla yaptığı ilginç makalesi elime geçinceye kadar, kaygı nevrozunun semptomlarına ilişkin bu görüşün bana ait olduğunu düşünüyordum.[2] Ne var ki Hecker, bazı semptomları kaygı nöbetinin

1 ["*Angstneurose*." Freud Almanca yayımlanmış bir çalışmada bu terimi ilk kez burada kullanıyor. "Obsessions et Phobies"de (1895c) bunun Fransızca eşdeğeri olan "névrose d'angoisse" ifadesini daha önce kullanmıştı. Löwenfeld'e göre (1904, 479) kavramı da, terimi de Freud'a borçluyuz. Kısa bir süre önce Wernicke (1894) kaygı *psikozunu* ayırdetmeye çalışmıştı.]

2 Aslında kaygı Kaan'ın bir çalışmasında (1893) nevrasteninin başlıca semptomlarından birisi olarak ortaya konmuştu.

eşdeğeri veya ögeleri olarak değerlendirmesine rağmen, bunları benim burada önerdiğim gibi nevrasteni alanından ayırmaz. Ama bunun iki olayın kökensel nedenleri arasındaki farkı hesaba katmamasından kaynaklandığı açıktır. Bu fark görüldükten sonra kaygı semptomlarını gerçek nevrastenik semptomlarla aynı isim altında göstermeye gerek kalmaz; çünkü başka türlü keyfi olan isim vermenin temel amacı genel görüşleri ortaya koymayı kolaylaştırmasıdır.

I

KAYGI NEVROZUNUN KLİNİK SEMPTOMOLOJİSİ

"Kaygı nevrozu" dediğim şey tam olarak gelişmiş haliyle olduğu kadar ilkel biçimiyle de, tek başına olduğu kadar diğer nevrozlarla birlikte de gözlenebilir. Kaygı nevrozunun kliniksel bir bütünlük [sendrom] olduğu izlenimini özellikle destekleyen şey kuşkusuz bir ölçüde tam ve aynı zamanda yalıtılmış olaylardır. Sendromun "*karma* bir nevroza" karşılık geldiği diğer olaylarda nevrasteniye, histeriye, vb. değil de kaygı nevrozuna ait olan semptomları bulup ayırdetme gereğini duyarız.

Kaygı nevrozunun klinik tablosu aşağıdaki semptomlardan [belirtilerden] oluşur:

(1) *Genel Sinirlilik*. Bu yaygın bir nevroz semptomudur ve bu haliyle birçok *nevrotik duruma* aittir. Buna burada değinmemin nedeni kaygı nevrozunda değişmez olarak ortaya çıkması ve teorik açıdan önemli olmasıdır. Artan sinirlilik her zaman için bir heyecan birikimine [artışına] veya bu tür bir artışa —yani *mutlak* veya *nisbi* bir heyecan artışına— tolere etme yetisinden yoksunluğa dikkati çeker. Bu artan sinirliliğin bir dışavurumuna özellikle dikkati çekmek gerektiğini düşünüyorum; bununla, *sese* [gürül-

tüye] *karşı aşırı duyarlılığı* [*auditory hyperaesthesia*] kastediyorum. Bunun, ses izlenimleriyle korku arasındaki doğuştan gelen yakın ilişkiyle açıklanması gereken bir semptom olduğuna kuşku yok. Gürültüye karşı aşırı duyarlılığın sık sık, çeşitli biçimleri kaygı nevrozuna ait olan *uykusuzluğun* bir nedeni olduğu görülür.

(2) *Kaygılı Beklenti*. Düşündüğüm şeyi birkaç örnek vererek bu adla anlatmaktan daha iyisini yapamam. Örneğin kaygılı beklentili bir kadın, üşüten kocası her öksürdüğünde zatürree olduğunu düşünecek ve kocasının cenaze töreni gözlerinin önüne gelecek; evine gelirken kapının önünde iki kişinin durduğunu görünce çocuklarından birisinin pencereden düştüğünü düşünmekten kendini alamayacak; kapı çaldığı zaman birilerinin ölüm haberinin geldiğini düşünecektir, vs. Bütün bu durumlarda sadece bir ihtimal olan şeyi abartmak için hiçbir nedeni yoktur.

Kaygılı beklentinin, gündelik yaşamda tedirginlik [kaygı] denen her türden şeyi —veya karamsarlık eğilimini— içeren normal kaygıya farkedilmeyecek şekilde sızdığına kuşku yok; ama bu her fırsatta bu tür bir kaygının da ötesine geçer ve sık sık hastanın kendisi tarafından bir tür zorlanım [zorlanma] olarak hissedilir. Kaygılı beklentinin bir türü —kişinin kendi sağlığıyla ilgili olanı— için eski *hipokondri* [hastalık hastalığı] terimini kullanabiliriz. Hipokondrinin ulaştığı derece genel kaygılı beklentiyle her zaman paralellik göstermez; önkoşul olarak aşırı duyarlılığın ve bunaltıcı bedensel duyumların varlığını gerektirir. Dolayısıyla sık sık görüldüğü gibi kaygı nevrozunun kurbanı durumuna düştükleri zaman gerçek nevrasteni hastalarının tercih ettiği biçim hipokondridir.[1]

1 [Freud hipokondri ile diğer nevrozlar arasındaki ilişkiye *Histeri Üzerine İncelemeler*'in (1895d; ÖFD.,4) IV. Bölüm başlarında ayrıca değiniyor. Konuya çok daha sonra, özellikle de narsizm (1914c) konulu makalesinin II. Bölümünde tekrar dönüyor.]

Kaygılı beklentinin bir başka dışavurumu da *ahlaki kaygıya*,[1] titizliğe ve bilgiçliğe yönelik eğiliminde gözlenebilir; bu, sık sık olağanın üstünde bir ahlaki duyarlılığı olan insanlarda bulunan ve *kuşku manyaklığında* normalden abartılı ölçüde ayrılan bir eğilimdir.

Nevrozun çekirdek semptomu kaygılı beklentidir. Bu ayrıca nevroz teorisini de kısmen açığa vurur. Burada *yüzer gezer bir miktar kaygının* bulunduğunu, bunun da beklenti durumunda düşünce seçimini kontrol ettiğini ve her uygun düşünsel içerikle birleşmeye her zaman hazır olduğunu söyleyebiliriz.

(3) Ama —bilinç bağlamında çoğunlukla gizli olsa da sürekli arka cephede pusuda bekleyen—tedirginliğin [kaygı durumunun] başka dışavurum yolları da vardır. Belli bir düşünce zinciriyle uyarılmaksızın ansızın bilince vurabilir ve böylece bir *kaygı nöbeti* yaratabilir. Bu tür bir kaygı nöbeti bağlı düşünceler olmaksızın sadece kaygı duygusundan oluşabileceği gibi, yaşamın sonlanması, kriz, ya da delirme tehlikesi gibi en yakın düşüncelerin yorumu eşliğinde de gelişebilir; ya da bir tür aşırı duyarlılık (histerik auraya[2] benzer) ile kaygı duygusu birleşmiş olabilir, ya da son olarak kaygı duygusu ile bedensel işlevlerden —terleme, kalp çarpıntısı, vazomotor uyarımlar veya salgı bezi etkinlikleri gibi— bir veya birkaçındaki bir rahatsızlıkla birleşebilir. Hasta bu birleşimden bazen bir etkeni, bazen bir diğerini seçer. "Kalp spazmından," "soluklanma güçlüğünden," "aşırı terlemeden," "aşırı açlık hissinden," vs. şikâyet eder ve ifadesinde kaygı duy-

1 ["*Gewissensangst*." Kelimesi kelimesine "vicdan kaygısı, vicdani rahatsızlık." Bu, Freud'un sonraki yazılarından bazılarının —örneğin *Ketlemeler, Semptomlar ve Kaygı*'da (1926d; bu ciltte)— temel konusu olacaktır. Bkz. özellikle sf. 284 ve n, sf. 296 ve 304.]

2 [Epileptik veya histerik nöbetleri önceden haber veren duyumlar.]

gusu çoğu kez arka planda kalır veya "iyi olmamak," "kendini rahatsız hissetmek," vb. ifadelerle anlaşılmaz bir kılığa sokulur.

(4) Bu ögelerin kaygı nöbetinde karışma oranının önemli ölçüde değişmesi ve kaygı gibi eşlik eden hemen her semptomun da kendi başına bir nöbet [kriz] oluşturabilmesi ilginç ve teşhis açısından önemli bir olgudur. Dolayısıyla bunlar *temel kaygı nöbetleri* ve *kaygı nöbeti eşdeğerleridir*, muhtemelen hepsi de aynı öneme sahiptir ve henüz pek anlaşılmamış olan çok çeşitli biçimler sergiler. Bu larval (Hecker'in [1893] ifadesiyle) kaygı durumlarının yakından incelenmesi ve teşhisinin diğer nöbetlerden ayırdedilmesi, nöropatologlar için çok yakında zorunlu bir iş olacaktır.

Aşağıda sadece bildiğim kaygı nöbeti türlerinin bir listesini veriyorum:

(*a*) Geçici aritm veya ciddi kalp zayıflamasıyla sonuçlanabilen ve organik kalp hastalığından her zaman kolayca ayırdedilemeyen uzun süreli taşikardi ile birlikte çarpıntı gibi *kalp rahatsızlıkları* eşliğindeki kaygı nöbetleri ve kuşkusuz —teşhis açısından hassas bir konu olan— yalancı anjina pektoris.

(*b*) *Soluklanma rahatsızlığı*, çeşitli nevrotik dispne [nefes darlığı] türleri, astıma benzer nöbetler, vb. eşliğindeki kaygı nöbetleri. Bu nöbetlerin bile her zaman farkedilir kaygı eşliğinde olmadığını vurgulamak isterim.

(*c*) Terleme nöbetleri, çoğunlukla geceleri.

(*d*) Histeri nöbetleriyle kolayca karıştırılan *titreme* nöbetleri.

(*e*) Sık sık vertigo eşliğinde gelişen *aşırı açlık hissi* [*ravenous hunger*] nöbetleri.

(*f*) Nöbetler halinde gelen *ishal*.

(*g*) Lokomotor *vertigo* nöbetleri.

(*h*) Pratikte vazomotor nevrasteni denen her şey dahil olmak üzere *konjestiyon* [kan toplanması] olarak bilinen nöbetler.

(*i*) *Aşırı duyarlılık nöbetleri*. (Ancak bunlar nadiren kaygı veya benzer rahatsızlık duygusu olmaksızın baş gösterir.)

(*5*) *Geceleri korkuyla uyanmak (erişkinlerdeki gece korkusu)*. Genellikle kaygı, nefes darlığı, terleme, vb. ile birlikte ortaya çıkan bu durum, çoğu kez kaygı nöbetinin başka bir biçimi olmaktan öte bir şey değildir. Bu rahatsızlık, kaygı nevrozu alanına giren ikinci bir uykusuzluk türündeki belirleyici etkendir. Ayrıca çocuklardaki *gece korkularının* da kaygı nevrozuna giren bir biçimi sergilediğine inanıyorum. Bu konudaki histeri eğilimi, kaygının uygun bir yaşantının canlandırılmasıyla veya bir rüyayla birleştirilmesi, çocukların *gece korkusunun* özel bir şey olarak gözükmesine neden olur. Ama bu *korku* bir rüya veya tekrarlanan halusinasyon olmaksızın arı biçimiyle de ortaya çıkabilir.

(6) Kaygı nevrozu semptomları arasında "*vertigo*" [baş dönmesi] ağırlıklı bir yer tutar. En hafif biçimiyle "baş dönmesi," en ağır dışavurumlarında ise "vertigo nöbeti" (kaygı eşliğinde veya kaygı olmaksızın) olarak tanımlanan bu nöbetin, nevrozun en ağır semptomları arasında sayılması gerekir. Kaygı nevrozundaki vertigo döngüsel olmadığı gibi, Méniére's vertigo gibi özellikle bazı düzlemleri veya yönleri de etkilemez. Okülomotor felcindeki vertigo gibi bu da lokomotor veya koordinasyon vertigosu sınıfına aittir. Yerin ayakların altından çekilmesi, dizlerin tutmaması ve ayakta duramama duyumları eşliğindeki özel bir rahatsızlık durumudur; bacaklar kurşun gibi ağırlaşır veya titrer, ya da dizler bükülür. Bu vertigo düşmeye yol açmaz. Öte yandan ağır bir *bayılma nöbetinin* bu vertigo nöbetinin yerini alabileceğini belirtmek isterim. Kaygı nevrozundaki bayılmanın diğer koşulları *kalp çökmesine* [*cardiac collapse*] bağlı gibi gözüküyor.

Vertigo nöbetleri sık sık en ağır kaygı türleri ve kalp ve solunum rahatsızlıkları eşliğinde gelişir. Gözlemlerime göre yüksek

yerlerde, dağlarda ve uçurum kenarlarında ortaya çıkan vertigo da birçok durumda kaygı nevrozunda bulunmaktadır. Ayrıca *vertigo a stomacho laeso*'yu [*gastrik kökenli vertigoyu*] da bu gruba katmak gerekip gerekmediğinden emin değilim.

(7) Bir yandan kronik tedirginlik (kaygılı beklenti), diğer yandan da vertigo eşliğindeki kaygı nöbetlerine yönelik eğilim temelinde ilki genel fizyolojik tehlikelerle, ikincisi ise lokomosyonla ilgili iki tipik fobi grubu gelişir. Yılan, gök gürültüsü, karanlık, böcek, vb. korkuları kadar tipik aşırı ahlaki titizlik ve kuşku manyaklığı türleri de ilk gruba girer. Burada mevcut kaygı sadece içgüdüsel olarak herkeste bulunan tiksintiyi [kaçınmayı] pekiştirmek için kullanılır. Ama kural olarak saplantılı tarzda etkili olan bir fobi ancak buna kaygının dışavurum bulabildiği bir yaşantının eklenmesi halinde —örneğin hasta açık havada bir gök gürültüsü duyduktan sonra— ortaya çıkar. Bu tür olayları *güçlü izlenimlerin varlığını koruması* olarak açıklamaya çalışmak hata olacaktır; her şey bir yana bu yaşantıları önemli ve anılarını sürekli kılan şey [yaşantı] döneminde ortaya çıkan ve şimdi de benzer bir şekilde beliren kaygıdır. Başka bir deyişle bu tür izlenimler sadece "kaygılı beklentileri" olan insanlarda gücünü korumaktadır.

İkinci grupta ise hepsi de lokomosyonla [hareket yetisiyle] olan ilişkileriyle tanımlanan ilave biçimleriyle *agorafobi* yer almaktadır. Sık sık, bu fobinin bundan önce ortaya çıkan bir vertigo nöbetine dayandığını görürüz; ama her olayda bu tür bir nöbet varsayabileceğimizi sanmıyorum. Bazen kaygısız ilk vertigo nöbetinden sonra sürekli vertigo eşliğinde de olsa lokomosyonun [hareketin] kısıtlamasız devam ettiğini görürüz; ancak bazı durumlarda —örneğin dar bir sokakta yalnız olmak gibi—vertigo nöbetine kaygı eklendiği zaman lokomosyonun da [hareket yeteneğinin] çöktüğünü görürüz.

Bu dergide yayımlanan önceki bir makalemde[1] mekanizmasını açıkladığım saplantı nevrozu fobileriyle bu fobiler arasındaki ilişki aşağıdaki gibidir. Ortak nokta, her ikisinde de mevcut bir duyguyla birleştirilmesi sonucunda bir düşüncenin saplantılı hale gelmesidir. *Duygu yerdeğiştirmesi* mekanizması her iki fobi türü için de geçerlidir. Ama kaygı nevrozu fobilerinde (1) bu duygu her zaman aynı renge, yani kaygı rengine sahiptir ve (2) bastırılan bir düşünceden kaynaklanmayan bu duygunun, *psikolojik analizle daha fazla indirgenemeyen, psikoterapiye açık olmayan* bir duygu olduğu anlaşılır. Dolayısıyla *ikâme* mekanizması kaygı nevrozu fobileri için geçerli değildir.

Her iki fobi türü (ve ayrıca saplantılar) sık sık yan yana ortaya çıkar; saplantılara dayanan *atipik* [tipik olmayan] fobilerin kaygı nevrozundan kaynaklanması gerekmez. Başlangıçta kaygı nevrozuna ait basit bir fobinin içeriğinin yerini başka bir düşünce alıp da ikâmenin fobiden *sonra gelmesi* halinde oldukça sık ve görünürde karmaşık bir mekanizma ortaya çıkar. İkâme olarak kullanılan şeyler çoğunlukla başlangıçta fobiyle mücadele için kullanılan "*koruyucu önlemlerdir*." Örneğin "kara kara düşünme," kişinin hipokondrik fobisinin savunduğu gibi deli olmadığını kanıtlama çabasından kaynaklanır; kuşku manyağının [*folie du doute*] tereddütleri, kuşkusu ve tekrarları, kendi düşüncelerinin kesinliği konusundaki haklı kuşkusundan kaynaklanır, çünkü saplantılı düşüncelerin kendisini sürekli rahatsız ettiğinin bilincindedir, vs. Dolayısıyla kuşku manyaklığı gibi saplantı nevrozuna ait birçok sendromun da kavramsal

1 "The Neuro-Psychoses of Defence" (1894a). ["Saplantı nevrozu" (*Zwangsneurose*) terimi ilk kez bu cümlede ortaya çıkıyor. Löwenfeld (1904, 296 ve 487) hem terimin hem de kavramın kaynağının (ilk kullananın) Freud olduğunu söylüyor.]

olmasa da kliniksel açıdan kaygı nevrozuna ait olduğunu iddia edebiliriz.[1]

(8) Kaygı nevrozunda sindirim işlevleri çok az rahatsızlığa maruz kalır; ancak bunlar da tipiktir. Kusma ve bulantı eğilimi gibi duyumlar ender değildir ve aşırı açlık hissi kendi başına veya diğer (konjestiyon gibi) semptomlarla birlikte temel kaygı nöbetine yol açabilir. Kaygılı beklentiye benzer kronik bir değişme olarak bir ishal olma eğilimi gözlenir; ki bu da en tuhaf teşhis hatalarına zemin hazırlamıştır. Yanılmıyorsam Möbius'un (1894) son zamanlarda yayımlanan kısa bir makalesinde dikkati çektiği şey bu ishaldir. Ayrıca prostat rahatsızlıklarından çıkardığı Peyer's refleks ishalinin (Peyer, 1893), bu kaygı nevrozu ishalinden başka bir şey olmadığını sanıyorum. Refleks ilişkisi yanılgısının nedeni, bu prostat ve benzeri rahatsızlıklarının oluşmasında da kaygı nevrozunun kökenindekiyle aynı etkenlerin rol oynamasıdır.

Mide-bağırsak sisteminin kaygı nevrozundaki davranışı, nevrasteninin bu işlevler üzerindeki etkisine keskin bir tezatlık sunar. Karma olaylarda sık sık bilinen "ishal kabızlık dönüşümü" gözlenir. Bu ishale benzer bir şey de kaygı nevrozunda görülen işeme ihtiyacıdır.

(9) Vertigo veya kaygı nöbetlerine eşlik edebilen *aşırı duyarlılıklar* ilginçtir, çünkü histerik aura duyumları gibi bunlar da belli bir sırada birleşir; ancak histerik olanların tersine bu birleşimlerin tipik olmadığını ve değiştiğini gözledim. Kaygı nevrozunda bedensel duyumlarda —örneğin romatizmalı kaslarda— kolayca gözden kaçırılabilecek bir tür *dönüşümün* [conversion][2] ortaya

1 Bkz. "Saplantılar ve Fobiler" (1895c).

2 Bkz. "The Neuro-Psychoses of Defence" (1894a). [Ayrıca bkz. "Histerik Fantaziler" (1908a; bu ciltte) başlıklı makale.]

çıkması, histeriyle bir başka benzerlik sağlar. Romatizmalı olarak bilinen —ve romatizmalı *oldukları* gösterilebilen— insanlarda olan şey gerçekte kaygı nevrozudur. Acıya karşı artan bu duyarlılıkla birlikte bir dizi kaygı nevrozunda *halusinasyon* eğilimi gözledim; bunlar histerik olarak yorumlanamaz.

(10) Yukarıda değinilen ve kaygı nöbetine eşlik eden veya kaygının yerini alan semptomlardan bazıları kronik biçimde de ortaya çıkabilir. Bu durumda bunları farketmek çok daha zordur, çünkü eşlik eden kaygı duyumu kaygı nöbetindekinden daha bulanıktır. Bu özellikle ishal, vertigo ve aşırı duyarlılık için geçerlidir. Tıpkı vertigo nöbetinin yerini bayılmanın alabilmesi gibi, kronik vertigonun yerini de sürekli bir zayıflık, yorgunluk, vb. duygusu alabilir.

II

KAYGI NEVROZLARININ ORTAYA ÇIKIŞ SIKLIĞI VE KÖKENİ

Bazı kaygı nevrozu olaylarında bir köken belirlenemez. Bu tür olaylarda ağır bir kalıtsal kirliliğin kanıtlarını bulmak pek zor olmaz.

Ama nevrozun *sonradan kazanıldığının* belirlendiği durumlarda bu amaca yönelik dikkatli bir inceleme, iş başındaki kökensel [nedensel] etkenlerin bir dizi rahatsızlık ve *cinsel yaşamın* etkileri olduğunu gösterir. Bunlar başlangıçta farklı yapılarda gözükür, ama sinir sistemi üzerinde benzer bir etki yaratmalarını açıklayan ortak özellik çok geçmeden açıklık kazanır. Ayrıca bunlar ya tek başına ya da katkıda bulunduğunu düşünebileceğimiz "banal" türden rahatsızlıklarla birlikte bulunur. Kaygı nevrozunun bu cinsel kökeni öylesine sık gösterilebilir ki, *bu*

kısa makalede kökenin kuşkulu veya farklı olduğu olayları konu dışında tutabilirim.

Kaygı nevrozunun ortaya çıktığı kökensel koşulları daha kesin ortaya koyabilmek için, erkekleri kadınlardan ayrı ele almakta yarar var. Kadınlarda —doğuştan mizaçlarını bir yana bırakacak olursak— kaygı nevrozu şu durumlarda ortaya çıkar:

(*a*) *Bakire kaygısı veya ergenlik kaygısı* olarak. Yaptığım bir dizi açık gözlem, erişkinliğe yaklaşan kızlarda cinsellik sorunuyla ilk karşılaşmaları, o güne kadar gizli tutulan şeyi şöyle veya böyle ansızın keşfetmeleri —örneğin cinsel birleşmeye tanık olmak, bu konularda bir şeyler duymak veya okumak gibi— sonucunda kaygı nevrozu ortaya çıkabileceğini göstermiştir. Bu tür bir kaygı nevrozu neredeyse tipik bir biçimde histeriyle birleşir.[1]

(*b*) *Yeni evli kaygısı* olarak. Evliliklerinin ilk döneminde duyarsız [anestetik] kalan genç evli kadınlar bazen kaygı nevrozuna yakalanmakta; duyarsızlığın yerini normal duyarlılık alır almaz bu nevroz da ortadan kalkmaktadır. Başlangıçta bu tür bir duyarsızlığa sahip olan genç eşlerin çoğu sağlıklı kaldığı için bundan, bu tür bir kaygının ortaya çıkması için daha sonra değineceğim başka etkenlerin de gerekli olduğu sonucu çıkar.

(*c*) Kocalarında erken boşalma veya belirgin iktidar zayıflığı sorunları olan; ve (*d*) kocaları kesikli sevişme veya koruyucu

1 [Freud savunma nöro-psikozları konulu ikinci makalesinde bir dipnotta (1896b) bu paragrafın ana fikrine gönderme yaparak şunları eklemiştir: "Şimdi bu 'bakire kaygısının' genç kızlarda ilk kez patlak verdiği durumun, aslında cinsellikle *ilk* karşılaşmalarına karşılık gelmediğini, bundan önce çocukluklarında cinsel bir pasiflik deneyimi yaşadıklarını ve buna ilişkin anının bu 'ilk karşılaşımda' canlandığını biliyorum." *Histeri Üzerine İncelemeler*'deki "Katharina" olayı "bakire kaygısı"na örnek olarak anlatılmıştır. Bkz. ÖFD., 4, "Katharina" başlıklı 4. durum tarihçesi ve IV. Bölümün başları.]

teknik uygulayan kadınlardaki kaygı olarak. Bu olgular [(*c*) ve (*d*)] aynı gruba aittir, çünkü bu türden çok sayıda olayın analizi sonucunda bunların söz konusu kadının cinsel ilişkiden doyum alıp almadığına bağlı olduğuna inanmak zor değildir. Alamıyorsa, kaygı nevrozunun köken [nedensellik] koşulu sağlanmış olur. Öte yandan erken boşalma sorunu olan koca hemen sonrasında daha başarılı bir birleşme yapabilirse kadının nevroza yakalanması önlenmiş olacaktır. Kocanın iktidar gücünün çok iyi ve kadının çabucak uyarılabilir olması koşuluyla *prezervatif yoluyla* önlem kadına zarar vermez; aksi takdirde bu tür bir koruyucu ilişki de diğerleri kadar zararlı olur. Kesik sevişme ["*coitus interruptus*"] hemen her zaman bir rahatsızlık kaynağıdır. Ama kadın açısından bu sadece koca bunu düşüncesizce kullanıyorsa, yani *kendisi* boşalmaya yaklaştığı anda sevişmeyi kesiyorsa ve *kadındaki* uyarımın seyrini dikkate almıyorsa sorun olur. Öte yandan koca eşinin doyumunu bekliyorsa birleşme *kadın* için normal bir birleşme olacaktır; ama bu kez de *erkek* kaygı nevrozuna yakalanacaktır. Bu savların dayandığı çok sayıda gözlemi toplayıp analiz ettim.

(*e*) Kaygı nevrozu *dullarda* ve bilerek *perhiz yapan* kadınlarda da görülür ve saplantılı düşüncelerle tipik birleşim pek de ender değildir; ve

(*f*) Cinsel ihtiyaçta görülen başlıca son artış sırasında, *adetten kesilmede* [*menopoz*] kaygı olarak.

(*c*), (*d*) ve (*e*) olayları, kalıtsal yatkınlıktan bağımsız olarak kadınlarda kaygı nevrozunun en sık ve en kolay ortaya çıktığı koşulları oluşturur. İşte bu kaygı nevrozu olaylarıyla —iyileştirilebilir olan bu sonradan kazanılmış rahatsızlıklarla— ilgili olarak keşfedilen cinsel rahatsızlıkların, nevrozdaki gerçek kökensel etken olduğunu göstermeye çalışacağım.

Ama bunu yapmadan önce *erkeklerdeki* kaygı nevrozunun cinsel bileşenlerini tartışacağım. Her birinin kadınlarda benzeri olan aşağıdaki grupları birbirinden ayırdetmeyi öneriyorum:

(*a*) İradi *perhiz* yapan erkeklerde sık sık *savunma* semptomları (saplantılı düşünceler, histeri) ile birleşen kaygı. İradi perhizden sorumlu güdüler, kalıtsal yatkınlığı olanların, sıra dışı [eksantrik] insanların bu gruba girdiğini düşündürür.

(*b*) *Sonuca ulaşmayan heyecan* durumundaki (örneğin evlilik öncesindeki nişanlılık döneminde), ya da (cinsel birleşmenin sonuçları konusunda duyulan korkudan ötürü) kadınlara dokunmakla veya bakmakla yetinen erkeklerdeki kaygı. Bu belirleyici etken grupları —aklıma gelmişken aynı şey kadınlar için de (nişanlılık döneminde veya cinsel ilişkiden kaçınılan ilişkilerde) geçerlidir— en arı nevroz olaylarıdır.

(*c*) Kesik sevişme tekniği uygulayan erkeklerdeki kaygı. Daha önce de söylendiği gibi kadının doyumu dikkate alınmaksızın uygulandığı takdirde bu *kadına* zararlıdır; ama kadının doyum alması için birleşmeyi iradi olarak yönlendirip boşalmayı geciktirirse bundan zararlı çıkan *erkek* olur. Böylece, evli çiftin kesik sevişme uygulaması halinde kural olarak çiftlerden sadece *birinin* hasta olmasının nedeni anlaşılır. Ayrıca kesik sevişme erkeklerde ender olarak arı bir kaygı nevrozu yaratır; bu genellikle bir kaygı nevrozu ve nevrasteni karışımı yaratır.

(*d*) *Yaşlanmakta olan* erkeklerdeki kaygı. Kadınlardaki menopoza benzer bir şey yaşayan ve cinsel güçlerinin azalmasına rağmen libidolarında[1] artış gözlenen dönemde kaygı nevrozu geliştiren erkekler vardır.

1 [Freud "libido" terimini ilk kez burada kullanıyor gibi. Muhtemelen Moll'un 1898'de kullanmasından önce bu teknik anlamında burada ortaya atılıyor.]

Son olarak, her iki cins için de geçerli olan iki durum daha eklemem gerek:

(α) Mastürbasyon sonucunda nevrastenik olan insanlar, bu cinsel doyum biçiminden vazgeçtikleri anda kaygı nevrozuna yakalanır. Bu tür insanlar kendilerini perhize dayanma yeteneğinden özellikle yoksun bırakmışlardır.

Burada kaygı nevrozunun anlaşılması açısından önemli olduğu için, bu duygudaki belirgin gelişmenin sadece cinsel gücünü koruyan erkeklerde ve duyarsız olmayan kadınlarda ortaya çıktığını belirtmem gerek. Mastürbasyon nedeniyle cinsel gücü zaten ağır bir yara almış olan nevrotiklerde perhizden kaynaklanan kaygı nevrozu çok hafiftir ve çoğunlukla hipokondriyle ve hafif kronik vertigoyla sınırlıdır. Kadınların çoğunun cinsel anlamda "güçlü" olarak değerlendirilmesi gerekir; gerçekten iktidarsız —yani duyarsız— olan kadın da benzer bir şekilde kaygı nevrozuna pek açık değildir ve tanımladığım rahatsızlığa oldukça iyi katlanır.

Buna ek olarak belli kökensel etkenlerle kaygı nevrozu kompleksindeki belli semptomlar arasında sabit bir ilişki varsaymakta ne ölçüde haklı olduğumuzu bu makalede tartışmak istemiyorum.

(β) Ortaya koyacağım kökensel koşulların sonuncusu ilk bakışta cinsel bir yapıdaymış gibi gözükmez. Her iki cinste de fazla çalışma veya yorgunluk sonucunda da —örneğin gece nöbeti, hasta bakımı gibi durumlarda, hatta ağır bir hastalıktan sonra bile— kaygı nevrozu ortaya çıkar.

Kaygı nevrozunun cinsel kökenine ilişkin savıma yönelik temel itiraz şöyle olabilir. Cinsel yaşamda anlattığım türden anormal koşullara öylesine sık rastlanır ki, bunları arayan kişi mutlaka görür. Dolayısıyla sıraladığım kaygı nevrozu olayların-

da rastlanması, nevrozların nedenselliğinde bunların bulunduğunu kanıtlamaz. Dahası, kesik sevişme ve benzeri teknikler uygulayan insanların sayısı, kaygı nevrozlu insanların sayısından kıyaslanamayacak kadar fazladır ve ilk gruptakilerin büyük çoğunluğu bu nahoşluğa çok daha iyi katlanabilmektedir.

Buna cevap olarak her şeyden önce, nevrozların ve özellikle de kaygı nevrozunun çok yaygın oluşu dikkate alınacak olursa, *ender* bulunan nedensel bir etken bulmayı beklemenin elbette doğru olmayacağını; ikinci olarak da nedensel bir incelemede nedensel bir etkenin *varlığının* bu etkenin etkilerinden daha sık rastlandığının gösterilebilmesi halinde patoloji önermesinin sağlanmış olacağını, çünkü bu etkilerin ortaya çıkabilmesi için ek olarak diğer koşulların (yatkınlık, özgün nedensel unsurların birikimi, ya da diğer benzer rahatsızlıkların pekiştirmesi gibi) varlığının gerekli olabileceğini; ayrıca uygun kaygı nevrozu olaylarının ayrıntılı incelemesinin, cinsel etkenin önemini su götürmez bir şekilde ortaya koyduğunu söyleyebilirim. Ne var ki burada sadece kesik sevişmeden oluşan tek bir nedensel etkenle ve bunu doğrulayan bazı gözlemlerle yetineceğim.

(1) Genç evli kadınlarda kaygı nevrozu henüz yerleşik olmadığı ve sadece nöbetler halinde gelip yine kendiliğinden ortadan kalktığı sürece, bu nevroz nöbetlerinden her birisinin, doyumsuzlukla sonuçlanan bir cinsel ilişkiye bağlanabileceğini göstermek mümkündür. Bu yaşantıdan iki gün —veya direnme gücü az olan insanlarda bir gün— sonra düzenli olarak kaygı nöbeti veya vertigo ile birlikte nevrozun diğer semptomları ortaya çıkar. Cinsel ilişkinin nispeten seyrek olması halinde bütün bunlar tekrar ortadan kalkar. Kocanın bir süre evden uzak kalması veya çiftin ayrılmasını gerektiren bir dağ tatili iyi bir etki yaratır. Genellikle başvurulan jinekolojik tedavi başlangıçta

yararlı olur, çünkü tedavi süresince cinsel ilişkiden kaçınılır. İlginçtir, lokal tedavinin başarısı geçicidir; koca da tatiline başlar başlamaz nevroz dağda da kendini gösterir. Bu nedenselliği kavrayan bir doktor olarak, nevrozun henüz yerleşmediği bir olayda tarafları kesik sevişmeden vazgeçilip normal cinsel ilişki konusunda ikna ettiği takdirde ortaya koyduğum savın *terapik* kanıtı elde edilecektir. Kaygı giderilir ve —aynı türden yeni bir neden ortaya çıkmadığı sürece— bir daha görülmez.

(2) Hem erkek hem de kadın birçok kaygı nevrozu olayının tarihçesinde, nevrozun dışavurumlarının şiddetinde olduğu kadar hastalığın geliş gidişinde de çarpıcı bir salınım olduğunu görürüz. Bir yılın neredeyse tamamen iyi geçtiğini, ama bir sonraki yılın ürkütücü olduğunu; bir durumda belli bir tedaviye bağlı olarak düzelme varmış gibi gözüktüğünü, ama bir sonraki nöbette bunun hiçbir işe yaramadığını, vs. söylerler. Çocuk sayısını ve sırasını inceleyip bunu özgün nevroz tarihçesi olan evliliğin tarihçesiyle kıyaslayacak olursak, iyileşme veya sağlık dönemlerinin, kadının cinsel ilişkide korunmaya ihtiyaç duyulmadığı gebelik dönemlerine rastladığı gibi basit bir çözüme varırız. Karısının hamile olduğunu öğrendikten sonra ister Pastor Kneipp'ten,[1] ister bir kaplıcadan olsun, sağlanan tedaviden koca da yararlanmıştır.

(3) Hastaların yaşam öyküleri sık sık, kaygı nevrozunun semptomlarının, başka bir nevrozun —belki de nevrastenin— semptomlarından belli bir süre sonra ortaya çıktığını ve bunların yerini aldığını gösterir. Bu olaylarda tablodaki bu değişmeden kısa bir süre önce cinsel rahatsızlığın biçiminde de

1 [Swabia'da Bad Wörishofen'li Sebastian Kneipp (1821-97), soğuk su ve "doğal" tedavisiyle ünlüydü. Islak çimler üzerinde yalınayak yürümek de tedavinin bir parçasını oluşturuyordu.]

buna tekabül eden bir değişikliğin gerçekleştiği düzenli olarak gösterilebilir.

İsteyenin kolayca çoğaltabileceği bu türden gözlemler, doktorların olayların belli bir grubu için cinsel bir nedensellik öngörmesini haklı çıkarır. Başka türlü anlaşılmaz kalacak olan diğer olaylar ise en azından nedenselliğin anahtar olarak kullanılmasıyla tutarlı bir şekilde anlaşılıp sınıflandırılabilir. Burada düşündüğüm şey, bir önceki kategoride bulunan her şeyi —bir yandan kaygı nevrozunun dışavurumlarını, öte yandan da kesik sevişme gibi özgün bir etkeni— içeren, ancak başka bir şeyin de araya girdiği —yani, öngörülen nedensellikle bunun sonuçları arasında uzunca bir aralığın yanı sıra belki de cinsel yapıda olmayan nedensel etkenlerin bulunduğu— çok sayıda olaydır. Örneğin babasının ölüm haberini alınca kalp krizi geçiren ve o andan itibaren bir kaygı nevrozunun kurbanı olan bir erkeği ele alın. Durumu anlaşılmazdır, çünkü o güne kadar nevrotik değildir. Yaşı epeyce ilerleyen babasının ölümü özel şartlarda olmamıştır; yaşlı birisinin normal ve beklenen ölümünün, sağlıklı bir erişkinde genellikle hastalık yaratacak bir deneyim olmadığı kabul edilecektir. Bu erkeğin on bir yıldır karısının cinsel doyumuna da gereken özeni göstererek kesik sevişme uyguladığını söyleyecek olursam, nedensel analiz daha bir açıklık kazanabilir. Klinik semptomları en azından, aynı türden cinsel rahatsızlığı sadece kısa bir süreyle ve başkaca bir travma olmaksızın yaşayan insanlardakiyle tamamen aynıdır. Çocuğunu kaybettikten sonra kaygı nevrozuna yakalanan bir kadının, ya da final sınavlarına hazırlanırken kaygı nevrozu geliştiren bir öğrencinin durumu için de benzer bir değerlendirmenin yapılması gerekir. Bu olaylarda da sonucun, görünürdeki nedensellikle açıklanamayacağını düşünüyorum. Ders çalışmak bir insanı mutlaka "aşırı

çalışmadan bitkin düşürmez"; çocuğunu kaybeden sağlıklı bir anne kural olarak buna sadece normal bir yasla tepki verir. Ama her şey bir yana, öğrencinin aşırı yorgunluk nedeniyle cephalasthenia[1] geliştirmesini, kadının ise yas tutma nedeniyle histeri geliştirmesini beklerdim. Her ikisinin de kaygı nevrozuna yakalanmış olması, annenin sekiz yıldır kesik sevişmeli bir cinsel rejimle yaşıyor olmasını ve öğrencinin üç yıldır hamile bırakmaktan kaçınmak zorunda olduğu "saygın" bir kızla ateşli bir aşk ilişkisi bulunmasını önemsememe yol açmıştır.

Bu varsayımlar, kesik sevişmenin yarattığı özgün cinsel rahatsızlığın, kişide kendi başına bir kaygı nevrozu yaratabilecek kadar güçlü olmasa da, en azından onu buna *yatkın* kıldığı sonucuna varmamızı sağlar. Özgün etkenin gizli etkisine bir başka benzer rahatsızlığın sonucu da eklendiği an kaygı nevrozu patlak verir. Bu benzer etken, özgün etken anlamında nicel olarak etkili olabilir, ama nitel olarak onun yerini alamaz. Özgün etken her zaman için nevrozun aldığı *biçimi* belirler. Nevrozların nedenselliğiyle ilgili bu iddiayı da daha kapsamlı kanıtlayabilmeyi umuyorum.

Buna ek olarak, bu son söylediklerimiz, kesik sevişme gibi bir cinsel rahatsızlığın birikim sonucunda ortaya çıktığı yolunda kendi içinde imkânsız gözükmeyen bir sav içermektedir. Bu birikimin sonucunun gözle görülebilmesi için —kişinin yatkınlığına ve sinir sistemindeki diğer kalıtsal zayıflıklara bağlı olarak— daha uzun veya daha kısa bir süreye ihtiyaç vardır. Kesik sevişmeye görünürde zarar görmeksizin katlanabilen bireyler aslında böylece kaygı nevrozu rahatsızlıklarına yatkınlık kazanmaktadır; tıpkı kronik bir alkoliğin birikimsel bir süreç nedeniyle sonun-

1 [Freud kaygı nevrozu konulu sonraki bir makalesinde (1895f) "serebral nevrasteni" terimiyle bu olaya tekrar değinmiştir.]

da siroza veya başka bir hastalığa yakalanması, ya da ateşin de etkisiyle bir hezeyanın kurbanı olması gibi, bu rahatsızlıklar da şu veya bu zamanda, kendiliğinden ya da normalde kendi içinde böyle bir rahatsızlık yaratmaya yeterli olmayacak başka bir travmadan sonra patlak verebilir.[1]

III
BİR KAYGI NEVROZU TEORİSİNE YÖNELİK İLK ADIMLAR

Aşağıdaki teorik tartışma, sadece ilk, el yordamıyla yapılan bir girişim olma iddiasındadır; buna yönelik bir eleştirinin, yukarıda ortaya konan *gerçeklerin* kabul edilmesini etkilememesi gerekir. Ayrıca, nevrozlara ilişkin çok daha kapsamlı bir açıklamanın sadece bir kısmı olması, bu "kaygı nevrozu teorisine" ilişkin bir değerlendirmeyi daha da güçleştirmektedir.

Buraya kadar kaygı nevrozu konusunda söylediklerimiz, bu nevrozun mekanizmasının anlaşılması yönünde zaten birkaç başlangıç noktası sağlamaktadır. Her şeyden önce bunun heyecanın [uyarımın] birikimiyle bir ilişkisi olabileceğini düşünüyorduk; ikincisi, nevrozun klinik semptomlarının altında yatan kaygının, *hiçbir ruhsal kökene* bağlanamaması gibi son derecede önemli bir gerçek söz konusudur. Örneğin kaygı nevrozunun tekil veya tekrarlanan ve makul bir gerekçesi olan bir korkuya dayandığını ve bu korkunun o günden sonra kişinin kaygıya yatkınlığının kaynağı olduğunu gösterebilseydik, böyle bir köken bulunacaktı. Ama durum bu değildir. Histeri veya travmatik bir nevroz tek bir korku sonucunda ortaya çıkabilir, ama kaygı

1 [Histeri olaylarındaki travmaların "birikimi" konusu Freud tarafından *Histeri Üzerine İncelemeler* (1895d; ÖFD., 3) adlı çalışmasında ele alınmıştır.]

nevrozu kesinlikle olmaz. Kaygı nevrozunun nedenleri arasında kesik sevişme böylesine ağırlıklı bir yer tuttuğu için, ilk başlarda sürekli kaygının kaynağının, her cinsel ilişkide kullanılan tekniğin işe yaramayacağı ve kadının gebe kalacağı korkusunda yatıyor olabileceğini düşünmüştüm. Ama ister kadında ister erkekte olsun, bu duygunun kesik sevişmeler sırasında kaygı nevrozunun yaratılmasında hiçbir etkisi olmadığını, muhtemel bir gebeliğin sonuçlarına pek aldırmayan kadınların da bu ihtimal karşısında titreyen kadınlar kadar nevroza açık olduğunu ve her şeyin sadece bu cinsel teknikte eşlerden hangisinin doyumdan yoksun kaldığına bağlı olduğunu gördüm.

Bir başka çıkış noktası da şu ana dek değinmediğimiz bir gözlemdir: olayların tamamında kaygı nevrozuna cinsel libidodaki veya *ruhsal arzudaki* belirgin bir azalma eşlik eder, dolayısıyla şikâyetlerinin "yetersiz doyumdan" kaynaklandığı anlatıldığı zaman hastalar sürekli olarak bunun mümkün olmadığını, çünkü şimdi bütün cinsel ihtiyaçlarının tükendiğini söylerler. Bütün bu göstergeler —bunun uyarım birikimiyle ilişkili olması; bu uyarım birikmesine karşılık gelen kaygının belki de *bedensel* bir kaynağı olması, dolayısıyla biriken şeyin bedensel bir uyarım olması; ayrıca bu bedensel uyarımın cinsel yapıda olması ve cinsel eylemdeki *ruhsal* katılımın azalmış olmasının buna uygun düşmesi— *kaygı nevrozunun mekanizmasının, bedensel cinsel uyarımın ruhsal alandan saptırılmasında ve sonuçta bu uyarımın anormal olarak kullanılmasında aranması gerektiğini* düşünmemize yol açar.

Cinsel süreç konusunda her şeyden önce erkekler için geçerli olan aşağıdaki görüşün kabul edilmesi halinde bu kaygı nevrozu mekanizması tasarımına daha bir açıklık kazandırılabilir. Cinsel açıdan olgun erkek organizmasında bedensel cinsel uyarım [heyecan] —belki de sürekli olarak— üretilir ve ruhsal

açıdan periyodik olarak uyarıcı bir hal alır. Bu noktadaki görüşlerimizi daha bir sağlamlaştırmak için, bu bedensel uyarımın, meni keselerinin, sinir uçlarıyla kaplı olan duvarlarındaki bir baskı olarak kendini gösterdiğini; dolayısıyla iç organlardaki bu uyarımın sürekli geliştiğini, ancak beyin korteksine uzanan iletim yollarındaki direnci kırıp ruhsal bir uyarım olarak kendini hissettirmek için belli bir düzeye ulaşması gerektiğini söylemek isterim.[1] Ama bu düzey aşıldığı zaman ruhsal yapıda bulunan cinsel düşünceler grubu enerji alır ve libidinal gerilimin ruhsal karşılığı ortaya çıkar ve bu gerilimi ortadan kaldırmaya yönelik bir itki yaratır. Bu türden ruhsal bir boşalma sadece özgün ya da *uygun* eylem diyeceğim bir şeyle mümkün olabilir. Erkek cinsel içgüdüsünde bu uygun eylem, sinir uçlarında boşalma yaratan karmaşık bir omurga refleksinden ve bu refleksin gerçekleşmesi için gerekli her türlü ruhsal hazırlıktan oluşur. Uygun eylemden başka her şey yararsız olacaktır, çünkü bedensel cinsel uyarım, eşik değerine ulaştıktan sonra sürekli olarak ruhsal uyarıma dönüşür ve sinir uçlarının üzerindeki baskı yükünü ortadan kaldıracak —dolayısıyla mevcut bedensel uyarımın tamamını ortadan kaldırıp beyin korteksinin altındaki iletim yollarının direncini tekrar kazanmasını mümkün kılacak— bir şeylerin olması gerekir.

Cinsel sürece ilişkin daha başka karmaşık örnekleri de yukarıdaki gibi anlatmayacağım. Burada sadece, kadın cinsel içgüdüsündeki her türlü yapay geri bırakmanın ve engellemenin soruna kattığı karışıklığa rağmen, özünde yukarıdaki formülün kadınlar için de geçerli olduğunu vurgulamakla yetineceğim.

1 [Freud, cinsel uyarım sürecine ilişkin bu teoriyi, Üç Deneme'nin (1905d; ÖFD., 8) 2. Bölümünde tekrar ortaya koymuş; ama orada buna yönelik bazı itirazlarını da dile getirmiştir.]

Kadınlarda da bedensel bir cinsel uyarım ve bu uyarımın ruhsal bir uyarıma —libidoya— dönüştüğü, şehvani bir duyguyla ilişkilendirilen özgün bir eyleme yönelik bir dürtüyü kışkırttığı bir durum bulunduğunu öngörmemiz gerekiyor. Ama kadınlar söz konusu olunca, meni keselerindeki gerilimin giderilmesine benzer bir sürecin olup olmadığını söyleyebilecek bir konumda değiliz.

Cinsel sürece ilişkin bu tanım çerçevesine, sadece kaygı nevrozunun değil, gerçek nevrasteninin de nedenselliğini ekleyebiliriz. Ne zaman uygun boşalmanın (uygun eylemin) yerini daha elverişsiz bir eylem —yani, en elverişli koşullarda eyleme aktarılan normal cinsel ilişkinin yerini mastürbasyon veya kendiliğinden boşalma alsa— nevrasteni ortaya çıkar.[1] Öte yandan kaygı nevrozu bedensel cinsel uyarımın ruhsal olarak giderilmesini engelleyen bütün etkenlerin ürünüdür.[2] Ruhsal yapıdan saptırılan bedensel uyarım beyin korteksi altında hiç uygun olmayan tepkilerle tüketildiği zaman kaygı nevrozunun dışavurumları ortaya çıkar.

Şimdi de kaygı nevrozu için yukarıda ortaya koyduğum nedensel koşulların bunlara bağladığım ortak özelliği sergile-

1 [Nevrasteni kaynağı olarak mastürbasyona ilişkin göndermeler Fliess mektuplarında (Freud, 1950a) olduğu kadar mevcut makale tarihini izleyen iki üç yıl içerisinde yazılan diğer makalelerinde de sıkça görülüyor. Freud'un, mastürbasyonun insan yaşamının çeşitli evrelerinde sahip olduğu öneme ilişkin görüşleri daha sonra Üç Deneme'de (1905d; ÖFD., 8) ve "Fare Adam" durum tarihçesinde (1909d; ÖFD., 10) dile getirilmiştir. Mastürbasyonla fantazilerin ilişkilendirilmesi konusu bu ciltte yer alan histerik fantaziler konulu makalesinde (1908a) ve bunun neden suçluluk duygusuyla birleştiği sorunu da yine bu ciltte yer alan dövülme fantazileri konulu makalesinde (1919e) tanımlanmıştır.]

2 [Freud bu ifadeyi *Ketlemeler, Semptomlar ve Kaygı* (1926d; bu ciltte) başlıklı çalışmasının VIII. Bölümünde doğrulayabilmiştir.]

yip sergilemediğini keşfetmeye çalışacağım. Erkeklerde öngördüğüm ilk nedensel etken iradi perhizdi. Perhiz, normalde libidoyu izleyen özgün eylemin alıkonmasından ibarettir. Bu alıkoymanın iki sonucu olabilir. Birincisi bedensel uyarımın birikmesidir; bu durumda bu uyarım, ruhsal yapı yoluyla olandan daha iyi boşalma vaat eden diğer yollara saptırılır. Dolayısıyla libido sonunda dibe çöker ve uyarım, beyin korteksinin altında kaygı olarak kendini gösterir. İkincisi, libidonun *azalmadığı* veya bedensel uyarımın, boşalma gibi kestirme bir yolla tüketildiği, ya da geri itilmenin sonucunda ortadan kalktığı takdirde, kaygı nevrozu dışında her şey ortaya çıkar. Dolayısıyla perhiz yukarıda anlatıldığı tarzda kaygı nevrozuna yol açar. Ama bu ayrıca ikinci nedensel gruptaki, yani kadını korumak için uygulanan kesik sevişme grubundaki etkili etkendir de. Üçüncü grup, yani kadını korumayı amaçlayan kesik sevişme, cinsel duyguya egemen olmanın yanı sıra, dikkat dağıtıcı bir başka iş daha yaratarak erkeğin cinsel sürece ruhsal hazırlığını bozar. Bu ruhsal dikkat dağılmasının sonucunda libido yine yavaş yavaş ortadan kalkar ve olayların akışı perhizdekiyle aynı seyri izler. Yaşlılıktaki (andropozdaki) kaygı başka bir açıklama gerektirir. Burada libidoda bir azalma olmaz; ama kadın menopozunda olduğu gibi, bedensel uyarım üretiminde öylesine büyük bir artış olur ki, ruhsal yapı bununla başa çıkamaz.

Kadınlar için söz konusu olan nedensel koşulları buradaki çerçeveye oturtmak, erkeklerdekinden daha zor değildir. Bakire kaygısı buna özellikle açık bir örnektir. Çünkü burada bedensel cinsel uyarımla ilişkilendirilmesi gereken düşünceler henüz yeterince gelişmemiştir. Duyarsız olan yeni evli kadında sadece ilk cinsel ilişki yeterli miktarda bedensel uyarım yaratırsa kaygı ortaya çıkar. Bu uyarımın lokal belirtileri (kendiliğinden orta-

ya çıkan tahrik olma duyuları, işeme arzusu, vb.) yoksa kaygı da yoktur. Erken boşalma ve kesik sevişmenin yarattığı durum da erkeklerdekiyle aynı çizgide açıklanabilir; yani, ruhsal anlamda doyurucu olmayan eyleme yönelik libidinal arzu yavaş yavaş ortadan kalkarken, eylem sırasında yaratılan uyarım beyin altı korteksinde tüketilir. Cinsel uyarımın akışı içinde bedensel alanla ruhsal alan arasındaki *yabancılaşma* daha kolay ortaya çıkar ve giderilmesi kadınlarda erkeklerdekinden daha zordur. Dulluk ve iradi perhiz olayları kadar menopoz durumu da her iki cinste de aynı yoldan ele alınır; ancak kadın perhizinin söz konusu olduğu durumlarda perhiz yapan kadının, kışkırtmaya karşı giriştiği mücadelede sürekli karar vermesini gerektiren cinsel düşünce akımlarını iradi olarak bastırması gerekir. Menopoz döneminde yaşlanan bir kadının gereksiz yere artan libidosu karşısında hissettiği korku da aynı şekilde etkili olabilir.

Listemizdeki son iki nedensel koşul rahatlıkla yerli yerine oturuyor gibidir. Mastürbasyon yapan nevrastenik insanlardaki kaygıya eğilim, boşalma ne kadar hatalı olursa olsun, bedensel uyarımı küçük miktarlarda da olsa boşaltmaya alıştıktan sonra "perhiz" durumuna girmelerinin kolay olmasıyla açıklanabilir. Son olarak son durum —ağır hastalık, aşırı çalışma, yorucu hasta bakıcılığı, vb. yoluyla kaygı nevrozunun ortaya çıkması— kesik sevişmenin sonuçlarıyla ilişkilendirildiği zaman kolay bir açıklama bulur. Burada dikkati dağıldığı için ruhsal yapı, sürekli meşgul olduğu bir iş olan bedensel uyarımları kontrol etme yetisini artık kaybetmiş gibi gözükür. Bu koşullarda libidonun ne kadar dibe çökebildiğini biliyoruz; bu, *cinsel bir nedensellik göstermese de cinsel bir mekanizma sergileyen* bir nevroza iyi bir örnek teşkil eder.

Burada geliştirilen görüş, kaygı nevrozu semptomlarını, cinsel uyarımdan sonra gelmesi gereken ama yapılmayan özgün

eylemin bir anlamda *ikâmeleri* olarak tanımlar. Bu görüşü desteklemek açısından, normal cinsel ilişkide de uyarının diğer şeylerin yanı sıra hızlı soluklanma, kalp çarpıntısı, terleme, konjestiyon, vb. yollardan harcandığını söyleyebilirim. Nevrozda buna karşılık gelen kaygı nöbetlerinde cinsel ilişki sırasındaki nefes darlığı, kalp çarpıntısı, vs. tecrit edilmiş ve abartılı bir şekilde ortaya çıkar.[1]

Bir başka soru daha sorulabilir. Cinsel uyarımın kontrol edilmesindeki bu ruhsal yetersizlik koşulları altında sinir sistemi kendini neden *kaygı* gibi özgün bir duygusal durumda buluyor? Şöyle bir cevap önerilebilir. Ruhsal yapı, uygun tepki yoluyla *dışarıdan gelen* bir görevle (tehlikeyle) başa çıkamadığı zaman kaygı *duygusu* hisseder; *içeriden* kaynaklanan (cinsel) uyarımı ortadan kaldıramadığını farkettiği zaman kendini kaygı *nevrozunda* bulur, yani, *sanki bu uyarımı dışa yansıtıyormuş gibi davranır*. Duygu ve buna karşılık gelen nevroz birbiriyle sıkı bir ilişki içindedir. İlki dışarıdan gelen bir uyarıma tepkiyken, ikincisi içeriden gelen benzer bir uyarıma karşı tepkidir. Duygunun çabucak ortadan kalkan bir duygu olmasına karşılık, nevroz kroniktir; çünkü dış kaynaklı uyarımın bir defaya mahsus olmasına rağmen iç kaynaklı uyarım sabit [sürekli] bir güç olarak çalışır.[2]

1 [Freud bu teoriyi "Dora" durum tarihçesinin (1905e; ÖFD., 9) II. Bölümünde tekrar ortaya koyuyor. Daha sonra *Ketlemeler, Semptomlar ve Kaygı* (1926d; bu ciltte) adlı çalışmanın VIII. Bölümünde bu kaygı semptomlarından, doğuma bağlı şeyler olarak söz ediyor.]

2 [Freud, yirmi yıl sonra "dış kaynaklı uyarım" ve "iç kaynaklı uyarım" yerine "uyarıcı" ve "içgüdü" terimlerini kullanması dışında, bunu neredeyse aynı kelimelerle tekrar ortaya koymuştur. "İçgüdüler ve Dönüşümleri" (1915c; ÖFD., 12) konulu metapsikolojik makalesinin başlarındaki bir paragrafa bakın.]

IV

DİĞER NEVROZLARLA İLİŞKİSİ

Kaygı nevrozunun, başlangıcı ve iç bağlantıları bağlamında diğer nevrozlarla ilişkileri konusunda birkaç şey daha söylenebilir.

Genellikle en belirgin olanları, en arı kaygı nevrozu olaylarıdır. Bunlar bölünmemiş bir nedenselliği ve pek uzun sürmeyen bir hastalığı olan cinsel açıdan güçlü genç insanlarda görülür.

Ama kaygı nevrozu daha sık olarak nevrasteni, histeri, saplantı veya melankoli semptomlarıyla aynı zamanda ve onlarla birlikte ortaya çıkar. Kendimizi bu tür bir klinik karışımla sınırlayıp kaygı nevrozunu bağımsız bir bütünlük olarak kabul etseydik, mantıksal olarak ayrıca histeri ile nevrasteni arasında onca emekle elde ettiğimiz ayrımdan da vazgeçmemiz gerekirdi.

"Karma nevrozları" analiz etmek açısından şu önemli gerçeği vurgulayabilirim: *karma bir nevrozun bulunduğu durumlarda, birden çok özgün nedensel etkenin karışımını bulmak mümkün*dür.

Karma bir nevrozu belirleyen bu türden çok sayıda nedensel etken, tamamen rastlantıya bağlı olarak ortaya çıkabilir. Örneğin yeni bir rahatsızlık zaten varolan bir rahatsızlığın etkisini artırabilir. Her zaman histerik olan bir kadın, evliliğinin bir noktasında kesik sevişmeye maruz kalabilir; bu durumda histerisine ek olarak bir de kaygı nevrozu geliştirecektir. Ya da o güne kadar mastürbasyon yapan ve nevrastenik olan bir erkek nişanlanabilir ve nişanlısı tarafından cinsel açıdan tahrik edilebilir; bu durumda nevrastenisi yeni bir kaygı nevrozuyla birleşecektir.

Diğer olaylarda nedensel etkenlerin çeşitliliği hiç de rastlantı değildir. Örneğin kocası onun doyumunu düşünmeden kesik sevişme uygulayan bir kadın bu eylemi izleyen bunaltıcı

uyarımdan kurtulmak için mastürbasyon yapma ihtiyacı duyabilir; bunun sonucunda basit kaygı nevrozu değil, nevrasteni semptomları eşliğinde ortaya çıkan bir kaygı nevrozu geliştirecektir. Aynı rahatsızlıktan muzdarip bir başka kadın kendini savunmaya çalıştığı şehvani görüntülere [imajlara] karşı mücadele etmek zorunda kalabilir; böylece kesik sevişme nedeniyle hem bazı saplantılar, hem de kaygı nevrozu geliştirecektir. Son olarak kesik sevişmelerin bir sonucu olarak üçüncü bir kadın da kocasına duyduğu sevecenliği kaybedebilir ve özenle gizli tuttuğu başka bir erkeğin çekimine kapılabilir; sonuçta kaygı nevrozuyla histerinin bir karışımını sergileyecektir.

Üçüncü bir karma nevrozlar grubunda semptomlar arasındaki bağlantı çok daha yakındır, çünkü aynı nedensel etken düzenli olarak ve aynı anda her iki nevrozu da kamçılar. Örneğin bakire kaygısında gördüğümüz ani cinsel aydınlanma her zaman için [kaygı nevrozuna olduğu kadar] histeriye de yol açar; iradi perhiz olaylarının büyük çoğunluğu ta başından itibaren gerçek saplantılı düşüncelerle birleşir; bana öyle geliyor ki erkeklerde kesik sevişme hiçbir zaman basit kaygı nevrozu yaratamaz, her zaman için nevrasteniyle bir karışım sergiler.

Bu varsayımlardan, nevrozların *başlangıcı* için gerekli nedensel koşulları, özgün nedensel etkenlerinden ayrıca ayırdetmemiz gerekiyormuş gibi gözükür. İlk gruptakiler —örneğin kesik sevişme, mastürbasyon veya perhiz— henüz bulanıktır ve her birisi farklı nevrozlar yaratabilir. Sadece bunlar arasında belirlenebilecek olan *yetersiz rahatlama, ruhsal yetersizlik veya ikâme eşliğindeki savunma* gibi nedensel etkenler belli başlı nevrozların nedenselliğiyle açık ve özgün bir ilişkiye sahiptir.

Doğası bağlamında kaygı nevrozu, diğer temel nevrozlarla, özellikle de nevrasteni ve histeri ile çok ilginç benzerlikler ve fark-

lılıklar gösterir. Bununla nevrasteni arasında başlıca bir ortak tipik özellik vardır: rahatsızlığın tetikleyici nedeni olan uyarımın kaynağının, histeri ve saplantı nevrozunda olduğu gibi ruhsal değil, bedensel alanda yatması. Diğer açılardan kaygı nevrozu ile nevrasteni semptomları arasında, "uyarımın birikmesi" ve "uyarımın zayıflaması" gibi ifadelerle ortaya koyabileceğimiz bir tür antitez olduğunu görürüz. Bu antitez bu iki nevrozun karma halinde bulunmasını önlemez; yine de her birisinin en aşırı biçimlerinin, her iki durumda da en arı biçimleri olmasıyla kendini belli eder.

Histeri ile kaygı nevrozunun semptomları henüz yeterince ele alınmayan birçok ortak özellik gösterir. Semptomların kronik veya nöbetler halinde ortaya çıkması, nöbet olarak gruplandırılan duyu anormaliteleri [parestezi], bazı kaygı nöbeti ikâmelerinde (nefes darlığında ve kalp krizinde) rastlanan hiperastesis ve baskı noktaları, belki de organik bir nedeni olan ağrıların dönüştürme yoluyla artması; bu ve iki hastalıkta ortak olan diğer özellikler, histeriye atfedilen birçok şeyin kaygı nevrozuna bağlanabileceği kuşkusunu yaratır. Bu iki nevrozun bu güne kadar keşfedilebilen mekanizması ele alınacak olursa, kaygı nevrozunun gerçekte histerinin bedensel karşılığı olduğunu düşündüren bazı özellikler gün ışığına çıkar. Histeride olduğu kadar kaygı nevrozunda da uyarımın birikmesi söz konusudur (belki de değindiğimiz semptomlar arasındaki benzerliğin temeli de budur.) İlkinde olduğu kadar ikincisinde de *ruhsal bir yetersizlik olduğunu, bunun sonucunda anormal bedensel süreçlerin ortaya çıktığını* görürüz. İlkinde olduğu kadar ikincisinde de uyarımın ruhsal düzeyde giderilmesi yerine bedensel alana saptırılması söz konusudur; aradaki tek fark, kaygı nevrozunda nevrozun yerdeğiştirme yoluyla dile getirdiği uyarımın salt bedensel (bedensel cinsel uyarım) olmasına karşılık, histeride bunun ruhsal

(çatışmayla kamçılanmış) olmasıdır. Dolayısıyla histeri ile kaygı nevrozunun, "bakire kaygısında" veya "cinsel histeride" olduğu gibi düzenli olarak birleşmesi ve histerinin semptomlarından bazılarını kaygı nevrozundan ödünç alması, vb. bizi şaşırtmaz. Dahası, kaygı nevrozu ile histeri arasındaki yakın ilişkiler, kaygı nevrozunun nevrasteniden ayırdedilmesinde ısrar etmemizde yeni bir sav sağlar; çünkü bu farklılık kabul edilmediği takdirde nevrasteni ile histeri arasında, onca çabayla elde ettiğimiz ve nevrozlar teorisinde vazgeçilmez olan ayrımı da savunamayız.

VİYANA, *Aralık* 1894.

NEVROZLARIN KÖKENİNDE CİNSELLİĞİN OYNADIĞI ROLE İLİŞKİN GÖRÜŞLERİM (1906 [1905])

EDİTÖRLÜK NOTU
MEINE ANSICHTEN ÜBER DIE ROLLE DER SEXUALITÄT IN DER ÄTIOLOGIE DER NEUROSEN

(A) ALMANCA BASIMLAR:

1906 Löwenfeld'in *Sexualleben und Nervenleiden* adlı çalışmasında, 4. bas., Wiesbaden: Bergmann. (5. bas. 1914, 313-22.)
1924 *Gesammelte Schriften*, 5, 123-33.
1942 *Gesammelte Werke*, 5, 149-59

(B) İNGİLİZCE BASIMLAR:

"My Views on the Role of Sexuality in the Etiology of the Neuroses"

1909 *Selected Papers on Hysteria*, 186-93. (Çev. A. A. Brill) (2. bas. 1912; 3. bas. 1920.)
"My Views on the Part Played by Sexuality in the Aetiology of Neuroses"

1924 *Collected Papers*, 1, 272-83. (Çev. J. Bernays.)
1953 *Standard Edition*, 7, 269-79. (Yeni bir çeviri.)

Mevcut basım, *Standard Edition* basımının bazı editörlük ilaveleriyle düzeltilmiş bir versiyonudur.

Löwenfeld'in bu kitabının önceki basımlarında Freud'un görüşlerine ilişkin tartışmalar yer alıyordu; ancak Löwenfeld 4. basım için Freud'u bu makaleyi yazmaya ikna etmiştir. Freud, 5. basımda makaleyi yeniden gözden geçirmeyi kabul etmiş olsa da, tek bir önemsiz değişiklik yapılmıştır.

Bu makalenin en dikkate değer özelliği, Freud'un histerinin travmatik kökenine olan inancından vazgeçişini ve fantazilerin önemine (ki bunu yıllarca önce Fliess'e yazmıştır) ilişkin ısrarını eksiksiz ifade eden ilk yazısı olmasıdır. Bu ayrıca Freud'un görüşlerinde bu tarihe kadar gerçekleşen gelişmelerin de son derecede iyi bir özetini vermektedir.

NEVROZLARIN KÖKENİNDE CİNSELLİĞİN OYNADIĞI ROLE İLİŞKİN GÖRÜŞLERİM

NEVROZLARDA cinsel etkenin kökensel [nedensel] önemine ilişkin teorimi değerlendirmenin en iyi yolunun, tarihsel gelişimini izlemek olduğu kanısındayım. Bu teorinin bir evrim süreci geçirdiğini ve bu süreçte değişikliğe uğradığını inkâr etmek gibi bir niyetim yok. Meslektaşlarım bunu, teorinin kesintisiz ve her an derinleşen bir deneyimin ürününden başka bir şey olmadığının itirafı gibi değerlendirebilirler. Tersine spekülasyondan kaynaklanan şey kolayca ve eksiksiz olarak somutlaşabilir ve ondan sonra da değişmeden kalabilir.

Başlangıçta teorim sadece "nevrasteni" terimi kapsamında görülen klinik tablolarla ilgiliydi; burada bunun, bazen arı tipler olarak gözlenen ve "gerçek nevrasteni" ve "kaygı nevrozu" olarak tanımladığım iki tipi özellikle ilgimi çekiyordu. Bu hastalık türlerinde cinsel etkenlerin bir rol *oynayabileceğinin* her zaman için sıradan bir bilgi olduğuna kuşku yok; ama bu etkenler değişmez bir biçimde etkili olarak değerlendirilme-

diği gibi, bunlara diğer kökensel [nedensel] etkiler karşısında öncelik tanımak gibi bir görüş de söz konusu değildi. Başlarda nevrotik hastaların *vita sexualis*'indeki [cinsel yaşamındaki] kaba rahatsızlıkların sıklığı beni şaşırtıyordu; herkesin cinsel konularda gerçeği gizlediği olgusunu göz önünde bulundurarak bu tür rahatsızlıkları aradıkça ve başlangıçtaki inkârlara rağmen sorgulamalarımı sürdürme konusunda daha çok beceri kazandıkça, cinsel yaşamdaki patojenik [hastalık yapıcı] etkenleri de o kadar düzenlilikle keşfedebilecek duruma gelmiştim; bunların evrensel olgular olduğunu varsaymama engel hiçbir şey yok gibiydi. Ne var ki toplumumuzda toplumsal koşulların baskısı altında benzer sıklıkta cinsel düzensizliklerin baş gösterdiğini başından varsaymak gerekiyordu ve normal cinsel işleyişten hastalıklı olarak değerlendirilecek sapmanın derecesi konusunda bir kuşku söz konusuydu. Dolayısıyla bana daha açık gözüken ikinci bir bulguya, cinsel rahatsızlıkların değişmez kanıtından daha çok önem vermem gerekmişti. Hastalığın aldığı biçimin —nevrasteni veya kaygı nevrozu— söz konusu cinsel rahatsızlığın doğasıyla sabit bir ilişkisi olduğu anlaşılmıştı. Tipik nevrasteni olayların tarihçesinde düzenli mastürbasyon veya sürekli boşalma; kaygı nevrozunda ise *coitus interruptus* [kesik sevişme], "tamamlanmamış [sonuca ulaşmamış] heyecan" gibi etkenler ve sair durumlar gözleniyordu. Bütün bu olgular, üretilen libidonun yeterince boşalmaması gibi ortak bir ögeye sahipmiş gibi gözüküyordu. Ancak yapılması kolay olan ve istenildiği kadar doğrulanabilen bu keşiften sonradır ki nevrozların nedenselliğinde cinsel etkilerin öncelikli bir konumu olduğunu iddia edebildim. Ayrıca, nevrasteni ve kaygı nevrozunun çok yaygın olan karma türlerinde iki arı biçim için varsaydığım bir nedensellikler birleşiminin izlerini sürebildim. Dahası, nevrozun kazandığı bu iki yönlü

biçim, cinselliğin kutuplu (yani erkeksi ve kadınsı) yapısıyla uygunluk gösteriyor gibiydi.

Basit nevrozların yaratılmasında cinselliğe bu önemli rolü biçtiğim dönemde[1] *psikonevrozlar* (histeri ve saplantılar) bağlamında salt psikolojik bir teoriye hâlâ bağlıydım; bu, cinsel etkeni, bir başka coşkusal duygu kaynağından daha önemli görmeyen bir teoriydi. Josef Breuer'in on yılı aşkın bir süre önce histerik bir hasta üzerinde yaptığı bazı gözlemler temelinde, hipnoz durumunda hastanın anılarını canlandırma yöntemi kullanarak histerik semptomların ortaya çıkış mekanizmaları üzerine bir çalışmada onunla işbirliği yapmış; Charcot'un travmatik histerisi ile travmatik olmayan sıradan histeri arasındaki boşluğu doldurmamızı sağlayan sonuçlara varmıştık (Breuer ve Freud, 1895). Histerik semptomların ruhsal travmaların kalıcı sonuçları olduğunu; buna bağlı duygu yükünün tamamının belli nedenlerden ötürü bilinç düzeyinde ele alınamadığını ve bu nedenle anormal bir yol izleyerek bedensel semptomlara dönüştüğünü varsaydık. "Sıkışmış [boğulmuş] duygu," "dönüştürme" ve "duygusal boşalma" terimleri, bu hipotezin ayırdedici özellikleridir.

Ama psikonevrozlarla basit nevrozlar arasındaki yakın ilişkiler konusundaki deneyimsiz gözlemciler için farklandırıcı bir teşhisin her zaman kolay olmadığı yolundaki görüş açısından, bir alanda kazanılan bilginin diğerine uzanması için uzunca bir zamana gerek kalmayacaktır. Ayrıca, bu varsayımın da dışında, histerik semptomların ruhsal mekanizmasına ilişkin daha derinlemesine bir analiz de aynı sonucu vermiştir. Çünkü histerik semptomların kaynaklandığı ruhsal travmaların Breuer ile birlikte başlattığımız "kataritik" yöntemle daha derinlemesine iz-

1 Kaygı nevrozu konulu [ilk] makalemde (1895b). [Bu ciltte, sf. 35'te.]

lenmesiyle, sonunda hastanın çocukluğundaki cinsel yaşamıyla ilgili yaşantılara ulaşılmıştır. Hastalığın cinsel olmayan türden sıradan bir duyguyla başlatıldığı olaylarda bile durum muydu. Çocukluğun bu cinsel travmaları dikkate alınmadığı sürece, semptomları netleştirmek (nasıl belirlendiklerini anlamak) da tekrar ortaya çıkmalarını önlemek de mümkün değildi. Böylece psikonevrozların nedenselliğinde cinsel yaşantıların eşsiz önemi su götürmeyecek şekilde belirlenmiş gözüküyordu; bu olgu, teorimin bugünkü köşe taşlarından birisi olarak kalmıştır.

Bu teoriyi, yaşam boyu süren histerik nevrozların nedeninin çoğunlukla ilk çocukluk yıllarının kendi içinde önemsiz olan cinsel yaşantılarında yattığını söyleyerek de ifade edebilirdik; bu şekilde ortaya konunca bu elbette tuhaf gelebilir. Ama teorinin tarihsel gelişimini dikkate aldığımız ve teorinin özünün histerinin, bireyin cinsel işlevinin belli bir davranışının ifadesi olduğu ve bu davranışın, çocuklukta yaşanan ilk etkilerle ve deneyimlerle belirlendiği önermesinden ibaret olduğunu gördüğümüz zaman, dikkatimizi (bu güne kadar açıkça ihmal edilmiş olan) çok daha önemli bir şeye —çocukluk izlenimlerinin sonradan ortaya çıkan etkilerine— yöneltme ihtiyacı duyarız. Burada tam bir ikilemle karış karşıyayız.

Çocukluğun cinsel yaşantılarını histerinin (ve saplantı nevrozunun) nedenleri olarak değerlendirmemiz gerekip gerekmediği sorununa ilişkin daha ayrıntılı bir tartışmayı makalenin sonraki bir bölümüne erteleyip, 1895-96 yıllarındaki bazı kısa yazılarımdaki teorinin almış olduğu biçime döneceğim (Freud, 1896b ve 1896c). O dönemde, varsayılan nedensel etkenleri vurgulayarak, *güncel* bir nedenselliği bulunan rahatsızlıklar olarak adi nevrozlarla nedenselliğini temelde uzak geçmişin cinsel yaşantılarında aramamız gereken psikonevrozlar arasında bir

ayrım yapabilmiştim. Teori şu tezle sonuçlanmıştı: *vita sexualis* [cinsel yaşam] normal ise, nevroz söz konusu olamaz.

Bugün bile bu iddiaları hatalı görmesem de, bu olguları anlamak için ortaya konan on yıllık kesintisiz çabanın akışı içinde o dönemdeki görüşlerimden önemli ölçüde ileri bir adım atmış olmam ve şimdi derinleşen deneyimlerim temelinde teorimin o dönemde sahip olduğu eksiklikleri, yer değiştirmeleri ve yanılgıları düzeltebilecek bir konumda olduğuma inanmam şaşırtıcı gelmeyecektir. O dönemdeki malzemem henüz çok yetersizdi ve tesadüf sonucu, bir erişkin veya büyük çocuklar tarafından cinsel anlamda baştan çıkarılmanın, hastanın çocukluk öyküsünde baş rolü oynadığı olayların sayısı orantısız ölçüde fazlaydı. Dolayısıyla bu tür olayların (diğer açılardan kuşkuya yer bırakmayacak durumda olmalarına rağmen) sıklığını gözümde büyütmüştüm. Ayrıca o sıralarda histeriklerin, çocukluk anılarında yarattıkları çarpıtmalarla gerçek olayların izleri arasında kesin bir ayrım yapamıyordum. O dönemden bu yana, bir dizi baştan çıkarılma fantazisini, kişinin *kendi* cinsel etkinliğine (çocukluk mastürbasyonuna) ilişkin anılarından kurtulma girişimi olarak açıklamayı öğrendim. Bu nokta netlik kazanınca çocukluğun cinsel yaşantılarındaki "travmatik" unsur önemini kaybetti; bunun yerini, çocukluktaki cinsel etkinliğin (ister kendiliğinden, ister kışkırtılmış olsun), cinsel yaşamın daha sonra erişkinlik döneminde aldığı biçimi belirlediği yönündeki kavrayış aldı. Aynı netleşme (ki bu, ilk hatalarımdan en önemlisini düzeltmiştir), histerik semptomların mekanizmasına ilişkin görüşümde değişiklik yapmamı da zorunlu kıldı. Bunlar artık çocukluk yaşantılarına ilişkin bastırılan anıların dolaysız türevleri olarak değerlendirilmeyecekti; hastanın çoğunlukla ergenlik döneminde üretilen ve bir yandan çocukluk anılarının üzerine inşa edilen,

öte yandan da doğrudan doğruya semptomlara dönüştürülen *fantazileri* (veya hayali anıları), semptomlarla çocukluk izlenimlerinin arasına giriyordu. İşte ancak bu histerik fantaziler unsurunun dikkate alınmasıyla nevrozun dokusu ve hastanın yaşamıyla ilişkisi anlaşılır olmuş; bununla birlikte histeriklerin bu bilinçsiz fantazileriyle paranoyaklarda kuruntu olarak bilinç düzeyine çıkan hayali yaratımları arasında şaşırtıcı bir benzerlik de gün ışığına çıkmıştır.[1]

Bu düzeltmeyi yaptıktan sonra "çocukluktaki cinsel travmalar"ın yerini bir anlamda "cinselliğin çocuksuluğu" aldı. Bunu ilk teorideki ikinci bir değişikliğin izlemesi uzun sürmedi. Çocukluktaki baştan çıkarılmanın varsayılan sıklığının yanı sıra, yapısal ve kalıtsal etkenlerin önemini inkâr etmesem de, hastalığın nedenselliğinin temel sorumluluğunu yüklemeye çalıştığım cinsellik üzerindeki *rastlantıya bağlı* etkileri abartılı bir şekilde vurgulamaktan da vazgeçtim. Hatta nevroz seçimi (hastanın ne tür bir psikonevroza yakalanacağı) sorununu, çocukluktaki cinsel yaşantıların ayrıntılarına bağlı olarak çözmeyi umuyordum. O sıralarda —bazı çekincelerim olsa da— bu olaylardaki pasif bir tutumun histeriye, buna karşılık aktif tutumun ise saplantı nevrozuna yatkınlık yarattığına inanıyordum. Bazı olgular pasiflikle histeri, aktiflikle saplantı nevrozu arasında öngörülen ilişkinin

1 [Bu paragraf, Üç Deneme'deki (1905d; ÖFD.,8.) kısa bir göndermeyi saymazsak, çocukluktaki travmatik yaşantıların ve bilinçsiz fantazilerin nisbi önemi konusundaki görüşlerindeki değişmeye ilişkin yayımlanan ilk açık ipucudur. Aslında hatasını yıllarca önce farketmiş, konuyu 21 Eylül 1897 tarihli mektubunda Fliess'e açmıştır (Freud, 1950a, Mektup 69). Kendi hatasının Freud'un kendi düşüncelerini nasıl etkilediği, "Psikanalitik Hareketin Tarihi" (1914d) konulu makalesinin ilk bölümünde ve "Otobiyografik İnceleme"sinin (1925d) üçüncü bölümünde çok açık bir dille anlatılmıştır. Bu fantazilere ilişkin görüşlerindeki sonraki gelişmeler için bkz. "Kadın Cinselliği" (1931b; ÖFD., 8.) ve Yeni Giriş Dersleri (1933a; ÖFD., 2.]

korunmasını gerekli kılsa da bu görüşü daha sonra tamamen terk ettim.[1] Deneyimin yarattığı bu tür kazara etkenler böylece arka cepheye çekildikten sonra yapısal ve kalıtsal etkenler zorunlu olarak tekrar öne çıktı; ama benim görüşümle diğer çevrelerde egemen olan görüşler arasında şöyle bir fark vardı: benim teorimde "cinsel yapı [mizaç]" onlardaki "genel nöropatik yatkınlığın" yerini almıştı. Son zamanlarda yayımlanan *Cinsellik Teorisi Üzerine Üç Deneme* (1905d) adlı çalışmamda, bu cinsel mizacın değişken doğasının olduğu kadar genelde cinsel içgüdünün bileşik yapısının ve organizmanın farklı kısımlarından gelen katkı kaynaklarından türetilişinin de bir tablosunu sunmaya çalışmıştım.

"Çocukluktaki cinsel travmalar" görüşümdeki değişikliğin bir başka sonucu olarak teorim, 1894-96 yılları arasında yayımlanan yazılarımda ipuçları bulunan bir yönde gelişti. O dönemde, hatta nedensel bir etken olarak cinselliğe hakkettiği yer verilmeden önce bile, kişinin egosu için katlanılmaz gözükmediği ve savunma çabaları yaratmadığı sürece hiçbir yaşantının patojenik [hastalık yapıcı] bir etkisi olamayacağını savunuyordum.[2] Histeride görülen ruhsal yapıdaki (veya o günlerde ifade ettiğimiz şekliyle bilinçteki) bölünmeyi işte bu savunmaya bağlıyordum. Savunmanın başarılı olması halinde duygusal sonuçlarıyla dayanılmaz olan yaşantı bilinçten ve egonun belleğinden uzaklaştırılıyordu. Ama bu şekilde uzaklaştırılan şeyler bazı durumlarda artık bilinçdışı bir durumda kendi etkinliklerine devam ediyor

1 [Freud'un genel "nevroz seçimi" sorununa ilgisi en azından 1896 başlarına dayanmaktadır. Birkaç yıl sonra saplantı nevrozuna özel bir göndermede konuya tekrar dönecektir (1913i). Gerçekten de bu sorun kafasını sürekli meşgul etmiştir. Konu sözü edilen makalenin (1913i; bu ciltte) editörlük notunda ayrıntılarıyla tartışılmıştır.]

2 "Savunma Nöro-Psikozları (Edinilmiş Histeri, Birçok Fobi ve Saplantı ile Bazı Hezeyanlı Psikozlara İlişkin Psikolojik bir Teori Girişimi)" (1894a).

ve semptomlar ve bunlara bağlı duygular yoluyla bilince geri dönüyordu, dolayısıyla hastalık da savunmadaki bir başarısızlığa tekabül ediyordu. Bu görüşün, ruhsal etkenler arasındaki etkileşim alanına girmek ve böylece nevrozu ileri analize açık olmayan gizemli bir rahatsızlık olarak değerlendirmek yerine, histerideki ruhsal süreçleri normal olanlarına yakınlaştırmak gibi bir avantajı vardı.

Normal kalan insanlar konusunda artık daha fazla bilgi sahibiydik; bu da *bu insanların* çocukluktaki cinsel yaşam öykülerinin, nevrotiklerinkinden özünde farklı olması gerekmediği, özellikle de baştan çıkarılmanın oynadığı rolün her iki grupta da aynı olduğu gibi beklenmedik bir bulguya yol açmıştı. Bunun sonucunda artık "savunma" terimi yerine kullanmayı tercih ettiğim "bastırma"ya[1] kıyasla, rastlantıya bağlı etkiler daha çok geri plana çekilmiştir. Dolayısıyla artık belli bir bireyin çocukluğunda ne tür cinsel olaylar yaşadığından çok, bu olaylara ne tür tepkiler verdiği —bunlara "bastırmayla" tepki verip vermediği— önem kazanmıştır. Gelişim seyri içinde çocuğun kendiliğinden bir cinsel etkinliğinin bir bastırmayla nasıl kesintiye uğradığını göstermek mümkün olmuştur. Örneğin erişkin bir nevrotik, çocukluğundan itibaren sürekli olarak belli bir miktar "cinsel bastırma" uyguluyor; bu da gerçek yaşamın gerekleriyle yüz yüze geldiği zaman dışavurum kazanıyordu ve histeriklerin psikanalizi, bu insanların

1 [Aslında "bastırma" terimi ilk kez ta Breuer ve Freud'un "Ön Bildiri"sinde (1893; ÖFD., 3) kullanılmıştır. Bu iki terim *Histeri Üzerine İncelemeler*'de (1895d) sık sık geçmektedir. O dönemde iki yazar bu iki kavramı eşanlamlı kullanıyor gibidir: bkz. *Histeri Üzerine İncelemeler*, ÖFD., 3, birinci basıma ortak önsöz. Yıllarca sonra (*Ketlemeler, Semptomlar ve Kaygı* (1926d; ÖFD., 11, bu ciltte) adlı çalışmasının özellikle XI A(c) Bölümü) Freud konuya tekrar dönmüş ve "savunma"nın kapsamlı bir kavram olduğunu, "bastırma"nın ise savunmanın sadece bir biçimi olduğunu söylemiştir.]

libidolarıyla cinsel bastırmaları arasındaki çatışmanın sonucu olarak hasta olduğunu, semptomlarının bu iki ruhsal akım arasındaki bir tür uzlaşmaya karşılık geldiğini gösteriyordu.

Bastırma konusundaki görüşlerimi ayrıntılarıyla tartışmaksızın teorimin bu kısmını daha fazla açamam. Burada, cinselliğin temel doğasını aramamız gereken bedensel süreçlere az da olsa ışık tutmaya çalışan Üç Deneme (1905d) adlı çalışmama bakılmasını önermekle yetineceğim. Orada çocukların yapısal [doğuştan gelen] cinsel mizaçlarının, beklenenle kıyaslanamayacak kadar çok çeşitlilik gösterdiğini, bunun "çok yönlü sapık" olarak adlandırılmayı hakkettiğini ve cinsel işlevin normal davranışı denen şeyin bileşenlerinden bazıları bastırıldıktan sonra işte bu mizaçtan kaynaklandığını göstermiştim. Cinsellikteki çocukluk ögesine dikkati çekerek, sağlık, sapma ve nevroz arasında basit bir ilişki kurabilmiştim. *Normalliğin*, bazı bileşen içgüdülerle çocukluk mizacının bazı bileşenlerinin bastırılmasının ve geri kalan bileşenlerin üreme işlevinin hizmetinde kullanılacak şekilde örgensel bölgelerin önceliği [kontrolü] altına verilmesinin bir sonucu olduğunu göstermiştim. *Sapmaların*, bileşen içgüdülerden bazılarının aşırı ve zorlanımlı gelişmesinden ötürü bu uyuşmada ortaya çıkan rahatsızlıklara karşılık geldiğini, *nevrozların* ise libidinal eğilimlerin aşırı bastırılmasına bağlanabileceğini ortaya koymuştum. Çocukluk mizacının sapkınca içgüdülerinin neredeyse tamamı bastırma yoluyla da olsa nevrozlardaki semptomların oluşumuyla ilgili güçler olarak kabul edilebileceği için, nevrozları sapmanın "negatifi" olarak tanımlamam mümkün olmuştu.[1]

Psikonevrozların nedenselliği konusundaki görüşlerimde ne tür değişiklikler olursa olsun, iki noktada —cinselliğin ve çocuksu-

1 [Bkz. *Cinsellik Teorisi Üzerine Üç Deneme* (1905d; ÖFD., 8.]

luğun önemi— hiç geri adım atmadığımı veya reddiyeye yönelmediğimi vurgulamakta yarar olduğu kanısındayım. Bunun dışında, rastlantıya bağlı etkenlerin yerini yapısal etkenler, arı ruhsal anlamda "savunmanın" yerini ise organik "cinsel bastırma" aldı. Ne var ki söz konusu hastalıkların başlangıcının en sıradan duygulara, hatta bedensel tetikleyici nedenlere tepki olarak ortaya çıkabileceği ve çocukluk yaşantılarının özgün yapısına bağlı olan özgün bir nedensellikten vazgeçmek zorunda kaldığım dikkate alınınca, cinsel etkenlerin psikonevrozlardaki varsayılan nedensel önemini destekleyecek inandırıcı kanıtların bulunup bulunmadığı sorulabilir. Bu soruya cevap olarak, tartışma konusu bu inancımın kaynağının, nevrotikler üzerindeki psikanalitik incelemeler olduğunu söylemek isterim. Yeri doldurulamaz bu araştırma yönteminden yararlandığımız zaman, *hastanın semptomlarının*, cinselliğin normal veya sapkınca bileşen içgüdülerinden kaynaklanan *cinsel etkinliğinden* (tamamen veya kısmen) oluştuğunu görürüz.[1] Hem histeri semptomlarının büyük bir kısmı doğrudan doğruya cinsel uyarımın dışavurumlarından kaynaklanır, hem bir dizi erotojenik bölge çocuksu özelliklerinin artması nedeniyle örgenlerin [cinsel organların] önemini kazanır, hem de en karmaşık semptomların kendileri "dönüştürme" yoluyla cinsel içerikli fantazilere karşılık gelir. Histerinin dilini yorumlamayı bilen herkes nevrozun sadece hastanın bastırılan cinselliğiyle ilgili olduğunu kavrayacaktır. Ama cinsel işlevin de bebeklikteki mizaçla belirlenen gerçek kapsamıyla anlaşılması gerekir. Hastalığın başlangıcını belirleyen etkenler arasında sıradan bir duyguya da yer verilip verilmeyeceği konusunda psikanaliz, hastalıklı sonucu yaratan şeyin travmatik yaşantının cinsel bileşeni —ki bu, hiç eksik olmayan bir bileşendir— olduğunu değişmez bir şekilde gösterir.

1 [Bkz. Üç Deneme, ÖFD., 8.]

Farkında olmadan, psikonevrozların nedenselliği sorunundan, bunların temel doğası sorununa yöneldik. Psikanalizden kazanılan bilgileri dikkate aldığımızda söyleyebileceğimiz tek şey, bu hastalıkların özünün, organizmada cinsel libidonun oluşumunu ve kullanılışını belirleyen cinsel süreçlerdeki rahatsızlıklarda yattığıdır. Bunları sonuçta kimyasal süreçler olarak tanımlamaktan kaçınmak pek mümkün değildir; dolayısıyla "güncel" nevrozlar[1] dediğimiz olaylarda cinsel metabolizmadaki rahatsızlıkların *bedensel* sonuçlarını, psikonevrozlarda ise bu rahatsızlıkların *ruhsal* sonuçlarını da görebiliriz. Nevrozlarla bazı alkaloidlerin kullanımından sonra ortaya çıkan sarhoşluk ve perhiz olguları ile Graves hastalığı ve Addison hastalığı arasındaki benzerlik klinik açısından dikkatimizi çeker. Ve tıpkı bu son iki hastalığın artık "nevrotik hastalık" olarak değerlendirilememesi gibi, gerçek "nevrozların" da adlarına rağmen bu kategoriden bir an önce çıkarılması gerekebilir.[2]

Buna uygun olarak, nevrozların nedenselliği, cinsel işleve hizmet eden süreçlere zararlı bir etkisi olan her şeyi içermektedir. Burada ilk sırayı cinsel işlevin kendisini etkileyen rahatsızlıklar —cinsel yapı için farklı kültür ve eğitim düzeylerinde değişecek şekilde zararlı olarak değerlendirildikleri ölçüde— almaktadır. Bunu, organizmaya genel olarak zarar vermek suretiyle, cinsel süreçlerde de tali bir zarara yol açan her türlü rahatsızlık izler. Nevrozlar durumunda nedensellik sorununun, en az diğer hastalıklardaki nedensel etkenler kadar karmaşık olduğunu unut-

1 [Yani sadece güncel ve fiziksel nedenselliği bulunan nevrozlar (nevrasteni ve kaygı nevrozu). Bunlar Freud'un görme bozuklukları konulu makalesinde (1910i; bu ciltte) tekrar tartışılıyor. Çok daha sonra *Ketlemeler, Semptomlar ve Kaygı* (1926d; bu ciltte) başlıklı çalışmasında konuyu tekrar ele alıyor.]

2 [Karş. Üç Deneme, ÖFD.,8.]

mamak gerek. Tek bir hastalık yapıcı etki pek yeterli olmaz; olayların büyük çoğunluğunda birbirini destekleyen ve bu nedenle birbirine karşıt gibi değerlendirilemeyecek olan *bir dizi* nedensel etken gerekmektedir. Bu nedenle nevrotik hastalık durumu ile sağlık arasında keskin bir ayrım yapılamaz. Hastalığın başlangıcı bir birikimin ürünüdür ve gerekli nedensel etkenler toplamı şu veya bu şekilde tamamlanabilir. Nevrozların nedenselliğini sadece kalıtımda veya yapıda aramak da, bu nedenselliği sadece kişinin yaşamında cinselliği etkileyen tesadüfi etkilere bağlamak kadar tek yanlı olacaktır; daha iyi bir iç gözlem bu hastalıkların özünün sadece organizmanın cinsel süreçlerindeki bir rahatsızlıkta yattığını gösterir.

VİYANA, *Haziran* 1905

HİSTERİK FANTAZİLER VE ÇİFTCİNSELLİKLE İLİŞKİLERİ (1908)

EDİTÖRLÜK NOTU
HYSTERISCHE PHANTASIEN UND IHRE BEZIEHUNG ZUR BISEXUALITÄT

(A) ALMANCA BASIMLAR:

1906 *Z. Sexualwissenschaft*, 1 (1) [Ocak], 27-34.
1924 *Gesammelte Schriften*, 5, 246-254.
1941 *Gesammelte Werke*, 7, 191-199.

(B) İNGİLİZCE BASIMLAR:

"Hysterical Fancies and their Relation to Bisexuality"

1909 *Selected Papers on Hysteria*, 194-200. (Çev. A. A. Brill) (2. bas. 1912; 3. bas. 1920.)

"Hysterical Phantasies and their Relation to Bisexuality"

1924 *Collected Papers*, 2, 51-8. (Çev. D. Brayn.)
1953 *Standard Edition*, 9, 155-66. (1924 basımının gözden geçirilmiş bir versiyonu.)

Mevcut basım, bazı editörlük değişiklikleriyle *Standard Edition*'dan alınmıştır.

Bu makale, editör Magnus Hirschfeld'in çıkardığı yeni bir dergide yayımlanmıştır. Freud, histerik semptomların temeli olarak fantazilerin önemini ilk kez kendi kendini analiziyle ilişkili olarak 1897'de kavramıştır. Ama bulgularını o dönemde Fliess'e yazdığı özel mektuplarda anlatmasına rağmen (Freud, 1950a), bunları tam olarak ilk kez mevcut makaleden birkaç yıl önce yazılan nevrozlarda cinselliğin önemi konulu makalesinde (1906a; bu ciltte) yayımlamıştır. Makalenin büyük bir bölümü fantazilerle semptomlar arasındaki ilişkiyi ele almaktadır ve başlığında geçmesine rağmen, çiftcinsellik neredeyse bir yan düşünce olarak ortaya çıkar. Fantazilerin konusu bu makalenin tarihinde Freud'un kafasını kurcalıyor gibidir. Bu fantaziler ayrıca "Çocukların Cinsel Teorileri" (1908c), "Yaratıcı Yazarlar ve Hayal Kurma" (1908e), "Aile Romantizmi" (1909c), "Histerik Nöbetler" (1909a; bu ciltte) konulu makalelerinde olduğu kadar *Gravida* (1907a) çalışmasının birçok yerinde de ayrıntılarıyla tartışılmıştır. Mevcut makaledeki malzemenin birçoğunun ipuçlarını önceden görmek mümkün. Örneğin bkz. "Dora" Analizi (1905e; ÖFD., 9) ve *Cinsellik Teorisi Üzerine Üç Deneme* (1905d; ÖFD., 8).

HİSTERİK FANTAZİLER VE ÇİFTCİNSELLİKLE İLİŞKİLERİ

HEPİMİZ, paranoyak bir insanın kendi büyüklüğüyle ve acılarıyla ilgili olan ve oldukça tipik ve neredeyse tekdüze bir biçimde ortaya çıkan kuruntulu hayallerini biliriz. Ayrıca çeşitli vesilelerle, bazı sapıkların, düşüncede veya gerçek yaşamda cinsel doyum almak için yaptığı tuhaf şeylerle de tanışmıştık. Yine de, oldukça benzer ruhsal yapıların bütün psikonevrozlarda, özellikle de histeride de düzenli olarak bulunduğunu ve —histerik fantaziler olarak bilinen— ikinci grubun nevrotik semptomların nedenselliğiyle önemli bağlantıları olabileceğini bazı okurlar ilk kez duyuyor olabilir.

Bütün bu fantazi ürünlerinin genel bir kaynağı ve normal prototipi, gençlerdeki hayal kurma denen şeyde bulunabilir. Bunlar, konuya ilişkin literatürde yetersiz de olsa biraz dikkat çekmiştir.[1] Bunlar her iki cinste de aynı sıklıkta görülebilse de, kızlarda ve kadınlarda değişmez bir biçimde erotik yapıda olmalarına rağmen erkeklerde erotik veya hırs içerikli olabilir. Yine

1 Bkz. Breuer ve Freud (1895), Pierre Janet (1898,1), Havelock Ellis (1899), Freud (1900a), Pick (1896).

de erkeklerdeki erotik etkenin öneminin de tali olarak değerlendirilmemesi gerekir; erkeğin hayallerine ilişkin yakından bir inceleme genellikle, bütün kahramanlık gösterilerinin ve bütün başarılarının, sadece onu diğer erkeklere tercih edecek bir kadını hoşnut etmeyi amaçladığını gösterir.[1] Bu fantaziler, yoksunluktan ve özlemden kaynaklanan arzuların doyumuna hizmet eder. Bunlara haklı olarak "gündüz düşleri" denir, çünkü bunlar bize gece rüyalarının anlaşılmasını sağlayan anahtarı verir; ki bu gece rüyalarının oluşumunun çekirdeği, çarpıtılan ve bilinçli ruhsal kurum tarafından yanlış anlaşılan bu türden karmaşık gündüz fantazilerinden başka bir şey değildir.[2]

Bu hayaller [gündüz düşleri], büyük oranda ilgiyle yüklüdür; kişi bunları dikkatle besler ve genellikle sanki kişiliğinin en özel varlıklarıymış gibi büyük bir duyarlılıkla gizli tutar. Ama ani, deyiş yerindeyse dalgın gülümseyişinden, kendi kendine konuşmasından, ya da hayal ettiği durumun doruk noktasına işaret eden adımlarındaki bir telaştan, sokakta hayal kuran kişiyi tanımak kolaydır. Şu ana kadar inceleyebildiğim her histeri nöbeti, bu tür hayallerin istemsiz patlaması olduğunu kanıtlamıştır. Çünkü gözlemlerimiz, bu tür fantazilerin bilinçli olduğu kadar bilinçsiz de olabileceğini açıkça göstermiştir; bilinçli fantaziler de bilinçdışına itildiği an patojenik olabilir, yani kendilerini semptomlarla ve nöbetlerle dışavurabilir. Elverişli durumlarda kişi bu türden bilinçsiz bir fantaziyi bilinç düzeyinde yakalayabilir. Hastalarımdan birisinin dikkatini fantazilerine çektikten sonra bir keresinde sokakta kendini birdenbire ağlarken bul-

1 Havelock Ellis (1899, [3. bas. 1910, sf. 185] de aynı görüştedir.

2 Bkz. *Rüyaların Yorumu* (1900a), ÖFD., 5. [Bu paragrafın içeriği, hemen hemen aynı döneme rastlayan "Yaratıcı Yazarlar ve Hayal Kurma" (1908e) başlıklı makalesinde daha ayrıntılı olarak ele alınmıştır.]

duğunu ve o anda niye ağladığını düşününce aşağıdaki fantaziyi yakaladığını anlatmıştı. Hayalinde kasabada çok ünlenen (ama şahsen tanımadığı) bir piyaniste duygusal bir bağ geliştirir; ondan bir çocuk sahibi olur (aslında çocuksuzdu); daha sonra piyanist onu ve çocuğunu sefalet içinde terk eder. Fantazisinin işte bu noktasında gözyaşlarına boğulmuş.

Bilinçsiz fantaziler ya ta başından itibaren bilinçsizdir ve bilinçdışında oluşturulmuştur; ya da —daha sık görüldüğü gibi— bir zamanlar bilinçli fantaziler veya hayallerdir ve daha sonra kasıtlı olarak unutulmuş ve "bastırma" yoluyla bilinçdışına itilmiştir. Bunların içeriği daha sonra aynı kalabileceği gibi, değişikliğe de uğrayabilir, dolayısıyla bugünün bilinçsiz fantazileri, bir zamanların bilinçli fantazilerinin türevleridir. Bilinçsiz bir fantazinin kişinin cinsel yaşamıyla çok önemli bir bağlantısı vardır; çünkü bu, mastürbasyon döneminde ona cinsel doyum veren fantaziyle özdeştir. O dönemdeki mastürbasyon eylemi terimin en geniş anlamıyla[1] iki kısımdan oluşmaktadır. Bunlardan birisi fantazinin yaratılması, diğeri ise fantazinin doruk noktasında doyum elde etmek için girişilen aktif bir davranıştır. Bilindiği üzere bu birleşim birbirine kaynaşmıştır.[2] Başlangıçta bu eylem vücudun erotojenik olarak adlandırılabilecek belli bir bölgesinden haz almayı amaçlayan arı oto-erotik bir işlemdir. Daha sonra bu eylem nesne sevgisi alanından arzu giderici bir düşünceyle kaynaşmış ve fantazinin doruğuna ulaştığı durumun kısmi bir gerçekleşmesi olarak iş görmüştür. Daha sonra kişi mastürbasyon ve fantaziden oluşan bu doyum türünden vazgeçtiği zaman eylemden vazgeçilir, buna karşılık fantazi bilinçli olmaktan çıkıp bilinçdışına itilir. Bunun yerini başka bir cinsel

1 [yani elle sürtünme yoluyla yapılan mastürbasyonla kısıtlanmamış haliyle.]

2 Kar. Freud, Üç Deneme (1905d) [ÖFD., 8].

doyum yöntemi almadığı takdirde kişi perhiz durumunda kalır; eğer libidosunu yüceltmeyi —yani cinsel uyarımını daha yüksek amaçlara yönlendirmeyi— başaramazsa bilinçsiz fantazisinin canlanıp çoğalması ve en azından içeriğinin bir kısmı açısından, sevgi ihtiyacının olanca gücüyle patolojik bir semptom biçiminde eyleme aktarılması için gerekli koşul sağlanmış olur.

Bilinçsiz fantaziler bu yolla çok sayıda histerik semptomun dolaysız öncülü olup çıkar. Histerik semptomlar, "dönüştürme" yoluyla ortaya çıkan bilinçsiz fantazilerden başka bir şey değildir; semptomlar bedensel olduğu ölçüde bunlar sık sık, başlangıçta henüz bilinçli olduğu dönemde fantaziye eşlik eden aynı cinsel duyumlardan ve motor uyarımlarından kaynaklanır. Bu yolla mastürbasyon alışkanlığının bırakılması aslında geçersiz kılınır ve özgün, ilk cinsel doyumun yeniden kazanılmasına yönelen patolojik sürecin amacı —hiçbir zaman tamamen değil, ama her zaman bir tür yakınsamayla da olsa— gerçekleşmiş olur.

Dolayısıyla histeriyi inceleyen kişinin ilgisi çok geçmeden semptomlardan, bunların kaynaklandığı fantazilere yönelir. Psikanaliz tekniği önce semptomlara dayanarak bu bilinçsiz fantazilerin neler olduğunu belirlememizi, daha sonra da bunları hastanın bilinç düzeyine çıkartmamızı mümkün kılar. Bu yolla, histerik kişinin bilinçsiz fantazilerinin içeriğinin, sapıkların bilinç düzeyinde doyum aldıkları ortamlara aynen karşılık geldiği anlaşılmıştır; bu ortamların örnekleri karşısında şaşkınlık duyanların, fantazilerindeki vahşi aşırılıkları sadece dizginsiz güçleriyle belirlenen Roma İmparatorlarının dünyaca ünlü eylemlerini hatırlamaları yeterli olacaktır. Doğrudan doğruya bilince vuran fantaziler olsa da, paranoyakların kuruntuları da aynı türdendir. Cinsel içgüdünün sado-mazoşistik bileşenlerine dayanan bu kuruntuların da histerik insanların bazı bilinçsiz fantazilerinde tam bir karşılığı bulunabilir. Ayrıca histeriklerin fan-

tazilerini semptomlarla değil, bilinçli eylemlerle dile getirdiği ve bu amaçla cinsel saldırganlık içerikli saldırı eylemleri tasarlayıp uyguladığı pratik öneme sahip olaylar olduğunu da biliyoruz.

Bariz semptomlardan gizli bilinçsiz fantazilere giden bu psikanalitik inceleme yöntemi, bu kısa ön yazının ana konusu da dahil olmak üzere psikonevrotiklerin cinselliği konusunda bilinebilecek her şeyi anlatır.

Belki de bilinçsiz fantazilerin dışavurum kazanma çabasında karşılaştıkları zorluklar nedeniyle, fantazilerle semptomlar arasındaki ilişki basit değil, tersine birçok açıdan karmaşık bir ilişkidir.[1] Kural olarak —yani nevroz tam gelişip de bir süre için varlığını koruduğu zaman— belli bir semptom tek bir bilinçsiz fantaziyi değil, bu tür birden çok fantaziyi temsil eder; bunu da keyfi bir tarzda değil, düzenli bir yapıyı izleyerek yapar. Hastalığın başlangıcında bu komplikasyonların tam olarak gelişmediğine kuşku yok.

Genel ilgiye hitap etmesi açısından bu noktada makalenin çerçevesi dışına çıkarak histerik semptomların doğasını daha eksiksiz tanımlamayı amaçlayan birbirini izleyen bir dizi formülden söz edeceğim. Bu formüller birbiriyle çelişmek yerine, olgulara giderek daha eksiksiz ve kesin bir yaklaşımı temsil ederken, diğerleri farklı görüş açılarının uygulanışını temsil etmektedir:

(1) Histerik semptomlar, bazı aktif (travmatik) izlenimlerin ve yaşantıların hatırlatıcı sembolleridir.[2]

---

1 Aynı şey "gizli" rüya düşünceleriyle rüyanın "açık" içeriğindeki ögeler arasındaki ilişki için de geçerlidir. *Rüyaların Yorumu* (1900a) adlı çalışmamın, "rüya çalışması" konulu bölümüne [Bölüm VI] bakın.

2 [Freud bu terimi *Histeri Üzerine İncelemeler* (1895d) adlı çalışmasında sık sık kullanmıştır. O bunları büyük kentlerin, maddi türden "hatırlatıcı semboller" olan ve artık bakan kişide güçlü duygular uyandırmayan anıtlarıyla ve kalıntılarıyla kıyaslamıştır. Tersine histerik bir hasta geçmişin acı verici yaşantılarına sanki hâlâ yeniymiş gibi tepki vermeye devam eder.]

(2) Histerik semptomlar, bu travmatik yaşantıların çağrışımsal canlanışı için "dönüştürme" yoluyla üretilen ikâmelerdir.

(3) Histerik semptomlar —diğer ruhsal yapılar gibi— bir arzunun giderilmesinin dışavurumudur.

(4) Histerik semptomlar, bir arzunun giderilmesine hizmet eden bilinçsiz bir fantazinin gerçekleşmesidir.

(5) Histerik semptomlar, cinsel doyum amacına hizmet eder ve kişinin cinsel yaşamının bir kısmını (cinsel içgüdüsünün bileşenlerinden birisine karşılık gelen kısmını) temsil eder.

(6) Histerik semptomlar, çocukluk yaşamında gerçek olan ve daha sonra bastırılan bir cinsel doyum tarzının tekrar canlanışına karşılık gelir.

(7) Histerik semptomlar, birisi bileşen bir içgüdüye veya cinsel yapının bileşenlerinden birisine dışavurum kazandırmayı, diğeri ise bunu baskı altına almayı amaçlayan karşıt iki duygusal ve içgüdüsel dürtü arasındaki bir uzlaşma olarak ortaya çıkar.

(8) Histerik semptomlar, cinsel olmayan, ama her zaman cinsel bir önemi bulunan çeşitli bilinçsiz dürtülerin temsilini de üstlenebilir.

Bu çeşitli tanımlar arasından yedincisi, histerik semptomların doğasını bilinçsiz bir fantazinin gerçekleşmesi olarak en eksiksiz haliyle ortaya koyar; sekizinci tanım ise cinsel etkenin gerçek önemini dikkate alır. Diğer formüllerden bazıları bu ikisine yol açar ve bu ikisi içinde yer alır.

Semptomlarla fantaziler arasındaki bu bağlantı, semptomların psikanalizinden, *Cinsellik Teorisi Üzerine Üç Deneme* (1905d) adlı çalışmamda gösterdiğim gibi, bireye egemen olan cinsel içgüdü bileşenleri konusunda bir bilgi edinmemizi kolaylaştırır. Ancak bazı olaylarda bu yöntemle inceleme yapılması beklenmedik bir sonuç verir. Bu yöntem, cinsel fantazinin (veya

içlerinden en eski ve en önemli birisi cinsel yapıda olan bir dizi fantazinin) ortaya çıkarılmasının, semptomların çözülmesi için yeterli olmadığını gösterir. Semptomları çözüme bağlamak için, birisi erkeksi, diğeriyse kadınsı özelliğe sahip *iki* cinsel fantazinin bulunması gerekir. Dolayısıyla bu fantazilerden birisi bir eşcinsellik dürtüsünden kaynaklanır. Bu yeni bulgu yedinci formülümüzü değiştirmez. Histerik bir semptomun, zorunluluk gereği libidinal bir dürtüyle bunu bastıran bir dürtü arasındaki bir uzlaşmayı temsil etmesi doğruluğunu korur; ama semptom ayrıca karşıt cinsel yapıdaki iki libidinal fantazinin birleşimini de temsil edebilir.

Bu tezi destekler örnek vermekten kaçınacağım. Deneyimlerim sonucu, özet halinde sunulan kısa analizlerin, yaratılması amaçlanan inandırıcı etkiyi hiçbir zaman yapmadıklarını öğrendim. Öte yandan tam analiz edilmiş olayların açıklamalarının bir başka zamana bırakılması gerekiyor.

Dolayısıyla aşağıdaki formülü ortaya koymakla ve anlamını açıklamakla yetineceğim:

(9) Histerik semptomlar, bir yandan bilinçsiz bir erkeksi cinsel fantazinin, öte yandan da kadınsı bir fantazinin dışavurumudur.

Bu formülün, diğerleriyle aynı genel geçerliliğe sahip olduğunu iddia edemeyeceğimi açıkça söylemek isterim. Görebildiğim kadarıyla bu formül belli bir olaydaki bütün semptomlar için geçerli olmadığı gibi, bütün olaylar için de geçerli değildir. Tersine, karşıt cinslere ait dürtülerin ayrı semptomatik dışavurumlar kazandığı, dolayısıyla normal cinselliğin semptomlarıyla eşcinsellik semptomlarının, tıpkı bunların arkasında yatan fantaziler kadar birbirinden net olarak ayırdedilebildiği olaylara örnek vermek zor değildir. Yine de dokuzuncu formülde belir-

tilen durum yeterince yaygındır ve görüldüğü olaylarda özel bir vurgulamayı hakkedecek kadar önemlidir. Bana öyle geliyor ki bu, histerik bir semptomun belirlenmesindeki en büyük karmaşıklığa işaret etmektedir; dolayısıyla önemli ölçüde örgütlenmenin gerçekleştiği uzunca bir süre devam eden nevrozlarda bunu bulmayı bekleyebiliriz.[1]

Histerik semptomların, çok sayıda olayda gösterilebilecek olan çift cinsellik özelliği, insanlarda doğuştan bir çift cinsellik eğiliminin öngörülen varlığının, psikonevrotiklerin analizinde özellikle net olarak görülebileceği yolundaki görüşümü desteklemektedir.[2] Mastürbasyon yapan bir insan bilinçli fantazisindeki ortamda kendini aynı anda hem kadın hem de erkek olarak görüntülemeye çalıştığı zaman yukarıdakine tam benzerlik gösteren bir durum ortaya çıkar. Hastanın altta yatan cinsel fantazide aynı anda her iki cinsi de oynadığı bazı histeri nöbetlerinde de bunun karşılığı bulunabilir. Örneğin gözlediğim olaylardan birisinde hasta bir eliyle giysilerini vücuduna bastırırken (kadın olarak), diğer eliyle de giysilerini üstünden çıkarmaya (erkek olarak) çalışıyordu.[3] Karşıt eylemlerin bu şekilde aynı anda ortaya çıkması, başka türlü nöbette çok net olarak sergilenen durumu büyük ölçüde bulandırmaya hizmet eder ve bu nedenle iş başındaki bilinçsiz fantaziyi gizlemeye çok elverişlidir.

Psikanalitik tedavide bir semptomun çift cinsel bir anlamı olmasına hazırlıklı olmak çok önemlidir. Bu durumda cinsel anlamlarından birisini çözümlemiş olmamıza rağmen semptomun hiç azalmadan aynen devam ediyor gibi gözükmesi halinde

1 Son zamanlarda Sadger (1907) bu formülü kendi psikanalizlerinde bağımsız olarak bulmuştur. Ama o bunun genel bir geçerliliği olduğunu savunuyor.

2 Bkz. Üç Deneme (1905d) adlı çalışmam [ÖFD., 8].

3 [Bu olaya bunu izleyen makalede tekrar değinilmiştir.]

bu bizi şaşırtmayacak veya yanıltmayacaktır; çünkü karşı cinse ait olan —belki de kuşkulanılmayan— diğer etken devamını sağlamaktadır. Ayrıca bu olayların tedavisinde bir cinsel anlam analiz edilirken hastanın, sanki bitişik yollar üzerindeymiş gibi çağrışımlarında karşıt anlam alanına sürekli geçebilme imkânından nasıl yararlandığı gözlenebilir.

HİSTERİ NÖBETLERİ ÜZERİNE BAZI GENEL DÜŞÜNCELER (1909 [1908])

EDİTÖRLÜK NOTU

ALLGEMEINES ÜBER DEN HYSTERISCHEN ANFALL

(A) ALMANCA BASIMLAR:

1909 *Z. Psychother. med. Psycho.*, 1(1) [Ocak], 10-14.
1924 *Gesammelte Schriften*, 5, 255-60.
1941 *Gesammelte Werke*, 7, 235-40.

(B) İNGİLİZCE BASIMLAR:

"General Remarks on Hysterical Attacks"

1924 *Collected Papers*, 2, 100-104. (Çev. D. Brayn.)
1953 *Standard Edition*, 9, 227-34. 1924 basımının gözden geçirilmiş bir versiyonu.)

Mevcut basım, bazı editörlük değişiklikleriyle *Standard Edition*'dan alınmıştır.

Bu makale, Albert Moll'ün çıkardığı yeni bir derginin ilk sayısı için yazı istemesi üzerine kaleme alınmıştır. Freud ko-

nuyu son kez Breuer ile birlikte kaleme aldığı *Histeri Üzerine İncelemeler*'in (ÖFD.,3) "Ön Bildiri" (1893a) başlıklı kısmın 4. Bölümünde tartışmıştır. Mevcut makale, sonraki gelişmelerin tohumlarının bulunabildiği yoğunlaşmış, neredeyse şematik çalışmalarından birisidir. (Özellikle bkz. Bölüm B.) Ama Freud histeri nöbetleri temasına ta Dostoyevski'nin "epileptik" nöbetlerine ilişkin tartışmasına (1928b) kadar yirmi yıl boyunca bir daha dönmemiştir.

HİSTERİ NÖBETLERİ ÜZERİNE BAZI GENEL DÜŞÜNCELER

A

ŞİKAYETLERİ nöbetlerle dile gelen histerik bir kadın hastayı analiz eden birisinin, bu nöbetlerin, motor alanına aktarılan, harekete yansıtılan ve pantomimle ifade edilen fantazilerden başka bir şey olmadığına inanması çok zaman almaz. Fantazilerin bilinçsiz olduğu doğrudur; ama bunun dışında bunlar doğrudan doğruya gözlenebilen hayallerde [gündüz düşlerinde], ya da gece rüyalarından yorumlama tekniğiyle elde edilebilen fantazilerle aynı yapıya sahiptir. Sık sık, bir rüya bir nöbetin yerini alır ve bu nöbeti dile getirir, çünkü aynı fantazi rüyada ve nöbette farklı bir dışavurum kazanır. Dolayısıyla bir nöbeti gözleyerek bunun temsil ettiği fantaziyi anlamayı bekleyebiliriz; ama bu nadiren mümkün olur. Kural olarak sansür kurumunun etkisinden ötürü fantazinin pantomimik dışavurumu bir rüyadaki halusinasyonlu çarpıtmalarla tam bir benzerlik gösteren çarpıtmalara tabi kılınır, dolayısıyla her ikisi de ilk bakışta kişinin kendi bilinci kadar gözlemci açısından da anlaşılmaz bir hal alır. Bu nedenle histerik bir nöbetin de gece rüyalarında uy-

guladığımızla aynı yorumlama işlemine tabi tutulması gerekir. Ama burada hem çarpıtmayı yaratan güçler rüyaların yorumu sayesinde bildiğimiz güçlerle aynıdır, hem de çarpıtmada kullanılan teknik aynıdır.

(1) Nöbet, aynı malzemede aynı anda birden çok fantaziyi temsil etmesi —yani *yoğunlaşmaya* tabi olması— nedeniyle anlaşılmaz olur. Rüyalarda olduğu gibi, burada da iki (veya daha çok) fantazinin ortak ögeleri, temsilin çekirdeğini oluşturur. Böylece çakışma gösteren fantaziler sık sık oldukça farklı bir yapıdadır. Örneğin yakın zamanlara rastlayan bir arzu ile çocukluktaki bir izlenimin yeniden canlanması olabilir. Bu durumda aynı sinir uyarımları çoğu kez ustaca bir yoldan her iki amaca da hizmet eder. Yoğunlaşmadan büyük oranda yararlanan histerik hastalar, tek bir nöbet biçimini yeterli bulabilir; diğerleri ise çeşitli patojenik fantazilerini çeşitli nöbet biçimleriyle dile getirir.

(2) Nöbet, hastanın fantazide beliren her iki figürün etkinliklerini de eyleme aktarmaya çalıştığı, yani *birden çok özdeşim* geliştirdiği için bulanıklaşır. Örneğin "Histerik Fantaziler ve Çiftcinsellikle İlişkileri" (1908a; bu ciltte) adlı makalemde bir eliyle giysilerini çıkarmaya çalışırken (erkek olarak), diğer eliyle de vücuduna bastıran (kadın olarak) hasta örneğiyle kıyaslayın.

(3) *Sinir uyarımlarının antagonistik terslenmesi özellikle kapsamlı bir çarpıtma yaratır*. Bu, rüya çalışmasında sık sık görülen bir ögeyi karşıtına dönüştürme işlemine benzer. Örneğin bir kucaklama histerik nöbette kolları eller arkada birleşinceye kadar geriye atmayla temsil edilebilir. Major histeri nöbetleri sırasında görülen ünlü *arc de cercle*, vücudun cinsel ilişkiye uygun bir duruşunun, antagonistic innervation (antagonistik sinir uyarımları) yoluyla enerjik bir şekilde reddedilmesinden başka bir şey olmayabilir.

(4) Fantazide sergilenen *kronolojik sıralamanın tersine çevrilmesi* de yukarıdakiler kadar kafa karıştırıcı ve yanıltıcıdır; ki bu da eylemin sonuyla başlayan ve başlangıcıyla biten bir dizi rüyada tam bir karşılığa sahiptir. Örneğin histerik bir kadının, baştan çıkarma fantazisinde bir parkta oturup kitap okurken eteğinin bacakları gözükecek şekilde hafifçe açık olduğunu hayal ettiğini varsayalım; bir bey yaklaşır ve onunla konuşur, daha sonra bir yere gidip sevişirler. Bu fantazinin histeri nöbetindeki sergilenişi şöyle olacaktır: cinsel ilişkiye karşılık gelen kasılma aşamasıyla başlar, daha sonra kalkıp başka bir odaya oturup bir kitap okumasıyla ve ona yönelik hayali bir söze karşılık vermesiyle devam eder.[1]

Değindiğimiz son iki çarpıtma türü, bir histeri nöbetinde ortaya çıktığı zaman bile bastırılan malzemenin hesaba katması gereken direnmelerin şiddeti konusunda bize bir fikir verecektir.

B

Histeri nöbetlerinin başlangıcı kolayca anlaşılan yasaları izler. Bastırılan kompleks libidinal bir yükten ve düşünsel bir içerikten (fantaziden) oluştuğu için, nöbet (1) bilinç düzeyinde bağlantılı bir şey kompleksin içeriğine dokunduğu zaman (yeterince enerji yüklüyse) çağrışımsal olarak; (2) iç bedensel nedenlerle ve dışarıdan gelen fiziksel etkilerin bir sonucu olarak libidinal yük belli bir düzeyi aştığı zaman *organik olarak*; (3) gerçeklik bunaltıcı veya korkutucu bir hal aldığı *zaman temel [ilk] amacın* hizmetinde bir "hastalığa kaçışın" dışavurumu, yani bir avuntu olarak; (4) hastanın kendisi için yararlı bir amaca ulaşabilecek duruma geldiği an bir nöbet yaratarak hastalığın işbirliğine gir-

1 [Bu örneğe ilişkin daha ayrıntılı ve biraz farklı bir açıklama, *Rüyaların Yorumu*'na 1909'da (ÖFD., 5) eklenen bir dipnotta yer almaktadır.]

diği tali amaçların hizmetinde bir araç olarak ortaya çıkabilir.[1] Bu son durumda nöbet belli insanlara yöneliktir; bu insanlar ortamdayken nöbetten kaçınılabilir ve sanki bilinçli olarak yaratılıyormuş izlenimi bırakır.

C

Histerik hastaların çocukluklarının incelenmesi, histerik nöbetlerin, daha önce uygulanan ve sonradan vazgeçilen *oto-erotik* bir doyumun yerini almayı amaçladığını gösterir. Olayların büyük bir bölümünde bu doyum (temas veya kalçalar üzerindeki baskıyla, ya da dil hareketleriyle, vb. yolla mastürbasyon), kişinin bilincinin dağıldığı nöbet sırasında tekrar ortaya çıkar. Ayrıca libidodaki bir artıştan kaynaklanan ve –bir teselli olarak– temel amacın hizmetinde olan nöbet başlangıcı, hastanın daha önce iradi olarak bu oto-erotik doyumu elde etmeye çalıştığı koşulları aynen tekrarlar.[2] Hastanın yaşam öyküsü şu aşamaları gösterir: (*a*) düşünsel içeriği olmayan oto-erotik doyum; (*b*) aynı doyum, ancak doyum eylemine yol açan bir fantaziyle ilişkili olarak; (*c*) fantaziyi alıkoyarak eylemden vazgeçilmesi; (*d*) fantazinin bastırılması ve bastırılan bu fantazinin daha sonra değişmemiş bir biçimde, ya da değiştirilerek yeni çevresel izlenimlere uyarlanmış bir halde histerik bir nöbet olarak tekrar or-

1 [Düşünce olarak Freud'un kafasında uzun süredir bulunsa da, "hastalığa kaçış" terimi ilk kez burada kullanılıyor gibi gözüküyor. Nedensel bir etken olarak "hastalıktan elde edilen kazanç" düşüncesi de eskidir, ama "temel" ile "tali" kazanç arasında ilk kez bu paragrafta açık bir ayrım yapılıyor. Sorunun tamamı *Psikanalize Giriş Dersleri*'nin (1916-17; ÖFD.,1) 24. Dersinde ve "Dora" durum tarihçesine (1905e; ÖFD., 9) konuya ilişkin eski görüşlerini düzeltip açıkladığı 1923 tarihli bir dipnotta ayrıntılarıyla ele alınıyor.]

2 [*Ketlemeler, Semptomlar ve Kaygı* (1926d; bu ciltte) adlı çalışmanın Editörlük Girişindeki konuya ilişkin tartışmaya bakın.]

taya çıkması. Ayrıca (*e*) fantazi, buna ait olan ve sözde vazgeçilen doyum eylemini de tekrar başlatabilir. Bu, çocuksu cinsel etkinliğin tipik döngüsüdür: bastırma, bastırmanın başarısız olması ve bastırılan şeyin yeniden ortaya çıkışı.

Çocukluktaki boşalmaların bir tekrarından başka bir şey olmayan altına kaçırmanın, histeri nöbeti teşhisiyle uygunluk gösterdiğine kuşku yok. Ayrıca bariz histeri olaylarında dil ısırmaya da rastlanabilir. Bu, histeriyle sevişmede olduğundan daha fazla tutarsızlık göstermez. Doktor hastanın dikkatini ayırdedici bir teşhis yapmanın zorluklarına çektiği zaman nöbetlerde kolayca ortaya çıkar. Çocukluktaki —örneğin hoplayıp zıplamanın bir sonucu olarak— bir kazayı temsil etmesi halinde histeri nöbetlerinde kişi kendi kendini yaralayabilir (buna erkeklerde daha sık rastlanır).

Histeri nöbetlerindeki *bilinç kaybının* [kendinden geçmenin] kaynağı, oto-erotik olanlar da dahil olmak üzere her yoğun cinsel doyumun doruğunda görülen geçici, ancak şaşmaz bilinç kaybıdır. Histerik bilinç kaybının [kendinden geçmenin], kadın cinsinin genç üyelerindeki boşalmaların başlangıcından kaynaklandığı durumlarda bu gelişim seyrinin akışı çok daha net olarak izlenebilir. Histerik kişilerde çok yaygın olan ve "hipnoid durum"[1] denen olaylar —hayal kurma sırasında baş gösteren *kendinden geçme* halleri— de aynı kökenden gelir. Bu *kendinden geçmelerin* mekanizması nispeten basittir. Kişinin bütün dikkati başlangıçta doyum sürecinin akışı üzerinde toplanmıştır; doyumun elde edilmesinden sonra bu ilgi yükünün tamamı birdenbire ortadan kalkar, bu nedenle bilincinde geçici bir boşluk ortaya çıkar. Bilinçteki *fizyolojik* olarak adlandırılabile-

1 [Breuer'in kullandığı bir terim. Bkz. *Histeri Üzerine İncelemeler* (1895d), özellikle de Editörlük Girişi (ÖFD., 3.]

cek bu boşluk daha sonra bastırmanın hizmetinde yayılır ve bu yayılma, bastırıcı kurumun reddettiği her şeyi içine alana kadar devam eder.

D

Histeri nöbetlerinde bastırılan libidonun otomatik olarak boşalma şeklini gösteren şey cinsel ilişkinin —kadınlar da dahil olmak üzere herkesin elinde bulunan ve kişi kendini cinsel etkinliğe dizginsiz bir şekilde bıraktığı zaman devreye giren— refleks mekanizmasıdır. Eski çağlarda cinsel ilişki zaten "minor epilepsi" olarak adlandırılıyordu. Bu ifadeyi değiştirerek konvulsif histeri nöbetinin, cinsel ilişkinin eşdeğeri olduğunu söyleyebilirdik. Epilepsi nöbetiyle kurulan benzerliğin bize pek bir yararı olmaz, çünkü epilepsinin kökeni histeri nöbetlerininkinden daha anlaşılmazdır.[1]

Bir bütün olarak konuşacak olursak, genelde histeride olduğu gibi histerik nöbetler de kadınlarda, çocukluklarında varolan ve o dönemde özünde erkeksi bir tarzda dile getirilen bir cinsel etkinlik kırıntısını canlandırır. Ergenlik öncesi yıllara kadar oğlansı bir yapı ve oğlansı eğilimler sergileyen kızların, ergenlikten sonra histerik oldukları sık sık gözlenebilir. Birçok olayda histeri nevrozu, erkeksi cinselliği ortadan kaldırarak kadının ortaya çıkmasını mümkün kılan tipik bastırma dalgasının aşırı ölçüde vurgulanmasından başka bir şey değildir.[2]

1 [Freud'un, Dostoyevski (1928b) konulu makalesinde "epileptik tepki" ve epilepsi ile histeri nöbetleri arasındaki ilişki konulu uzunca tartışmasına bakın.]

2 Bkz. *Cinsellik Teorisi Üzerine Üç Deneme* (1905d). [ÖFD., 8.]

PSİKANALİTİK AÇIDAN RUHSAL KÖKENLİ GÖRME BOZUKLUĞU (1910)

EDİTÖRLÜK NOTU
DIE PSYCHOGENE SEHSTÖRUNG IN PSYCHOANALYTISCHER AUFFASSUNG

(A) ALMANCA BASIMLAR:

1910 Ärztliche Fortbildung, Ärztliche Standeszeitung'a ek, 9(9), 42-44 (Mayıs, 1).
1913 *S.K.S.N.*, 3, 314-21. (2. bas. 1921.)
1943 *Gesammelte Werke*, 8, 94-102.

(B) İNGİLİZCE BASIMLAR:

"Psychogenic Visual Disturbance According to Psycho-Analytical Conceptions"

1924 *Collected Papers*, 2, 105-12. (Çev. E. Colburn Mayne.)
1957 *Standard Edition*, 11, 209-18. (Farklı bir başlıkla yeni bir çeviri.)

Mevcut basım, bazı editörlük değişiklikleri ve düzeltmelerle *Standard Edition*'dan alınmıştır.

Bu makale, Freud'un en eski arkadaşlarından birisi olan Viyanalı ünlü göz doktoru Leopold Königstein onuruna *Festschrift*'te yayımlanmak üzere kaleme alınmıştır. Kendisi makaleyi Ferenczi'ye yazdığı 12 Nisan 1910 tarihli mektubunda önemsiz bir makale olarak değerlendirmiştir (Jones, 1955, 274). Ama en azından son derecede ilginç bir pasaj içermektedir. Çünkü "ego içgüdüleri" terimini ilk kez burada kullanmış, bunları öz-koruyucu içgüdüler olarak açıkça burada tanımlamış ve bunlara bastırma işlevinde önemli bir rol biçmiştir. Freud'un, makalenin son paragraflarında ruhsal olguların nihai anlamda fiziksel olgulara dayandığını belli bir kesinlikle ifade etmesi de ilginçtir.

PSİKANALİTİK AÇIDAN RUHSAL KÖKENLİ GÖRME BOZUKLUĞU

BAYLAR, psikanalitik inceleme yöntemlerinin etkisiyle söz konusu rahatsızlıkların kökeni konusundaki düşüncelerimizde gerçekleşen değişiklikleri gösterebilmek için, ruhsal kökenli bir görme bozukluğu örneğini incelemeyi öneriyorum. Bildiğiniz gibi histerik körlük, ruhsal kökenli bir görme bozukluğu türü olarak kabul edilir. Fransız Ekolünden (Charcot, Janet ve Binet gibi isimler de dahil olmak üzere) otoritelerin araştırmalarının bir sonucu olarak, bu olayların kökeninin anlaşıldığına genel olarak inanılmaktadır. Çünkü uyurgezerliğe yatkın birisi üzerinde bu tür bir körlüğü yaratabilecek durumdayız. Uyurgezer kişiyi derin bir hipnoza sokup ona bir gözüyle hiçbir şey görmeyeceği telkinini verirsek, tıpkı kendiliğinden görme bozukluğu geliştiren histerik bir insan gibi, o da telkine konu gözü körmüş gibi davranacaktır. Böylece telkinle yaratılan hipnotik körlük modeline dayanarak, kendiliğinden ortaya çıkan histerik görme bozukluğunun mekanizmasını anlayabiliriz. Histerik bir insanda kör olma düşüncesi hipnotistin telkininden değil, kendiliğinden —yani kendi kendine telkinden— kaynaklanır; ama her iki olayda

da bu düşünce öylesine güçlüdür ki, tıpkı telkin edilen bir hezeyan [halusinasyon], felç, vb. gibi bir gerçeğe dönüşür.

Bu da son derece tutarlı ve hipnoz, telkin ve kendi kendine telkin kavramlarının arkasında gizli bulunan birçok bilmeceyi göz ardı edenler için yeterli bir açıklama gibi gözükür. Özellikle kendi kendine telkin daha başka soruları gündeme getirir. Bir düşünce ne zaman ve hangi şartlar altında daha fazla çaba gerektirmeksizin tıpkı bir telkin gibi davranacak ve gerçeğe dönüşecek kadar güç kazanır? Yakın incelemeler, "bilinçdışı" kavramına başvurmaksızın bu soruya cevap veremeyeceğimizi göstermiştir. Birçok felsefeci bu tür bir ruhsal bilinçdışı varsayımına karşı çıkmaktadır, çünkü bizi bu varsayımı ortaya atmaya iten olgularla ilgilenmemektedir. Psikopatologlar, bilinçdışı ruhsal süreçler, bilinçdışı düşünceler, vb. gibi şeylerle çalışmaktan kaçınamayacaklarını anlamışlardır.

Uygun deneyler, histerik körlüğü olan insanların tam anlamıyla olmasa da bir anlamda gördüklerini ortaya çıkarmıştır. Görmeyen gözün uyarılmasının, bilinç düzeyine ulaşmasa da bazı ruhsal sonuçları olabilir (örneğin duygu yaratabilir). Dolayısıyla histerik körlüğü olan insanlar sadece bilinç durumları söz konusu olduğu sürece kördür; bilinçdışı düzeyde görmeye devam ederler. İşte bu tür gözlemler bizi bilinçli ve bilinçsiz ruhsal süreçler arasında bir ayrım yapmaya itmektedir.

Bu insanlar, bilinçdışı düzeyde görmeye devam ederken kör oldukları yolundaki bilinçsiz "kendi kendine telkini" neden geliştirirler? Fransız araştırmacıların buna verdiği cevap, histeriye yatkın hastalarda çözülmeye —ruhsal alandaki bağlantıların kopmasına— yönelik doğuştan bir eğilimin bulunduğu ve bunun sonucunda da bilinçsiz bazı süreçlerin bilince ulaşmadığı yolundadır. Söz konusu olgunun anlaşılması konusunda bu açıklama

girişiminin sahip olabileceği değeri bir yana bırakıp, konuya bir başka açıdan yaklaşalım. Görüleceği üzere histerik körlük ile telkinle yaratılan körlüğün özdeş [aynı] olduğuna ilişkin başlangıçtaki vurgu artık terk edilmiştir. Histerik hasta, göremeyeceği yolundaki bir kendi kendine telkinin sonucu olarak değil, görme eylemindeki bilinçsiz ve bilinçli süreçler arasındaki bir çözülmenin [kopmanın] sonucu olarak körlük geliştirir; hastanın görmediğini düşünmesi, ruhsal durumun *nedeni* değil, *dışavurumudur*.

Bu sununun bulanıklığından şikâyetçi olursanız, savunmak benim için kolay olmayacak. Farklı araştırmacıların görüşlerinin bir sentezini sunmaya çalıştım ve bunu yaparken belki de bu görüşleri gereğinden çok yakından ilişkilendirdim. Ruhsal kökenli rahatsızlıkları —çok güçlü düşüncelere dayanan kökenlerini, bilinçli ve bilinçsiz ruhsal süreçler arasındaki ayrımı ve ruhsal çözülme [kopma] varsayımını— anlaşılır kılmak için ortaya atılan kavramları tek bir bütün içinde özetlemek istedim. Bu konuda da Pierre Janet'in başı çektiği Fransız yazarlardan daha başarılı değilim; dolayısıyla sunumdaki bulanıklığı ve eksikliği hoş göreceğinizi ve psikanalizin, ruhsal kökenli görme bozuklukları konusunda daha tutarlı ve belki de gerçeklere daha yakın olan bir görüşe ulaşmamızı nasıl sağladığını anlatmama izin vereceğinizi umuyorum.

Psikanaliz de çözülme [kopma] ve bilinçdışı varsayımlarını kabul eder, ama aralarında farklı bir ilişki kurar. Psikanalitik görüş ruhsal yaşamı birbirini destekleyen veya ketleyen etkenler arasındaki etkileşime dayandıran dinamik bir görüştür. Bir olayda bir düşünceler grubunun bilinçdışında kalması halinde psikanaliz, sentezleme kapasitesinde söz konusu kopmayla kendini gösteren yapısal bir eksiklik olduğu sonucuna varmak yerine, bu düşünceler grubunun tecrit edilmesinin ve bilinçdışında tutulmasının, diğer [düşünce] grupların aktif karşıtlığından kaynaklandığını sa-

vunur. Bu sonucu yaratan süreç "bastırma" olarak bilinmektedir; bunu, mantık alanındaki kesin yargıya benzer bir şey olarak değerlendiririz. Psikanaliz, bu tür bastırmaların ruhsal yaşamımızda olağanüstü ölçüde önemli bir rol oynadığına, ama sık sık başarısız olabileceklerine ve bastırmadaki bu başarısızlıkların, semptomların oluşumunun önkoşulu olduğuna dikkati çeker.

Dolayısıyla öğrendiğimiz kadarıyla ruhsal kökenli görme bozukluklarının, görmeyle ilintili bazı düşüncelerin bilinç düzeyinden uzaklaştırılmasına bağlı olması halinde psikanalitik açıdan bu düşüncelerin, farklı zamanlarda farklı biçimlerde oluşan ve ortak bir kavramla "ego" olarak adlandırılan daha güçlü diğer düşüncelerle çatışmaya girdiğini ve bu nedenle bastırıldığını varsaymak durumundayız. Peki ego ile çeşitli düşünce grupları arasındaki bastırma yaratan bu çatışmanın kökeni ne olabilir? Psikanalizden önce bu tür bir soruyu ortaya koymanın mümkün olmadığını farkedeceğinize kuşku yok, çünkü o dönemde ruhsal çatışma ve bastırma konusunda hiçbir şey bilinmiyordu. Ama araştırmalarımız bizi istenen cevabı verebileceğimiz bir konuma getirmiştir. Dikkatimiz içgüdülerin düşünsel yaşamdaki önemine yönelmiştir. Her içgüdünün, kendi amaçlarına uygun düşünceleri harekete geçirerek etkili olmaya çalıştığını keşfettik. Bu içgüdüler birbiriyle her zaman uyum içinde değildir; amaçları sık sık birbiriyle çatışır. Düşünceler arasındaki karşıtlık, çeşitli içgüdüler arasındaki mücadelenin bir dışavurumu olmaktan öte bir şey değildir. Açıklama girişimimiz açısından, cinselliğe, cinsel haz almaya hizmet eden içgüdülerle bireyin kendini korumasını amaçlayan diğer içgüdüler —ego içgüdüleri[1]—arasındaki

1 [Freud bu terimi ilk kez burada kullanıyor gibidir. Freud'un içgüdüler teorisi konusundaki sonraki düşüncelerinin bir özeti *Yeni Giriş Dersleri*'nin (1933a; ÖFD., 2) 32. Dersinde bulunabilir.]

tartışmasız karşıtlık özellikle önemli bir rol oynar. Şairin de dediği gibi ruhumuzda etkili olan bütün organik içgüdüler "açlık" veya "sevgi" olarak sınıflandırılabilir.[1] "Cinsel içgüdüyü," çocuklardaki ilk dışavurumlarından "normal" olarak adlandırılan nihai biçimine kadar izledik. Bunun, vücudun çeşitli bölgelerindeki uyarımlara bağlanan çeşitli "bileşen içgüdülerden" oluştuğunu bulduk; ve bu ayrı içgüdülerin, üreme amacına etkili bir şekilde hizmet edebilmek için karmaşık bir gelişim sürecinden geçmesi gerektiğini gördük.[2] Psikolojinin uygarlığımızın evrimine tuttuğu ışık sayesinde uygarlığın, temelde cinsel bileşen içgüdüler pahasına ortaya çıktığını, uygarlık için gerekli ruhsal yapılarının kurulabilmesi için bu bileşen içgüdülerin bastırılmasının, kısıtlanmasının, dönüştürülmesinin ve daha yüksek amaçlara yönlendirilmesinin gerekli olduğunu gördük. Bu araştırmaların değerli bir sonucu olarak meslektaşlarımızın henüz inanmak istemediği bir şeyleri, yani "nevrozlar" olarak bilinen rahatsızlıkların, cinsel bileşen içgüdülerdeki bu dönüştürme süreçlerindeki çok çeşitli aksamalardan kaynaklandığını anladık. Cinsel içgüdülerin tehdidi altında olduğunu hisseden "ego" bastırma yoluyla bunlardan kurtulur; ancak bu bastırma her zaman istenen sonucu vermez, bunun yerine bastırılan şeyler için tehlikeli ikâmelerin ve ego açısından can sıkıcı tepkilerin oluşmasına yol açar. Nevrotik semptomlar dediğimiz şeyler bu iki olgular grubundan kaynaklanır.

Konudan büyük ölçüde uzaklaşmış gibi gözüksek de, bunu yapmakla nevrotik patolojik rahatsızlıkların bir bütün olarak ruhsal yaşamımızla nasıl ilişkilendirildiğine değinmiş olduk. Şimdi asıl konumuza dönebiliriz. Cinsel içgüdülerle ego içgüdü-

1 [Schiller, "Die Weltweisen."]

2 [Bkz. *Cinsellik Teorisi Üzerine Üç Deneme* (1905d; ÖFD., 8).]

leri genelde aynı organlara ve organ sistemlerine sahiptir. Cinsel haz sadece cinsel organların işlevine bağlı değildir. Ağız, yemeye-içmeye olduğu kadar konuşma yoluyla iletişime ve öpüşmeye de yarar; gözler, sadece yaşamın korunması için önemli olan dış dünyadaki değişiklikleri algılamakla kalmaz, nesnelerin, sevgi nesneleri olarak seçilmelerine yol açan özelliklerini —cazibelerini[1] — de algılar. İki efendiye birden hizmet etmenin kolay olmadığı özdeyişi burada doğrulanır. Bu tür ikili bir işlevi olan bir organ, temel içgüdülerden *birisiyle* ne kadar yakın bir ilişkiye girerse, diğerinden de o kadar esirgenir. İki temel içgüdünün birbirinden kopması ve egonun, söz konusu cinsel bileşen içgüdüleri bastırmaya devam etmesi halinde bu ilke mutlaka patolojik sonuçlara yol açacaktır.[2] Bunu göze ve görme eylemine uygulamak kolaydır. Bakmadan yararlanan bileşen cinsel içgüdünün —bakmadan alınan cinsel haz— aşırı isteklerinin sonucunda ego içgüdülerinin savunmasıyla karşılaştığını, bu nedenle arzularını dile getiren düşüncelerin bastırmaya uğradığını ve bilinçten uzaklaştırıldığını varsayalım; bu durumda gözün ve görme eyleminin egoyla ve bilinçli olan ilişkisinde genel bir rahatsızlık olacaktır. Ego organ üzerindeki egemenliğini kaybedecek ve bu organ, bastırılan cinsel içgüdünün mutlak kontrolü altına girecektir. Ego sanki bastırmayı aşırıya vardırmış, sanki kaş yapayım derken göz çıkarmıştır: görme eylemine yönelik cinsel ilginin bu kadar ağır basması karşısında ego artık bir şey görmeyi reddeder. Ama alternatif tablo daha geçerli gibidir. Bu, bakmadan alınan ve bastırılan haza aktif bir rol yükler. Bastırılan içgüdü, hizmetindeki organı egemenliği altına sokarak, daha ileri dü-

1 [Almanca "*Reize*" hem "albeni, cazibe" hem de "uyarım" anlamına gelmektedir.]

2 [Freud, bu noktaya, *Cinsellik Teorisi Üzerine Üç Deneme*'nin (1905d; ÖFD., 8) ikinci makalesinin sonlarında değinmişti.]

zeyde ruhsal açılımdan alıkonmasının intikamını alır. Organ üzerindeki bilinçli egemenliğin kaybedilmesi, başarısız olan ve ancak bu bedele mümkün olan bastırmanın yerini alan zararlı bir ikâme olur.

Bir organla buna yönelik çifte bir beklenti arasındaki bu ilişki —bilinçli egoyla ve bastırılan cinsellikle ilişkisi— motor organlarında gözdekinden çok daha net olarak görülebilir: örneğin tıpkı bir cinsel saldırı eylemini gerçekleştiren ve histerik anlamda felç olan bir elin, eylem ketlendikten sonra sanki bastırılan bir uyarımı eyleme aktarmakta inatla ısrar ediyormuşçasına hiçbir şey yapamaz duruma gelmesi; veya mastürbasyondan vazgeçen insanların parmaklarının piyano veya keman çalmak için gerekli olan hassas hareketleri öğrenmeyi reddetmesi gibi. Gözler bağlamında cinsel bakma içgüdüsünde ve ruhsal kökenli görme bozukluğunda söz konusu olan bulanık ruhsal süreçleri, sanki kişinin içindeki cezalandırıcı bir ses "görme organını kötü cinsel hazlar alma amacıyla kötüye kullanmaya çalıştığın için artık hiçbir şey görmemen daha iyi" diyormuş gibi, sanki bu yolla sürecin sonucunu onaylıyormuş gibi yorumlarız. Burada bir misilleme düşüncesi söz konusudur; aslında ruhsal kökenli görme bozukluğu açıklamamız, mitlerde ve masallarda öngörülen açıklamayla örtüşür. Leydi Godiva masalı, hanımın gün ışığında sokaklardan çıplak geçme görevini kolaylaştırmak için tüm kasaba sakinlerinin nasıl perdeleri kapalı pencereler arkasına gizlendiğini, hanımın gözler önüne serilen güzelliğini görmek için perde aralığından bakan bir erkeğin kör edilmek suretiyle nasıl cezalandırıldığını anlatır. Nevrotik hastalığın, mitolojinin de gizli anahtarını taşıdığını düşündüren tek örnek de bu değildir.

Psikanaliz, hastalıklı sorunlara salt psikolojik teoriler ortaya atmakla haksız yere suçlanmaktadır. Kesinlikle salt ruhsal bir et-

ken olmayan cinselliğin hastalık yapıcı rolü üzerindeki vurgulaması bile tek başına bu suçlamayı geçersiz kılmaktadır. Psikanalistler, çalışmalarını ancak organik temele kadar götürebilseler de, ruhsal olanın organik olana dayandığını hiçbir zaman unutmazlar. Dolayısıyla psikanaliz, bütün görme bozukluklarının, erotik bakma içgüdüsünün bastırılmasının yarattığına benzer ruhsal bir kökeni olmadığını kabul etmeye, hatta bunu ortaya koymaya hazırdır. İki ayrı içgüdüye hizmet eden bir organın erotojenik [haz verici] rolünün artması halinde bu, genelde egonun hizmetindeki işlevindeki rahatsızlıklar olarak kendini gösteren değişmelere uğrayan organdaki uyarılabilirlik eşliğinde söz konusu olacaktır. Gerçekten de, normalde duyu algısına hizmet eden bir organın erotojenik rolündeki artışla gerçek bir cinsel organ gibi davranması halinde, bu organda *toksik* değişmelerin de ortaya çıkmasını imkânsız bulmayız. Daha iyi bir isim bulamadığımız için, erotojenik etkendeki bir artıştan kaynaklanan her iki —fizyolojik ve toksik kökenli— işlevsel rahatsızlık grubuna da uygun olmayan bir isimle "nevrotik" rahatsızlık diyoruz. Genel anlamda konuşacak olursak, nevrotik görme bozuklukları ile ruhsal kökenli rahatsızlıklar arasındaki ilişki, "güncel nevrozlarla" psikonevrozlar arasındaki ilişkiyle aynıdır: ruhsal kökenli görme bozuklukları nevrotik rahatsızlıklar olmaksızın kolay kolay ortaya çıkamaz, buna karşılık nevrotik rahatsızlıklar ruhsal kökenli görme bozukluklarından bağımsız olarak ortaya çıkabilir. Bu "nevrotik" semptomlar ne yazık ki bugün bile pek değerlendirilip anlaşılmamaktadır, çünkü bunlar psikanalize doğrudan açık değildir, buna karşılık diğer araştırma yöntemleri de cinsel bakış açısını dikkate almaz.

Organik araştırmaya yönelik diğer bir düşünce çizgisi psikanalizden ayrılır. Çevresel etkenlerin cinsel bileşen içgüdülerde

uyguladığı bastırmanın, organlarda işlevsel rahatsızlık yaratmaya tek başına yeterli mi olduğunu, yoksa organların erotojenik rolünde bir artış olması ve sonuçta içgüdülerin bastırılmasına yol açması için özel yapısal koşulların mı bulunması gerektiğini sorabiliriz. Bu koşullarda, ruhsal kökenli ve nevrotik rahatsızlıklara yakalanma eğilimindeki yapısal [doğuştan] bileşeni görmemiz gerekecektir. Bu, histeride uygulandığı gibi geçici bir adla "bedensel elverişlilik" dediğim etkendir.[1]

1 [Bkz. "Dora" durum tarihçesi (1905e; ÖFD., 9). Sadece 1910 basımında makale şu cümleyle bitiyordu: "Alfred Adler'in ünlü yazıları bu etken tanımını biyolojik terimlerle vermeye çalışmaktadır."]

NEVROZUN BAŞLANGIÇ TÜRLERİ
(1912)

EDİTÖRLÜK NOTU
ÜBER NEUROTISCHE ERKRANKUNGSTYPEN

(A) ALMANCA BASIMLAR:

1912 *Zentbl. Psychoanal.*, 2(6) [Mart], 297-302.
1924 *Gesammelte Schriften*, 5, 400-408.
1943 *Gesammelte Werke*, 8, 322-30.

(B) İNGİLİZCE BASIMLAR:

"Types of Neurotic Nosogenesis"

1924 *Collected Papers*, 2, 113-21. (Çev. E. Colburn Mayne.)
1958 *Standard Edition*,12, 227-38. Farklı bir başlıkla yeni bir çeviri.)

Mevcut basım, bazı editörlük değişiklikleri ve düzeltmelerle *Standard Edition*'dan alınmıştır.

Bu makalenin konusu, nevrotik hastalığı başlatıcı nedenlerin sınıflandırılmasıdır. Freud bu konuyu daha önce de ele almıştı; ancak önceki yazılarında travmatik olaylara verilen ağırlık konuyu bulanıklaştırıyordu. Travma teorisinden neredeyse tamamen vazgeçtikten sonra ilgisi büyük ölçüde nevroza *yatkınlık yaratan* çeşitli nedenler üzerinde odaklaşmıştır (örneğin *Cinsellik Teorisi Üzerine Üç Deneme*'nin (1905d; ÖFD., 8) "Özet" bölümünde). Başlatıcı nedenlere sonraki bir-iki yazısında çok genel ve bir ölçüde azımsayıcı bir anlamda değinilmiştir. (Örn. bkz. bu ciltteki nevrozların nedenselliği konulu (1906a) makale.) "Yoksunluk" görüşünün, dış koşullardan kaynaklı bir yoksunluk anlamında birkaç yerde geçtiği doğrudur. Nevrozun, *içsel* bir doyum engelinden kaynaklanabileceği ihtimali, Freud'un aşağıda da belirttiği gibi muhtemelen Jung'un çalışmasının etkisiyle, daha sonraki bir tarihe rastlar (örneğin "uygar" ahlakın etkileri konulu (1908d) makalesinde). Bu son sözü edilen yazıda iç engeli tanımlamak için "engellenme" terimi kullanılır. Bu, mevcut makaleden önceki bir tarihe ait olan Schreber analizinde (1911c) olduğu kadar sevgideki küçümseme eğilimli konulu (1912d); ÖFD., 8) makalesinde de sadece *dış* engellerle ilişkili olarak tekrar ortaya çıkar. Ancak mevcut makalede Freud bu terimi, *her iki* engel türünü de içine alan daha kapsamlı bir terim olarak ilk kez kullanmıştır.

Bu tarihten sonra nevrozu başlatan temel nedenlerden birisi olarak "engellenme," Freud'un klinik cephanesinde en çok kullanılan silahlardan birisi olmuş ve sonraki yazılarının birçoğunda ele alınmıştır. Bu sonraki tartışmaların en ayrıntılı olanı, *Psikanalize Giriş Dersleri*'nin (1916-17; ÖFD., 1) 22. Dersinde bulunabilir. Freud, başarıya ulaştığı anda hasta olan bir insanın durumundaki görünürdeki çelişkiyi —engellenmenin

tersi— çeşitli kişilik tipleri (1916d) konulu makalesinde ele alıp çözümlemiş, Romain Rolland'a yazdığı Acropolis'e ziyaretini anlatan açık mektubunda (1936a) aynı noktaya tekrar dönmüştür. "Kurt Adam" (1918b) durum tarihçesindeki bir pasajda nevrozun başlangıcı türlerine ilişkin mevcut listede bir atlama —*narsistik* engellenmeden kaynaklanan tip— olduğunu söylemiştir (ÖFD., 10).

NEVROZUN BAŞLANGIÇ TÜRLERİ

AŞAĞIDAKİ sayfalarda gözlemsel olarak elde edilen izlenimler temelinde, yatkınlığı bulunan bir insanda nevrotik hastalığın ortaya çıkması için koşullarda olması gereken değişiklikleri anlatacağım. Dolayısıyla hastalığı başlatıcı etkenler sorununu ele alıyor olacağım ve biçimleri konusunda pek bir şey söylemeyeceğim. Başlatıcı nedenlere ilişkin bu tartışma, sıralanacak değişmelerin sadece kişinin libidosuyla ilgili olması anlamında diğer tartışmalardan farklı olacaktır. Çünkü psikanaliz bize kişinin sağlıklı mı yoksa nevrotik mi olacağını belirleyen şeyin, libidonun kaderi olduğunu öğretmiştir. Bu bağlamda yatkınlık [mizaç] kavramı üzerine gereksiz yere konuşacak da değilim.[1] Nevrotik yatkınlığın, libidonun gelişme tarihinde yattığını görmemizi ve bu gelişmedeki etkili etkenleri cinsel yapıdaki doğuştan gelen farklılıklara ve ilk çocukluk döneminde yaşanan dış dünyanın etkilerine bağlamamızı mümkün kılan şey, psikanalitik araştırmalardır.

(*a*) Nevrozun en açık, en kolay gözlenebilir, en anlaşılır başlatıcı nedeni, genel bir terimle *engellenme* olarak tanımlanabilecek

1 [Bu konuda "Saplantı Nevrozuna Yatkınlık" (1913i; bu ciltte) başlıklı makaledeki Editörlük Notuna bakın.]

dışsal bir etkende görülebilir. Kişi, sevgi [aşk] ihtiyacı dış dünyadaki gerçek bir nesneyle doyurulduğu sürece sağlıklıdır; yerine bir başkası konmaksızın bu nesne elinden alındığı an hasta olur. Burada mutluluk sağlıkla, mutsuzluk ise nevrozla çakışır. Burada kader doktordan daha kolay çare sunar,[1] çünkü yaşam, hastaya kaybettiği doyumun yerine koyabileceği bir başka nesne bulma şansı tanıyabilir.

Bir bütün olarak insanların büyük çoğunluğunun ait olduğu bu tipte hasta olma ihtimali sadece perhiz durumunda ortaya çıkar. Bundan, ulaşılabilir doyumlar alanında uygarlığın uyguladığı kısıtlamanın, nevrozların nedenselliğinde ne kadar önemli bir rol oynadığı anlaşılabilir. Engelleme hastalık yapıcı bir etkiye sahiptir. Çünkü libidonun önüne set çeker ve kişiyi ruhsal gerilimdeki bu artışa ne kadar dayanabileceği ve bununla başa çıkmak için ne tür yöntemler geliştireceği konusunda bir sınava sokar. Gerçek dünyada doyumun sürekli engellenmesi karşısında sağlıklı kalmanın sadece iki yolu vardır. Bunlardan ilki ruhsal gerilimin, dış dünyaya yönelik kalan ve sonunda bundan kaynaklanan libidoya gerçek bir doyum sağlayan aktif enerjiye dönüştürülmesidir. İkincisi ise libidinal doyumdan vazgeçilmesi, biriken libidonun yüceltilerek artık erotik olmayan ve engellenmeden kaçan amaçlara ulaşılmasına yönlendirilmesidir. Bu iki ihtimalin insanlar tarafından gerçekleştirilebilmesi, mutsuzluğun nevrozla çakışmadığını, kurbanının hasta mı olacağını yoksa sağlıklı mı kalacağını tek başına engellemenin belirlemediğini kanıtlar. Engellenmenin dolaysız etkisi, o güne kadar etkili olmayan yatkınlık [doğuştan gelen] etkenleri devreye sokmasında yatar.

1 [Freud, *Histeri Üzerine İncelemeler*'e (1895d; ÖFD.,3) katkısının son paragrafında da neredeyse aynı ifadeyi kullanmıştır.]

Bunların bulunması ve yeterince gelişmesi halinde libidonun "içe dönmesi"[1] riski ortaya çıkar. Sürekli engellenme karşısında kişi için değerini kaybeden libido gerçeklikten uzaklaşarak fantazi dünyasına yönelir, böylece yeni arzu giderici yapılar yaratır, unutulan eski yapıların izlerini canlandırır. Fantazi etkinliği ile herkeste bulunan çocuksu ve bastırılmış malzeme arasındaki yakın ilişkinin sonucunda ve gerçeklik testi[2] bağlamında fantazi yaşamının sahip olduğu istisna [ayrıcalıklı] konum sayesinde libido geriye dönük işleyebilir; çocuksu bir çizgide *gerileme* yolunu izleyebilir ve çocuksu döneme karşılık gelen hedeflere ulaşmaya çalışabilir. Kişinin güncel bireyselliğiyle uyuşmayan bu çabaların yeterli yoğunluğa ulaşması halinde bunlarla kişiliğinin gerçeklikle ilişkisini koruyan diğer kısımları arasında bir çatışmanın ortaya çıkması gerekir. Bu çatışma, semptomların oluşumuyla çözülür ve bunu da açık hastalığın başlangıcı izler. Sürecin tamamının gerçek engellenmeden kaynaklanması, tekrar gerçeklik temeline ulaşan semptomların ikâme doyumları temsil etmesinde kendini gösterir.

(*b*) Hastalığı başlatıcı ikinci türden neden ilki kadar açık değildir; aslında bunu ancak Zürih ekolünün kompleksler teorisine uygun analitik incelemeleri taranarak ortaya çıkarmak mümkün olmuştur.[3] Burada kişi dış dünyada doyumun yerini engellemeye bırakan değişmelerin bir sonucu olarak değil, gerçekte elde edebileceği doyuma ulaşmak için giriştiği içsel çabanın sonucu olarak

1 C. G. Jung'un bir terimini kullanacak olursak [1910]. [Jung'un terimi kullanışına ilişkin daha başka yorumlar, *Psikanalize Giriş Dersleri*'nin (1916-17; ÖFD.,1) 23. dersinde bulunabilir. Freud bu terimi sonraki yazılarında nadiren kullanmıştır.]

2 "Ruhsal İşleyişin İki İlkesi üzerine Formülasyonlar" (1911b) başlıklı makaleme bakın. [Ayrıca bkz. (1924e; bu ciltte).]

3 Bkz. Jung (1909).

hasta olur. Kendini gerçekliğe uyarlama ve *gerçekliğin beklentilerini* yerine getirme çabası yüzünden hasta olur; bu, süreç içinde aşılmaz iç zorluklarla karşı karşıya geldiği bir çabadır.

Hastalığın iki başlangıç türü arasında kural olarak gözlemin elverdiğinden daha kesin bir ayrım yapmak yerinde olur. İlkinde dış dünyadaki bir değişiklik ağır basarken, ikincisinde vurgu kişinin kendi içindeki bir değişmedir. İlkinde kişi bir yaşantıdan ötürü hasta olurken, ikincisinde gelişimsel bir süreçten ötürü hasta olur. İlkinde doyumdan vazgeçme gibi bir sorunla karşı karşıya gelir ve direnme yetisinden yoksun olduğu için hasta olur; ikincisinde ise bir tür doyumun yerine bir başkasını koyma sorunuyla karşı karşıya gelir ve esnek olmayışından ötürü hasta olur. İkinci durumda, kişinin olduğu gibi kalma çabasıyla gerçekliğin yeni amaçlarına ve yeni beklentilerine cevap vermek için kendini değiştirme çabası arasındaki çatışma ta başından itibaren vardır. İlkinde çatışma sadece biriken libido uygun olmayan başka doyum yolları seçtiği zaman ortaya çıkar. Çatışmanın oynadığı rol ve libidonun eski takıntısı ikinci tipte, bu tür elverişsiz takıntıların belki de sadece dış engellenmenin sonucunda ortaya çıktığı ilk tiple kıyaslanamayacak ölçüde daha belirgindir.

Bu güne kadar libidosunu mastürbasyonla sonuçlanan fantaziler yoluyla doyuran ve şimdi bunun yerine gerçek bir nesneyi seçerek oto-erotizme yakın bir rejim uygulamaya çalışan bir erkek, ya da babasına veya erkek kardeşine duyduğu sevecenliğinden tamamen vazgeçen ve kendisine kur yapan bir erkek için o güne kadar bilinçsiz olan ensest içerikli libidinal arzularının bilinç düzeyine çıkmasına izin veren bir kız, ya da kocasına sadık bir eş ve çocuğuna iyi bir anne olmak için çok eşlilik eğilimlerinden ve fahişelik fantazilerinden vazgeçmek isteyen evli bir kadın: bütün bu insanlar, eski libido takıntılarının yerdeğiş-

tirmeye direnecek kadar güçlü olması halinde en övgüye değer çabalar yüzünden hasta olurlar ve bu sonucu yine mizaç, doğuştan gelen yapı ve çocukluk yaşantıları gibi etkenler belirler. Bütün bu insanların, Grimms'in masalındaki farklı yaprakları olmasını isteyen ağacın kaderini yaşadığı söylenebilir.[1] Sağlık açısından —ki dikkate alınması gereken tek nokta elbette bu değildir— bu insanlar için dileyebileceğimiz tek şey, hasta olmadan önceki kadar gelişmemiş, aşağı ve yararsız olarak devam etmiş olmalarıdır. Hastaların uğruna çaba gösterdikleri ama ancak yetersiz düzeyde yapabildikleri veya hiç yapamadıkları değişiklik, değişmez bir şekilde, gerçek yaşam açısından ileri bir adım olma özelliğine sahiptir. Ahlaki standartlar uygularsak durum farklı olacaktır: tıpkı bir ideale ulaşmaya çalışırken hasta olmaları gibi, bu ideali göz ardı ederken de hasta olan insanlar görürüz.

İki hastalık başlangıcı türü arasındaki çok net farklara rağmen, bunlar özünde birbiriyle çakışır ve bir bütünlük içinde kolayca ele alınabilir. Engellenmeden ötürü hasta olmak, libidonun doyumunu engelleyen gerçekliğe uyum sağlama yetisinden yoksunluk olarak da değerlendirilebilir. İkinci tip koşullar altında hasta olmak, doğrudan doğruya özel bir engellenme durumuna yol açar. Gerçekliğin burada *her* türlü doyumu engellemediği doğrudur; ama kişinin mümkün olan tek seçenek dediği doyum türünü engeller. Bu engelleme de doğrudan doğruya dış dünyadan değil, kişinin egosundaki bazı eğilimlerden kaynaklanır. Yine de engellenme ortak ve daha kapsamlı bir etken olarak kalır. İkinci tipte dolaysız ortaya çıkan çatışmanın sonucunda her iki doyum türü de —hem alışkanlık haline gelen türü, hem de amaçlanan türü— aynı ölçüde ketlenir; olanca so-

1 [Aslında bu öykü Grimm koleksiyonunda değil, Friedrich Rückert'in (1788-1866) çocuklar için yazdığı bir şiirde geçmektedir.]

nuçlarıyla biriken libido tıpkı ilk tipte olduğu gibi ortaya çıkar. Semptomların oluşumuna giden ruhsal olayları izlemek, ikinci tipte ilkindekinden kolaydır; çünkü ikinci tipte libidonun hastalık yaratıcı takıntıları yeni kurulmaz, kişinin sağlıklı olduğu dönemde zaten devrededir. Kural olarak libidonun belli bir miktar içe dönmesi zaten söz konusudur; kişinin ileri gelişim seyrinin henüz tamamlanmamış olması yüzünden, çocukluk evresine gerilemesi kısmen gerçekleşmiştir.

(*c*) *Gelişmedeki bir engellenmeden* ötürü hasta olmak diye tanımlayacağım üçüncü başlangıç türü, ikincisinin —*gerçekliğin beklentilerinden* ötürü hasta olmanın— bir abartısı gibi gözükür. Bunu diğerinden ayırdetmemin teorik değil, pratik bir gerekçesi vardır; çünkü burada sorumsuz çocukluk çağını geride bıraktıkları an hasta olan ve bu nedenle sağlık evresine —yani bir bütün olarak kısıtlanmayan başarı ve zevk yetisi bulunan evreye— hiçbir zaman ulaşamayan insanlar söz konusudur. Mizaç [yatkınlık] etkeninin temel özelliği bu olaylarda oldukça açıktır. Libidoları çocukluk takıntılarını hiç terk etmemiştir; gerçekliğin beklentileri tamamen veya kısmen olgun olan bir insanın önüne konmaz, büyüyor olma gerçeğinin kendisinden kaynaklanır, çünkü bu beklentilerin kişinin ilerleyen yaşıyla birlikte sürekli değiştiği açıktır. Dolayısıyla yetersizlikle kıyaslandığı zaman çatışma arka planda kalır. Ama burada da diğer deneyimlerimizin tamamı çocukluk takıntılarının üstesinden gelmeye yönelik bir çaba olduğunu varsaymamıza yol açar; çünkü aksi takdirde sürecin sonucu kesinlikle bir nevroz değil, sadece sabit bir çocuksuluk olurdu.

(*d*) Tıpkı üçüncü tipin mizaç [yatkınlık] etkenini neredeyse tecrit edilmiş halde önümüze koyması gibi, şimdi anlatacağımız dördüncü tip de her olayda söz konusu olan ve bu nedenle teorik bir tartışmada kolayca gözden kaçırılabilecek bir başka et-

kene dikkatimizi çeker. Bu güne kadar sağlıklı olan, yeni yaşantılarla karşılaşmayan ve dış dünyayla ilişkisinde hiçbir değişme olmayan insanların hasta olduğunu görürüz, dolayısıyla hastalıkları değişmez olarak bir kendiliğindenlik izlenimi bırakır. Ne var ki bu olayların yakından incelenmesi, hastalık nedeni olarak büyük bir önem vermemiz gereken bir değişmenin *gerçekleştiğini* gösterir. Yaşamlarında belli bir döneme ulaşmalarının sonucunda ve düzenli biyolojik süreçlere uygun olarak, ruhsal ekonomilerindeki libido *miktarında*, sağlıklı dengelerini bozmaya ve nevrozun gerekli koşullarını yaratmaya kendi başına yeterli olan bir artış olmuştur. Libidoda şu veya bu ölçüde görülen bu türden bir artışın, ergenlikle ve menopozla —kadınlarda belli bir yaşa ulaşılmasıyla— ilişkili olduğu çok iyi bilinmektedir; bazı insanlarda buna ek olarak bu artışlar henüz bilinmeyen düzenliliklerle ortaya çıkabilir. Burada temel etken libidodaki birikmedir; bu, libidonun daha küçük isteklerine cevap veren dış dünyadaki *nisbi* bir engellenmenin sonucunda patojenik bir hal alır. Doyurulmayan ve biriken libido burada da gerileme yoluna girer ve mutlak dış engelleme durumunda gösterdiğimiz aynı çatışmaları alevlendirir. Bu da bize hastalığı başlatıcı nedenleri incelerken nicel etkeni göz ardı edemeyeceğimizi hatırlatır. Belli bir miktar libidoyu etkilemedikleri ve libidoda bir düzeye kadar artış sağlamadıkları sürece, diğer bütün etkenler —engellenme, takıntı, gelişimsel ketlenme— etkisiz kalır. Patojenik etki yaratmak için vazgeçilmez gibi gözüken bu libido miktarını ölçemediğimiz doğrudur; biz sadece hastalık ortaya çıktıktan sonra bunun varlığını öngörebiliyoruz. Bunu daha kesin belirleyebileceğimiz tek bir yön vardır. Bunun, *mutlak* bir nicelik sorunu değil, iş başındaki libido miktarıyla egonun başa çıkabildiği —yani baskı altında tutabildiği, yüceltebildiği veya doğrudan doğruya kullanabildiği—

libido miktarı arasındaki ilişki sorunu olduğunu varsayabiliriz. Bu nedenle libido miktarındaki *nisbi* bir artış da mutlak bir artışla aynı sonuçları doğurabilir. Organik bir hastalık veya enerjisine yönelik özgün bir beklenti yüzünden egoda ortaya çıkan bir zayıflık, mevcut olabilecek bir yatkınlığa rağmen gizli kalacak olan nevrozların ortaya çıkmasına neden olabilecektir.

Hastalığın nedenselliğinde libidonun *miktarına* verilmesi gereken önem, psikanalizden çıkardığımız nevroz teorisinin iki ana teziyle yeterli bir uygunluk göstermektedir: Bunlardan birisi nevrozların ego ile libido arasındaki çatışmadan kaynaklandığı tezi, ikincisi ise sağlık bileşenleriyle nevroz bileşenleri arasında *nitel* bir fark olmadığının, tersine sağlıklı insanların da libidolarını etkileyen aynı sorunlarla mücadele etmek zorunda kaldıklarının —nevrotiklerden farklı olarak sadece bu konuda daha başarılı olduklarının— keşfedilmesidir.

Geriye, bu tiplerle gözlemsel olgular arasındaki ilişki konusuna değinmek kalıyor. Belli bir anda analiz ettiğim hastalar grubunu dikkate alacak olursam, bunlardan hiçbirinin hastalığın bu dört başlangıç türünden herhangi birisinin arı örneği olmadığını söylemem gerek. Her birisinde daha çok gerçekliğin gereklerine uyum sağlama yetisinden yoksunluğun yanı sıra etkili olan bir engellenme olduğunu görürüz; hepsinde de takıntıların katılığıyla örtüşen bir gelişimsel engellenmenin hesaba katılması ve daha önce de söylediğim gibi libido miktarının öneminin göz ardı edilmemesi gerekir. Gerçekten de bu hastaların bazılarında hastalığın dalgalar halinde geldiğini, bunlar arasında sağlıklı dönemlerin yaşandığını ve bu dalgalardan her birisinin, farklı bir tetikleyici nedene bağlanabileceğini buldum. Dolayısıyla bu dört başlangıç türünün belirlenmesinin pek fazla teorik bir değeri olamaz; bunlar, ruhsal ekonomideki özgün bir

patojenik bütünlüğün —yani egonun, zarar görmeksizin elindeki araçlarla başa çıkamadığı libido birikiminin— ortaya çıkışının farklı birer yolu olmaktan öte bir şey değildir. Ama bu durum zaten sadece nicel bir etkenin sonucunda patojenik bir hal alır; ruhsal yaşamda bir yenilik olarak ortaya çıkmaz, "hastalık nedeni" denilen şeyin etkisiyle yaratılmaz.

Bu başlangıç türlerine belli bir *pratik* önem kolayca atfedilebilir. Bunlara bireysel olaylarda gerçekten de arı biçimiyle rastlanabilir; bazı hastalarda hastalığın tek başlatıcı nedeni olması durumunda üçüncü ve dördüncü türleri göremezdik. İlk tür dış dünyanın olağandışı güçlü etkisine dikkatimizi çekerken, ikinci tür bize ilkinin karşıtı, ama onun kadar önemli olan kişinin özgün bireyselliğinin etkisini gösterir. Patoloji, sadece söz konusu duyguların "iç kaynaklı" mı yoksa "dış kaynaklı" mı olduğunu belirlemekle ilgilendiği sürece, nevrozlardaki tetikleyici etkenler sorununa hakkettiği önemi veremez. Böyle bir yaklaşım, tetikleyici bir neden olarak (en genel anlamıyla) perhizin önemine dikkati çeken her gözlemde, başkalarının aynı yaşantılara hastalanmaksızın katlanabildiği itirazıyla mutlaka karşılaşacaktır. Ama hastalık ile sağlık arasındaki asıl belirleyici etken olarak kişinin özgün bireyselliğini öne sürmesi halinde, böyle bir özgünlüğe sahip olan insanların, bu özgünlüklerini koruyabildikleri sürece sonsuza kadar sağlıklı kalabilecekleri önermesine katlanmak zorunda kalacaktır. Psikanaliz, dış ve iç etkenler arasındaki, yaşantıyla mizaç arasındaki verimsiz tezattan[1] vazgeçmemiz konusunda bizi uyarmış ve nevrotik hastalığın başlangıç nedenini değişmez bir şekilde çeşitli yollardan ortaya çıkabilecek özgün ruhsal bir durumda bulduğumuzu öğretmiştir.

1 [Ama Freud, bu ciltteki "Saplantı Nevrozuna Yatkınlık" (1913f) başlıklı makalesinde bu "verimsiz tezatı" bir ölçüde sürdürmektedir.]

SAPLANTI NEVROZUNA YATKINLIK
(NEVROZ SEÇİMİ SORUNUNA BİR KATKI)
(1913)

EDİTÖRLÜK NOTU
DIE DISPOSITION ZUR ZWANGSNEUROSE EIN BEITRAG ZUM PROBLEM DER NEUROSENWAHL

(A) ALMANCA BASIMLAR:

1913 *Int., Z. ärztl. Psychoanal.*, I(6), 525-32.
1918 *S.K.S.N.*, 4, 113-24. (2. bas. 1922.)
1924 *Gesammelte Schriften*, 5, 277-87.
1943 *Gesammelte Werke*, 8, 442-52.

(B) İNGİLİZCE BASIMLAR:

"The Predisposition to Obsessional Neurosis: A Contribution to the Problem of the Option of Neurosis"

1924 *Collected Papers*, 2, 122-32. (Çev. E. Glover ve E. C. Mayne.)
1958 *Standard Edition*, 12, 311-26. (Farklı bir başlıkla yeni bir çeviri.)

Mevcut basım, bazı editörlük değişiklikleriyle *Standard Edition*'dan alınmıştır.

Bu makale, Freud tarafından 7-8 Eylül 1913 tarihinde Münih'te yapılan Dördüncü Uluslararası Psikanaliz Kongresi'nde okunmuş ve aynı yılın sonunda yayımlanmıştır.

Makalede özel öneme sahip iki konu tartışılmıştır. Bunlardan ilki, konuya alt başlığını veren "nevroz seçimi" sorunudur. Bu, ilk günlerden itibaren Freud'un kafasını kurcalayan bir sorundur. Konuya ilişkin ilk göndermeler Freud'un 1896'da yayımlanan yazılarında yer almaktadır; ayrıca o dönemde ve sonraki iki-üç yıl içinde Fliess'e yazdığı bazı mektuplarda da konuya değinilmiştir.

Konuya ilişkin bu ilk tartışmalarda nevrozlar için travmatik bir köken önermesi açısından benzer olsa da iki farklı çözüm ayırdedilebilir. Birincisi, mevcut makalede anılan aktif ve pasif teori söz konusudur; buna göre ilk çocukluk yıllarındaki pasif cinsel yaşantılar histeriye, aktif yaşantılar ise saplantı nevrozuna yatkınlık yaratmaktadır. On yıl sonra, cinselliğin nevrozlarda oynadığı role ilişkin bir tartışmasında (1906a) Freud bu teoriden tamamen vazgeçmiştir.

Bu eski teorilerden, ilkinden tamamen ayrı tutulmayan ikincisi ise belirleyici etkeni kronolojik varsayımlara bağlamaktadır. Buna göre nevrozun aldığı biçim, travmatik deneyimin yaşandığı döneme, ya da travmatik yaşantının canlanmasına karşı savunma tutumunun geliştiği döneme bağlıdır.

Freud'un, bu görüşleri geliştirme veya değiştirme yönünde yeni görüşler yayımlaması epeyce sonraya rastlar. Üç *Deneme*'nin (1905d) son sayfalarında karmaşık cinsel gelişim süreci, kronolojik teorinin yeni bir versiyonunu düşündürür: Orada sürecin engellenmeye açık olduğu ve sonraki yaşamda zorluk-

larla karşılaşılması halinde gerilemenin olabileceği muhtemel "takıntı noktalarının" birbirini izlemesi fikri ortaya atılır. Ama bu takıntı noktalarının birbirini izlemesi ile nevroz seçimi arasındaki ilişki konusunda net bir görüşün ortaya konması ancak birkaç yıl sonrasına rastlar. Bu netliğe ruhsal işleyişin iki ilkesi (1911b) konulu makalesinde ve (çok daha ayrıntılarıyla) hemen hemen aynı döneme rastlayan Schreber analizinde (1911c) rastlanır. (Freud, bu makalede soruna ilişkin eski bir yaklaşımdan söz ederken aklında belki de bu son tartışma vardır.) Ama sorunun tamamı mevcut makalede çok daha genel terimlerle incelenmiştir.

Bu da bizi burada tartışılan özel öneme sahip ikinci konuya —libidonun "örgensellik öncesi" örgütlenmesi konusuna— götürür. Bu düşünce bugün bize o kadar bildik gelmektedir ki, ilk kez burada ortaya çıktığını öğrenmek bizi şaşırtır; ama Üç Deneme'nin bir bölümünün tamamı aslında bu makaleden iki yıl sonra 1915'te eklenmiştir. Örgensel olmayan bileşen cinsel içgüdülerin varlığına ilişkin bilgi elbette çok daha eskilere dayanmaktadır ve Üç Deneme'nin (1915d) ilk basımında ağır basmaktadır. Yeni olan şey, cinsel gelişmede düzenli evrelerin bulunduğu ve bu evrelerde bileşen içgüdülerden birisinin veya diğerinin tablonun tamamına egemen olduğu düşüncesidir.

Mevcut makalede bunlardan sadece birisi, anal-sadik evre tartışılmıştır. Ancak Freud cinsel gelişmenin daha önceki iki evresini zaten tanımlamıştır; ama bunlara tipik özelliğini kazandıran şey, bileşen içgüdülerden birisinin egemenliği değildir. Bunlardan ilki olan ve nesne seçiminden önce ortaya çıkan oto-erotizm Üç Deneme'de ele alınmıştır.[1] Nesne seçiminin ya-

1 [Freud "oto-erotizm" terimini, 1898 tarihli bir makalesinde bu terimi ortaya atan Havelock Ellis'ten almıştır.]

pıldığı, ama nesnenin kişinin kendisi olduğu bir sonraki evre, mevcut makaleden üç-dört yıl önce narsizm olarak ortaya konmuştur. Libidonun gelişimindeki örgütlü evrelerden diğer ikisi —birisi anal-sadik evreden önce, diğeri sonra—henüz tanımlanmamıştır. Öncesine rastlayan oral evrede bileşen bir içgüdünün egemenliği tekrar ortaya çıkar; bu konuya ilk kez Üç *Deneme*'nin 1915 basımında değinilir. Anal-sadik evreden sonra ortaya çıkan evre ise artık örgensellik öncesi olarak nitelenmeyen, ama erişkinlik anlamında henüz tam örgensel de olmayan "fallik" evre ancak yıllar sonra, "Çocuklarda Cinsel Örgütlenme" (1923e, ÖFD., 8) başlıklı makalesinde sahneye çıkacaktır.

SAPLANTI NEVROZUNA YATKINLIK NEVROZ SEÇİMİ SORUNUNA BİR KATKI

BİR insanın nevroza neden ve nasıl yakalanabileceği sorununun, psikanalizin çözüm önermesi gereken sorunlardan birisi olduğuna kuşku yok. Ama belki de ilk önce dar kapsamlı bir başka soruna —yani, şu veya bu kişinin neden şu değil de bu özgün nevroza yakalandığı sorununa— cevap bulmak gerekecektir. "Nevroz seçimi" sorunu da işte budur.

Bu konuda halihazırda neler biliyoruz? Kesin anlamda konuşacak olursak, konu hakkında sadece tek bir genel önermeyi kesin olarak ortaya koyabiliriz. Nevrozla ilgili patojenik [hastalık yapıcı] etkenleri, kişide doğuştan varolan ve sonradan kazanılan —yapısal ve rastlantıya bağlı— etkenler diye ikiye ayırdığımızı, kural olarak bu ikisinin birlikte işleyişinin sonucunda patojenik bileşimin ortaya çıktığını hatırlayacaksınız. Dolayısıyla yukarıda değindiğim genel önerme, nevroz seçimini belirleyen temellerin, tamamen ilk yapıda olduğunu —yani, yatkınlık[1] şeklinde or-

1 [Bu makalede Freud "yatkınlık" terimini salt yapısal veya kalıtsal bir şey anlamında kullanıyor gibidir. Sonraki yazılarında bu terime daha kapsamlı bir anlam kazandırıyor ve çocukluktaki yaşantıların etkilerini de dahil ediyor.

taya çıktığını ve patojenik etki gösteren yaşantılardan bağımsız olduğunu— savunur.

Bu yatkınlıkların kaynağını nerede arayacağız? Söz konusu ruhsal işlevlerin —her şeyden önemlisi cinsel işlevin, ayrıca bazı önemli ego işlevlerinin— normal erişkine özgü duruma ulaşmadan önce uzun ve karmaşık bir gelişmeden geçmesi gerektiğinin farkındayız. Bu gelişmelerin, işlevin tamamının bu düzenli ilerlemeci değişiklikten geçecek biçimde her zaman düzgünce gerçekleşmediğini varsayabiliriz. Bunun bir kısmının önceki bir evreye takıldığı durumlarda, kişinin dışsal bir rahatsızlık yoluyla hasta olması halinde işlevin gerileyebildiği bir "takıntı noktası" ortaya çıkar.

Dolayısıyla yatkınlıklarımız, gelişmedeki ketlemelerdir. Diğer hastalıkların genel patoloji olgularıyla kurulacak bir benzerlik bu görüşümüzü doğrular. Ama hangi etkenlerin bu tür gelişim rahatsızlıkları yaratabileceğine ilişkin sorunun başladığı yerde psikanaliz durma noktasına gelir: Bu sorunu biyolojik araştırmalara bırakır.[1]

Daha birkaç yıl öncesinde, bu varsayımların yardımıyla nevroz seçimi sorununa yaklaşmayı denemiştik.[2] Rahatsızlıkları incelemek suretiyle normal koşulları keşfetmeyi amaçlayan çalışma yöntemimiz, son derece belirgin ve beklenmedik bir yaklaşım çizgisi benimsememizi sağlamıştır. Psikonevrozların temel biçimlerinin genel sıralamasında —histeri, saplantı nevrozu, paranoya, erken bunama [şizofreni]— (kesin olmasa da) bu

---

Giriş Dersleri'nin (1916-17, ÖFD., 1) 23. Dersinde konuya tam bir açıklık getiriyor. Metinde anılan "genel önerme," nevrozlarda cinselliğin rolü konulu makalesinde (1906a) ortaya atılmıştı.]

1 Wilhelm Fliess'in yazıları bazı dönemlerin biyolojik önemini su yüzüne çıkardıktan sonra, gelişim rahatsızlıklarının ardışık gelişme dalgalarındaki zamansal değişikliklere bağlanabileceği görüşü inandırıcılık kazanmıştır.

2 [Editörlük notuna bakın.]

rahatsızlıkların başlangıcının görüldüğü yaşların sıralamasına karşılık gelir. Histerik hastalık biçimlerine ilk çocukluk yıllarında bile rastlanabilir; saplantı nevrozu ilk belirtilerini genellikle çocukluğun ikinci döneminde (altı ila sekiz yaşları arasında) gösterir; buna karşılık "paraphrenia" başlığı altında topladığım diğer iki psikonevroz erginlikten sonrasına ve erişkinliğe kadar ortaya çıkmaz. Nevroz seçimiyle sonuçlanan yatkınlıklara ilişkin araştırmamıza açık olan da işte bu —sonradan ortaya çıkan— rahatsızlıklardır. Her ikisine de özgü olan tipik özellikler —megolomani, yani nesneler dünyasından uzaklaşma ve aktarım zorluğunun artması— bizi, yatkınlıktan kaynaklanan takıntılarının, libidinal gelişmenin nesne seçimi gerçekleşmeden önceki bir evresinde —yani oto-erotizm ve narsizm evresinde— aranması gerektiği sonucuna varmaya zorlamıştır. Yani bu kadar geç ortaya çıkan bu hastalık türleri çok eski ketlemelere ve takıntılara kadar uzanmaktadır.

Dolayısıyla bu da semptomlarını erken yaşlarda üreten histeriye ve saplantı nevrozuna, yani iki aktarım nevrozuna yatkınlığın, libidinal gelişmenin sonraki evrelerinde yattığını varsaymamıza yol açar. Peki gelişimsel ketlemeyi bu evrelerin hangi noktasında arayacağız? Her şeyden önemlisi de bu evrelerde histeriye kıyasla saplantı nevrozuna yatkınlığı belirleyen fark nedir? Bu konuda uzunca bir süre hiçbir şey öğrenilememiştir; bu iki yatkınlığı ortaya çıkarmaya yönelik ilk girişimlerimin —örneğin histerinin çocukluk yaşantılarındaki pasiflikle, saplantı nevrozunun ise aktiflikle belirlenebileceği görüşünün— yanlışlığı çok geçmeden anlaşılmış ve bunlardan vazgeçilmiştir.[1]

Bu noktada, bir kez daha bireysel bir olaya ilişkin klinik gözlemlerini temel alacağım. Nevrozu alışılmadık bir değişme geçi-

1 [Editörlük notuna bakın.]

ren bir kadın hastayı uzunca bir zaman incelemiştim. Nevrozu, travmatik bir olaydan sonra dolaysız bir kaygı histerisi olarak başlamış ve bu özelliğini birkaç yıl korumuştu. Ama bir gün ansızın en ağırından bir saplantı nevrozuna dönüşmüştü. Böyle bir olay birkaç yönden önem kazanır. Birincisi, buna iki dille yazılmış bir belge gibi bakılabilir ve aynı şeyin iki nevroz tarafından farklı dillerle nasıl ifade edildiği gösterilebilirdi. İkincisi bu olay, bir insanın libidinal gelişiminde aynı anda birden çok zayıf noktası bulunabileceği varsayımını kabul etmeye hazır olmadığınız sürece, yatkınlığın gelişimsel ketlemeden kaynaklandığı yolundaki teorimizle çelişecekti.[1] Kendi kendime, bu son ihtimali göz ardı etmeye hakkımız olmadığını söylüyordum; öte yandan da olayı anlamaya çaba gösteriyordum.

Analizin akışında bununla karşılaşınca durumun düşündüğümden oldukça farklı olduğunu görmem gerekti. Saplantı nevrozu artık kaygı nevrozunu ilk kez tetikleyen aynı travmaya bir tepki değildi; bu, ilkini tamamen silen ikinci bir yaşantıya tepkiydi. (Dolayısıyla burada nevroz seçiminin yaşantıdan bağımsız olduğu önermemize —tartışmasız olmasa da— bir istisnayla karşı karşıyayız.)

Ne yazık ki bilinen nedenlerden ötürü olayın tarihçesine arzu ettiğim kadar giremiyorum; kendimi aşağıdaki açıklamayla sınırlamam gerekiyor. Hastalandığı döneme kadar hasta mutlu, neredeyse tam anlamıyla hoşnut bir eşti. Arzularının çocukluktaki bir takıntısına dayalı bir güdülenimle çocuk sahibi olmak istemiş ve sevgisinin tek nesnesi olan kocasından çocuk yapmasının imkânsız olduğunu öğrenince hastalanmıştı. Bu engellenmeye tepki olarak geliştirdiği kaygı nevrozu, kendisinin de anla-

1 [Kar. "Schreber" durum öyküsündeki (1911c, ÖFD., 10) bu konuya ilişkin bazı ifadeler.]

mayı öğrendiği gibi, güçlü çocuk arzusunun dile geldiği baştan çıkarılma fantazilerinin inkârına karşılık geliyordu. Kocasının, neden olduğu engellemeden ötürü hasta olduğunu öğrenmesini önlemek için elinden gelen her şeyi yapmıştı. Ama herkesin kendi bilinçdışında, başkalarındaki bilinçdışının ifadelerini yorumlamasını mümkün kılan bir araç olduğunu düşünmek için yeterince nedenim var.[1] Kadın hiçbir şey söylemese de koca, karısının kaygısının ne anlama geldiğini anlamış; dile getirmemesine rağmen incinmiş ve karşılık olarak onunla cinsel ilişkide —ilk kez— başarısız olmak suretiyle buna nevrotik bir tepki geliştirmişti. Hemen arkasından bir seyahate çıkmıştı. Karısı kocasının kalıcı bir iktidarsızlığa yakalandığına inanmış ve kocasının beklenen dönüş tarihinden bir gün önce ilk saplantılı semptomlarını geliştirmişti.

Saplantı nevrozunun içeriği, titiz bir yıkanma ve temizlik zorlanımı ile, başkalarının ondan korkmasını gerektireceğini düşündüğü ağır yaralara karşı son derece enerjik koruyucu önlemler —yani, kendi *anal-erotik* ve *sadistik* dürtülerine karşı geliştirilen tepki oluşumlar— idi. Kendisi için tek seçenek olan erkeğin iktidarsızlığı yüzünden örgensel [cinsel] yaşamı değerini tamamen yitirdikten sonra cinsel ihtiyacı bu kılıklarda dile gelmeye başlamıştı.

Ortaya koyduğum yeni teori kırıntısının başlangıç noktası budur. Bu elbette sadece görünürde sadece bu gözleme dayanıyor gibidir; ancak bu son deneyimle anlaşılabilir olsa da, gerçekte bu olay daha önceki çok sayıda izlenimi bir araya getirmiştir. Libidinal işlevin gelişmesine ilişkin şematik tablomun, bir ilave gerektirdiğini düşündüm. İlk önce sadece bileşen içgüdülerinin her birisinin kendi doyumunu kişinin kendi bedeninde aradığı

1 [Bkz. "Bilinçdışı" (1915e), VI. Bölümün sonları.]

oto-erotizm evresini, daha sonra da bütün bileşen içgüdülerin üremenin hizmetine giren örgenlerin [cinsel organların] önceliği altında nesne seçimini mümkün kılacak şekilde birleştiği evreyi ayırdetmiştim. Bilindiği gibi, paraphrenia'ların [paranoya ve erken bunama için kullanılan ortak bir terim] analizi bunların arasına, nesne seçiminin gerçekleştiği, ancak bu nesnenin kişinin kendi egosuyla çakıştığı bir narsizm evresi sokmayı gerekli kılmıştı.[1] Şimdi ise son aşamaya ulaşılmadan önceki döneme bir başka evre daha —bileşen içgüdülerin nesne seçimi doğrultusunda birleştiği ve bu nesnenin kişinin kendi benliğinden farklı dışsal bir nesne olduğu, ancak örgensel b*ölgelerin önceliğinin henüz kurulmadığı* bir evre— ekleme ihtiyacı duyuyoruz. Tersine cinsel yaşamın bu örgensellik öncesi örgütlenme[2] evresinde ağır basan bileşen içgüdüler, anal-erotik ve sadistik içgüdülerdir.

Bu tür hipotezlerin ilk bakışta tuhaf göründüğünün farkındayım. Bunlar ancak eski bilgilerimizle ilişkilerini keşfettiğimiz zaman bize tanıdık gelir; sonunda bunlar çoğu kez önemsiz ve uzun zaman önceden tahmin edilen yenilikler olarak değerlendirilir. Dolayısıyla gelin, bu tür beklentilerle "örgensellik öncesi cinsel düzenleme" tartışmasına dönelim.

(*a*) Saplantı nevrozunun semptomatolojisinde nefret ve anal erotizm dürtülerinin oynadığı olağandışı rol zaten birçok gözlemcinin dikkatini çekmiş ve son zamanlarda Ernest Jones (1913) tarafından özellikle net bir şekilde vurgulanmıştır. Bu nevroz türünde söz konusu bileşen içgüdülerin, gelişim sürecinde öncü oldukları cinsel içgüdülerin temsilini bir kez daha

1 [Freud'un narsizm konusundaki son makalesine bakın (1914c); bu fikri daha önce birkaç yerde, özellikle de Schreber analizinde (1911c, ÖFD., 10) ortaya atmıştı.]

2 [Terim ilk kez burada kullanılmıştır.]

üstlendiğini varsayacak olursak, hipotezimizin dolaysız sonucu bu olur.

Durum tarihçemizin, şu ana dek anlatmadığım bir kısmı bu noktaya uygunluk gösterir. Hastanın cinsel yaşamı ilk çocukluk yıllarında dövülme fantazileriyle başlamıştır. Bunlar bastırıldıktan sonra olağandışı ölçüde uzun süren bir yüceltilmiş ahlaki gelişme döneminden geçmiş, bu arada kadınsı cinsel duygularında herhangi bir uyanma olmamıştır. Erken yaşta gerçekleşen evliliği normal bir cinsel etkinlik döneminin kapılarını açmıştır. Mutlu bir eş olduğu bu dönem, ilk büyük engellenişi histerik nevrozunu yaratıncaya kadar birkaç yıl sürmüştür. Arkasından örgensel yaşamı olanca değerini yitirmiş ve yukarıda da söylediğim gibi cinsel yaşamı çocuksu sadizm evresine dönmüştür.

Bu saplantı nevrozu olayını daha erken yaşta başlayan, sonrasında şu veya bu ölçüde belirginleşen ağırlaşmalarla kronik bir seyre giren ve daha sıkça görülen diğer saplantı nevrozlarından ayırdeden tipik özelliği belirlemek zor değildir. Bu diğer olaylarda saplantı nevrozuna yatkınlığı içeren cinsel örgütlenme bir kez kurulduktan sonra bir daha asla tamamen aşılamaz; olayımızda bunun yerini başlangıçta daha yüksek bir gelişme evresi almış ve sonraki bir aşamadan gerileme suretiyle tekrar canlanmıştır.

(*b*) Hipotezimizi biyolojik düşünce çizgisiyle ilişkilendirmek istediğimiz takdirde, erkek ile dişi arasındaki üreme işlevinin yarattığı antitezin, örgensellik öncesi nesne seçimi aşamasında henüz varolmadığını unutmayalım. Bunun yerine aktif ve pasif amaçlı eğilimler arasındaki, daha sonra cinsler arasındaki eğilimlere bağlanan bir antitez buluruz. Aktiflik kaynağını, cinsel işlevin hizmetinde gördüğümüz zaman sadizm dediğimiz ortak egemenlik içgüdüsünden alır; bu, tam anlamıyla gelişmiş normal cinsel yaşamda bile önemli yan işlevleri yerine getirir. Pasif-

lik eğilimi ise erotojenik bölgesi eski farklandırılmamış kloakaya karşılık gelen anal erotizmden beslenir. Örgensel evre öncesi örgütlenmede bu anal erotizmin vurgulanması cinsel işlevin bir sonraki işlevine, yani örgenlerin önceliğine ulaşıldığı zaman erkeklerde geride eşcinselliğe belirgin bir yatkınlık bırakır. Bu son evrenin bir öncekinin üzerine kuruluş biçimi ve libidinal yüklerde buna eşlik eden yeniden şekillendirme, analitik araştırmaya son derece ilginç sorunlar getirir.

Cinsel yaşamda örgensellik öncesi bir örgütlenme olduğunu reddetmek ve cinsel yaşamın örgensel ve üreme işleviyle örtüştüğünü ve bunlarla başladığını savunmak suretiyle buradaki zorlukların ve karmaşıklıkların tamamından kaçınmak mümkün olabilir. Bu durumda analitik araştırmaların açık bulguları açısından, nevrozların, cinsel bastırma süreci tarafından cinsel eğilimlere diğer cinsel olmayan içgüdüler yoluyla ifade kazandırmaya ve böylece cinsel olmayan şeyleri dengeleme yoluyla cinselleştirmeye zorlandığı iddia edilebilir. Ama bu tartışma çizgisi bizi psikanalizden uzaklaştıracaktır. Bu bizi psikanalizden önce bulunduğumuz noktaya götürür ve psikanalizin sağlık, sapma ve nevroz arasındaki ilişkiler konusunda kazandırdığı kavrayıştan vazgeçmek anlamına gelir. Psikanalizin kabul görmesi veya reddedilmesi, cinsel bileşen içgüdülerin, erotojenik bölgelerin ve daha dar olan "örgensel işleve" kıyasla "cinsel işlev" kavramında mümkün olan kapsam genişlemesinin kabul edilmesine bağlıdır. Dahası, sadece çocukların normal gelişimi üzerindeki gözlemler bu tür kışkırtmaları reddetmemiz için yeterlidir.

(*c*) *Kişilik* gelişimi alanında da nevrozlarda iş başında olduğunu gördüğümüz aynı içgüdüsel güçlerle karşılaşmamız kaçınılmazdır. Ama kişiliğin oluşumunda başarısız bastırma olmaması ve bastırılan şeyin tekrar ortaya çıkmaması —ki bunlar nevroz

mekanizmasına özgüdür— bu ikisi arasında keskin bir teorik ayrımı zorunlu kılar. Kişilik gelişiminde bastırma ya devreye girmez, ya da bastırılan şeyin yerine tepki oluşumları ve yüceltmeler koymak suretiyle amacına ağır ağır ulaşır. Dolayısıyla kişilik oluşumu süreçleri daha bulanıktır ve analize nevrotik olanlardan daha az açıktır.[1]

Ama tanımladığımız olayla güzel bir analojiyi de —yani, örgensellik öncesi sadistik anal-erotik cinsel örgütlenmenin varlığının doğrulamasını da— işte bu kişilik oluşumu alanında buluruz. Kadınların örgensel işlevin kaybedilmesinden sonra kişiliklerinin çoğu kez özgün bir değişikliğe uğradığı çok iyi bilinen ve şikâyete konu olan bir olgudur. Bu kadınlar kavgacı, geçimsiz, zorba, dar kafalı, açgözlü olurlar; yani, daha önce kadınlık dönemlerinde sahip olmadıkları tipik sadistik ve anal-erotik eğilimler sergilerler. Her çağın komedi ve mizah yazarları oklarını büyüleyici genç kızın, sevgi dolu eşin, müşfik annenin dönüştüğü "yaşlı cadıya" yöneltmiştir. Bu kişilik değişikliğinin, cinsel yaşamın, saplantı nevrozuna yatkınlığı keşfettiğimiz örgensellik öncesi sadistik ve anal-erotik evreye gerilemesine karşılık geldiğini görebiliriz. Dolayısıyla öyle gözüküyor ki bu, sadece örgensel evrenin öncülü olmakla kalmayıp, örgenler işlevini yerine getirdikten sonra sık sık bu evrenin varisi, sonlanması da olmaktadır.

Bu tür bir kişilik değişikliğiyle saplantı nevrozu arasındaki bir kıyaslama oldukça etkileyicidir. Her iki durumda da gerileme belirgindir. Ama ilkinde düzgün bir şekilde gelişen bastırmayı izleyen tam bir gerileme görülürken, nevrozda bir çatışma,

1 [Freud "kişiliğin" doğası ve oluşumu konusunda çok az şey söylüyor. En önemli açıklamaların bir listesi, konuya ilişkin "Kişilik ve Anal Erotizm" (1908b, ÖFD., 8) başlıklı önceki makalesinin editörlük notunda bulunabilir.]

gerilemeyi önlemeye yönelik bir çaba, buna karşı oluşturulan tepki oluşumları ve iki karşıt taraf arasındaki uzlaşmaların ürettiği semptom oluşumları ve ruhsal etkinliklerin, bilinç düzeyinde kabul edilebilenler ve bilinçsiz kalanlar olmak üzere ikiye ayrılması söz konusudur.

(*d*) Örgensellik öncesi cinsel örgütlenme hipotezimiz iki açıdan eksiktir. Birincisi bu hipotezin, incelenmeyi ve tartışmayı hakkeden bolca malzeme içermesi açısından diğer bileşen içgüdülerin davranışını dikkate almaması ve sadizm ile anal erotizmin çarpıcı önceliğini vurgulamakla yetinmesidir.[1] Özelde sık sık, saplantı nevrozu mekanizmasında sadizmin yerini fiilen bilgi içgüdüsünün alabileceği izlenimini ediniriz. Gerçekten de temelde bu, zihinsel bir şeye yüceltilen egemenlik içgüdüsünün yüceltilmiş filizidir ve kuşku biçimindeki inkârı saplantı nevrozunda önemli bir rol oynar.[2]

Hipotezimizdeki ikinci boşluk çok daha önemlidir. Bilindiği gibi, nevroza gelişimsel yatkınlık sadece, libidonun olduğu kadar ego gelişiminin de takıntının gerçekleştiği evresi hesaba katıldığı takdirde eksiksizdir. Ama hipotezimiz sadece libidoyla ilgilidir ve bu nedenle istediğimiz bilginin tamamını içermez. Ego içgüdülerinin gelişim evreleri konusunda halen çok az şey biliyoruz; bu sorunlara yönelik sadece tek girişimden —Ferenczi'nin (1913) son derece ümit vaat eden çabasından— haberdarım. Elimizdeki türden göstergeler temelinde ego gelişiminin libidinal gelişmeyi kronolojik olarak aşmasını saplantı nevrozuna yatkınlığa dahil etme ihtimalinden söz etmemin acelecilik olup olmadığını söyleyemem. Bu tür bir erken olgunlaşma,

1 [Freud, ağız bölgesinin önceliğiyle tanımlanan daha önceki bir örgensellik öncesi örgütlenmenin varlığına birkaç yıl sonra dikkati çekmiştir.]

2 [Bkz. "Fare Adam" durum tarihçesi (1909d, ÖFD., 10).]

cinsel içgüdülerin henüz nihai biçimi almadığı ve dolayısıyla örgensellik öncesi cinsel örgütlenme evresine bir takıntının söz konusu olabileceği bir dönemde nesne seçiminin ego içgüdülerinin etkisi altında yapılmasını gerektirecektir. Saplantılı nevrotiklerin, kendi nesne sevgilerini bunun arkasında yatan düşmanlıktan korumak için çok ileri düzeyde bir ahlak geliştirmek zorunda olduklarını dikkate alacak olursak, ego gelişmesindeki bu bir nebze erken olgunlaşmayı, insan doğasının tipik bir özelliği olarak değerlendirmeye ve ahlakın kökenini gelişim sıralamasında nefretin sevgiden önce gelmesi gerçeğine bağlamaya eğilim duyarız. Stekel'in (1911, 536), insanlar arasındaki temel duygusal ilişkinin sevgi değil, nefret olduğu yolundaki o zamanlar anlaşılmaz bulduğum iddiasının anlamı belki de budur.[1]

(*e*) Söylenenlerden, histeride libidinal gelişmenin son evresiyle örgenlerin önceliği ve üreme işlevinin devreye girmesi ile tanımlanan yakın bir ilişki bulunduğu sonucu çıkar. Histerik nevrozda bu kazanım, örgensellik öncesi evreye gerileme içermeyen bir bastırmaya tabidir. Yatkınlığın belirlenmesinde ego gelişimi konusundaki bilgisizliğimizden kaynaklanan boşluk, burada saplantı nevrozunda olandan çok daha barizdir.

Öte yandan, histeride de daha önceki bir düzeye bir başka gerilemenin olduğunu göstermek zor değildir. Bilindiği gibi kız çocukların cinselliği erkeklik organının (klitorisin) egemenliği ve yönlendirmesi altındadır ve birçok durumda oğlan çocukların cinselliği gibi davranır. Bu erkeksi cinselliğin, ergenlikteki son gelişim dalgasıyla aşılması ve kloakadan türetilen bir organ olan vajinanın, ağır basan erotojenik bölge düzeyine çıkarılma-

1 [Bu, Freud tarafından "İçgüdüler ve Dönüşümleri" (1915c) konulu metapsikolojik makalesinin sonunda ayrıntılarıyla işlenmiştir.]

sı gerekir. Histeri nevrozunda bastırılan bu erkeksi cinselliğin tekrar canlandırılması ve ego uyumlu içgüdülerin buna karşı savunmaya geçmesi çok yaygın bir olgudur. Ama bana öyle geliyor ki burada histeriye yatkınlık sorunlarını tartışmak için henüz çok erken.

HASTALIĞIN PSİKANALİTİK TEORİSİNE TERS DÜŞEN BİR PARANOYA OLAYI (1915)

EDİTÖRLÜK NOTU
MITTEILUNG EINES DER PSYCHOANALYTISCHEN THEORIE WIDERSPRECHENDEN FALLES VON PARANOIA

(A) ALMANCA BASIMLAR:

1915 *Int. Z. ärztl. Psychoanal.*, 3(6), 321-9.
1924 *Gesammelte Schriften*, 5, 288-300.
1946 *Gesammelte Werke*, 19, 234-46.

(B) İNGİLİZCE BASIMLAR:

"A Case of Paranoia Running Counter to the Psycho-Analytical Theory of the Disease"

1924 *Collected Papers*, 2, 150-61. (Çev. E. Glover)
1957 *Standard Edition*, 14, 261-72 (Biraz değişik bir başlıkla 1924 tarihli versiyonundan)

Mevcut basım, birkaç editörlük değişikliğiyle *Standard Edition*'dan aynen alınmıştır.

Bu makalede sunulan durum tarihçesi, Freud'un Schreber analizinde (1911c) paranoya ile eşcinsellik arasında yakın bir ilişki bulunduğu yolundaki görüşünün bir doğrulamasıdır. Bu ayrıca olan bitene ilişkin yüzeysel bir bilgiyle bir olay hakkında aceleci bir kanıya varmanın tehlikeleri konusunda pratisyenler için bir ders niteliğini taşımaktadır. Son birkaç sayfa, nevrotik çatışma sırasında iş başında olan süreçlere ilişkin daha genel bazı ilginç ifadeler yer almaktadır.

HASTALIĞIN PSİKANALİTİK TEORİSİNE TERS DÜŞEN BİR PARANOYA OLAYI

BİRKAÇ yıl önce ünlü bir avukat kafasını karıştıran bir olay hakkında bana fikir danışmıştı. Genç bir kadın ondan kendisini bir aşk ilişkisine sürüklendiği bir erkeğin tacizlerinden korumasını istemiş. Bu adamın, ona duyduğu güveni kötüye kullandığını, sevişirken gizlice fotoğraflarını çektirdiğini ve şimdi bu fotoğrafları kullanarak onu rezil edecek ve işinden ayrılmaya zorlayacak bir konumda olduğunu anlatmış. Avukat bu suçlamadaki hastalıklı yanı görecek kadar deneyimli olmasına rağmen, inanılmaz gelen birçok şeyin gerçekten olabildiğini, bu konuda bir psikiyatristin görüşünü dikkate alacağını söyledi. Davacıyla birlikte beni tekrar aramaya söz verdi.

(Açıklamaya devam etmeden önce, söz konusu insanların kimliklerini saklamak için olayın geçtiği çevreyi çarpıttığımı, itiraf etmeliyim, ama bunun dışında başkaca hiçbir şeyi değiştirmedim. Arkasında yatan güdü ne kadar yüce olursa olsun, olayın sunusunda ayrıntıları değiştirmenin yanlış olduğunu düşünüyorum. Bağımsız yargıya sahip bir okurun olayın hangi

yanını alacağını kimse söyleyemez; dolayısıyla onu yanlış yönlendirme riski ortaya çıkar.[1]

Kısa bir süre sonra hastayla şahsen tanıştım. Otuz yaşında, son derece çekici ve güzel, yaşından çok daha genç gösteren, belirgin kadınsı özelliklere sahip bir hanımdı. Bir doktorun araya girmesine açıkça içerlemiş ve güvensizliğini gizlemeye bile gerek duymamıştı. Görüşmede hazır bulunan avukatının baskısıyla olayı bana anlattığı açıktı; aşağıdaki bu olay benim açımdan daha sonra değineceğim bir sorun yaratmıştı. Ne davranışları, ne de duygusal ifadeleri bir yabancı karşısında hissetmesini bekleyebileceğimiz türden en küçük bir utanma veya utangaçlık belirtisi içermiyordu.

Yıllardır büyük bir firmanın yönetici kadrosunda sorumlu bir mevkideydi. İşinden memnundu, üstleri de onu takdir ediyordu. Erkeklerle hiçbir zaman aşk ilişkisi aramamış, tek dayanağı olduğu yaşlı annesiyle sakin bir yaşam sürmüştü. Hiç kardeşi yoktu; babası yıllarca önce ölmüştü. Son zamanlarda işyerindeki oldukça kültürlü ve çekici bir erkek ona ilgi göstermiş, o da bu ilgiye karşılık vermiş. Dışsal nedenlerden ötürü evlilik söz konusu değilmiş, ama erkek bu yüzden ilişkiden vazgeçmek istemiyormuş. İkisinin de özlemini çektiği şeyi geleneklere feda etmemeleri gerektiğini, yaşamlarını başka her şeyden daha çok zenginleştirebilecek bir şeyden zevk almanın vazgeçilmez hakları olduğunu anlatıp durmuş. Onu riske sokmayacağı konusunda güvence verince o da sonunda erkeği gündüzleri bekâr odasında ziyaret etmeye razı olmuş. Orada yan yana uzanıp birbirlerini

1 [Kar. Freud ve Breuer'in *Histeri Üzerine İncelemeler* adlı eserindeki (1895, ÖFD., 3) Freud'un "Katharina" durum tarihçesinin sonunda 1924 tarihinde eklenen bir dipnot ve "Fare Adam" durum tarihçesinin (1909d, ÖFD., 10) Giriş bölümündeki bazı ifadeler.]

öpüp kucaklamışlar ve erkek, kadının artık kısmen ortaya çıkan güzelliklerine hayranlık duymaya başlamış. Bu coşkulu sahnenin ortasında birdenbire bir tür kapı sesi veya tıkırtıyla irkilmiş. Ses, pencerenin önünde duran yazı masası tarafından gelmiş; masa ile pencere arasındaki boşluğu kısmen ağır bir perde kaplıyormuş. Hemen arkadaşına bu sesin ne olduğunu sormuş ve kendisine masanın üzerindeki küçük saatten gelmiş olabileceği söylenmiş. Ancak öykünün bu kısmında durup birkaç şey ilave edeceğim.

Evden ayrılırken merdivenlerde onu görünce birbirlerine bir şeyler fısıldayan iki erkekle karşılaşmış. Yabancılardan birisi küçük bir kutuya benzer sarılı bir şey taşıyormuş. Bu karşılaşma onu çok tedirgin etmiş ve dönüş yolunda olayı şöyle kurgulamış: Kutu pekâlâ bir fotoğraf makinesi, adam da o odadayken perdenin arkasına gizlenmiş bir fotoğrafçı olabilir; duyduğu tıkırtı deklanşör sesidir; fotoğraf, adamın özellikle çekmek istediği bir pozisyondayken çekilmiştir. O andan itibaren âşığına duyduğu kuşkuyu hiçbir şey gidememiş. Adamı sürekli suçlamış, sadece buluşmalarında değil, mektuplarla da açıklamalar, güvenceler istemiş. Ama adamın, kadını duygularının samimiyetine ve kuşkularının tamamen yersiz olduğuna inandırma çabaları boşa çıkmış. Kadın sonunda avukatını çağırmış, olayı anlatmış ve zanlının olay hakkında ona yazmış olduğu mektupları avukata vermiş. Daha sonra bu mektuplardan bazılarını görme fırsatım olmuştu. Üzerimde oldukça iyi bir izlenim bırakan bu mektuplar temelde böylesine güzel ve duygu yüklü bir ilişkinin bu "talihsiz hastalıklı düşünceyle" yıkılmasından ötürü duyulan üzüntü ifadeleriyle doluydu.

Bu yargıya katılmamı gerekçelendirmeye pek gerek yok. Ama olayın, salt teşhisin dışında benim için özel bir anlamı vardı. Psi-

kanalitik literatürde, paranoyadan muzdarip hastaların eşcinsel eğilimlerindeki bir artışa —ki bu, narsistik bir nesne seçimine dikkati çeken bir olgudur— karşı mücadele ettikleri görüşü ortaya atılmıştı. Bir başka yorum daha yapılmıştı: kötülük eden kişi, temelde hastanın halen veya geçmişte sevdiği birisidir.[1] Bu iki önermenin birleştirilmesi, kötülük edenin kötülüğe uğrayanla aynı cinsten olduğu sonucunu çıkarmamızı gerektiriyor. Paranoyanın eşcinsellikle belirlendiği tezini evrensel ve istisnasız geçerliliği olan bir şey olarak değerlendirmediğimiz doğrudur; ama bunun tek nedeni gözlemlerimizin yeterince çok olmamasıdır; bazı varsayımlar açısından bu tez, sadece evrensel geçerliliği savunulabildiği zaman önem kazanacak tezlerden birisidir. Psikiyatri literatüründe hastanın, karşı cinsten birisinin tacizine uğradığını kurguladığı olaylar elbette vardır. Ama bu tür olayları okumak farklı bir şeydir, onlardan birisiyle kişisel olarak etkileşmek farklı bir şey. Ben ve arkadaşlarımın gözlem ve analizleri, eşcinsellikle paranoya arasındaki ilişkiyi kanıtlamakta şu ana kadar zorlanmamıştır. Ama mevcut olay bununla açıkça çelişmektedir. Söz konusu hanım, doğrudan doğruya âşığını bir tacizciye dönüştürerek kendini aşka karşı savunuyor gibidir: bir kadının etkisine ilişkin hiçbir belirti, eşcinsel bir bağlanmaya karşı verilen bir mücadelenin hiçbir izi yoktur.

Bu durumda yapılacak en basit şey kötülük kuruntusunun değişmez bir şekilde eşcinselliğe bağlı olduğu teorisinin yanı sıra bu teoriden çıkarılan her şeyi de bir yana bırakmak olacaktır. Ya teoriden vazgeçmemiz, ya da beklentilerimize uymayan bu olay karşısında avukatın tarafını tutarak bunun paranoid bir durum olmadığını, doğru yorumlanan gerçek bir yaşantı olduğunu varsaymamız gerekir. Ama nihai kararın şimdilik ertelenmesini

1 [Freud'un Schreber analizinin (1911c, ÖFD., 10) III. kısmına bakın.]

mümkün kılacak bir başka çıkış yolu daha görüyorum. Ruhsal açıdan hasta olan insanlar hakkında, sadece doktorun bu insanları yeterince incelememesi ve onlar hakkında yeterli bilgi toplamaması yüzünden ne kadar sık yanlış bir kanıya varıldığını hatırladım. Dolayısıyla o anda bir kanıya varamayacağımı söyledim ve hastadan, beni tekrar arayarak hikâyesini yeniden ve daha ayrıntılı olarak anlatmasını, gözden kaçmış olabilecek ayrıntıları da aktarmasını istedim. Avukatın etkisi sayesinde ağzı sıkı hastadan bu sözü alabildim; avukat ayrıca ikinci buluşmamızda kendisinin de bulunmasına gerek olmadığını söyleyerek bana bir başka açıdan daha yardımcı oldu.

İkinci defasında hastanın bana anlattığı hikâye ilkiyle çelişmiyordu, ama verdiği ilave ayrıntılar bütün kuşkuları ve zorlukları gidermişti. Her şeyden önce adamı odasında bir kez değil iki kez ziyaret etmişti. Kuşkulu ses onu ilkinde değil ikincide rahatsız etmişti. İlk görüşmede ilk ziyaretini bastırmış veya önemli bulmadığı için bundan söz etmemişti. İlk ziyaret sırasında dikkate değer bir şey olmamıştı, ama bir gün sonra bir şey olmuştu. Çalıştığı bölüm şu şekilde anlattığı yaşlı bir kadının yönetimi altındaydı: "Anneminki gibi ak saçları var." Bu yaşlı üstü, ara sıra ona takılsa da ondan hoşlanmakta ve ona şefkat göstermekte; genç hanım kendini onun gözdesi olarak görmektedir. İlk ziyaretinin ertesi günü erkek bu yaşlı hanımla bir iş görüşmesi yapmak için ofisine gelmiş. Onlar alçak sesle konuşurken hastamız birdenbire, erkeğin ona önceki günün maceralarını anlattığı —aslında ikisinin arasında o güne kadar gözden kaçırdığı bir aşk ilişkisi olduğu— inancına kapılmış. Ak saçlı ihtiyar hanım sanki artık her şeyi biliyormuş ve gün boyuncaki konuşma ve davranışları hastanın kuşkusunu doğrular gibiymiş. Yakaladığı ilk fırsatta âşığına ihanet konusunu açmış. Erkek doğal olarak anlamsız bir

suçlama dediği şeye şiddetle karşı çıkmış. Aslında o an için kadını kuruntusundan kurtarmayı başarmış; kadın da onu ikinci kez ziyaret —sanırım birkaç hafta sonra— edecek güveni kendinde bulmuş. Daha sonra olanları ilk anlatıdan biliyoruz.

Her şeyden önce bu yeni bilgi, kuşkusunun patolojik yapısına ilişkin kuşkuları gidermektedir. Ak saçlı ihtiyar üstünün, annesinin bir ikâmesi olduğunu, gençliğine rağmen âşığını babasının yerine koyduğunu, hastayı bu birbirine uymayan iki insan arasında ne kadar zor gözükse de bir aşk ilişkisi olduğundan kuşkulanmaya iten şeyin güçlü anne kompleksi olduğunu görmek kolaydır. Ayrıca bu, bir kötülük kuruntusunun gelişmesinin, aşırı güçlü bir eşcinsel bağlılıkla belirlendiği yolundaki psikanalitik teoriye dayalı beklentiyle olan tutarsızlığı da ortadan kaldırır. Özgün [ilk] kötülüğü eden —hastanın, etkisinden kaçmayı arzuladığı kişi— burada da bir erkek değil, bir kadındır. Üst [ak saçlı kadın], hastanın aşk ilişkilerinden haberdardır, bunları onaylamamakta ve tuhaf ipuçlarıyla bunu belli etmektedir. Hastanın kendi cinsine olan bağlılığı, sevgi nesnesi olarak karşı cinsten birisini seçme çabasına ters düşmektedir. Annesine duyduğu sevgi, "vicdan" rolü oynayan ve bir genç kızın normal cinsel doyuma giden yeni yoldaki —birçok açıdan tehlikeli olan— ilk adımını engellemeye çalışan olanca eğilimlerin sözcüsü olmuş ve gerçekten de onun erkeklerle olan ilişkisini bozmayı başarmıştır.

Kızının cinsel etkinliğini engelleyen veya onu bundan alıkoyan bir anne, temeli çocukluktaki olaylarla atılan, güçlü, bilinçsiz güdüleri olan ve toplumca onaylanan normal bir işlevi yerine getirmektedir. Bu etkiden kurtulmak ve cinsel hazdan ne ölçüde zevk alacağını veya bunu ne ölçüde reddedeceğini genel ve ussal bir temelde kararlaştırmak kızın görevidir.

Kendini kurtarma çabasında bir nevroza yakalanması halinde bu, kural olarak aşırı güçlü olan ve başa çıkılamayan bir anne kompleksinin varlığı anlamına gelir. Bu kompleksle libidonun girdiği yeni yönelim arasındaki çatışma, kişinin mizacına bağlı olarak şu veya bu türden bir nevrozun yardımıyla aşılır. Ancak nevrotik tepkinin dışavurumu kişinin gerçek annesine yönelik güncel davranışı tarafından değil, her zaman için annesine ilişkin en eski imajıyla olan çocukluk ilişkileri tarafından belirlenecektir.

Hastamızın yıllarca babasız olduğunu biliyoruz; ayrıca annesine yönelik güçlü bir duygusal bağdan destek almamış olması halinde otuz yaşına kadar erkeklerden uzak duramayacağını da varsayabiliriz. Libidosu erkeğin ısrarlı kuru karşısında bir erkeğe yönelmeye başladığı zaman bu destek ağır bir boyunduruğa dönüşmüştür. Kendini kurtarmaya, eşcinsel bağını koparmaya çalışmış; burada tartışmayı gerektirmeyen mizacı bunu paranoid bir kuruntuyla yapmasını mümkün kılmıştır. Böylece annesi düşmanca ve kötü niyetli bir gözetleyici ve kötülük eden olup çıkmıştır. Anne kompleksi, hastayı erkeklerden uzak tutma amacını gerçekleştirecek kadar güçlü olmasaydı kız buna yenik düşmüş olacaktı. Çatışmanın ilk evresinin sonunda hasta erkeklere açıkça yönelmeksizin annesine yabancılaşmıştır. Gerçekten de her ikisi de annesine karşı işbirliği yapmaktadır. Daha sonra erkeğin yoğun çabaları, hanımı kesin olarak ona yöneltmiştir. Kafasındaki anne muhalefetini kırmıştır, âşığıyla ikinci kez buluşmaya heveslidir. Sonraki gelişmelerde anne tekrar ortaya çıkmamıştır, ancak bu [ilk] evrede âşığın doğrudan doğruya değil, annesi *aracılığıyla* ve erkeğin, ilk kuruntuda öncü rolü oynayan hanımın annesiyle ilişkisi sayesinde kötülük eden durumuna düştüğünde kolayca ısrar edebiliriz.

Direncin artık tamamen kırıldığı, şu ana dek annesine bağlı olan kızın bir erkeği sevmeyi başardığı düşünülebilir. Ama ikinci ziyaretten sonra yeni bir kuruntu ortaya çıkmış; bu da rastlantıya bağlı olaylardan dahice yararlanarak bu aşkı öldürmüş, böylece anne kompleksinin amacını başarıyla yerine getirmiştir. Bir kadının, kendini bir erkeği sevmeye karşı paranoidce bir kuruntuyla koruması tuhaf gözükür; ama bunu daha yakından incelemeden önce sadece erkeğe yönelik olan bu ikinci kuruntunun temelini oluşturan rastlantıya bağlı olaylara bir göz atalım.

Odada âşığının yanında yarı çıplak yatarken, tıkırtı veya kapı sesine benzer bir gürültü duyar. Kaynağını kestiremez, ama merdivenlerde birisi kapalı bir kutuyu andıran bir şey taşıyan iki erkekle karşılaştıktan sonra duyduğu sese bir yorum getirir. Âşığının talimatıyla hareket eden birisinin, onları birbirine yakınken gözetleyip fotoğraflarını çektiğine inanır. Kuşkusuz, o talihsiz gürültünün olmaması halinde kuruntunun ortaya çıkmayacağını bir an bile düşünmem; tersine, rastlantıya bağlı bu durumda, tıpkı âşığıyla anne ikâmesi olan yaşlı üstü arasında bir *gönül ilişkisi* olduğunu varsayması gibi, hastada kendini zorlanımlı olarak hissettiren bir şey mutlaka ortaya çıkacaktı. Bütün nevrotiklerin, belki de bütün insanların bilinçsiz fantazileri arasında, hemen her zaman bulunan ve analizle ortaya çıkarılabilen bir fantazi vardır: ebeveynler arasındaki cinsel ilişkiyi izleme fantazisi. Bu tür —ebeveynler arasındaki cinsel ilişkiyi gözleme, baştan çıkarılma, iğdiş edilme ve benzeri— fantazileri "ilkel[1] [ilk] fantaziler" olarak adlandırıyorum; başka bir yerde bunların kökenini ve bireysel yaşantıyla ilişkilerini tartışacağım. Dolayısıyla kazara

1 ["İlkel fantaziler" konusu *Giriş Dersleri*'nin 23. Dersinde (1916-17, ÖFD., 1) ve "Fare Adam" durum tarihçesinde (1918b, ÖFD., 10) enine boyuna tartışılmıştır.]

gürültü sadece, ebeveynlik kompleksinin bir bileşeni olan şeyi [yani ebeveynler arasındaki cinsel ilişkiyi] duymaya ilişkin tipik fantaziyi devreye sokan kışkırtıcı bir etken rolü oynamıştır. Otto Rank'ın da belirttiği gibi, bu tür gürültüler dinleme fantazilerinin vazgeçilmez bir parçasıdır ve bunlar ya ebeveynlerin cinsel ilişkisini ele veren gürültüleri, ya da çocuğun kendini ele vermekten korktuğu gürültüleri canlandırır. Artık hangi noktada olduğumuzu biliyoruz. Hastanın âşığı onun babasıdır, kendisi ise annesinin yerini almıştır. Bu durumda dinleyici rolü üçüncü bir şahsa verilmiştir. Kızın, annesine olan eşcinsel bağından kendini nasıl kurtardığını görebiliriz. Bunu bir miktar gerilemeyle yapmıştır: Sevgi nesnesi olarak annesini seçmek yerine annesiyle özdeşleşmiş, *kendisi* annesi olmuştur. Bu gerileme ihtimali, eşcinsel nesne seçiminin narsistik kökenine ve böylece ondaki paranoid yatkınlığa dikkati çeker. Bu özdeşimle aynı sonucu verecek bir düşünce dizisi tasarlanabilir: "Annem yapıyorsa ben de yaparım; onun kadar benim de hakkım var."

Gürültünün kazara yapısını çürütmek için bir adım daha ileri gidilebilir. Ama okurlardan bizi izlemelerini istemeyeceğiz, çünkü derinlemesine analitik bir incelemenin bulunmayışı bu olayda belli bir ihtimalin ötesine geçmeyi mümkün kılmıyor. Hasta benimle olan ilk görüşmesinde gürültü konusunda anında açıklama istediğini, kendisine bunun yazı masasındaki küçük saatin sesi olabileceğinin söylendiğini anlatmıştı. Ama bana anlattıklarının bir bellek hatası olduğunu söyleyebilirim. Bana öyle geliyor ki ilk başta gürültüye hiçbir tepki vermemiş ve ancak merdivenlerde iki erkekle karşılaştıktan sonra bu onun için önem kazanmış. Belki de sesi duymamış olan âşığı, muhtemelen hanım tarafından suçlandıktan sonra olayı şöyle açıklamaya çalışmış olabilir: "Ne sesi duyduğunu bilmiyorum. Belki

de masa saatinin sesidir; bazen öyle ses çıkarır." İzlenimlerin bu şekilde ertelenerek kullanılması ve hatırlanan şeylerdeki bu yerdeğiştirme tam da paranoyada tipik bir şeydir. Ama adamla hiç karşılaşmadığım ve kadının analizine devam edemediğim için hipotezim kanıtlanamaz.

Görünürde gerçek olan bu "kazanın" analizinde daha da ileri gidebilirim. Saatin çaldığına veya herhangi bir gürültü duyulduğuna inanmıyorum. Kadının durumu, klitorisindeki bir vurma hissine uyar. Daha sonra dışsal bir nesne algısına yansıttığı şey de budur. Aynı şey rüyalarda da olabilir. Kadın hastalarımdan birisi bir defasında kendiliğinden çağrışım yapamadığı kısa bir uyarım rüyası anlatmıştı. Rüyasında sadece birisinin kapıyı vurduğunu görür ve uyanır. Kapıyı kimse vurmamıştır, ama önceki gecelerde bunaltıcı bir cinsel boşalma duyumlarıyla uyanmıştır; dolayısıyla cinsel organlarındaki uyarımın ilk belirtilerini algılar algılamaz uyanmak için nedeni vardır. Klitorisinde bir "vurma" vardır.[1] Paranoid hastamız durumunda kazara gürültünün yerine benzer bir yansıtma sürecini koyabilirim. Kısa tanışıklığımızda, istemeye istemeye zorlamaya boyun eğen hastanın âşığıyla bu iki buluşmasında olup bitenlerin tamamını doğru olarak anlattığını garanti edemem. Ama cinsel organlar arasında bir temas olmadığı yolundaki ifadesi, sadece klitoristeki bir kasılmaya uygunluk göstermektedir. Erkeği daha sonra reddetmesinde "vicdan" kadar doyumsuzluk da kuşkusuz bir rol oynamıştır.

Hastanın erkeğe duyduğu aşka karşı kendini paranoid bir kuruntu yoluyla korumasını tekrar ele alalım. Bunun anlaşılmasının anahtarı, kuruntunun gelişim tarihçesinde bulunabilir. Beklenebileceği gibi, bunun başlangıçtaki amacı kadınlara

1 [Freud tarafından *Giriş Dersleri*'nin 17. Dersinde (1916-17, ÖFD., 1) anlatılan agorafobik ve saplantılı bir kızın öyküsündeki benzer bir olayla karşılaştırın.]

karşıdır. Ama şimdi *bu paranoid temelde bir kadın nesneden erkek nesneye yönelme gerçekleşmiştir*. Paranoyada bu tür bir ilerleme olağan değildir; kural olarak kötülüğe uğrayan kurbanın aynı kişilere, bu nedenle paranoid dönüşmenin gerçekleşmesinden önceki sevgi nesneleri olan aynı cinse takılı kaldığını görürüz. Ama nevrotik rahatsızlık bu tür bir ilerlemeyi engellemez; gözlemimiz diğer birçoğu için tipik olabilir. Paranoya dışında bu bakış açısından henüz incelenmeyen benzer birçok süreç vardır; bunlardan bazıları çok iyi bilinmektedir. Örneğin nevrastenik olarak tanımlanan kişinin ensest yönelimli sevgi nesnelerine olan bilinçsiz bağlılığı, nesne olarak yabancı bir kadını seçmesini engeller ve cinsel etkinliğini fantaziyle sınırlar. Ama fantazi sınırları dahilinde kendisine yadsınan ilerlemeyi gerçekleştirir ve annesiyle kız kardeşinin yerine dış nesneleri koymayı başarır. Bu nesnelerde sansür kurumunun vetosuyla karşılaşmadığı için, bu ikâme figürleri seçmesini konu alan fantazilerin bilincine varabilir.

Özetleyecek olursak bunlar, kural olarak gerileme yoluyla kazanılan yeni temelden bir ilerleme girişimine karşılık gelir; bunlara bazı nevrozlarda libidonun bir zamanlar ulaşılan ve sonradan kaybedilen konumunu tekrar kazanma çabalarını da ekleyebiliriz. Gerçekten de bu iki olgular sınıfı arasında kavramsal bir ayrım yapmamız çok zordur. Nevrozun altında yatan çatışmanın, semptom oluştuktan sonra ortadan kalktığını düşünmeye çok yatkınız. Gerçekte çatışma bundan sonra da birçok yoldan devam edebilir. Her iki tarafta da yeni içgüdüsel bileşenler ortaya çıkar ve çatışmayı uzatır. Semptomun kendisi de bu mücadelenin bir nesnesi olur; bunu korumaya çalışan bazı eğilimler, bunu ortadan kaldırıp önceki statükoyu tekrar kurmaya çalışan diğer eğilimlerle çatışır. Kaybedilen ve artık semptom

tarafından alıkonan şeyi diğer yollardan geri kazanmaya çalışmak suretiyle semptomu etkisiz bırakma yöntemlerine sık sık başvurulur. Bu olgular, C. G. Jung'un, değişmeye ve ilerlemeye karşı koyan özgün bir "ruhsal eylemsizliğin" nevrozların temel önkoşulu olduğu yolundaki ifadesine büyük ölçüde ışık tutar. Gerçekten de bu eylemsizlik [atalet] son derece özgündür; genel değildir, son derecede özelleşmiştir; kendi alanında en güçlüsü de değildir, ama nevrotik semptomun oluşumundan sonra bile etkinliğini koruyan ilerleme ve iyileşme eğilimlerine karşı mücadele verir. Bu özgün eylemsizliğin başlangıç noktasını arayacak olursak, içgüdüler, izlenimler [yaşantılar] ve bu yaşantılara konu olan nesneler arasındaki çok eski bağların —çözülmesi zor bağların— dışavurumu olduğunu görürüz. Bu bağlantılar, söz konusu içgüdülerin gelişimini duraksatmak gibi bir etkiye sahiptir. Başka bir deyişle bu özelleşmiş "ruhsal eylemsizlik," psikanalizde "takıntı" dediğimiz şeyin bir diğer adıdır.[1]

1 [Bu takıntı eğilimi, ya da Freud'un deyişiyle "libidonun yapışkanlığı," Üç Den*eme*'nin (1905d, ÖFD., 8) ilk basımında geçmektedir. Konu her ikisi de mevcut çalışmayla aşağı yukarı aynı döneme rastlayan "Kurt Adam" durum tarihçesinin (1918b, ÖFD., 10) sonlarına doğru ve *Giriş Dersleri*'nin (1916-17, ÖFD., 1) 22. ve 28. derslerinde daha kapsamlı olarak tartışılmıştır. "Libidonun eylemsizliğinin" özel bir durumuna *Uygarlık ve Hoşnutsuzlukları*'nın (1930a) V. Bölüm başlarında değinilmiştir. Ölümünden sonra yayımlanan *Genel Çizgileriyle Psikanaliz* (1940a [1938]) adlı çalışmasının VI. Bölümünün sonlarına yakın bir yerde "ruhsal eylemsizliğe" son kez gönderme yapılmıştır.]

BİR ÇOCUK DÖVÜLÜYOR
(CİNSEL SAPMALARIN KÖKENİ ÇALIŞMASINA BİR KATKI)
(1919)

EDİTÖRLÜK NOTU
"EIN KIND WIRD GESCHLAGEN" BEITRAG ZUR KENNTNIS DER ENTSTEHUNG SEXUELLER PERVERSIONEN

(A) ALMANCA BASIMLAR:

1919 *Int. Z. ärztl. Psychoanal.*, 5(3), 151-72.
1922 *S.K.S.N.*, 5, 195-228.
1924 *Gesammelte Schriften*, 5, 344-75.
1946 *Gesammelte Werke*, 12, 197-226.

(B) İNGİLİZCE BASIMLAR:

"A Child is Being Beaten"
A Contribution to the Study of the Origin of
Sexual Perversions

1920 *Int. J. Psycho-Analysis*, 1, 371-95. (Çev. A. ve J. Strachey.)
1924 *Collected Papers*, 2, 172-201. (Aynı çevirmenler.)

1955 *Standard Edition*, 17, 175-204 (1924 tarihli basımın düzeltilmiş bir versiyonu.)

Mevcut basım, birkaç editörlük değişikliğiyle *Standard Edition*'dan aynen alınmıştır.

Ferenczi'ye yazdığı 24 Ocak 1919 tarihli bir mektupta Freud, mazoşizm konulu bir makale yazdığını belirtiyor. Makale 1919 Mart ayı ortalarında tamamlanarak bugünkü adı almış ve aynı yılın yaz döneminde yayımlanmıştır.

Makalenin büyük bir kısmı belli bir sapma türüne ilişkin ayrıntılı bir klinik incelemesini içermektedir. Freud'un bulguları mazoşizm sorununa özel bir ışık tutar; alt başlıktan da anlaşılacağı üzere makale ayrıca genelde sapmalar konusundaki bilgimizi derinleştirmeyi amaçlamaktadır. Bu bakış açısından *Cinsellik Teorisi Üzerine Üç Deneme*'deki (1905d) ilk denemeye bir ek olarak değerlendirilebilir.

Ama buna ek olarak makale Freud'un büyük bir önem verdiği bastırmanın devreye girmesine neden olan güdülere ilişkin bir tartışma da içermektedir; ayrıca konuya ilişkin Fliess ve Adler tarafından ortaya atılan iki teoriye özel bir gönderme yapılmaktadır. Bastırma *mekanizması* Freud'un metapsikolojik iki makalesinde —"Bastırma"da (1915d) ve "Bilinçdışı"nın (1915e) IV. Bölümünde— kapsamlı olarak tartışılmıştır; ama bastırmaya yol açan *güdüler* "Kurt Adam" (1918b, ÖFD., 10) analizinin son bölümünde değinilmiş olsa da, en eksiksiz haliyle mevcut makalede tartışılmıştır. Sorunun, Freud'u ta ilk günlerden itibaren ilgilendiren ve şaşırtan bir sorun olduğuna kuşku yok; Fliess'e mektuplarda (1950a) buna ilişkin birçok gönderme bulunmaktadır. Yaşamının son günlerinde Fliess ve Adler'in teorilerini tekrar tartıştığı "Sonlandırılabilen ve Sonlandırılamayan Analizler" (1937c) başlıklı makalesinde konuya bir kez daha dönüyor.

"BİR ÇOCUK DÖVÜLÜYOR" (CİNSEL SAPMALARIN KÖKENİ ÇALIŞMASINA BİR KATKI)

I

HİSTERİ veya saplantı nevrozu nedeniyle analitik tedaviye başvuran insanların "dövülen çocuk" fantazisi kurduklarını bu kadar sıklıkla itiraf etmeleri şaşırtıcıdır. Buna, açık hastalıkla analize gelmeye zorlanmayan daha fazla insanda rastlamak da pekâlâ mümkündür.

Fantaziye haz duyguları bağlanmıştır ve hasta geçmişte bu fantaziyi sayısız kere kurmuştur, hatta şimdi bile kuruyor olabilir. Hayal edilen durumun doruğunda neredeyse değişmez bir şekilde mastürbasyon nitelikli —yani örgenlerde gerçekleştirilen— bir doyum söz konusudur. Başlangıçta bu iradi olarak yapılır, ama daha sonra hastanın çabalarına rağmen ve bir saplantı gibi ortaya çıkar.

Bu fantazi ancak tereddütle itiraf edilir. İlk ortaya çıkışı belli belirsiz olarak hatırlanır. Analizde konunun ele alınışı şaşmaz bir direnmeyle karşılaşır. Bu bağlamda hissedilen utanma ve suçluluk duyguları, cinsel yaşamın başlangıcına ilişkin anılara

yönelik benzeri açıklamalar yapılırken olduğundan belki de çok daha güçlüdür.

Sonunda bu türden ilk fantazilerin yaşamın çok erken bir döneminde —kuşkusuz okul yıllarından önce, en geç beş altı yaşında— kurulduğunu belirlemek mümkün olur. Daha sonra çocuk okula başlayıp da öğretmenin diğer çocukları dövdüğünü görünce, eğer fantazileri uykuya yatmış ise bu yaşantı tekrar hatırlanır veya hâlâ canlı ise bunları pekiştirip içeriklerini belirgin bir biçimde değiştirir. O andan sonra "sayısız" çocuk dövülür. Okulun etkisi o kadar açıktır ki söz konusu hastalar dövülme fantazilerini başlangıçta sadece altı yaşından sonrasına rastlayan okul hayatındaki yaşantılarına bağlama eğilimi duyarlar. Ama bu konumu korumaları hiçbir zaman mümkün olmaz; fantaziler daha öncesinde zaten vardır.

Okulun üst sınıflarında çocuklar artık dövülmese de, bu tür yaşantıların etkisinin yerini, önemi hemen hissedilen okumanın etkisi alır. Hastalarımın *yetiştiği ortamda* dövülme fantazilerine yeni bir hareketlilik kazandıran kitaplar neredeyse aynıdır: bunlar, "*Bibliothèque rose*,"[1] "*Tom Amcanın Kulübesi*"[2] gibi gençlerin okuyabildiği kitaplardır. Çocuk, kendi fantazilerini üreterek, çocukların, muzırlıklarından ve yaramazlıklarından ötürü dövüldüğü, cezalandırıldığı ve disipline edildiği çok sayıda ortam ve kurum kurgulayarak bu sanat eserleriyle rekabet etmeye başlar.

Bu "dövülen çocuk" fantazisi değişmez olarak büyük bir hazla yüklenir ve haz verici bir oto-erotik doyum eylemini güdüler. Dolayısıyla okulda bir başka çocuğun dövüldüğünü görmenin

1 [Mme de Ségur'un (1799-1874) çok iyi bilinen kitaplar dizisi, ki bunlar arasında belki de en popüleri *Les Malheurs de Sophie*'dir.]

2 [Harriet Beecher Stowe'un (1811-96) yazdığı Amerika'daki Zenci köleliği konulu roman (1852'de yayımlanmıştır).]

de benzer bir haz kaynağı olması beklenebilirdi. Ama gerçekte hiçbir zaman böyle olmaz. Okuldaki gerçek dayak sahneleri, bunlara tanıklık eden çocukta belki de karışık bir yapıda olan ve ağırlıklı olarak tiksinti içeren özgün bir heyecan duygusu yaratır. Bazı olaylarda ise gerçek dayak sahneleri katlanılmaz olarak hissedilir. Ayrıca sonraki yılların daha sofistike fantazilerinin değişmez bir önkoşulu, cezanın çocuklara ciddi bir zarar vermemesidir.

Dövülme fantazileri ile evde çocuk yetiştirmede gerçek fiziki cezanın oynadığı rol arasında ne tür bir ilişki bulunduğu sorusu mutlaka gündeme gelecektir. Malzemenin tek yanlılığı nedeniyle bunun ters orantılı bir ilişki olduğuna dair ilk akla gelen kuşkuyu doğrulamak imkânsızdır. Bu analizlerde verilerin elde edildiği bireyler çocukluklarında nadiren dayak yemiş, ya da sopayla yetişmemiştir. Ama doğaldır ki bu çocuklardan her birisi şu veya bu dönemde ebeveynlerinin veya eğitimcilerinin üstün gücünü mutlaka farkedecektir; her bebek odasında çocukların kendilerinin de kavgaya tutuştuğunu özellikle belirtmeye gerek yok.

Okuldaki yaşantıların veya kitaplardaki sahnelerin etkisine bağlanamayacak olan ilk ve basit fantaziler bağlamında daha başka bilgiler memnunlukla karşılanacaktır. Dövülen çocuk kimdir? Fantaziyi üretenin kendisi mi, yoksa bir başkası mı? Her zaman aynı çocuk mu, yoksa farklı zamanlarda farklı çocuklar mı? Çocuğu döven kimdir? Erişkin birisi mi? Böyleyse kim? Yoksa çocuk kendisinin bir başkasını dövdüğünü mü hayal ediyor? Bütün bu sorulara ışık tutabilecek şu tereddütlü cevabın dışında hiçbir şey ortaya çıkmaz: "Çocuğun dövülmesinden başka bir şey bilmiyorum."

Dövülen çocuğun cinsiyetine ilişkin sorgulamalar daha başarılı olur, ama bu da pek aydınlatıcı olmaz. Bazen "Her zaman

erkek çocuklar," ya da "Sadece kızlar" cevabı alırız; çoğunlukla da "Bilmiyorum," veya "Kimin dövüldüğü önemli değil," denir. Ama soruların yöneltildiği noktada fantaziyi üreten çocuğun cinsiyetiyle dövülen çocuğun cinsiyeti arasında bulunabilecek sabit bir ilişki belirlenemez. Arada bir, fantazinin içeriğindeki tipik bir ayrıntı açığa çıkar: "Küçük bir çocuğun çıplak poposuna vurulmaktadır."

Bu koşullarda ilk bakışta dövülme fantazisine bağlanan hazzın sadistik olarak mı yoksa mazoşistik olarak mı değerlendirileceğine karar vermek imkânsızdır.

II

Çocukluk döneminde belki de kazara nedenlere bağlı olarak ortaya çıkan ve oto-erotik doyum amacıyla korunan bu tür bir fantazi, mevcut bilgilerimiz ışığında sadece temel bir sapma özelliği olarak değerlendirilebilir. Öyle görünüyor ki cinsel işlevin bileşenlerinden birisi diğerlerinden önce gelişmiş, zamanından önce bağımsızlaşmış, takıntıya dönüşmüş, sonuçta gelişmenin sonraki süreçlerinden koparılmış ve bu yolla bireyde özgün ve anormal bir yapının kurulmasına yol açmıştır. Bu tür bir çocukluk sapmasının yaşam boyu devam etmesinin gerekmediğini biliyoruz; bu daha sonra bastırmaya tabi tutulabilir, yerini tepki oluşumu alabilir, ya da yüceltme yoluyla dönüştürülebilir. (Yüceltmenin, bastırma ile engellenebilecek özel bir süreçten kaynaklanması mümkündür.[1]) Ama bu süreçlerin gerçekleşmemesi durumunda sapma erişkinlik döneminde de varlığını sürdürür; erişkinlerde ne zaman cinsel bir anormallik —sapma, fetişizm,

1 [Bu, *Ego ve İd*'in (1923b) III. Bölümünde değinilen yüceltme teorisiyle ilişkili olabilir.]

eşcinsellik— bulsak, yaşam öyküsü incelemesinin çocuklukta takıntıya yol açtığını söylediğim türden bir olay ortaya çıkarmasını beklemek için yeterli nedenlerimiz vardır. Gerçekten de psikanalizden uzun zaman önce bile Binet gibi gözlemciler erişkinlikteki tuhaf cinsel sapmaları benzer yaşantılara ve çocukluğun tam da aynı dönemine, yani beş ila altı yaşlarına götürebilmiştir.[1] Ama araştırma bu noktada bilgimizin sınırlarına toslar; çünkü takıntıya ilişkin ortaya çıkan izlenimler [yaşantılar] travmatik bir güce sahip değildir. Bunlar çoğunlukla sıradandır ve başkaları için heyecan verici değildir. Cinsel dürtülerin neden özellikle bunlara takıntı geliştirdiğini söylemek imkânsızdır. Ancak bunların anlamını, cinselliğin zamanından önce gelişen ve ileri baskı uygulamaya hazır olan bileşenine (rastlantıya bağlı da olsa) takılma fırsatı sağlaması gerçeğinde aramak mümkündür. Şöyle veya böyle, nedensellik zincirini izlerken şu veya bu noktada geçici olarak durmaya hazır olmamız gerekir; doğuştan gelen bir mizaç [yatkınlık], tam bu tür bir durma noktası için gerekli olan şeye karşılık geliyor gibidir.

Zamanından önce ayrılan cinsel bileşenin sadistik bileşen olması halinde, diğer kaynaklardan edindiğimiz bilgi temelinde sonradan bunun bastırılmasının saplantı nevrozuna yatkınlık yaratmasını bekleyebiliriz.[2] Bu beklentinin inceleme sonuçlarıyla örtüştüğü söylenemez. Mevcut makale, dördü kadın, ikisi erkek olmak üzere altı olayın ayrıntılı bir incelemesine dayanmaktadır. Bunlardan ikisi saplantı nevrozuydu; birisi çok ağır, kötürüm ediciydi, diğeri ise orta şiddetteydi ve etkiye açıktı. Ayrıca saplantı nevrozunun belirgin bazı özeliklerini açıkça göste-

1 [Freud, Üç Deneme'de (1905d, ÖFD., 8) ve bu çalışmaya eklediği 1920 tarihli bir dipnotta Binet'nin bu gözlemine değiniyor.]

2 [Bu ciltteki "Saplantı Nevrozuna Yatkınlık" başlıklı makaleye bakın.]

ren üçüncü bir olay daha vardı. Dördüncü olayın, ağrıları ve ketlemeleri bulunan tam bir histeri olduğunu kabul etmek gerek; sadece yaşamdaki kararsızlık nedeniyle analize gelen beşinci hasta kaba klinik teşhisiyle sınıflandırılamayacak, ya da "psikastenik" olarak tedavi dışı tutulabilecek bir olaydı.[1] Bu istatistiklerden ötürü hayal kırıklığına kapılmaya gerek yok. Her şeyden önce her yatkınlığın mutlaka bir hastalıkla sonuçlanmadığını biliyoruz; ikincisi, önümüzdeki olguların açıklamasıyla yetinmemiz ve kural olarak bir şeyin neden *olmadığını* açıklamak gibi ilave bir işten kaçınmamız gerekir.

Mevcut bilgi düzeyimiz dövülme fantazilerini sadece bir yere kadar anlamamızı mümkün kılmaktadır. Analitik doktorun kafasında bunun sorunun nihai çözümü olmadığı yolunda rahatsız edici bir kuşku kalacağı doğrudur. Bu fantazilerin, nevrozun içeriğinin kalanından büyük ölçüde ayrı olarak varlığını sürdürdüğünü ve nevroz yapısında uygun bir yer bulamadığını kabul etmesi gerekir. Ama kendi deneyimlerimden bildiğim kadarıyla bu türden yaşantılar kolayca bir yana bırakılmaktadır.

III

Kesin anlamda konuşulacak olursa —bu sorun olabilecek en kesin haliyle neden ele alınmasın ki?— analitik çalışma, sadece başlangıcından (yani iki ila beş yaşından) itibaren çocukluğu hakkındaki bilgileri erişkinden gizleyen unutkanlığı ortadan kaldırdığı zaman gerçek bir psikanaliz olarak değerlendirilebilir. Analistler arasında bunun yeterince anlaşılıp dile getirildiği söylenemez. Bu anımsatıcının göz ardı edilmesinin arkasındaki güdüler gerçekten de anlaşılabilir. Daha kısa bir süre içinde

1 [Altıncı olay için burada hiçbir şey söylenmiyor.]

daha sorunsuz pratik sonuçlar almak arzu edilir. Ama bugün hepimiz için teorik bilgi pratik sonuçlardan çok daha önemlidir ve çocukluk analizini ihmal eden kişi, en tehlikeli hatalardan birisine mutlaka düşecektir. En eski yaşantılara ilişkin buradaki vurgulama, sonrakilerin etkisini küçümseme anlamına gelmez. Ama sonraki yaşantılar hastanın ağzından yeterince yüksek sesle dile gelecektir; buna karşılık çocukluğun adına sesini yükseltmesi gereken doktordan başkası değildir.

İki ila dört-beş yaşlarında doğuştan gelen libidinal etkenler ilk önce gerçek yaşantılarla uyanır ve bazı komplekslere bağlanır. Tartışmakta olduğumuz dövülme fantazileri ancak bu dönemin sonuna doğru veya bu dönemden sonra ortaya çıkar. Dolayısıyla bunların daha eski bir tarihi olması, bir gelişme sürecinden geçmesi, bir başlangıç dışavurumunu değil, bir son ürünü temsil etmesi de mümkündür.

Analiz bu kuşkuyu doğrular. Sistemli bir analiz, dövülme fantazilerinin hiç de basit olmayan bir gelişimi olduğunu ve bu gelişim seyri içinde —fantaziyi üreten kişiyle, nesneleriyle, içerikleriyle ve anlamlarıyla ilişkileri bağlamında— birkaç kere değiştiğini gösterir.

Dövülme fantazilerindeki bu değişmeleri izlemeyi kolaylaştırmak için sunumu sadece kadın olaylarıyla sınırlayacağım; makaleye konu olan malzemenin büyük çoğunluğu kadınlara aittir (ikiye karşı dört). Ayrıca erkeklerdeki dövülme fantazileri bu makalede bir yana bırakacağım başka bir konuyla ilgilidir.[1] Anlatımda, ortalama bir olayın sunusunda kaçınılmaz olandan daha fazla şematik olmaktan kaçınmaya çalışacağım. Daha derinlemesine bir gözlemde koşullarda daha büyük bir karmaşık-

1 [Aslında Freud erkeklerdeki dövülme fantazilerini aşağıda tartışıyor. "Başka bir konu"dan kastettiği şey, bunların özellikle kadınsı temeli olsa gerek.]

lık ortaya çıkması halinde önümüzde tipik, dahası yaygın bir durumla karşı karşıya olduğumuzdan emin olacağım.

Kızlardaki ilk dövülme fantazileri evresi çocukluğun çok eski bir dönemine rastlıyor olsa gerek. Bazı özellikler sanki önemsizmiş gibi ilginç bir şekilde tanımsız kalır. Hastaların, "bir çocuğun dövüldüğüne" ilişkin ilk ifadelerindeki bilginin azlığı bu evreye uygunluk gösteriyor gibidir. Ama bir diğer özellik her olayda kolayca belirlenebilir. Dövülen çocuk asla fantaziyi üreten kişi değildir, bir başka çocuktur, çoğunlukla da varsa bir kardeştir. Bu çocuk erkek veya kız olabileceği için, fantaziyi üreten çocuğun cinsiyetiyle dövülen çocuğunki arasında sabit bir ilişki yoktur. Dolayısıyla fantazi elbette mazoşistik değildir. Buna sadistik deme eğilimi duyabiliriz, ama dövme işini yapan kişinin hiçbir zaman fantaziyi üreten kişi olmadığını göz ardı edemeyiz. Döven kişinin gerçek kimliği başlangıçta bulanıktır. Sadece şu kadarı belirlenebilir: döven kişi çocuk değil yetişkindir. Bu tanımsız erişkin kişinin daha sonra (kızın) *babası* olduğu net ve şaşmaz bir şekilde anlaşılabilir.

Dolayısıyla dövülme fantazisinin bu ilk evresi tam olarak şu ifadeye karşılık gelir: "*Babam çocuğu dövüyor.*" Bunun yerine "Babam *nefret ettiğim* çocuğu dövüyor" dediğimde daha sonra ortaya konması gereken bir şeyi büyük ölçüde açıklamış oluyorum. Ayrıca sonraki dövülme fantazisine yönelik bu ilk adıma "fantazi" denip denemeyeceği konusunda tereddüt edilebilir. Belki de bu daha çok tanık olunan olayları hatırlama, ya da çeşitli durumlarda ortaya çıkan arzular sorunudur. Ama bu kuşkuların bir önemi yok.

Bu ilk evreyle ikincisi arasında büyük dönüşümler gerçekleşir. Döven kişinin aynı kaldığı (baba) doğrudur; ama dövülen çocuk değişir ve artık değişmez bir şekilde fantaziyi üreten çocuğun kendisi olur. Fantaziye yoğun bir haz duygusu eşlik eder

ve fantazi, kökenini daha sonra ele alacağımız anlamlı bir içerik kazanır. Buna uygun olarak ifade de değişir: "*Babam beni dövüyor*." Bu, şaşmaz bir mazoşistik özelliğe sahiptir.

Bu ikinci evre diğerleri arasında en önemli ve en etkili olanıdır. Ama bir anlamda bunun hiçbir zaman gerçekten varolmadığını da söyleyebiliriz. Hiçbir zaman hatırlanmaz, bilinç düzeyine ulaşmaz. Bu, analizin bir yorumudur, ama bu açıdan bir zorunluluk değildir.

Üçüncü evre ilkine benzer. Bu, hastanın söylediklerinden bildiğimiz bir ifadeye sahiptir. Döven kişi hiçbir zaman baba değildir; ya tıpkı ilk evrede olduğu gibi belirsiz bırakılır, ya da tipik bir yoldan, öğretmen gibi babanın bir temsilcisine dönüştürülür. Dövülme fantazisini üreten çocuk artık fantazide yer almaz. Israrlı sorgulamalara cevap olarak hastalar sadece şunu söyler: "Belki de izliyorum." Kural olarak dövülen tek çocuk yerine artık bir dizi çocuk vardır. Dövülenler çoğunlukla (kızların fantazilerinde) erkek çocuklardır, ama fantaziyi üreten şahsen hiç birisini tanınmaz. Başlangıçta basit ve tekdüze olan dövülme ortamı en karmaşık değişikliklerle ve ayrıntılarla süslenebilir; dövülme eyleminin yerini cezalar ve başka türden küçük düşürülmeler alabilir. Ama bu evrenin en basit fantazilerini bile ilk evreninkilerden ayıran ve ara evreyle bağlantıyı sağlayan temel özellik şudur: fantazi artık güçlü ve net cinsel heyecanla birleşir ve böylece mastürbasyonla doyum için bir araç sağlar. Ama şaşırtıcı olan da işte budur. Yabancı ve tanınmayan oğlanların dövüldüğüne ilişkin fantazi (buraya kadar sadistçe olan bir fantazi) nasıl olup da küçük kızın libidinal eğilimlerini kalıcı bir biçimde ele geçirir?

Dövülme fantazisinin üç evresinin iç ilişkilerinin, sıralanışının ve özgünlüklerinin bu noktaya kadar anlaşılmaz kaldığını inkâr edemeyiz.

IV

Analizin dövülme fantazilerinin hatırlandığı ilk döneme kadar devam ettirilmesi halinde çocuğun, ebeveyn kompleksinin uyarımlarına kapıldığını görürüz.

Küçük kızın duyguları, kızının sevgisini kazanmak için belki de elinden gelen her şeyi yapan ve böylece annesine karşı bir nefret ve rekabet tutumunun tohumlarını eken babasına bağlanmıştır. Bu tutum, annesine yönelik bir duygusal bağımlılık akımıyla birlikte varolur ve yıllar geçtikçe daha net ve güçlü bir şekilde bilinç düzeyine ulaşabilir, ya da anneye yönelik aşırı bir adanma tepkisine ağırlık kazandırabilir. Ama dövülme fantazisi kızın annesiyle olan ilişkisine bağlı değildir. Bebek odasında, ondan birkaç yaş küçük veya büyük olan, her açıdan ama özellikle de ebeveynlerinin sevgisini onlarla paylaşmak zorunda olduğu için nefret ettiği, bu nedenle o yılların duygusal yaşamına özgü olan büyük bir enerjiyle reddettiği başka çocuklar da vardır. Söz konusu çocuğun daha küçük olması halinde (ki dört olayımızdan üçünde durum budur) hem ondan nefret eder hem de onu küçümser; ama o ebeveynlerin en küçük çocuğa vermeye her zaman hazır olduğu sevgiyi kendine çekmektedir, bu da mutlaka gözlenecek bir sahnedir. Çocuk, fazla can yakmasa bile dövülmenin, sevgiden yoksun kalma ve aşağılanma anlamına geldiğini kısa zamanda öğrenir. Ebeveynlerinin sarsılmaz sevgisinde baş köşeyi aldığına inanan birçok çocuk, tek bir tokatla bir anda hayali her şeye kadirlik mertebesini kaybeder. Dolayısıyla gerçekte böyle bir şeyin olduğunu görsün veya görmesin, bu nefret edilen çocuğun baba tarafından dövülmesi düşüncesi hoşuna gider. Bu şu anlama gelir: "Babam onu sevmiyor, *sadece beni seviyor*."

Dolayısıyla dövülme fantazisinin ilk evredeki içeriği ve anlamı budur. Fantazi çocuğun kıskançlığını giderir ve yaşamının

erotik tarafından bağımsızdır, ama ayrıca çocuğun egoistik eğilimlerinden güçlü bir pekiştirme alır. Dolayısıyla fantazinin sadece "cinsel" olup olmadığı konusundaki kuşku aynen kaldığı gibi, buna "sadistçe" de diyemeyiz.

Çok iyi bilindiği gibi ayrımlarımızı dayandırmaya alışık olduğumuz bütün belirtiler, kaynağa yaklaştıkça netliğini kaybeder. Bu nedenle Üç Cadı'nın Banquo'ya söylediği kehaneti hatırlayarak şöyle diyebiliriz: "Açıkça cinsel değil, kendi içinde sadistçe değil, ama her ikisinin de daha sonra oluşmasını sağlayacak malzeme."[1] Ama şöyle veya böyle, bu ilk evrede fantazinin örgenleri içeren ve mastürbasyon eyleminde çıkış yolu bulan bir heyecanın hizmetinde olduğundan kuşkulanmak için hiçbir neden yoktur.

Çocuğun cinsel yaşamı örgensel örgütlenme evresine ulaştığı zaman ensest yönelimli sevgisinin bu zamanından önce nesne seçimini yaptığı açıktır. Bunu erkek çocuklarda göstermek kolaydır, ama kızlarda da olduğu su götürmez. Daha sonra nihai ve normal cinsel amaçlara dönüşen şeyin belirtisi olan bir şey çocuğun libidinal eğilimlerine hükmeder. Bunun neden böyle olduğunu haklı olarak merak edebiliriz, ama bunu örgenlerin, uyarım sürecinde rollerini oynamaya zaten başladığının bir kanıtı gibi değerlendirebiliriz. Oğlanlarda anneye bir çocuk verme arzusu, kızlarda ise babalarından bir çocuk alma arzusu her zaman bulunur; bu arzuları gerçekleştirmenin yolu konusunda net bir fikir sahibi olmamalarına rağmen bu böyledir. Çocuk, kafasını sürekli meşgul eden düşüncelerinde ebeveynleri arasındaki yakınlığın özünü birlikte uyumaları, birbirlerinin yanında

1 ["Macbeth'ten aşağı, Macbeth'ten üstün.
Onun kadar mutlu değil, ama ondan daha mutlu.
Kral olmasan da krallar yetiştireceksin."
Macbeth, Perde I, Sahne 3.]

işemeleri, vb. gibi ilişkilerde arasa da, örgenlerin bununla bir ilişkisi olduğuna inanıyor gibidir; bu türden malzemeler sözel imajlarla, örgenlerin gizeminden çok daha kolay kavranabilir.

Ama bir gün gelir bu ilk çiçeklenmeye kırağı düşer. Bu ensest eğilimli sevgilerden hiçbirisi bastırmanın kaderinden kaçamaz. Ayıkmaya yol açan beklenmedik aşağılanmalar, istenmeyen yeni bir kardeşin doğması (ki bu da sadakatsizlik olarak yorumlanır), vb. gibi belirlenebilir bir dış olayda bu sevgi bastırmaya yenik düşebilir; aynı şey bu tür olayların dışında, iç koşullar sonucunda, belki de sadece özlemlerinin çok uzun süre gerçekleşmemesi yüzünden de olabilir. Bu olayların *geçerli* nedenler olmadığı, bu aşk-ilişkilerinin, tam olarak hangi engele toslayacağını söyleyemesek de eninde sonunda mutlaka hüzünle sonuçlanacağı kesinlikle doğrudur. Belki de bunun en temel nedeni çocukların yeni bir gelişme evresine girmesinden ötürü bu ilişkileri aşmalarıdır; tıpkı daha önceki bir evrede tam da bu türden bir nesne seçimi yapmaya itilmeleri gibi, bu yeni evrede de insanlık tarihindeki ensest eğilimli nesne seçimini bastırmaya itilirler.[1] Yeni evrede ensest eğilimli sevgi dürtülerinin bilinçdışında bulunan hiçbir ruhsal ürünü bilinç düzeyine alınmaz; bilince ulaşmış olan her şey bilinçdışına itilir. Bu bastırma süreciyle aynı zamanda bir de suçluluk duygusu ortaya çıkar. Bunun da kökeni bilinmiyor, ama bunun ensest yönelimli arzularla ilişkili olduğuna ve bu arzuların bilinçdışındaki varlığından kaynaklandığına kuşku yok.[2]

Ensest eğilimli sevgi evresinin fantazisi şöyle der: "O (babam) başka bir çocuğu değil, sadece beni seviyor, çünkü onu

1 Odipus mitindeki Kaderin rolüyle kıyaslayın.

2 [1924 *tarihli dipnot*:] "Odipus Kompleksinin Çözülmesi" (1924d) başlıklı makalemdeki bu düşünce çizgisinin devamına bakın.

dövüyor." Suçluluk duygusu, bu zaferin tersine dönmesinden daha ağır bir ceza bulamaz: "Hayır, seni sevmiyor, çünkü seni dövüyor." Bu yolla, ikinci evredeki fantazi, yani baba tarafından dövülme fantazisi kızın, babasına duyduğu sevginin şimdi yenik düştüğü suçluluk duygusunun dolaysız bir ifadesi olur. Dolayısıyla fantazi mazoşistik bir yapı kazanır. Bildiğim kadarıyla bu her zaman böyledir; sadizmi mazoşizme dönüştüren değişmez etken suçluluk duygusudur. Ama mazoşizmin tamamının bundan ibaret olmadığı açıktır. Savaşı tek başına suçluluk duygusu kazanmış olamaz. Sevgi dürtüsünün de bir payı olmalı. Sadistçe bileşenin yapısal nedenlerden ötürü zamanından önce ve diğerlerinden ayrı olarak geliştiği çocukları ele aldığımızı unutmayalım. Bu bakış açısını terk etmemiz gerekmiyor. Cinsel yaşamlarının örgensellik öncesi sadistik-anal örgütlenmesine dönmeyi özellikle kolay bulanlar da işte bu çocuklardır. Pek etkilenmeyen örgensel örgütlenmenin bastırmayla karşılaşması halinde bunun tek sonucu ensest eğilimli sevginin her ruhsal temsilcisinin bilinçdışına itilmesi veya böyle kalması değildir, bunun bir başka sonucu daha vardır: örgensel örgütlenmenin de gerilemeci bir yoldan daha aşağı bir düzeye çekilmesi. "Babam beni seviyor" örgensel bir anlamada ifade edilmiştir; gerileme nedeniyle bu, "babam beni dövüyor (babam tarafından dövülüyorum)" şeklini alır. Bu dövülme olgusu artık cinsel sevgiyle suçluluk duygusunun birbirine yaklaşmasıdır. *Bu sadece yasak örgensel [cinsel] ilişkiden ötürü verilen ceza değil, ayrıca bu ilişki için gerilemeci bir ikâmedir de*; bu noktadan itibaren buna bağlanarak mastürbasyon edimlerinde çıkış arayan libidinal uyarım işte bu son kaynaktan gelir. Burada mazoşizmin özüyle ilk kez karşılaşırız.

Bu ikinci evre —çocuğun kendisinin babası tarafından dövülme fantazisi— belki de bastırmanın şiddeti nedeniyle kural

olarak bilinçdışında kalır. Sözünü ettiğim altı olaydan birisinde, bir erkekte bunun neden bilinç düzeyinde hatırlandığını açıklayamam. Artık bir yetişkin olan bu erkek, mastürbasyon amacıyla annesi tarafından dövülme düşüncesini kullandığını, ancak kısa bir süre sonra kendi annesinin yerine okul arkadaşlarının annelerini ya da şu veya bu şekilde annesine benzeyen başka kadınları koyduğunu belleğinde çok net olarak saklamıştı. Bir oğlanın ensest içerikli fantazisi buna karşılık gelen mazoşistik bir fantaziye dönüştüğü zaman kızınkine ilave bir tersine çevirmenin —aktifliğin yerine pasifliğin konması— daha gerçekleştiği unutulmamalıdır; bu ilave çarpıtma da fantazinin bastırma sonucunda bilinçdışında kalmasını önleyebilir. Bu yolla suçluluk duygusu bastırma değil de gerilemeyle giderilebilir. Kızlarda belki de daha kesin olan suçluluk duygusu sadece ikisinin bir birleşimiyle yatıştırılabilmektedir.

Elimizdeki dört kadından ikisinde söz konusu kişinin yaşamında büyük bir öneme sahip olan ve gündüz-düşlerinden [hayallerden] oluşan ayrıntılı bir üstyapı, mazoşistik dövülme fantazisinin üzerine inşa edilmişti. Bu üstyapının, mastürbasyon etkinliğinden kaçınılsa bile bir doyum duygusunu mümkün kılmak gibi bir işlevi vardı. Bu olaylardan birisinde içerik —baba tarafından dövülme— kişinin kendi egosu ince bir örtüyle tanınmaz hale geldiği ölçüde bilinç düzeyine ulaşmıştı. Bu öykülerin kahramanı değişmez bir biçimde babası tarafından dövülüyordu (veya daha sonra sadece cezalandırılıyordu, küçük düşürülüyordu, vs.).

Ne var ki kural olarak fantazinin bilinçdışında kaldığını ve sadece analizde yeniden canlandırılabileceğini tekrarlamak istiyorum. Bu da mastürbasyonun, dövülme fantazisinin üçüncü evresinden (kısaca tartışılacak) önce ortaya çıktığını, bu evrenin

belki de okuldaki sahnelerin etkisi altında sonradan yapılan bir ilave olduğunu söyleyen hastaları haklı çıkarabilir. Bu ifadeleri ne zaman inandırıcı bulsam, mastürbasyonun ilk önce bilinçsiz fantazilerin egemenliği altında olduğunu ve daha sonra bunların yerine bilinçli olanların konduğunu varsayma eğilimi duydum.

Dövülme fantazisine bilinen nihai şekli olan üçüncü evresinde bu türden bir ikâme olarak bakıyorum. Burada fantaziyi üreten çocuk neredeyse bir izleyici olarak görülür, buna karşılık baba bir öğretmen veya otorite sahibi bir başka insan olarak varlığını korur. Şimdi ilk evredekine benzeyen fantazi tekrar sadistçe bir hal alıyor gibidir. "Babam çocuğu dövüyor, sadece beni seviyor" ifadesindeki vurgu sanki ikinci kısmı bastırmaya uğradıktan sonra ilk kısma tekrar kayıyormuş gibi gözükür. Ama bu fantazinin sadece *biçimi* sadistçedir; bundan alınan doyum mazoşistçedir. Bunun önemi, bastırılan kısmın libidinal yükünü ve aynı zamanda da bu kısma bağlı suçluluk duygusunu üstlenmesi gerçeğinde yatmaktadır. Her şey bir yana öğretmen tarafından dövülen birçok çocuk, söz konusu çocuğun yerine konan birer ikâmeden başka bir şey değildir.

Burada fantazide rol oynayan kişilerin cinsiyetinin değişmezliği gibi bir şeyi de ilk kez görürüz. Dövülen çocuklar, oğlanların olduğu kadar kızların fantazilerinde de hemen her zaman oğlandır. Doğaldır ki bu özellik cinsler arasındaki bir rekabetle açıklanamaz, çünkü aksi takdirde oğlanların fantazilerinde dövülenler kız olacaktır; ayrıca ilk evrede nefret edilen çocuğun cinsiyetinin hiçbir önemi yoktur. Ama kızlar bu durumunda bir karmaşıklık yaratır. Kızlar, babalarına yönelik cinsel anlamlı ensest sevgilerinden uzaklaştıkları zaman, kadınlık rollerinden kolayca vazgeçerler. "Erkeklik komplekslerini" (Van Ophuijsen [1917]) aktifliğe aktarırlar ve o andan sonra sadece erkek olmak

isterler. Bu nedenle onları temsil eden kamçılanan oğlanlar da oğlandır. Her iki hayal kurma olayında da —ki bunlardan birisi neredeyse bir sanat eseri düzeyine çıkmıştı— kahramanlar hep genç erkeklerdi; gerçekten de bu hayallerde kadınlar yoktu ve yıllar sonra, o da küçük rollerde ortaya çıkmıştı.

V

Analitik gözlemlerimi yeterli ayrıntıyla sunabildiğimi umarım; ayrıca tüm malzememin burada değindiğim altı olaydan ibaret olmadığını eklemek isterim. Diğer analistler gibi ben de daha az incelediğim çok sayıda olay biliyorum. Bu gözlemlerden çeşitli açılardan —genelde sampmaların, özelde de mazoşizmin kökenini netleştirmek ve nevrozun dinamiklerinde cinsiyet farkının oynadığı rolü değerlendirmek için— yararlanılabilir.

Bu tartışmanın en açık sonucu, sapmaların kökenine uygulanışıdır. Bu bağlamda yapısal pekiştirmeyi veya tek bir cinsel bileşenin vaktinden önce gelişmesini öne çıkaran görüş sarsılmaz; ama gerçeğin tamamını içermediği görülür. Normal olmasa da bildiğimiz tipik gelişme süreçleri arasındaki yerini alan sapma, artık çocuğun cinsel yaşamındaki tecrit edilmiş bir olgu değildir. Sapma, Odipus kompleksi bulunan çocuğun ensest yönelimli sevgi nesnesiyle ilişkisi içinde ele alınır. Bu ilk önce bu kompleks alanında öne çıkar ve kompleks çözüldükten sonra bu kompleksten gelen ve buna bağlı suçluluk duygusuyla bastırılan libido yükünün mirasçısı olarak kalır. Son olarak anormal cinsel yapı, Odipus kompleksini belli bir yöne çekerek ve geride olağandışı bir kalıntı bırakmaya zorlayarak gücünü göstermiştir.

İyi bilindiği gibi çocukluktaki bir sapma benzer bir anlama sahip olan ve yaşam boyunca varlığını koruyarak kişinin cinsel yaşamının tamamını tüketen bir sapmanın temeli olabilir. Öte

yandan sapma çözülebilir ve normal bir cinsel gelişmenin bir miktar enerji çekmeye devam ettiği geri cephesinde kalabilir. Bu seçeneklerden ilki psikanalizden önce de biliniyordu. Ama bu tür tam gelişmiş olaylar üzerindeki analitik çalışmalar, ikisi arasındaki uçurumu neredeyse tamamen kapatmaktadır. Çünkü sık sık, bu sapıkların da genellikle ergenlik çağında normal bir cinsel etkinlik geliştirmeye çalıştıklarını görürüz; ama bu çabaları yeterince güçlü olmamış ve değişmez bir şekilde ortaya çıkan ilk engelde bırakılmış, ondan sonra da bir daha kurtulmamak üzere çocuksu takıntılarına dönmüşlerdir.

Odipus kompleksinden kaynaklanan çocukluk sapmalarının kökeninin genel bir ilke olarak ortaya konup konamayacağını bilmek elbette önemlidir. Daha ayrıntılı inceleme olmaksızın karar veremesek de, bu bana imkânsız gibi gelmiyor. Erişkin sapması olaylarındaki yaşam öykülerini hatırlayacak olursak, bütün bu sapıkların, fetişistlerin, vb. belirleyici etkilerinin, yani "ilk yaşantılarının," altı yaşın öncesine pek gitmediğini mutlaka görürüz. Ama bu çağda Odipus kompleksinin egemenliği artık kırılmıştır; hatırlanan ve böylesine şaşırtıcı bir yoldan etkili olan yaşantı bu kompleksin mirasını pekâlâ temsil edebilir. Yaşantıyla kompleks arasındaki bu güne kadar bastırılmış olan bağlantılar, analiz ilk "patojenik" [hastalık yapıcı] yaşantıdan öncesine ışık tutmadığı ölçüde mutlaka bulanık kalacaktır. Dolayısıyla örneğin söz konusu kişinin altı veya sekiz yaşından itibaren sadece kendi cinsine eğilim duyması temelinde eşcinselliğin doğuştan geldiği savının ne kadar değersiz olduğu düşünülebilir.

Ancak sapmaların Odipus kompleksinden türediği genelde belirlenebildiği takdirde, bunun önemine ilişkin değerlendirmemiz ilave bir güç kazanacaktır. Çünkü bize göre Odipus kompleksi nevrozun gerçek çekirdeğidir ve nevrozu belirleyen

şey bu komplekste doruğuna ulaşan çocuk cinselliğidir. Bilinçdışında kompleksten geriye kalanlar, daha sonra erişkinde nevrozların gelişmesine yatkınlığa karşılık gelir. Dolayısıyla dövülme fantazisi ve benzer diğer sapkınca takıntılar da Odipus kompleksinin tortularından, tamamlanan süreçlerin geride bıraktığı yara izlerinden başka bir şey değildir, deyiş yerindeyse tıpkı meşhur "aşağılık duygusunun" aynı türden narsistik bir yaraya karşılık gelmesi gibi. Bu açıdan, son günlerde bunu çok başarılı bir şekilde ortaya koyan Marcinowski'ye (1918) tamamen katıldığımı ifade etmek istiyorum. Çok iyi bilindiği gibi bu nevrotik aşağılık kuruntusu kısmidir ve diğer kaynaklardan gelen bir kendini büyütmenin varlığıyla tam bir uyum içindedir. Odipus kompleksinin kökeni ve belki de bütün hayvanlar arasında, insanı, cinsel yaşamına iki kez —ilk önce çocukluğunda diğer bütün yaratıklar gibi, derken uzunca bir aradan sonra ergenlik döneminde tekrar— başlamaya iten insanlık kaderini, insanın "arkaik mirasıyla" ilgili bütün sorunları başka bir yerde tartıştığım için burada bunlara tekrar dönmeye niyetim yok.[1]

Dövülme fantazisi tartışmamız mazoşizmin kökenine pek az ışık tutar. Her şeyden önce mazoşizmin temel bir içgüdünün dışavurumu olmadığı, kişinin kendine yönelen —yani, nesneden egoya geri dönen— sadizmden kaynaklandığı görüşü doğrulanıyor gibidir.[2] Pasif amaçlı içgüdülerin bulunduğunu kabul etmek gerek, özellikle de kadınlarda. Ama pasiflik mazoşizmin tamamı değildir. Hoşnutsuzluk özelliği de buna aittir; bu, bir içgüdünün

1 [Ama bu makalenin son sayfalarına bakın. Freud bu sorunları kısa bir süre önce *Giriş Dersleri*'nde (1916-17), özellikle de 21. ve 23. Derslerde uzun uzadıya tartışmıştır.]

2 Bkz. "İçgüdü ve Dönüşümleri" (1915c). [*Haz İlkesinin Ötesinde* (1920g) adlı çalışmasının VI. Bölümünde temel bir mazoşizmin olabileceğini söylüyor.]

doyumuna eşlik eden şaşırtıcı bir şeydir. Sadizmin mazoşizme dönüşümü, bastırmada rol oynayan suçluluk duygusunun etkisiyle oluyor gibidir. Burada bastırma üç yoldan etkili olmaktadır: bastırma, örgensel örgütlenmenin sonuçlarını bilinçdışına iter, örgütlenmenin kendisini eski sadistik-anal evreye gerilemeye zorlar ve bu evrenin sadizmini, bir anlamda yine narsistik olan pasif bir mazoşizme dönüştürür. Bu üç etkiden ikincisi bu olaylarda öngörülmesi gereken zayıf örgensel örgütlenmeyle mümkün olur. Üçüncüsünün gerekli oluşunun nedeni, suçluluk duygusunun, örgensel olarak algılanan ensest yönelimli nesne seçimine olduğu kadar sadizme de karşı çıkmasıdır. Burada da analizler suçluluk duygusunun kökenini göstermez. Öyle gözüküyor ki bu, çocuğun girdiği yeni evre tarafından yaratılır ve daha sonra varlığını koruması halinde aşağılık duygusuna benzer yara izi gibi bir oluşuma karşılık gelir. Henüz belirsiz olan ego yapısına ilişkin taslağımızda bunu, ruhsal yapıda bulunan ve egonun kalanına karşı eleştirel bir bilinç olarak oluşan, Silberer'in rüyalardaki işlevsel olgusunu yaratan [bkz. Silberer 1910] ve gözetlenme kuruntularında kendini egodan ayıran kuruma bağlıyoruz.[1]

Geçerken, burada ele alınan çocukluk sapması analizinin, eski bir bilmeceyi —psikanalizi psikanalistlerden daha çok kabul etmeyenleri her zaman rahatsız eden bir bilmeceyi— çözmemize de yardımcı olduğunu söyleyebiliriz. Son yıllarda Bleuler [1913] bile nevrotiklerin mastürbasyonu suçluluk duygusunun merkezi yapmalarını dikkate değer ve anlaşılmaz bir şey olarak değerlendirir. Uzun zaman önce, bu suçluluk duygusunun ilk çocukluk yıllarındaki değil, ergenlikteki mastürbasyonla ilgili

1 [Freud'un narsizm konulu makalesinin III. Kısmına bakın (1914c). Bu kurumun, daha sonra tanımlandığı gibi "süperego" olduğuna kuşku yok. Bkz. *Ego ve İd* (1923b), III. Bölüm.]

olduğunu ve temelde mastürbasyonla değil, bilinçsiz de olsa bunun kökeninde yatan fantaziyle —yani Odipus kompleksiyle— ilişkilendirilmesi gerektiğini varsaymıştık.[1]

Dövülme fantazisinin üçüncü ve görünürde sadistçe olan evresine gelince, yukarıda, kişiyi mastürbasyona iten uyarımın aracı olarak kazandığı önemi tartışmış; bunun, bir yandan fantaziyi aynı çizgide devam ettirirken, öte yandan da telafi yoluyla bunu nötralize eden hayal kurma etkinliklerinde nasıl ortaya çıktığını göstermiştim. Yine de çocuğun kendisinin babası tarafından dövüldüğü bilinçsiz, mazoşistik ikinci evre kıyaslanamayacak ölçüde daha önemlidir. Bunun tek nedeni onun yerini alan evrenin kurumuyla etkili olmaya devam etmesi değildir; ayrıca kişiliği üzerindeki doğrudan doğruya bilinçsiz biçiminden türetilen etkilerini de belirleyebiliriz. Bu tür fantaziler besleyen insanlar, baba sınıfına sokabildikleri kişilere karşı özel bir duyarlılık ve tedirginlik geliştirirler. Bu tür bir insandan kolayca rahatsız olurlar ve bu yolla (üzücü ve bedeli ağır da olsa) baba tarafından dövüldüklerine ilişkin hayali durumu gerçekleştirmiş olurlar. Bir gün aynı fantazinin, paranoyadaki kurgusal kavgacılığın temeli olduğunun kanıtlanması beni şaşırtmaz.

VI

Bir iki bağlantı dışında kadınlardaki durumla sınırlamasaydım çocukluktaki dövülme fantazilerine ilişkin net bir inceleme yapmak mümkün olmazdı. Vardığım sonuçları kısaca tekrarlayacağım. Küçük kızın dövülme fantazisi, ilki ve üçüncüsü bilinç

1 [Freud'un, 1915 yılında Üç Deneme'ye (1905d) eklediği ve 1920'de genişlettiği bir dipnota bakın (ÖFD., 8). Ayrıca bu ciltteki kaygı nevrozu konulu (1895b) makalede mastürbasyona ilişkin diğer tartışmaların referanslarını veren editörlük notuna bakın (sf. 56, n. 1).]

düzeyinde hatırlanan, ama ikincisi bilinçsiz kalan üç evreden geçmektedir. Bilinçli olan iki evre sadistçe gibi gözükürken, bilinçsiz olan orta evrenin mazoşistçe olduğuna kuşku yok; baba tarafından dövülme içerikli bu evre libidinal yükü ve suçluluk duygusunu da beraberinde taşır. Birinci ve üçüncü fantazilerde dövülen çocuk her zaman için kişinin kendi dışında bir başkasıyken, orta evrede hep çocuğun kendisidir; üçüncü evrede dövülenler hemen her zaman oğlandır. Döven kişi ise başlangıçtan itibaren babadır, daha sonra baba sınıfına giren insanlardan bir ikâme almak yerine reddedilir. Orta evrenin bilinçsiz fantazisi temelde örgensel [cinsel] bir anlama sahiptir ve baba tarafından sevilmeye yönelik ensest arzusunun bastırılması ve bu arzudan gerileme yoluyla gelişir. Kalanıyla bağlantısı çok yakın görünmese de, birinci ile üçüncü evreler arasında kızlar kendi cinsiyetlerini değiştirir, çünkü üçüncü evredeki fantazilerinde kendilerini erkek olarak hayal ederler.

Malzemenin elverişsizliğinden olsa gerek, erkek çocuklardaki dövülme fantazilerine ilişkin bilgim pek fazla değil. Doğal olarak, erkek ve kız çocukları arasında tam bir benzerlik bulmayı umuyordum; fantazide babanın yerini anne alacaktı. Bu beklenti gerçekleşmiş gibidir; çünkü erkek çocuğun kızdakine karşılık gelen fantazisinin içeriği annesi (veya daha sonra onun yerine konan birisi) tarafından dövülmekti. Ama erkek çocuğun dövülen kişi olarak kendini hayal ettiği bu fantazi, bilinçli olabilmesi açısından kızlardaki ikinci evreden farklıydı. Ama bu açıdan bununla kızlardaki fantazinin üçüncü evresi arasında bir paralellik kuracak olursak yeni bir farklılık ortaya çıkar, çünkü fantazide söz konusu erkek çocuğun yerini kızlar şöyle dursun, kızlardaki gibi bir dizi tanınmayan başka çocuk almamıştır. Dolayısıyla tam bir paralellik beklentisi yanlıştı.

Elimdeki çocuksu dövülme fantazisi bulunan erkek olayı, cinsel etkinliklerinde başkaca kaba rahatsızlıklar sergilemeyen birkaç kişiden ibaretti; bunlar arasında da cinsel sapık olma anlamında gerçek birer mazoşist olarak tanımlanabilecek olanların sayısı oldukça fazlaydı. Bunlar, ya cinsel doyumlarını sadece mazoşistik fantaziler eşliğinde yapılan mastürbasyondan alan, ya da mazoşistçe etkinliklerle ve benzer koşullar altında peniste dikilme ve boşalma sağlayabilecek veya normal cinsel ilişkiye girebilecek bir şekilde mazoşizmleriyle örgensel etkinliklerini birleştirmeyi başarmış insanlardı. Buna ek olarak, nadir olaylarda katlanılmaz yoğunluktaki saplantılı düşüncelerin ortaya çıkması, mazoşistin sapık etkinliklerine engel oluyordu. Doyum bulabilen sapıklar çoğunlukla analize gelecek fırsata sahip değildir. Ama anılan türden mazoşistler bağlamında onları analize gitmeye zorlayan güçlü güdüler olabilir. Mastürbasyon yapan mazoşist, bir kadınla ilişkiye kalkıştığı zaman mutlak anlamda iktidarsız olduğunu görür; mazoşistik hayallerin veya etkinliklerin yardımıyla o güne kadar cinsel ilişki kurabilen bir erkek birdenbire işini bu kadar kolaylaştıran ittifakın bozulduğunu, cinsel organlarının artık mazoşistik uyarıma tepki vermediğini keşfedebilir. Tedavi için gelen ruhsal açıdan iktidarsız hastalara gönül rahatlığıyla iyileşme vaat etmeye alışmışız; ama rahatsızlığın dinamiklerini bilmediğimiz sürece bu öngörüde daha dikkatli olmamız gerekir. Analizin, "salt ruhsal" iktidarsızlığın nedeninin, belki de çocukluktan itibaren derinlere kök salan tipik mazoşistçe bir tutum olduğunu ortaya çıkarması nahoş bir sürpriz olur.

Ne var ki bu mazoşist erkekler konusunda bu noktada, onlarla kadınlar arasındaki benzerliği bugün için daha fazla ileri götürmememiz, bunun yerine her birini ayrı ayrı değerlendirmemiz konusunda bizi uyaran bir bulgu ortaya çıkar. Çünkü mazoşistlik

fantazilerinde olduğu kadar eylemlerinde de değişmez olarak kendilerini bir kadının yerine koydukları anlaşılır; yani mazoşistçe tutumları *kadınsı* bir tutumla örtüşür. Fantazilerin ayrıntılarında bu kolayca gösterilebilir; ama birçok hastanın kendisi de bunun farkındadır ve öznel bir inanç olarak bunu dile getirir. Mazoşistik sahneyi kurgusal bir şekilde süsleyerek yaramaz bir çocuğun, uşağın veya çırağın cezalandırılacağını hayal etmeleri sonucu değiştirmez. Öte yandan hem fantazide hem de eylemde cezayı verenler her zaman kadındır. Bu da yeterince kafa karıştırıcıdır; burada bu kadınsı tutumun, çocuksu dövülme fantazisindeki mazoşistik unsurun temelini oluşturup olmadığını sormak gerekir.[1]

Dolayısıyla netleştirilmesi çok zor olan yetişkin mazoşizmini bir yana bırakarak erkeklerdeki çocuksu dövülme fantazilerine dönelim. Çocukluğun ilk yıllarının analizi, bu alanda şaşırtıcı bir keşif yapmamızı mümkün kılar. Anne tarafından dövülme içerikli ve bilinçli olan, ya da bilinç düzeyine çıkarılabilen fantazi temel [ilk] değildir. Bu, değişmez bir şekilde bilinçsiz olan ve "*Babam tarafından dövülüyorum*" ifadesinde dile gelen bir ön evreye sahiptir. Dolayısıyla bu ön evre, gerçekten de kızın fantazisinin ikinci evresine karşılık gelir. Daha önce de anıldığı gibi kızın, dövülmeye konu olan kişilerin tanınmayan oğlanlar olduğu fantazisinin üçüncü evresinin yerini "Annem tarafından dövülüyorum" şeklindeki bilinen bilinçli fantazi alır. Oğlanlarda, kızlardaki fantazinin ilk evresinin yanına konabilecek sadistçe yapıda bir ön evre bulunduğunu göstermeyi başaramadım, ama burada bunun varlığına nihai anlamda inanmadığımı söyleyemeyeceğim, çünkü daha karmaşık türlerle karşılaşmanın mümkün olduğunu rahatlıkla görebiliyorum.

1 [1924 *tarihli dipnot*:] "Mazoşizmde Ekonomik Sorun" (1924c) başlıklı makalemde bu konuya ilişkin daha ayrıntılı ifadeler bulunabilir.

Erkek fantazisinde —kısaca böyle diyeceğim için umarım yanlış anlaşılmam— dövülme ayrıca, gerileme yüzünden daha aşağı bir düzeye çekilmiş de olsa, sevilmeye de (örgensel anlamda) karşılık gelir. dolayısıyla bilinçsiz erkek fantazisinin özgün [ilk] biçimi şu ana kadar verdiğimiz "babam tarafından dövülüyorum" değil, "*babam tarafından seviliyorum*" dur. Bildiğimiz süreçler yoluyla fantazi şu bilinçli fantaziye dönüştürülmüştür: "*Annem tarafından dövülüyorum*." Dolayısıyla oğlanın dövülme fantazisi başından beri pasiftir ve babasına yönelik kadınsı tutumundan kaynaklanmaktadır. Bu da tıpkı kadınınki (kız çocuğunki) gibi Odipus kompleksine karşılık gelir; ancak ikisi arasında beklenen paralel ilişkinin yerine, başka tür bir ortak özelliğin öngörülmesi gerekir. *Her iki olayda da dövülme fantazisinin kökeni babaya yönelik ensest bağlılığında yatmaktadır*.[1]

Bu noktada iki cinsteki dövülme fantazileri arasındaki diğer benzerlik ve farkları sıralamam, konunun netleşmesine yardımcı olacaktır. Kız çocuğundaki bilinçsiz mazoşistlik fantazisi normal Odipus tutumundan yola çıkar; erkek çocukta ise sevgi nesnesi olarak babanın seçildiği eşcinselce bir tutumla başlar. Kızlarda fantazinin, dövülmenin özel bir anlam taşımadığı ve kıskançlık ve nefretle bakılan birisine karşı uygulandığı bir ön evresi (ilk evresi) vardır. Her iki özellik de erkek çocuğun fantazisinde bulunmaz, ama bu fark, daha elverişli gözlemlerle ortadan kalkabilir. Kız çocuğu bilinçsiz fantaziden bilinçli olana geçerken [üçüncü evre], baba figürünü ve bu yolla döven kişinin cinsiyetini korur; ama dövülen kişiyi ve cinsiyetini değiştirir, böylece sonunda bir erkek bir erkek çocuğu dövmektedir. Tersine erkek çocuk, babasının yerine annesini koyarak, döven

1 ["Kurt Adam" analizinde (1918b, ÖFD., 10) bir dövülme fantazisi kısaca yer almıştır.]

kişiyi ve cinsiyetini değiştirir; ama kendi figürünü korur, bunun sonucunda da döven kişiyle dövülen kişi karşı cinslerden olur. Kız çocuğunda başlangıçta mazoşistçe (pasif) olan şey bastırma yoluyla sadistçe bir şeye dönüşür, bununla birlikte cinsel niteliği de etkilenir. Oğlan çocuğunda ise durum mazoşistçe kalır ve örgensel anlamıyla özgün [ilk] fantaziye daha büyük bir benzerlik gösterir, çünkü döven kişiyle dövülen kişi arasında bir cinsiyet farkı vardır. Erkek çocuk bilinçsiz fantazisini bastırıp yeniden şekillendirerek eşcinsellikten kaçar: sonraki bilinçli fantazisinde belirgin olan şey, eşcinselce bir nesne seçimi olmaksızın kadınsı bir tutum içermesidir. Öte yandan aynı süreç yoluyla kız çocuğu yaşamının erotik yanının beklentilerinden tamamen kaçar. Fantazisinde, erkeksi bir yoldan aktif duruma geçmeksizin kendini bir erkeğe dönüştürür ve cinsel eylemin yerini alan olayın bir seyircisi durumuna gelir.

Özgün [başlangıçtaki] bilinçsiz fantazinin *bastırılmasının* büyük bir değişiklik yaratmadığını varsaymakta haklıyız. Bastırılan veya bir başka şeyle değiştirilen her şey bilinçdışında aynen kalır ve etki potansiyelini korur. Daha önceki bir cinsel örgütlenme evresine *gerilemenin* etkisi başka bir konudur. Bu konuda, durumun bilinçdışında da değiştiğine inanıyoruz. Dolayısıyla her iki cinste de, baba tarafından sevilmeye ilişkin pasif fantazi olmasa da, baba tarafından dövülmeye ilişkin mazoşistçe fantazi bastırmadan sonra bilinçdışında yaşar. Bunun yanı sıra bastırmanın amacına çok eksik ulaşabildiğinin bolca göstergesi vardır. Eşcinselce bir nesne seçiminden kaçmaya çalışan ve cinsiyetini değiştirmeyen erkek çocuk, buna rağmen bilinçli fantazilerinde kendini bir kadın gibi hisseder ve onu döven kadınları erkeksi özelliklerle donatır. Cinsiyetinden bile vazgeçen ve bir bütün olarak daha eksiksiz bir bastırma gerçekleştiren kız çocuğu,

buna rağmen babasından kurtulamaz; dövme işini kendisi yapmaya kalkışmaz ve kendisi de bir oğlana dönüştüğü için, dövdürdüğü kişiler temelde erkek çocuklar olur.

Dövülme fantazilerinin doğası açısından iki cins arasındaki burada anlattığım farkların, yeterince netleşmediğinin farkındayım. Ama bunların diğer etkenlere olan bağımlılığını izleyerek bu karmaşıklıkları ortaya çıkarmaya çalışmayacağım gibi, gözlem malzemesinin her şeyi kapsadığını da söylemeyeceğim. Ama yettiği ölçüde, bunlardan iki teoriyi sınamak için yararlanacağım. Bu iki teori, bastırma ile cinsel kişilik arasındaki ilişkiyi ele almasına ve kendi açısından bu ilişkiyi çok yakın bir ilişki gibi görmesine rağmen birbirine karşıttır. Her ikisini de her zaman yanlış ve yanıltıcı bulduğumu şimdiden söyleyebilirim.

Bu teorilerden ilki anonimdir. Buna yıllarca önce dikkatimi çeken kişi, o zamanlar dost olduğum bir meslektaşımdı.[1] Basitliği açısından bu teori öylesine caziptir ki tek eksiği birkaç bölük pörçük gönderme dışında literatürde yer almamış olmasıdır. Bu, insanların çift cinsiyetli mizacına dayanır ve her bireydeki bastırma güdüsünün, iki cinsel kişilik arasındaki bir mücadeleden kaynaklandığını savunur. Kişinin daha belirgin gelişen baskın cinsiyeti, tali kalan cinsiyetin ruhsal karşılığını bilinçdışına bastırmıştır. Dolayısıyla her insandaki bilinçdışının (yani bastırılan şeylerin) çekirdeği, karşı cinse ait tarafından oluşur. Bu tür bir teori, ancak ve ancak kişinin cinsiyetinin cinsel organlarının oluşumuyla belirlendiğini varsayarsak anlamlı olur; aksi takdirde kişinin hangi cinsiyetinin daha güçlü olduğu kesin olmaz ve incelememizin sonuçlarından, bu teorinin çıkış noktasını oluşturan olguya ulaşma riskine gireriz. Teoriyi kısaca özetlemek ge-

1 [Bu kişi Wilhelm Fliess'dir. Kitabın başındaki "Yaşamı ve Görüşleri" başlıklı kısma bakın.]

rekirse: erkekte bilinçsiz ve bastırılan şeyler, kadınsı içgüdüsel dürtülere indirgenebilir; kadınlarda ise bunun tersi doğrudur.

İkinci teori daha yakın bir tarihe rastlar.[1] Bu teori, bastırmanın belirleyici nedenini yine iki cins arasındaki mücadelede görmesi ölçüsünde ilkine benzer. Diğer açılardan ilkiyle çelişir; ayrıca bu ikincisi biyolojik kaynaklardan çok sosyolojik kaynaklar arar. Alfred Adler [1910] tarafından ortaya atılan bu "erkeksi protesto" teorisine göre her birey daha aşağılık olan "kadınsı [gelişme] çizgisinde" kalmamak ve doyumun tek kaynağı olan "erkeksi çizgiye" ulaşmak için mücadele eder. Adler, hem kişiliğin hem de nevrozların oluşumundan erkeksi protestoyu sorumlu tutuyor. Ne yazık ki mutlaka ayrı tutulması gereken iki süreç arasında o kadar az bir ayrım yapıyor ve genelde bastırma olgusuna o kadar az yer veriyor ki, erkeksi protesto doktrinini bastırmaya uygulama çabası yanlış anlaşılma riskini de birlikte getiriyor. Kanımca böyle bir çaba sadece erkeksi protestonun, yani kadın çizgisinden uzaklaşma arzusunun her durumda bastırmanın arkasındaki güdü gücü olduğu sonucuna varmamıza yol açar. Dolayısıyla bastırıcı kurum her zaman erkeksi bir içgüdüsel dürtü, bastırılan şey ise kadınsı bir şey olacaktır. Ama semptomlar da kadınsı dürtünün sonucu olacaktır, çünkü semptomların tipik özelliğini —bunların bastırılan şeylerin yerine konan, bastırmaya rağmen çıkış yolu bulan ikâmeler olduğunu— göz ardı edemeyiz.

Gelin, bastırma sürecinin cinselleştirilmesi gibi ortak bir özelliği bulunduğu söylenebilecek olan bu iki teoriyi incelediğimiz dövülme fantazileri örneğine uygulayarak test edelim. "Babam tarafından dövülüyorum" ile ifade edilen özgün fantazi erkek çocuk durumunda kadınsı bir tutuma karşılık gelir ve bu

1 [Adler'in bastırma teorisi Schreber analizinde (1911c) olduğu kadar "Kurt Adam" (1918b) durum tarihçesinde de kısaca tartışılmıştır (ÖFD., 10).]

nedenle mizacının karşı cinse ait kısmının bir dışavurumudur. Bu parçasının bastırmaya uğraması durumunda ilk teori doğru gibi gözükür; çünkü bu teori kural olarak karşı cinse ait olan şeylerin bastırılanlarla özdeş olduğunu savunur. Bastırmanın gerçekleşmesinden sonra ortaya çıkan bilinçli fantazinin, bu kez anneye yönelmiş olsa da yine kadınsı bir tutum sergilediğini bulduğumuz zaman bu teori beklentilerimize pek cevap veremez. Ama sorunun tamamı kolayca karara bağlanabildiği için bu tür kuşkulu ayrıntılara inmeyeceğiz. Kız çocuğunda "Babam tarafından dövülüyorum (yani seviliyorum)" ile ifade edilen özgün [ilk] fantazinin, kadınsı tutumu temsil ettiğine ve baskın, açık cinsiyetine karşılık geldiğine kuşku yok; dolayısıyla teoriye göre bunun bastırmadan kaçması gerekir, çünkü bilinçsiz olmasına gerek yoktur. Ama gerçekte bilinçdışına itilir ve yerini kızın açık cinsel kişiliğinden vazgeçen bilinçli bir fantazi alır. Bu nedenle dövülme fantazileri için bir açıklama olarak bu teori bir işe yaramaz ve gerçeklere ters düşer. İtiraz olarak bu dövülme fantazilerinin, erkeksi olmayan oğlanlarda ve kadınsı olmayan kızlarda ortaya çıktığı ve bu değişmeleri geçirdiği; ya da oğlanda pasif bir fantazinin ortaya çıkmasından kadınsı bir kişilik özelliğinin, kızda ise bunun bastırılmasından erkeksi bir kişilik özelliğinin sorumlu tutulması gerektiği söylenebilirdi. Bu görüşe katılma eğilimi duyardık, ama açık cinsel kişilikle bastırmaya mahkûm edilen şeylerin seçimi arasında varsayılan ilişkiyi savunmamız imkânsız olurdu. Son çare olarak sadece, hem erkek hem de kadın bireylerde erkeksi ve kadınsı içgüdüsel dürtülerin bulunduğunu ve her birinin aynı ölçüde bastırmaya uğrayarak bilinçsiz olabileceğini söyleyebilirdik.

Erkeksi protesto teorisi, dövülme fantazileri testine dayanma konusunda yere daha sağlam basıyor gibidir. Hem erkek hem

de kız çocuklarda dövülme fantazileri kadınsı bir tutuma —yani "kadınsı çizgide" oyalanan bir bireyde— karşılık gelir ve her iki cins de fantaziyi bastırarak bu tutumdan kurtulmak için acele eder. Yine de sadece kızlarda erkeksi protesto tam bir başarıyla uygulanıyor gibidir; bu durumda erkeksi protestonun işleyişine ideal bir örnek bulunabilir. Oğlanlarda sonuç o kadar doyurucu değildir; kadınsı çizgiden vazgeçilir; erkek çocuk bilinçli mazoşistçe fantazisinde "tepede" elbette değildir. Dolayısıyla bu fantazinin, erkeksi protestonun başarısızlığından ötürü varolan bir semptom olduğunu kabul ettiğimiz takdirde teoriden çıkarılan beklentilerle uygunluk gösterir. Kuşkusuz, kızın kökenini bastırıcı güçlere borçlu olduğu fantazisinin, ayrıca bir semptom anlamına ve değerine sahip olması rahatsız edicidir. Erkeksi protestonun amacına tam olarak ulaştığı bu durumda bir semptomun oluşmasındaki belirleyici koşulun bulunmadığı açıktır.

Bu zorluk nedeniyle, erkeksi protesto kavramının tamamını nevrozlar ve sapmalar sorununa cevap vermeye yetersiz ve bunlara uygulanmasının yararsız olduğu kuşkusuna kapılmadan önce dikkatimizi, pasif dövülme fantazilerini bir an için bir kenara bırakıp çocukluktaki cinsel yaşamın diğer içgüdüsel dışavurumlarına —aynı ölçüde bastırılan dışavurumlara— yönelteceğiz. Doğası gereği erkeksi çizgiye bağlı kalan ve erkeksi içgüdüsel dürtülerin —örneğin sadistlik eğilimlerin, ya da erkek çocuğun normal Odipus kompleksinden kaynaklanan annesine yönelik şehvani duyguların— bir dışavurumu olan arzuların ve fantazilerin de bulunduğuna kimsenin kuşkusu yok. Bu dürtülerin de bastırmaya uğradığı açıktır. Erkeksi protestonun, daha sonra mazoşistik bir özellik kazanan pasif fantazilerin bastırılmasını yeterince açıkladığı varsayılacak olursa, işte tam da bu nedenden ötürü karşıt duruma, yani aktif fantazilere kesinlik-

le uygulanamaz. Breuer'in ilk kataritik tedavisinden[1] bu yana psikolojide kazanılan her şeyi bir yana itmeyi göze almadığımız sürece, erkeksi protesto ilkesinin nevrozların ve sapmaların açıklanmasında bir önem kazanmasını bekleyemeyiz.

Psikanaliz teorisi (ki gözleme dayanan bir teoridir) bastırmayı güdüleyen güçlerinin cinselleştirilmemesi gerektiği görüşüne sıkı sıkıya bağlı kalır. Bilinçdışının çekirdeğini insanın arkaik mirası oluşturur ve bu mirasın, sonraki gelişme evrelerine geçişte işe yaramadığı, yeni olanla uyuşmadığı, ya da yeni gelişmeye zararlı olduğu için geride bırakılan kısımları bastırma sürecine yenik düşer. Bu seçim, bir içgüdüler grubunda bir diğerinden daha başarılı olur. Daha önce de sık sık ortaya konan[2] özel koşullar sayesinde cinsel içgüdüler bastırma niyetini alt edebilmekte ve rahatsız edici ikâme oluşumlarla temsile zorlanmaktadır. Bu nedenle bastırmaya uğrayan çocuk cinselliği semptomların oluşumunda başı çeken güdü gücü olarak hareket eder; içeriğinin büyük bir bölümünü oluşturan Odipus kompleksi nevrozların çekirdek kompleksidir.[3] Bu makalede çocukluktaki olduğu kadar erişkin yaşamdaki cinsel sapmaların da aynı kompleksin sonuçları olduğu yolunda bir beklentiyi ortaya koyabildiğimi umarım.[4]

---

1 [*Histeri Üzerine İncelemeler*'de (Breuer ve Freud, 1895, ÖFD., 3) yayımlanan "Anna O" olayına gönderme yapılıyor.]

2 [Bkz. örneğin "Ruhsal İşleyişin İki İlkesi Üzerine Formülasyonlar" (1911b).]

3 [Freud "çekirdek kompleksten" ilk kez çocukların cinsel teorileri (1908c) konulu makalesinde söz etmiş ve "Odipus kompleksini" ilk kez erkeklerdeki nesne seçimi konulu (1910h) bir makalesinde ortaya atmıştır. Ayrıca Üç Deneme'ye (1905d) eklenen 1920 tarihli uzunca bir dipnotta iki terim birlikte kullanılmıştır.]

4 [Kızlardaki dövülme fantazisinin ilk evresine ilişkin bazı düşünceler, Freud'un daha sonra kaleme aldığı cinsler arası anatomik farklar (1925j, ÖFD., 8) konulu makalesinde bulunabilir.]

KISKANÇLIK, PARANOYA VE EŞCİNSELLİKTEKİ BAZI NEVROTİK MEKANİZMALAR
(1922 [1921])

EDİTÖRLÜK NOTU
ÜBER EINIGE NEUROTISCHE MECHANISMEN BEI EIFERSUCHT, PARANOIA UND HOMOSEXUALITÄT

(A) ALMANCA BASIMLAR:

1922 *Int. Z. Psychoanal.*, 8(3), 249-58.
1924 *Gesammelte Schriften*, 5, 387-99.
1946 *Gesammelte Werke*, 13, 195-207.

(B) İNGİLİZCE BASIMLAR:

"Certain Neurotic Mechanisms in Jelousy, Paranoia and Homosexuality"

1923 *Int. J. Psycho-Analysis*, 4, 1-10. (Çev. Joan Riviere.)
1924 *Collected Papers*, 2, 232-43. (Aynı çevirmen.)
1955 *Standard Edition*, 18, 221-32 (1924 tarihli basımın başlığı değiştirilmiş bir versiyonu.)

Mevcut basım, birkaç editörlük değişikliğiyle *Standard Edition*'dan aynen alınmıştır.

Ernest Jones'tan (1957, 85-6) bu makalenin Ocak 1921'de yazılmış olabileceğini ve aynı yılın Eylül ayında Harz Dağları'ndaki gayriresmi bir toplantıda en yakın meslektaşlarından oluşan bir gruba (Abraham, Eitingon, Ferenczi, Rank, Sach ve Ernest Jones) okunduğunu öğreniyoruz. Paranoid kuruntuya ilişkin tartışmanın bir bölümü *Gündelik Yaşamın Psikopatolojisi* adlı çalışmasının XIII. bölümündeki benzer görüşlere dayanmaktadır (1901b, ÖFD., 6).

KISKANÇLIK, PARANOYA VE EŞCİNSELLİKTEKİ BAZI NEVROTİK MEKANİZMALAR

A

KISKANÇLIK da, tıpkı hüzün gibi normal denebilecek duygusal durumlardan birisidir. Birisi bu duygudan yoksunmuş gibi göründüğü zaman kıskançlığın ağır bir bastırmaya uğradığı, dolayısıyla söz konusu kişinin bilinçsiz ruhsal yaşamında çok daha büyük bir rol oynadığı söylenebilir. Analitik çalışmada karşımıza çıkan anormal ölçüde şiddetli kıskançlık olayları üç katmandan oluşmaktadır. Kıskançlığın bu üç katmanı veya derecesi (1) *rekabetçi* veya normal, (2) *yansıtmalı* ve (3) *kuruntulu* kıskançlık olarak tanımlanabilir.

Normal kıskançlık konusunda analitik açıdan söylenecek pek bir şey yoktur. Temelde bunun hüznün, sevilen nesneyi kaybetme düşüncesinin yarattığı acının ve bir başka yaradan ayırdedilebildiği ölçüde narsistik yaranın, ayrıca başarılı olan rakibe duyulan düşmanlık duygularının ve bu kayıptan kişinin kendi egosunu şu veya bu ölçüde sorumlu tutan bir özeleştirinin bir

birleşimi olduğunu görmek kolaydır. Normal karşılasak da bu kıskançlık hiç de tamamen ussal değildir, yani gerçek koşullara uygun, bilinçli egonun tam kontrolü altındaki gerçek durumdan kaynaklanmaz; çünkü bilinçdışında derin köklere sahiptir, çocuğun en eski duygusal yaşamının bir devamıdır ve ilk cinsel dönemin Odipus kompleksinden veya kardeş kompleksinden kaynaklanır. Ayrıca bazı insanlarda bunun her iki cinsle de yaşanması dikkate değer. Yani bir erkek sadece sevdiği kadın için acı çekip rakibi olan erkekten nefret etmekle kalmaz, bilinçdışında sevdiği erkekler için de üzülür ve rakip olan kadınlardan nefret eder; bu son duygular kıskançlığının şiddetini daha da artırır. Hatta kıskançlık nöbetleri sırasında aşırı ölçüde acı çeken ve söylediğine göre bilinç düzeyinde kendini sadakatsiz kadının yerine koyarak dayanılmaz azaplar çeken bir erkek bile tanıyorum. Yaşadığı çaresizlik duygusunu ve kendi durumunu ifade etmek için kullandığı düşünceleri —Prometheus gibi akbaba tarafından gagalanmak, eli kolu bağlı yılanların ortasına atılmak— çocukken birkaç kez maruz kaldığı eşcinselce saldırganlık eylemlerinin etkilerine bağlamıştı.

Yansıtılan [*yansıtmalı*] kıskançlık diye adlandırdığımız ikinci katmandaki kıskançlık, hem erkeklerde hem de kadınlarda gerçek yaşamdaki kendi sadakatsizliklerinden veya bastırdıkları sadakatsizlik eğilimlerinden kaynaklanır. Sadakatin, özellikle de evlilikte beklenen sadakatin sürekli kışkırtmalar karşısında korunması her gün yaşanan bir olgudur. Bu kışkırtmaları kendi içinde inkâr eden kişi bunun baskısını öylesine yoğun hisseder ki durumunu rahatlatacak bilinçsiz bir mekanizmadan yararlanmaktan hoşnut olur. Sadakat konusundaki kendi dürtülerini sadakat borçlu olduğu eşine yansıtması halinde bu rahatlığı —gerçekten de kendi vicdanında aklanma— bulabilir. Böylece bu

güçlü güdü eşindeki aynı tür bilinçsiz dürtüleri ele veren algısal malzemeden yararlanır ve kişi eşinin ondan daha iyi olmadığını düşünmekte kendini haklı görebilir.[1]

Toplumsal gelenekler, bu kaçınılmaz sadakatsizlik eğiliminin bir emniyet valfı bulacağı ve zararsız kılınacağı beklentisiyle evli kadının başka erkekleri cezbetme özlemine ve evli erkeğin başka kadınları fethetme tutkusuna bir miktar özgürlük tanıyarak bu evrensel durumdan akıllıca yararlanmıştır. Gelenek, taraflardan hiçbirinin sadakatsizlik yönündeki bu küçük maceralardan karşı tarafı sorumlu tutmaması gerektiği kuralını getirmiştir. Bu maceralar genellikle, yeni nesnenin uyandırdığı ve özgün nesneye sadakate bir tür dönüşte doyum bulan bir arzuyla sonuçlanır. Ama kıskanç bir insan bu hoşgörü geleneğini tanımaz; bu yola girildikten sonra durma veya geri dönüş gibi bir şeye de, flörtün gerçek bir sadakatsizliğe karşı koruma sağlayabileceğine de inanmaz. Bu türden kıskanç bir insanın tedavisinde onunla kuşkularını dayandırdığı malzemeyi tartışmaktan kaçınmak gerekir; yapılacak tek şey onun konuyu farklı bir ışıkta görmesini sağlamaya çalışmaktır.

Bu tür bir yansıtmadan kaynaklanan kıskançlığın neredeyse kuruntulu bir yapıya sahip olduğu doğrudur; ama kişinin kendi sadakatsizliğine ilişkin bilinçsiz fantazilerini ortaya çıkarmaya yönelik analitik çalışmaya elverişlidir. Üçüncü katmandaki gerçek *kuruntulu* sadakatsizlikte durum çok daha kötüdür. Bunun da kökeni bastırılan sadakatsizlik dürtüleridir; ama bu olaylarda nesne kişiyle aynı cinstendir. Kuruntulu eşcinsellik, yolun

1 Desdemona'nın şarkısıyla kıyaslayın [*Othello*, Perde VI, Sahne 3]:
Aşkıma sahte dememe karşılık o ne dedi?
Ben daha çok kadına kur yaptıkça
Sen daha çok erkekle konuşacaksın.

sonuna gelmiş bir eşcinsellikten geriye kalan şeydir ve klasik paranoya biçimleri arasında yerini alır. Erkekte olağandışı güçlü bir eşcinsellik dürtüsüne karşı bir savunma girişimi olarak şu formülle tanımlanabilir: "Onu *ben* sevmiyorum, *o* [*kadın*] seviyor!"[1] Kuruntulu bir olayda kıskançlığın sadece üçüncüye değil, üç katmanın üçüne de ait olduğunu görmeyi bekleriz.

B

Paranoya — Bilinen nedenlerden ötürü paranoya olayları analitik incelemeye pek elverişli değildir. Yine de son zamanlarda iki paranoyak üzerinde yoğun bir çalışma yaparak benim için yeni olan bir şey keşfettim.

İlk olay, tam gelişmiş bir kıskançlık paranoyası olan genç bir erkekti; kıskandığı karısı tam anlamıyla masum, ona sadık bir eşti. Kuruntunun kesintisiz devam ettiği fırtınalı bir dönemi yeni geride bırakmıştı. Onu gördüğümde sadece birbirinden net olarak ayırdedilen krizlere giriyordu; ilginçtir, bu kıskançlık krizleri, karısıyla her ikisi için de doyurucu olan sevişmelerin ertesinde düzenli olarak ortaya çıkıyordu. Karşı cinse yönelik libidonun her doyuruluşundan sonra yine sevişmeyle uyanan eşcinsel yanının da kıskançlık nöbetinde kendine doyum aradığı açıktı.

Bu nöbetler malzemesini, karısının epeyce bilinçsiz olan ve başka hiç kimsenin farketmeyeceği cilvelerini ele veren ince ayrıntıları gözlemesinden elde ediyordu. Kadın, yanındaki erkeğe istemeye istemeye dokunmuştur; ona doğru fazla dönmüştür, ya da kocasıyla yalnızken olduğundan daha hoş gülümsemiştir. Kadının bilinçdışının bütün bu dışavurumlarını büyük bir dikkatle gözlemiş ve bunları doğru yorumlamayı her zaman becer-

1 Bkz. Schreber analizi (1911c). [ÖFD., 10.]

mişti, dolayısıyla bu konuda gerçekten de her zaman haklıydı ve analizde kıskançlığını haklı çıkarmak için bunları kolayca hatırlayabiliyordu. Adamın anormalliği, gerçekten de karısının bilinçdışını başka herkesten daha yakından gözlemesi ve gördüklerini başka herkesin yapacağından daha önemli bulmasıydı.

Kötülük paranoyalı insanların da aynı şekilde davrandığını hatırlarız. Onlar da başkalarındaki herhangi bir şeyi alakasız olarak değerlendiremezler; onlar da tanımadıkları bu insanlardaki küçük ayrıntıları alıp kendi "referans kuruntularında" kullanırlar. Referans kuruntularının anlamı, bütün yabancılardan sevgi gibi bir şey beklemeleridir. Ama o insanlar onlara bu tür bir şey göstermezler; bunun yerine kendi kendilerine gülerler, sopalarını savururlar, hatta onlar ordan geçerken yere tükürürler. Ama insan dostça bir ilgi duyduğu birisi yakınlarındayken böyle şeyler yapmaz ki! İnsan bunları sadece gelip geçenlere aldırmadığı zaman yapar; ayrıca "yabancı" ve "düşman" kavramları arasındaki temel akrabalığı düşünecek olursak, paranoid kişi, sevgi beklentisine ters düşen bu ilgisizliği nefret olarak değerlendirmekte pek de haksız sayılmaz.

Hem kıskanç hem de kötülük paranoyalı insanların davranışını, kendi içlerinde görmek istemediklerini dışarıya, başkalarına yansıttıklarını söyleyerek tanımladık. Bunu elbette yaparlar; ama deyiş yerindeyse boşluğa, içinde hiçbir şey olmayan havaya yansıtmazlar. Bilinçdışı konusundaki kendi bilgilerinin yönlendirmesiyle hareket ederler ve kendilerinden çektikleri dikkati başkalarının bilinçdışı ruhlarına aktarırlar. Bizim kıskanç koca kendi sadakatsizliği yerine karısının sadakatsizliğini algılamıştır; onunkini farkedip aşırı ölçüde gözünde büyüterek kendindekini bilinçdışında tutmayı başarmıştır. Onun durumunu tipik kabul edersek, kötülük paranoyağın başkalarında gördüğü düşmanlı-

ğın, onlara duyduğu kendi düşmanca dürtülerinin yansıması olduğu sonucunu çıkarabiliriz. Paranoyada kendi cinsinden en çok sevdiği kişinin kötülük eden kişi olduğunu bildiğimiz için, duygunun bu şekilde karşıtına dönüşmesinin nereden kaynaklandığı sorusu gündeme gelir; bunun cevabını uzakta aramamız gerekmez: Buna her zaman bulunan duygu ikiliği kaynaklık eder, sevgi beklentisinin gerçekleşmemesi de bunu güçlendirir. Dolayısıyla bu ikilik, kıskançlığın hastamda hizmet ettiği amacın aynısına —eşcinselliğe karşı savunma amacına— hizmet eder.

Kıskanç hastamın rüyaları benim için büyük bir sürpriz oldu. Bu rüyalar, krizlerin başlangıcıyla aynı zamana rastlamasa da, kuruntunun egemenliği altındaki dönemde görülmüştü; bu rüyalar kuruntudan tamamen uzaktı ve altta yatan eşcinsellik dürtülerini alışılmış bir düzeyde kılık değiştirmiş olarak açığa çıkarmıştı. Paranoyakların rüyaları konusunda pek deneyimli olmadığım için, o dönemde genelde paranoyanın rüyalara girmediğini varsaymak inandırıcı gözüküyordu.

Bu hastanın eşcinsel konumu kolayca incelenmişti. Hiç arkadaşlık etmemiş, hiçbir sosyal ilgi geliştirmemişti; erkeklerle ilişkilerinin gelişmesi sadece kuruntusunun kontrolü altındaymış izlenimi bırakıyordu, sanki ihmal edilen şeylerin bir kısmını bu kuruntu üstlenmiş gibiydi. Babasının ailede pek de önemli bir yer işgal etmemesi ve çocukluk döneminde yaşadığı küçük düşürücü bir eşcinsellik travması, onu eşcinselliğini bastırmaya zorlamış ve bunu yüceltme yolunu tıkamıştı. Gençliğinin tamamı annesine yönelik güçlü bir bağlılığın kontrolü altında geçmişti. Anne, erkek çocukları arasında onu açıkça gözde ilan etmiş, o da annesiyle ilgili olarak normal ama belirgin bir kıskançlık geliştirmişti. Daha sonra bir eş seçimi yapınca —ki bu da temelde annesini zenginleştirmeye yönelik bir dürtüden kaynaklanıyor-

du— bakire anne özlemi kendini nişanlısının bekâreti konusundaki saplantılı kuşkularında dile getirmişti. Evliliğinin ilk yılları kıskançlıktan uzak geçmişti. Ama daha sonra karısına sadık kalmamış ve bir başka kadınla epeyce süren yakın bir ilişkisi olmuştu. Belli bir kuşkudan ürkünce sonunda bu aşk ilişkisine son vermişti. Kendi sadakatsizliği konusundaki öz-suçlamalarını yatıştırmasını sağlayan ikinci tip yansıtmalı kıskançlığı o güne kadar ortaya çıkmamıştı. Nesnesi üvey babası olan eşcinsellik dürtülerinin devreye girmesi bunu daha karmaşık bir hale getirmiş ve tam bir kıskançlık paranoyasına dönüştürmüştü.

Elimdeki ikinci olay analiz dışında belki de *kötülük paranoyası* olarak sınıflandırılamazdı; ama genç adamı bu türden iyileştirilemez bir hastalığa aday olarak görmem gerekiyordu. Babasına yönelik tutumunda oldukça olağandışı bir ikirciklik vardı. Bir yandan hayal edilebilecek en bariz haliyle bir asiydi ve babasının arzularına ve ideallerine her anlamda karşıt açık bir tavır geliştirmişti; öte yandan da daha derin bir düzlemde oğullar arasındaki en boyun eğmeci tipti ve babasının ölümünden sonra suçluluk duygusu yüzünden kadınlardan zevk almayı kendine yasaklamıştı. Erkeklerle olan gerçek ilişkilerinin kuşkuculuğunun egemenliği altında olduğu açıktı; keskin zekâsıyla bu tutumu kolayca ussallaştırıyordu; hem dostlarının hem de tanıdıklarının onu kandırıp kullandığını nasıl kanıtlayacağını biliyordu. Onu incelerken öğrendiğim yeni şey, klasik kötülük düşüncelerinin, inanmaksızın veya kabul etmeksizin de bulunabileceğiydi. Bunlar analiz sırasında arada bir ortaya çıkmıştı, ama o bunları önemsiz olarak değerlendirmiş ve değişmez bir biçimde bunları küçümsemişti. Birçok paranoya olayında bu olabilir; hastalık ortaya çıktığı zaman yeni oluşumlar gibi değerlendirilen kuruntular, çok daha önceden zaten oluşmuş olabilir.

Burada önemli bir şeyi —nitel etkenin, yani bazı nevrotik oluşumların varlığının, nicel etkenden, yani dikkat derecesinden, veya daha kesin konuşacak olursak bu yapıların kendi üzerlerine çekebildiği yük miktarından pratik açıdan daha önemsiz olduğunu— keşfettik. Kıskançlık paranoyası dediğimiz ilk olaya ilişkin değerlendirmemiz de nicel etkenin önemi konusunda benzer bir sonuç çıkarmamıza yol açmıştı; bu sonuca varmamıza yol açan şey de özünde bir başkasının bilinçdışı konusundaki yorumların aşırı yüklenmesinden ibaret olan bir anormalliğin daha bulunduğunun anlaşılmasıydı. Histeri analizinde benzer bir olguyu uzun zaman önce anlamıştık. Bastırılan içgüdüsel dürtülerin türevleri olan patojenik fantaziler, uzun bir süre normal ruhsal yaşamla birlikte varlığını sürdürür ve libidinal ekonomide yaşanan bir devrimle aşırı ölçüde yükleninceye kadar patojenik bir etki yaratmazlar; semptomların oluşumuna yol açan çatışma o ana kadar patlak vermez. Dolayısıyla bilgimiz arttıkça, *ekonomik* bakış açısını öne çıkarmaya daha çok zorlanırız. Burada üzerinde durduğum nicel etkenin, Bleuler [1916] ve diğerlerinin son zamanlarda "yön değiştirme" dediği olguları yeterince kapsayıp kapsamadığı sorusunu bir yana bırakıyorum. Ruhsal akımın bir yöndeki seyri içinde direnmede gerçekleşen bir artışın, başka bir yönde aşırı bir yüklenmeyle sonuçlandığını ve böylece akışın o yöne kaydırılmasına neden olduğunu varsaymak yeterlidir.

Konu ettiğim iki paranoya olayı, rüyalarındaki davranışlarında aydınlatıcı bir tezat göstermiştir. Yukarıda da söylendiği gibi ilk olaydaki rüyalar kuruntudan eser içermezken, diğer hasta kuruntulu düşüncelerin öncüleri veya ikâmeleri olarak değerlendirilebilecek olan çok sayıda kötülük içerikli rüya görmüştü. Rüyasında genellikle güçlü bir boğa veya rüyada bile bazen baba-

sını temsil ettiğini anladığı bir başka erkek sembolü onu takip ediyor, bu takipten ancak büyük bir korkuyla kurtulabiliyordu. Bir gün oldukça tipik bir paranoid aktarım rüyası görmüştü. Rüyasında, onun karşısında tıraş olduğumu görmüş, burnuna gelen kokudan babasıyla aynı sabunu kullandığımı anlamıştı. Bunu baba aktarımını bana yöneltmesini sağlamak için yapmıştım. Rüyasında bu olayı seçmesi, hastanın kendi paranoid fantazilerine yönelik küçümseyici tutumunu ve inançsızlığını açıkça ortaya vuruyordu; çünkü tıraş sabunu kullanacak durumda olmadığımı her gün kendi gözüyle görüyordu ve bu açıdan baba aktarımının bağlanabileceği hiçbir şey yoktu.

Ne var ki bu iki hastanın rüyalarının kıyaslanması, paranoyanın (veya bir başka psikonevrozun) rüyalara girip giremeyeceği sorusunun rüyalar konusundaki yanlış bir değerlendirmeye dayandığını gösterir. Rüyalar, uyanık düşüncede ortaya çıkmaması gereken (ve bastırılan şeyler alanında bulunan) malzeme içerebilmesi açısından uyanık düşünceden farklıdır. Bunun da ötesinde rüyalar, *bir düşünce biçiminden*, önbilinçli düşünce malzemelerinin rüya çalışması yoluyla dönüştürülmesinden başka bir şey değildir.[1] Nevrozlara ilişkin terminolojimiz bastırılan malzemeye uygulanamaz; buna histerik, saplantılı, ya da paranoidce diyemeyiz. Buna karşılık malzemenin rüya oluşumu sürecine tabi kılınan diğer kısmı —önbilinçli düşünceler— normal olabileceği gibi herhangi bir nevrozun özelliğini de taşıyabilir; nevrozun özünü barındıran patojenik süreçlerden herhangi birisinin ürünleri olabilir. Bu tür patolojik bir düşüncenin rüyaya dönüştürülmemesi için hiçbir neden göremiyorum. Dolayısıyla bir rüya histerik bir fantaziyi, saplantılı bir düşünceyi, ya da bir kuruntuyu pekâlâ temsil edebilir, yani, yorumla bunlardan bi-

1 [Bkz. *Rüyaların Yorumu* (1900a, ÖFD., 5.]

risini ortaya çıkarabilir. Bu iki paranoya olayının gözlenmesi, bunlardan birinin kuruntunun etkisi olmasına rağmen rüyalarının oldukça normal olduğunu, diğerinin ise kendi kuruntulu düşüncelerini küçümsemesine rağmen rüyalarının paranoya içerdiğini gösterir. Dolayısıyla her iki olayda da rüya, uyanık yaşamda geri plana itilen malzemeyi kullanmıştır. Ama bunun da değişmez bir kural olması gerekmiyor.

C

Eşcinsellik — Eşcinsellikteki organik etkenin kabul edilmesi bizi bunun kökeniyle ilişkili olan ruhsal süreçleri inceleme yükümlülüğünden kurtarmaz. Sayısız olayda ortaya çıkarılmış olan tipik süreçte[1] ergenliğin bitişinden birkaç yıl sonra, o güne kadar annesine güçlü bir takıntı geliştirmiş olan genç bir erkek tutumunu değiştirir; annesiyle özdeşleşir ve kendini yeniden keşfedebileceği, böylece tıpkı annesinin onu sevdiği gibi sevebileceği sevgi nesneleri arar. Bu sürecin tipik bir işareti, birkaç yıl boyunca sevgisi için gerekli koşulun genellikle, seçeceği erkek nesnenin, söz konusu değişiklik gerçekleştiğindeki yaşıyla aynı yaşta olmasıdır. Farklı derecelerden olsa da, bu sonuca katkıda bulunan çeşitli etkenleri anlamaya başladık. İlk başta başka bir kadına yönelmesini zorlaştıran anne takıntısı vardır. Anneyle özdeşim bu bağlılığın sonucudur ve aynı zamanda da bir anlamda çocuğun ilk nesnesi olan annesine sadık kalmasını sağlar. Daha sonra genelde daha kolay ulaşılabilen ve karşı cinse yönelimden daha kolay eyleme aktarılabilen narsistik bir nesne seçimi eğilimi ortaya çıkar. Bu son etkenin arkasında, oldukça

1 [Bu süreç Freud'un Leonardo (1910c) çalışmasının III. Bölümünde tanımlanmıştır.]

istisna bir güce sahip olan başka bir etken saklıdır, ya da onunla çakışır: erkek organına biçilen yüksek değer ve bunun sevilen nesnede bulunmamasına katlanamama. Kadınların küçümsenmesi, onlara duyulan tiksinti, hatta onlardan korkma genellikle penisleri olmadığının keşfedilmesinden kaynaklanır. Eşcinsel nesne seçimine yönelik bir başka güçlü güdünün de babaya duyulan saygı veya korku olduğunu keşfettik; çünkü kadınlardan vazgeçmek babayla (veya onun yerini alabilen bütün erkeklerle) rekabetten tamamen kaçınmak demektir. Bu son iki güdü —nesnede penis olması koşuluna bağlı kalmak ve baba lehine rekabetten çekilmek— iğdiş kompleksine bağlanabilir. Anneye bağlılık, narsizm ve iğdiş korkusu: bunlar, eşcinselliğin ruhsal kökeninde bugüne kadar bulduğumuz etkenlerdir ve kendi içinde bir özgünlük taşımazlar; libidonun zamanından önce takıntı geliştirmesinden sorumlu olan baştan çıkarmanın etkisi kadar sevgide pasif role elverişli olan organik etkenin etkisini de bunlar arasında saymamız gerekir.

Ama eşcinselliğin kökenine ilişkin bu analizi hiçbir zaman tamamlanmış olarak değerlendirmedik. Eşcinselliğin aşırı, açık ve dışlayıcı türünün oluşmasında ne ölçüde rol oynadığını söyleyemesem de, burada eşcinsel nesne seçimine yol açan yeni bir mekanizmaya dikkati çekebilirim. Gözlemlerim dikkatimi ilk çocuklukta rakiplere, özellikle de büyük abilere karşı anne kompleksinden kaynaklanan ve çok şiddetli olan kıskançlık dürtülerinin ortaya çıktığı çeşitli olaylara çekmiştir. Bu kıskançlık söz konusu kardeşlere karşı bazen gerçek ölüm arzuları düzeyine çıkabilen, ama kişinin ileri gelişimi karşısında devam ettirilemeyen aşırı bir düşmanca ve saldırganca tutuma yol açmıştı. Yetiştirmenin etkisi altında —ve elbette devam eden kendi güçsüzlüklerinin de etkisiyle— bu dürtüler bastırmaya yenik

düşmüş ve bir değişime uğramıştı, böylece önceki dönemin rakipleri ilk eşcinsel nesnelere dönüşmüştü. Anneye bağlılığın bu sonucu, bildiğimiz diğer süreçlerle ilginç birkaç ilişki sergiler. Her şeyden önce bu, daha önce sevilen kişinin nefret edilen kötülükçüye, buna karşılık nefret edilen rakiplerin sevgi nesnelerine dönüştürüldüğü kişideki *kötülük paranoyasının* gelişmesiyle tam bir tezat oluşturmaktadır. Bu ayrıca bana göre bireyde sosyal içgüdülerin doğuşuna yol açan sürecin bir abartısına da karşılık gelmektedir.[1] Her iki süreçte de başlangıçta doyuma ulaşamayacak kıskançlık ve düşmanlık dürtüleri vardır; hem sevecenlik hem de sosyal özdeşim duyguları, bastırılan saldırganlık dürtülerine karşı tepki oluşumları olarak ortaya çıkmaktadır.

Bazen eşcinsel nesne seçiminin bu yeni mekanizması —aşılan rekabetteki ve bastırılan saldırganlık dürtülerindeki kökeni— bizce bilinen tipik koşullarla birleşir. Eşcinsellerin geçmişinde sık sık kendilerindeki değişmenin, anneleri bir başka oğlandan övgüyle söz ettiği ve onu örnek gösterdiği zaman ortaya çıktığını duyarız. Böylece narsistik nesne seçimi eğilimi kamçılanmış olur ve kısa süren keskin bir kıskançlıktan sonra rakip, sevilen nesne olur. Ama kural olarak bu yeni mekanizma, değişikliğin daha erken bir dönemde gerçekleşmesiyle ve anneyle özdeşimin arka plana çekilmesiyle ayırdedilir. Ayrıca gözlediğim olaylarda bu sadece karşı cinsle ilişkileri dışlamayan ve bir *kadın korkusu* içermeyen eşcinsellik tutumlarına yol açmıştır.

Çok sayıda eşcinselin, sosyal içgüdüsel dürtülerindeki özel bir gelişmeyle ve kendilerini toplumun yararına adamalarıyla tanımlandığı çok iyi bilinmektedir. Bunun teorik bir açıklaması olarak, potansiyel sevgi nesnelerini diğer erkeklerde gören bir erkeğin genelde erkeklere karşı davranışının, diğer erkeklere

1 Bkz. *Grup Psikolojisi ve Ego Analizi* (1921c) [IX. Bölümün ikinci yarısı].

her şeyden önce kadınlar bağlamında birer rakip olarak bakan bir erkeğin davranışlarından farklı olması gerektiğini söyleme eğilimi duyarız. Buna yapılabilecek tek itiraz, bu kıskançlığın ve rekabetin eşcinsel sevgide de rol oynadığı ve erkekler topluluğunun bu potansiyel rakipleri de içerdiğidir. Ne var ki bu spekülatif açıklamanın dışında birçok durumda eşcinsel nesne seçiminin erkeklerle olan rekabetin erken bir yaşta aşılmasından kaynaklandığı olgusunun, eşcinsellikle sosyallik duygusu arasındaki ilişkide de etkisi olsa gerek.

Psikanalizin ışığı altında sosyal duyguyu, nesnelere yönelik eşcinsellik tutumunun bir yüceltmesi olarak değerlendirmeye alıştık. Belirgin sosyal ilgileri bulunan eşcinsellerde sosyal duygu nesne seçiminden tam olarak ayrılmamış olabilir.

NEVROZ VE PSİKOZ
(1924 [1923])

EDİTÖRLÜK NOTU
NEUROSE UND PSYCHOSE

(A) ALMANCA BASIMLAR:

1924 *Int. Z. Psychoanal.*, 10(1), 1-5.
1924 *Gesammelte Schriften*, 5, 418-22.
1940 *Gesammelte Werke*, 13, 387-91.

(B) İNGİLİZCE BASIMLAR:

"Neurosis and Psychosis"

1924 *Collected Papers*, 2, 250-54. (Çev. Joan Riviere.)
1955 *Standard Edition*, 19, 147-53 (1924 tarihli versiyona dayanarak.)

Mevcut basım, birkaç editörlük değişikliğiyle *Standard Edition*'dan aynen alınmıştır.

Bu makale, 1923 Sonbaharının sonlarında yazılmıştır. Makale, *Ego ve İd*'de ortaya konulan yeni hipotezlerin nevrozlarla psikozlar arasındaki genetik farka ilişkin soruna uygulanışını içermektedir. Aynı tartışma, bundan birkaç ay sonra kaleme alınan ve "Nevrozlarda ve Psikozlarda Gerçekliğin Kaybedilmesi" (1924e, bu ciltte) başlıklı başka bir makalede daha ele alınmıştır. Konunun temeli "Savunma Nevro-Psikozları" (1894a) konulu ilk makalesinin III. Bölümünde tartışılmıştır.

Bu makalenin ikinci paragrafında Freud, yazma fikrini "başka konularda ortaya çıkan bir düşünce çizgisinin" kamçıladığını söylüyor. Bununla, Hollós ve Ferenczi'nin (1922) kaleme aldığı yeni yayımlanan ve Ferenczi tarafından teorik bir bölüm eklenen genel felcin psikanalizi konulu bir çalışmayı kastediyor olabilir.

NEVROZ VE PSİKOZ

SON zamanlarda yayımlanan *Ego ve İd* (1923b) adlı çalışmamda ruhsal aygıtta, bir dizi ilişkinin basit ve aydınlatıcı bir tarzda ifade edilmesine temel olabilecek bir farklandırma önermiştim. Diğer noktalarda —örneğin süperegonun kökeni ve rolüyle ilgili konularda— geriye bulanık ve açıklanmamış epeyce şey kalmaktadır. Sadece zaten bildiğimiz bir şeye başka bir açıdan bakmamızı, bunu farklı bir şekilde gruplandırmamızı ve daha inandırıcı bir tarzda tanımlamamızı mümkün kılacak bu tür bir hipotezin diğer yönlerde de yararlı ve yardımcı olması beklenemez. Hipotezin bu şekilde uygulanması ayrıca gri teoriden deneyimin kalıcı yeşiline yararlı bir dönüş de sağlayabilir.[1]

Sözünü ettiğim çalışmada egonun çok sayıdaki bağımlı ilişkisini, dış dünya ile id arasındaki aracı konumunu, efendilerinin hepsini aynı anda memnun etme çabalarını anlatmıştım. Psi-

1 [Grau, teurer Freund, ist alle Theorie,
Und grün des Lebens goldner Baum.

Aziz dostum, teori gridir,
Ve tek başına yeşil yaşamın altın ağacıdır.
Faust, Kısım I, Sahne 4'te Mephistopheles.]

kozların kökeniyle ve önlenmesiyle ilgili başka konularda ortaya çıkan bir düşünce çizgisiyle ilişkili olarak, nevroz ile psikoz arasındaki belki de en önemli kökensel farkla ilişkili basit bir formül aklıma geldi: *nevroz, ego ile id arasındaki bir çatışmanın sonucuyken, psikoz ego ile dış dünya arasındaki ilişkilerdeki benzer bir rahatsızlığın yukarıdakiyle kıyaslanabilir bir sonucudur.*

Bir sorun için önerilen böylesine basit bir çözümden kuşku duymak için elbette yeterli neden vardır. Dahası, beklenebilecek tek şey, bu formülün sadece en kaba çizgileriyle doğru olduğunun anlaşılmasıdır. Ama bu da bir şeydir. Tezimizi destekliyor gibi gözüken onca keşfi ve bulguyu da hatırlayabiliriz. Analizlerimizin tamamı, aktarım nevrozlarının, egonun iddeki güçlü bir içgüdüsel dürtüyü kabul etmeyi veya ona bir motor çıkışı sağlamayı reddetmesinden, ya da bu dürtünün hedeflediği nesneye ulaşmasını yasaklamasından kaynaklandığını gösterir. Bu durumda ego kendini bu içgüdüsel dürtüye karşı bastırma mekanizmalarıyla savunur. Bastırılan malzeme buna karşı mücadele verir ve egonun güçsüz olduğu yollardan kendine (kendini uzlaşma yoluyla egoya kabul ettirmeye zorlayan) ikâme bir temsilci —semptom— yaratır. Ego, bu yabancının [semptomun] kendi birliğini tehdit ettiğini ve bozduğunu görür ve tıpkı özgün [başlangıçtaki] içgüdüsel dürtüden kurtulması gibi, bu semptoma karşı da mücadele etmeye devam eder. Bu da bir nevroz tablosu yaratır. Egonun, bastırma işini yürütürken özünde süperegonun emirlerini —dış dünyadaki etkilerden kaynaklanan ve süperegoda temsil edilen emirleri— yerine getirmesi bir çelişki değildir. Egonun bu güçlerin tarafını tuttuğu, egoda bu [dış] güçlerin idin içgüdüsel beklentilerinden daha güçlü olduğu, idin söz konusu bölümüne karşı bastırmayı devreye sokan ve direnmenin karşı yüklemesi yoluyla bastırmayı güçlendiren gü-

cün de ego olduğu açıktır. Ego, süperegoya ve gerçekliğe hizmet ederken idle çatışmaya girer; her aktarım nevrozundaki durum da işte budur.

Öte yandan psikoz mekanizması konusunda şu ana dek öğrendiklerimizden, egonun dış dünyayla ilişkisindeki bir rahatsızlığa dikkati çeken örnekler vermemiz kolaydır. Meynert's Amentia'da —belki de psikozun en aşırı ve en çarpıcı biçimi olan halusinasyonel bir zihin bulanıklığı— dış gerçeklik ya hiç algılanmaz, ya da algının hiçbir etkisi olmaz.[1] Normalde dış dünya egoyu iki yoldan kontrol eder: Birincisi, o andaki her zaman tekrarlanabilen algılar yoluyla ve ikincisi, bir "iç dünya" şeklinde egonun sahip olduğu ve onun bir parçasını oluşturan daha önceki algılara ilişkin anılar yoluyla. Amentia'da [zihin bulanıklığı] sadece yeni algılar reddedilmez, dış dünyanın bir kopyası olarak şu ana kadar onu temsil eden iç dünya da anlamını (yükünü) kaybeder. Buyurgan ego yeni bir dış dünya ve yeni bir iç dünya yaratır; kuşkusuz bu yeni dünya idin arzu giderici dürtülerine uygun olarak yaratılır. Dış dünyadan bu kopuşu güdüleyen şey, bir arzunun gerçeklik tarafından ciddi bir şekilde —katlanılmaz ölçüde— engellenmesidir. Bu psikozla normal rüyalar arasındaki yakın benzerlik açıkça görülebilir. Rüyanın bir önkoşulu da uykudur ve uykunun özelliklerinden birisi, algıdan ve dış dünyadan tamamen uzaklaşmaktır.[2]

Psikozun diğer türü olan şizofrenlerin, duygusal bir aptallığa —dış dünyaya katılımdan tamamen uzaklaşmaya— eğilim duyduklarını biliyoruz. Kuruntuların kökenine ilişkin çok sayıda analiz, kuruntunun, başlangıçta egonun dış dünyayla ilişkisindeki

1 [Freud'un ölümünden sonra yayımlanan *Genel Çizgileriyle Psikanaliz* (1940a [1938]) adlı çalışmasının VIII. Bölümünde bu ifade sınırlanıyor.]

2 [Karş. rüyalar konulu metapsikolojik makale (1917d).]

yırtılmanın bulunduğu noktaya eklenen bir yamay benzediğini göstermiştir. Bu dış dünyayla çatışma önkoşulunu şu anki kadar belirgin göremeyişimizin nedeni, psikozun klinik tablosunda patojenik sürecin dışavurumlarının, çoğu kez bir iyileşme veya yeniden yapılanma girişiminin dışavurumlarıyla örtülmesidir.[1]

Psikonevrozla psikozun başlangıcı için ortak olan köken her zaman aynı kalır. Bu, hiçbir zaman alt edilemeyen ve evrimsel açıdan belirlenen yapımızda derinlemesine kök salmış olan çocukluk arzularından birisinin engellenmesinden, yani gerçekleşmemesinden ibarettir. Bu engelleme son çözümlemede her zaman dışsal bir engellemedir;[2] ama bireysel durumda bu, dış gerçekliğin beklentilerini temsil eden bir iç kurumdan (süperegodan) kaynaklanabilir. Bunun patojenik etkisi, bu tür bir çatışma geriliminde egonun dış dünyaya bağımlılığına sadık kalıp idi susturmaya mı çalıştığına, yoksa ide yenik düşüp gerçeklikten uzaklaştığına mı bağlıdır. Ne var ki süperegonun varlığı basit görünen bu durumu karmaşıklaştırır; süperego, bizim için henüz net olmayan bir bağlantıyla idden ve dış dünyadan gelen etkileri birleştirir ve bir ölçüde, egonun ulaşmaya çalıştığı şey —çeşitli bağımlılık ilişkileri arasında bir uzlaşma— için ideal bir model oluşturur.[3] Her türlü ruhsal hastalıkta bugüne kadar dikkate alınmayan süperegonun tutumunun hesaba katılması gerekir. Ego ile süperego arasındaki çatışmaya dayanan bir hastalığın da olması gerektiğini geçici olarak varsayabiliriz. Analiz, melankolinin bu grubun tipik bir örneği olduğunu varsaymakta haklı olduğumuzu söyler; "narsistik psikonevrozlar" adını bu tür ra-

1 [Bkz. Schreber analizi (1911c, ÖFD., 10).]

2 [Bu ciltteki "Nevrozun Başlangıç Türleri" (1912c) başlıklı makaledeki engellenme tartışmasındaki bazı ifadelerle karşılaştırın.]

3 [Bkz. "Mazoşizmeki Ekonomik Sorun" (1924c).]

hatsızlıklar için kullanmamız gerekir. Melankoli gibi durumları diğer psikozlardan ayırmamızı gerektiren nedenler bulmamız, bilgilerimizle çakışmaz. Artık bunu bir yana bırakmaksızın daha eksiksiz ve basit bir genetik [kökensel] formül ortaya koyabildiğimizi görürüz. Aktarım nevrozları ego ile id arasındaki bir çatışmaya karşılık gelirken; narsistik nevrozlar ego ile süperego arasındaki bir çatışmaya, psikozlar ise ego ile dış dünya arasındaki bir çatışmaya karşılık gelir. Bununla gerçekten yeni bir bilgi mi kazandığımızı, yoksa sadece formül dağarcığımızı mı genişlettiğimizi hemen söyleyemeyeceğimiz doğrudur; ama ruhsal aygıtın önerildiği gibi ego, süperego ve id olarak farklandırmasının bu uygulamasının, bu hipotezi sağlam bir bakış açısında tutma cesareti vereceğini sanıyorum.

Nevrozların ve psikozların, egoyu yöneten çeşitli kurumlarla olan çatışmalarından kaynaklandığı —yani bu nedenle kendisine yönelik çeşitli beklentileri uzlaştırmak için çırpınan egonun işleyişindeki bir başarısızlığı yansıttığı— tezini bir noktada daha tamamlamak gerekiyor. Egonun, her zaman mutlaka bulunan bu çatışmalardan hasta olmaksızın hangi koşullarda ve hangi araçlarla kurtulduğunu bilmek isteriz. Bu, çok çeşitli etkenlerin incelenmesini gerektirecek yeni bir araştırma alanıdır. Ama ilk elden bunlardan ikisi vurgulanabilir. Her şeyden önce bu durumların tamamının sonucunun, ekonomik varsayımlara —birbiriyle mücadele halindeki eğilimlerin nisbi şiddetine— bağlı olacağına kuşku yok. İkincisi, egonun, kendini bozarak, kendi bütünlüğüne yönelik ihlallere boyun eğerek, hatta kendi içinde bir bölünmeye giderek bir yönde parçalanmadan kaçınması mümkündür.[1] Bu yolla insanların tutarsızlıkları, anormallikleri

1 [Bu, Freud'un sonraki yıllarda kafasını meşgul eden bir soruna ilişkin bir ipucudur. Bu ilk önce "Fetişizm" (1927e) konulu makalesinde uzun uzadı-

ve aptallıkları, cinsel sapmalarına benzer bir ışıkta görünecek ve kabul edildikleri için de bastırmadan kurtulacaktır.

Sonuç olarak geriye bastırmaya benzeyen ve egonun kendini dış dünyadan koparmasını sağlayan ne tür mekanizmalar bulunduğu sorununu ele almak kalıyor. Ama buna yeni incelemeler olmaksızın cevap veremeyeceğimize inanıyorum; ama öyle gözüküyor ki bastırma gibi bu tür bir mekanizma da egonun gönderdiği yüklerin geri çekilmesinden oluşacaktır.[1]

---

ya tartışılmış, daha sonra da tamamlanmamış iki çalışması olan "Savunma Sürecinde Egonun Bölünmesi"nde (1940e [1938]) ve *Genel Çizgileriyle Psikanaliz*'in (1940a [1938]) VIII. Bölümünde ele alınmıştır.]

1 [Bu sorun da —ki Freud daha sonra buna "*Verleugnung*" ("inkâr, sahiplenmeme") demiştir— bir önceki dipnotta anılan son çalışmalarda tartışılmıştır.]

NEVROZDA VE PSİKOZDA GERÇEKLİĞİN KAYBEDİLMESİ (1924)

EDİTÖRLÜK NOTU
DER REALITÄTSVERLUST BEI NEUROSE UND PSYCHOSE

(A) ALMANCA BASIMLAR:

1924 *Int. Z. Psychoanal.*, 10(4), 374-9.
1925 *Gesammelte Schriften*, 6, 409-14.
1940 *Gesammelte Werke*, 13, 363-8.

(B) İNGİLİZCE BASIMLAR:

"The Loss of Reality in Neurosis and Psychosis"

1924 *Collected Papers*, 2, 277-82. (Çev. Joan Riviere.)
1955 *Standard Edition*, 19, 181-7 (1924 tarihli versiyona dayanarak.)

İlk İngilizce çevirisindeki bir dipnota göre (*Collected Papers*, 2, 277) bu makale Almanca orijinalinden önce basılmıştır.

Mevcut basım, birkaç editörlük değişikliğiyle *Standard Edition*'dan aynen alınmıştır.

Bu makale, Mayıs 1924'te yazılmış, o ay Abraham tarafından okunmuştur. Makale, yukarıdaki "Nevroz ve Psikoz" (1924b) başlıklı çalışmanın bir devamıdır ve oradaki tartışmayı genişletip düzeltir. Bu iki makalede ortaya konan ayrımın geçerliliği konusundaki bazı kuşkular Freud tarafından daha sonra "Fetişizm" (1927e, ÖFD.,8) makalesinde tartışılmıştır.

NEVROZDA VE PSİKOZDA GERÇEKLİĞİN KAYBEDİLMESİ

SON zamanlarda[1] nevrozu psikozdan ayıran özelliklerden birisinin, nevrozda gerçekliğe bağımlı olan egonun, idin (içgüdüsel yaşamın) bir parçasını baskı altına almasına karşılık, psikozda aynı egonun idin hizmetinde olması ve gerçekliğin bir kısmından uzaklaşması olduğunu göstermiştim. Böylece nevrozda belirleyici etken gerçekliğin etkisinin egemenliği iken, psikozda idin egemenliği olacaktır. Psikozda gerçekliğin kaybedilmiş olması gerekirken, nevrozda bu kayıptan kaçınılabilir.

Ama bu, her nevrozun, hastanın gerçeklikle ilişkisini şu veya bu yoldan bozduğu, kişinin gerçeklikten uzaklaşmasını sağladığı ve ağır olaylarda aslında gerçek yaşamdan kaçış anlamına geldiği yolunda hepimizin yapabileceği bir gözlemle uyuşmaz. Bu da ciddi bir çelişki gibi görünüyor; ama kolayca çözülür, aslında buna ilişkin açıklama nevrozları anlamamıza da yardımcı olur.

Çünkü nevrozun *başlangıcındaki* duruma baktığımız sürece çelişki vardır; bu başlangıçta gerçekliğin hizmetinde olan ego

1 "Nevroz ve Psikoz" (1924b). [Bu Ciltte.]

içgüdüsel bir dürtüyü bastırmaya girişir. Ama bu kendi içinde henüz nevroz değildir. Nevroz daha çok, idin zarar gören kısmının telafi edilmesini sağlayan süreçlerden —yani bastırmaya karşı geliştirilen tepkiden ve temsil başarısızlığından— oluşur. Gerçekliğin kaybedilmesi, nevroz oluşumundaki bu ikinci adımın bir sonucudur ve ayrıntılı bir incelemede gerçekliğin kaybedilmesinin, gerçekliğin, tam da içgüdüsel bastırmanın ortaya çıkmasına neden olan kısmını etkilediğinin anlaşılması bizi şaşırtmaz.

Nevrozun, başarısız bir bastırmanın sonucu olduğu şeklindeki ifademizde yeni bir şey yoktur. Bunu uzun zaman önce söylemiştik;[1] bunu burada tekrarlamaya gerek duymamızın tek nedeni, konuyu ele aldığımız bir sonraki bağlamdır.

Aklıma gelmişken aynı itiraz, başlatıcı nedenin ("travmatik sahnenin") bilindiği, söz konusu kişinin bu yaşantıdan kaçıp bunu unuttuğu bir nevrozu ele aldığımız zaman da özellikle belirgin bir biçimde ortaya konur. Yıllar önce analiz ettiğim bir olaya geri dönmeme izin verin.[2] Olayda genç bir kadın olan hasta kayınbiraderine âşıktı. Ölüm döşeğindeki kız kardeşinin yanında otururken şu düşünceyle ürpermiş: "Artık özgür ve benimle evlenebilir." Bu sahne anında unutulmuş ve böylece histerik acılarına yol açan gerileme süreci devreye girmiş. Burada ayrıca nevrozun, çatışmayı çözmek için hangi yollara başvurduğunu bu olayda görmek de aydınlatıcıdır. Bu, ortaya çıkan içgüdü-

1 ["Bastırılan şeylerin geri dönüşünün, hastalığa yol açtığı" düşüncesi, Fliess'e yazdığı 1 Ocak 1896 tarihli K taslağında ifade edilmiştir (Freud, 1950e). Kısa bir süre sonra "Savunma Nevro-Psikozları" (1986b) konulu ikinci makalesinin II. Bölümünde Freud, "bastırılan şeylerin geri dönüşü"ne eşanlamlı olarak "savunmanın başarısızlığı" terimini kullanarak bunu tekrar ortaya koymuştur.]

2 *Histeri Üzerine İncelemeler* (1895d). [ÖFD., 3. Hasta Fräulein Elisabeth von R.'nin sözleri buraya kelimesi kelimesine alınmamıştır.]

sel beklentiyi —yani kayınbiraderine duyduğu aşkı— bastırarak gerçekte olan değişmenin değerini azaltmıştır. *Psikotik* tepki, kız kardeşinin ölümünün inkârı şeklinde ortaya çıkacaktı.

Bir psikoz baş gösterdiği zaman ruhsal aygıtın farklı kurumları arasında olsa da, nevrozdaki sürece benzer bir sürecin devreye girmesini; dolayısıyla psikozda da ilki egoyu bu kez gerçeklikten uzaklaştıran, ikincisi ise verilen zararı gidermeye ve kişinin gerçeklikle ilişkilerini idi pahasına tekrar kurmaya çalışan iki adımın birbirinden ayırdedilebilmesini bekleyebiliriz. Aslında psikozda bu tür bir benzerlik gözlenebilir. Burada da ikincisi bir onarım özelliğine sahip olan iki adım vardır. Ama bunun ötesinde bu benzerlik, iki süreç arasında çok daha kapsamlı bir benzerliğe yol verir. Psikozun ikinci adımı gerçekten de gerçeklik kaybını ortadan kaldırmayı amaçlar, ama bunu —nevrozda gerçeklikle olan ilişki pahasına yapılması gibi— idin kısıtlanması pahasına değil, daha buyurgan bir tarzda yeni bir gerçeklik yaratarak yapar ve bu yeni gerçeklik artık terk edilen eski gerçeklik gibi muhalefet etmez. Dolayısıyla hem nevrozda hem de psikozda bu ikinci adım aynı eğilimlerle desteklenir. Her iki durumda da bu, gerçekliğin egemenliği altına girmek istemeyen idin iktidar arzusuna hizmet eder. Bu nedenle hem nevroz hem de psikoz, idin dış dünyaya başkaldırısının, gerçekliğin gereklerine, "Zorunluluğa" uyma konusundaki isteksizliğinin —veya buna uymayı beceremeyişinin de denebilir— bir dışavurumudur.[1] Nevroz ile psikoz, sonraki onarım çabasından çok, ilk tepkilerinde birbirinden ayırdedilir.

Buna uygun olarak başlangıçtaki fark nihai sonuçta da dile gelir: nevrozda bir tür kaçışla gerçekliğin bir kısmından kaçılırken, psikozda gerçeklik yeniden şekillendirilir. Şöyle de diye-

1 [Bkz. "Mazoşizmde Ekonomik Sorun" (1924c).]

bilirdik: Psikozda başlangıçtaki kaçışın, aktif bir yeniden şekillendirme evresiyle sağlanmasına karşılık nevrozda başlangıçtaki boyun eğme, gecikmeli bir kaçma girişimiyle sağlanır. Ya da başka bir yoldan ifade edecek olursak: Nevroz gerçekliği inkâr etmez, sadece görmezlikten gelir; buna karşılık psikoz gerçekliği inkâr eder ve onun yerine başka bir şey koymaya çalışır. Her iki tepkinin de bazı özelliklerini birleştiren —nevrozdaki gibi gerçekliği biraz reddeden, ama psikozdaki gibi bu gerçeklikte değişiklik yapmak için çaba gösteren— bir davranışa normal, "sağlıklı" davranış diyoruz. Kuşkusuz bu yararlı, normal davranış, çalışmanın dış dünya üzerinde yapılmasına yol açar; psikozda olduğu gibi sadece iç dünyada değişiklik yapma noktasında durmaz. Bu davranış artık *otoplastik* değil, *alloplastiktir*.[1]

Psikozda gerçekliğin dönüştürülmesi, bununla daha önceki ilişkilerin ruhsal tortuları üzerine —yani daha önce gerçeklikten türetilen ve bu gerçekliği temsil eden bellek izleri, düşünceler ve yargılar üzerine— oturtulur. Ama bu ilişki hiçbir zaman kapalı bir ilişki değildir; yeni algılarla sürekli zenginleşir ve değişir. Dolayısıyla psikoz, kendisi için, yeni gerçekliğe karşılık gelecek türden yeni algılar yaratmak durumunda kalır; bunun da en köklü yolu halusinasyondur. Birçok psikoz türünde ve olayında baş gösteren paramnezilerin,[2] kuruntuların ve halusinasyonların son derecede bunaltıcı bir yapıda olmasının ve mutlaka kaygı

1 [Adaptasyon tepkilerini tanımlamak için kullanılan bu terimlerden ilki organizmanın uyum sağlamak için kendini değiştirmesi, ikincisi ise çevreyi değiştirmesi anlamına gelir. Muhtemelen bu terimler bunları "The Phenomena of Hysterical Materialization" (1919, 24) başlıklı makalesinde kullanan Ferenczi'ye aittir. Ama o orada bunları Freud'a atfediyor gibidir, ama Freud bu iki terimi bilindiği kadarıyla bu sayfa dışında başka bir yerde kullanmamıştır.]

2 [Paramnesia: yaşamakta olduğu bir şeyi daha önce de aynen yaşadığını zannetme.]

üretmesinin, yeniden şekillendirme sürecinin tamamının buna şiddetle karşı çıkan güçlere rağmen yürütüldüğünün en açık belirtisidir. Bu süreci daha iyi bildiğimiz nevroz modeliyle görüntüleyebiliriz. Burada bastırılan bir içgüdü ne zaman öne atılsa, bir kaygı tepkisinin ortaya çıktığını, çatışmanın sonucunun sadece bir uzlaşma olduğunu ve tam bir doyum sağlamadığını görürüz. Tıpkı nevrozda bastırılan içgüdünün sürekli öne çıkmaya çalışması gibi, belki de psikozda gerçekliğin reddedilen parçası da sürekli olarak ruhsal yapıda öne çıkmaya çalışıyordur, her ikisindeki sonucun da aynı olmasının nedeni belki de budur. Psikozda kişiyi gerçeklikten uzaklaştırıp gerçekliği yeniden inşa etmek için oluşturulan çeşitli mekanizmaların açıklanması, henüz yapılmayan uzman psikiyatrik araştırmalara düşüyor.[1]

Dolayısıyla her ikisinde de girişilen ikinci adımın kısmen başarısız olması açısından nevrozla psikoz arasında bir benzerlik daha vardır. Çünkü bastırılan içgüdü (nevrozda) tam bir ikâme yaratamaz; psikozda ise gerçekliğin temsili doyurucu bir biçimde yeniden (en azından her ruh hastalığı türünde) şekillendirilemez. Ama vurgu iki olayda farklılık gösterir. Psikozda kendi içinde zaten patolojik olan ve mutlaka hastalığa yol açan ilk adım tam anlamıyla belirginleşir. Öte yandan nevrozda ise bastırmanın başarısızlığı üzerine ikinci adım belirginleşir; buna karşılık ilk adım —belli bir bedeli olmasına ve gerektirdiği ruhsal çabadan geriye bazı izler bıraksa da— başarılı olabilir ve sayısız olayda sağlık sınırlarını aşmaksızın gerçekten de başarılı olur. Bunlar kadar olabilecek diğer birçok fark da patojenik çatışmanın baş-

1 [Ama "Schreber" analizinde (1911c, ÖFD., 10) paranoya konusunda ve "Narsizm" (1914c), "Bilinçdışı" (1915e) ve rüyaların metapsikolojisi (1917d) konulu makalelerinde "parapernia" ile ilgili olarak Freud'un kendisi bazı başlangıçlar yapmıştır.]

langıç durumundaki topografik farkın bir sonucudur, egonun gerçek dünyaya mı yoksa ide mi boyun eğdiğine bağlıdır.

Bir nevroz genellikle söz konusu gerçeklik kırıntısından kaçınmakla ve bununla temastan kendini korumakla yetinir. Ne var ki nevrozda da istenmeyen bir gerçekliğin yerine kişinin arzularına uygun bir gerçekliği koyma çabalarının bulunması, nevrozla psikoz arasındaki keskin farkı azaltır. Bunu mümkün kılan şey de gerçeklik ilkesinin başlangıç döneminde gerçek dünyadan ayrılan bir *fantazi dünyasının* varlığıdır. Bu alan o günden itibaren, bir tür "ayrıcalık" gibi yaşamın zorunluluklarından uzak tutulur;[1] egoya kapalı değildir, ama egoyla gevşek bir ilişkisi vardır. Nevroz yeni arzu giderici yorumları için gerekli malzemeyi işte bu fantazi dünyasından alır ve bu malzemeyi de genellikle daha doyurucu olan gerçek geçmişe gerileme yolunda bulur.

Fantazi dünyasının, psikozda da aynı rolü oynadığına ve orada da yeni gerçekliğin inşası için gerekli malzemeye veya biçime kaynaklık eden depo olduğuna pek kuşku yok. Ama psikozun yeni, hayali dış dünyası gerçek dış dünyanın yerine konmaya çalışılırken, tersine nevrozun dış dünyası tıpkı çocuk oyunlarındaki gibi bir gerçeklik kırıntısına —kendini savunduğundan farklı bir gerçeklik kırıntısına— tutunmaya ve bu kırıntıya özel bir önem ve (her zaman pek uygun olmasa da) *sembolik* dediğimiz gizli bir anlam vermeye eğilim gösterir. Dolayısıyla hem nevrozda hem de psikozda sadece bir *gerçeklik kaybının* değil, ayrıca *gerçekliğin yerini alan bir ikâmenin* de söz konusu olduğunu görürüz.

1 [Bkz. "Ruhsal İşleyişin İki İlkesi" (1911b) ve "Histerik Fantaziler" (1908a, bu ciltte) konulu makaleleri.]

KETLEMELER, SEMPTOMLAR VE KAYGI (1926 [1925])

EDİTÖRLÜK GİRİŞİ
HEMMUNG, SYMPTOM UND ANGST

(A) ALMANCA BASIMLAR:

1925 Leipzig, Viyana ve Zürih: Internationaler Psychoanalytischer Verlag. 136 sayfa.
1928 *Gesammelte Schriften*, 11, 23-115.
1948 *Gesammelte Werke*, 14, 113-205.

(B) İNGİLİZCE BASIMLAR:

Inhibition, Symptom and Anxiety

1927 Stamford, Conn.: Psychoanalytical Institute. vi + 113 sayfa. (Çev. kontrolü L. Pierce Clark; S. Ferenczi önsözüyle.)

Inhibitions, Symptom and Anxiety

1935-3 *Psychoanal. Quart.*, 4(4), 616-25; 5(1), 1-28; (2) 261-279; (3) 415-43. (Çev. A. Bunker).

The Problem of Anxiety

1936 New York: Psychoanalytic Quarterly Press ve W.W. Norton, vii + 165 sayfa. (Yukarıda çeviri kitap halinde basılmıştır.)

Inhibitions, Symptom and Anxiety

1936 Londra: Hogarth Press and Institute of Psychoanalysis. 179 sayfa. (Çev. Alix Strachey.)
1959 *Standard Edition*, 20, 75-175 (yukarıdaki çevirinin önemli ölçüde düzeltilmiş versiyonu.)

Bu çevirilerin üçü de Freud'un onayıyla yapılmıştır; Ernest Jones'un da söylediği gibi (1957, 139-40), son iki versiyonun çevirmenleri çalışmalarını aynı zamanda ve birbirlerinin çalışmasından tamamen habersiz olarak hazırlamıştır.

Mevcut basım, birkaç editörlük değişikliğiyle *Standard Edition*'ın düzeltilmiş bir versiyonudur.

Ernest Jones'tan, bu kitabın Temmuz 1925'te yazıldığını ve aynı yılın Aralık ayında gözden geçirilerek izleyen Şubat'ın üçüncü haftasında yayımlandığını öğreniyoruz.

Ele aldığı konular geniş bir alanı kapsamaktadır ve Freud'un, çalışmada bütünlük sağlama konusunda oldukça zorlandığını gösterir işaretler vardır. Örneğin aynı konunun çeşitli yerlerde çok benzer terimlerle tekrar tekrar tartışılması, "Ek" bölümünde bir dizi ayrı sorunu toparlamaya ihtiyaç duyması, hatta kitabın adı bile yaşadığı bu zorluğu göstermektedir. Yine de —farklı direnme türleri, bastırma ile savunma arasındaki fark, kaygı, acı ve yas arasındaki ilişkiler gibi birçok önemli yan konuya rağmen— ana tema kaygı sorunudur. Bu sorun psikolojik araştırmalarının ta başından sonuna kadar Freud'un kafasını sürekli

meşgul etmiş ve konunun bazı yanlarına ilişkin görüşleri pek değişmese de, aşağıdaki sayfalarda da belirttiği gibi diğer konularda görüşlerinde belirgin değişmeler olmuştur. Kabaca da olsa, söz konusu önemli konulardan bazılarındaki bu değişmelerin tarihini izlemek ilginç olacaktır.

(*a*) DÖNÜŞTÜRÜLEN LİBİDO OLARAK KAYGI

Freud, kaygı sorunuyla ilk kez "güncel" nevrozları incelerken karşı karşıya gelmiştir; buna ilişkin yayımlanmış en eski tartışması, bu ciltteki kaygı nevrozu konulu makalesidir (1895b). O tarihlerde henüz büyük ölçüde kendi nörolojik araştırmalarının etkisi altındadır ve psikolojik verileri fizyolojik terimlerle açıklama çabasındadır. Özellikle Fechner'i izleyerek, "sabitlik ilkesini" temel önerme olarak kabul etmiştir; bu ilkeye göre sinir sisteminde, mevcut olan uyarım [heyecan] miktarını azaltmaya, veya en azından sabit tutmaya yönelik kalıtsal bir eğilim vardır. Dolayısıyla kliniksel alanda, kaygı nevrozlarında cinsel gerilimin boşaltılmasının engellendiğini bulmanın her zaman mümkün olduğunu keşfedince doğal olarak, biriken uyarımın kaygıya dönüştürülmüş bir şekilde kendine çıkış yolu bulduğu sonucuna varmıştır. Bunu, ruhsal bileşenleri bulunmayan arı bir fiziksel süreç olarak değerlendirmiştir.

Ruhsal olguların varlığının göz ardı edilemediği fobilerdeki veya saplantı nevrozlarındaki kaygı ta başından itibaren bir karışıklık yaratmıştır. Ama kaygının ortaya çıkışı konusundaki açıklama aynı kalmıştır. Bu olaylarda —psikonevrozlarda— boşaltılmayan uyarımın birikmesinin *nedeni* ruhsaldır: bastırma. Ama bundan sonra ortaya çıkan şey "güncel" nevrozlardakiyle aynıdır: biriken uyarım (veya libido) doğrudan doğruya kaygıya dönüştürülmektedir.

Freud bu görüşü neredeyse otuz yıl süreyle koruyup savunmuştur. Örneğin 1920'de Üç Deneme'nin dördüncü basımına eklediği bir dipnotta şunu yazabilmiştir: "Psikanalitik araştırmaların en önemli sonuçlarından birisi de, nevrotik kaygının libidodan kaynaklandığı, libidonun dönüştürülmesinin bir ürünü olduğu ve bu nedenle libidoyla arasındaki ilişkinin, sirkeyle şarap arasındaki ilişkiyle aynı olduğudur." (ÖFD., 8.) Ama ilginçtir, daha öncesinde konuya ilişkin kuşkular Freud'un kafasını kurcalıyor gibidir. Fliess'e yazdığı 14 Kasım 1897 tarihli mektubunda (Freud, 1950a, 75 nolu mektup), yazdığı diğer şeylerle açık bir ilişkisi olmasa da şöyle diyor: "Bundan böyle libidoya ve kaygıya neden olan şeyleri birbirinden ayrı etkenler olarak değerlendirmeye karar verdim." Bunun dışında başka bir yerde bu vazgeçişin bir kanıtı yoktur. Elinizdeki çalışmada Freud onca zamandır savunduğu teoriden vazgeçmiştir. Artık kaygıyı dönüştürülmüş bir libido olarak değil, belli bir model temelinde kaygı durumlarına gösterilen bir tepki olarak değerlendiriyor. Ama burada bile kaygı nevrozlarında "kaygı üretilmesi yoluyla boşalma yolu bulan şeyin, kullanılmayan artık libido olduğunu" hâlâ savunuyor. Eski teorinin bu son kalıntısı da birkaç yıl sonra terk edilecektir. *Yeni Giriş Dersleri*'nin (1933a, ÖFD., 2) 32. Dersin sonlarına yakın bir yerdeki kaygı tartışmasında kaygı nevrozunda da kaygının, travmatik bir duruma tepki olarak ortaya çıktığını yazıyor: "bu olaylarda kaygıya dönüştürülen şeyin, libidonun kendisi olduğu görüşünü artık savunmayacağız".

(*b*) GERÇEKÇİ KAYGI VE NEVROTİK KAYGI

Nevrotik kaygının, libidonun dönüştürülmüş halinden başka bir şey olmadığı teorisine rağmen Freud, dış dünyadan kaynaklanan kaygı ile içgüdüsel tehlikelerden kaynaklanan kaygı

arasındaki yakın ilişkiyi ta başından itibaren tekrar tekrar vurgulamıştır. Kaygı nevrozu konulu ilk makalesinde (1895b, bu ciltte) bunu açıkça belirtmiştir.

Özellikle fobiler bağlamında bu konum daha sonra Freud'un birçok yazısında —örneğin *Giriş Dersleri*'nin 25. Dersinde— geliştirilmiştir. Ama "güncel" nevrozlar için doğrudan doğruya libidodan kaygı türetilmesinde ısrar edildiği sürece iki gruptaki kaygının aynı olduğunu savunmak zor olmuştur. Bu görüşün terk edilmesinin ve otomatik kaygıyla sinyal olarak iş gören kaygı arasında yeni bir ayrım yapılmasının sonucunda durumun tamamı netleşmiş ve nevrotik kaygıyla gerçekçi kaygı arasında *genel* bir fark aramak için bir neden kalmamıştır.

(*c*) TRAVMATİK DURUM VE TEHLİKE ORTAMLARI

Travmaya gösterilen dolaysız, otomatik bir tepki olan kaygı ile bu tür bir travma tehlikesinin bir işareti olan kaygı arasındaki ayrımın, daha önce çeşitli noktalarda değinilmiş olmasına rağmen, ancak son bölümde netleşmesi, bu kitabın zorluklarından birisidir. (Daha sonra *Yeni Giriş Dersleri*'nin (ÖFD., 2) 32. dersinde verilen kısa bir açıklama daha kolay anlaşılabilir.)

Otomatik kaygıyı belirleyen temel etken, travmatik bir durumun ortaya çıkmasıdır; bunun özü ise ister dış ister iç kaynaklı olsun, başa çıkamadığı artan bir uyarım birikimi karşısında egonun kendini çaresiz hissetmesidir. Bir "sinyal" olan kaygı ise egonun, travmatik bir durumun ortaya çıkması tehlikesine gösterdiği tepkidir. Bu tehdit, bir tehlike durumundan ibarettir. İç tehlikeler yaşam dönemine bağlı olarak değişir, ama tipik bir özellikleri vardır: sevilen nesneden ayrılma, bu nesneyi, ya da nesnenin sevgisini kaybetme; bu, doyurulmayan arzuların çeşitli yollardan birikmesine ve bu nedenle çaresizlik durumuna yol açabilen bir kayıp veya ayrılıştır.

Yaşamın farklı dönemlerinde travmatik bir durum yaratmaya elverişli çeşitli özgün tehlikeler kısaca şunlardır: doğum, annenin nesne olarak kaybedilmesi, penisin kaybedilmesi, nesnenin sevgisinin kaybedilmesi, süperegonun sevgisinin kaybedilmesi. Doğum sorunu aşağıda (*e*) bölümünde ele alınmıştır. Bunlar arasında en ünlüsünün, kötürüm edici etkileri bulunan iğdiş tehlikesi olduğuna kuşku yok. Ama "Küçük Hans" (1909b) durum tarihçesine eklenen 1923 tarihli bir dipnotu anmaya değer; Freud orada çocuğun kaçınılmaz olarak yaşayacağı diğer ayrılık türlerinde "iğdiş kompleksi" adının kullanılmasını doğru bulmadığını ifade ediyor (ÖFD., 9). Söz konusu yerde, burada ağırlık kazanan ayrılık kaynaklı kaygı kavramının ilk ipucunu bulabiliriz. Sevilen nesnenin sevgisinin kaybedilmesi tehlikesi üzerindeki vurgu, Freud'un kafasını ancak son zamanlarda meşgul etmeye başlayan kadın cinselliğinin özgünlükleriyle açıkça ilişkilendiriliyor.[1] Son olarak, süperegonun sevgisini kaybetme tehlikesi bizi, uzun zamandır tartışma konusu olan ve kısa bir süre önce de *Ego ve İd*'de (1923b) tekar ortaya konan suçluluk duygusu sorunlarına götürür.

(*d*) BİR SİNYAL OLARAK KAYGI

Genelde hoşnutsuzluğa uygulandığı haliyle Freud'un bu görüşü, Fliess'le olan dostluk yıllarına kadar uzanan çok eski bir görüşüdür ve düşüncenin, düşünce etkinliğinde duygunun gelişmesini bir sinyal olarak ihtiyaç duyulan minimum düzeyle sınırlamayı

1 ["Odipus Kompleksinin Çözülüşü" (1924d) ve cinsler arası anatomik farklar (1925j) konulu makalelerinde Freud, erkek çocuklarla kız çocukların cinsel gelişimi arasındaki farkları vurgulamaya, aynı zamanda da her iki cinste de ilk sevgi nesnesinin anne olduğunda ısrar etmeye başlamıştır. Görüşlerindeki bu vurgu kaymasının tarihçesi, yukarıda sözü edilen ikinci makalenin Editörlük notunda tartışılmıştır (ÖFD., 8).]

amaçlaması gerektiği görüşüyle yakından ilişkilidir. "Bilinçdışı" (1915e) başlıklı makalesinde bu görüş kaygı konusuna zaten uygulanmıştır; aynı şekilde *Giriş Dersleri*'nin 25. Bölümünde birkaç yerde "kaygılı beklenti" durumu, şiddetli kaygı patlamasının önüne geçmek için bir "sinyal" olarak tanımlanmıştır. Buradan, kavramın önce bir "hoşnutsuzluk" sinyali olarak, ancak daha sonra "kaygı" sinyali olarak değerlendirildiği aşağıdaki sayfalarda bulunan aydınlatıcı açıklamaya ulaşmak pek uzun zaman almamıştır.

(*e*) KAYGI VE DOĞUM

Geriye kaygının dışavurulduğu *biçimi* neyin belirlediği sorunu kalıyor. Bu da Freud tarafından önceki yazılarında tartışılmıştır. Başlangıçta (kaygının, libidonun dönüştürülmüş hali olduğu görüşüyle tutarlı olarak) kaygının en çarpıcı belirtilerini —nefes nefese kalmayı ve titremeyi— cinsel ilişkideki unsurlar olarak değerlendiriyordu; bu düşünceye göre uyarımı boşaltmanın normal yolları bulunamadığı zaman, bunlar diğer şeylerden ayrı ve abartılı bir şekilde ortaya çıkıyordu. Kaygı nevrozu konulu ilk makalesine (1895b, bu ciltte) bakın. Bütün bunların, Freud'un genelde duyguların ifadesi konusundaki görüşüne nasıl uyduğu açık değildir. Bunların, nihai anlamda Darwin'den alındığına kuşku yok gibidir. *Histeri Üzerine İncelemeler*'de (1895d) Darwin'in konuya ilişkin kitabından (Darwin, 1872) iki kez alıntı yapmış ve ikincisinde Darwin'in bize, duyguların ifadesinin "başlangıçta bir anlamı olan ve bir amaca hizmet eden eylemlerden oluştuğunu" öğrettiğini belirtmiştir (ÖFD., 5). Çok daha sonra *Giriş Dersleri*'nin (1916-17, ÖFD., 1) 25. Bölümünde bu noktaya tekrar dönerek bir duygunun "çekirdeğinin, önemli bir yaşantının tekrarı" olduğu inancını dile getirmiştir. Ayrıca histeri nöbetlerinin, çocukluktaki olayların canlandırılması olduğu yolundaki eski

açıklamasına (1909a, bu ciltte) değinerek "histerik bir nöbetin yeni yaratılan bir bireysel duyguya, normal bir duygunun ise artık bir kalıtıma dönüşen genel bir histerinin dışavurumuna bağlanabileceği" sonucuna varmıştır.

Freud'un kaygının aldığı biçime ilişkin önceki açıklamalarında bu duygu teorisi nasıl bir rol oynamış olursa olsun, *Rüyaların Yorumu*'nun (1909a, ÖFD., 5) ikinci basımına eklediği bir dipnotta görünürde ikazsız ortaya çıkan *yeni* açıklamasında temel bir rol oynamıştır. Ana karnındaki yaşama ilişkin fantaziler konusundaki tartışmasının sonunda şu sözlerin altını çizmiştir: "Ayrıca doğum ilk kaygı deneyimidir ve bu nedenle kaygının kaynağı ve prototipidir." Ondan sonra bu teoriyi bir daha terk etmemiştir. Freud sevgi psikolojisi konulu makalelerinin ilkinde buna özel bir ağırlık vermiştir (1910h). Kaygı ile doğum arasındaki ilişki ayrıca *Giriş Dersleri*'nin 25. Bölümünde ve doğumdan "ilk büyük kaygı durumu" olarak söz ettiği *Ego ve İd*'in (1923b) sonlarına yakın bir yerde tekrar ortaya çıkmaktadır. Bu da bizi Rank'ın *The Trauma of Birth* (1924, *Do*ğum Travması) adlı kitabının yayım tarihine götürür.

Rank'ın kitabı, Freud'un kaygının aldığı *biçime* ilişkin açıklamasını benimsemenin çok ötesine geçmiştir. Rank, sonraki bütün kaygı nöbetlerinin, doğum travmasını "dile getirme" çabası olduğunu savunmuş; bütün nevrozları benzeri çizgilerde açıklayarak Odipus kompleksini tahtından indirmiş ve doğum travmasının aşılmasına dayalı yeni bir terapi tekniği önermiştir. Freud'un, kitaba ilişkin yayımlanmış göndermeleri ilk önce kitaptan yana gibi gözükmüştür. Ama mevcut çalışma, o görüşün tam ve kesin anlamda tersi yönündedir. Ne var ki Rank'ın görüşlerini reddetmesi kendi görüşlerini yeniden ele alması için Freud'u kamçılamış ve bunun sonucunda *Ketlemeler, Semptomlar ve Kaygı* başlıklı bu çalışma ortaya çıkmıştır.

KETLEMELER, SEMPTOMLAR VE KAYGI

I

PATOLOJİK olguların tanımında dildeki kullanım, aradaki ayrıma pek fazla önem vermesek de, semptomlarla ketlemeleri birbirinden ayırdetmemizi mümkün kılar. Gerçekten de, ketlemelerin de değil de semptomların bulunduğu hastalıklarla karşılaşıp bunun nedenini merak etmeseydik, bu ikisi arasında kesin bir ayrım yapmaya değer bulmayabilirdik.

Bu iki kavram aynı düzlemde değildir. Ketlemenin işlevle özel bir ilişkisi vardır. Bunun patolojik bir sonucu olması gerekmez. Bir fonksiyonun normal kısıtlanışına da ketleme pekâlâ denebilir. Öte yandan semptom, patolojik bir sürecin varlığını gösterir. Dolayısıyla bir ketleme bir semptom da olabilir. Bu durumda dildeki kullanım *ketleme* terimini işlevde basit bir daralma olan durumlara, *semptom* terimini ise bu işlevin kuraldışı bir değişikliğe uğradığı veya bundan yeni bir olgunun ortaya çıktığı durumlara uygular. Çoğu kez patolojik bir sürecin pozitif yanını vurgulayarak sonucuna semptom mu diyeceğimiz, yoksa negatif tarafını öne çıkarıp sonucuna bir ketleme mi diyeceğimiz

keyfiymiş gibi gözükür. Ama bütün bunlar gerçekte pek önemli değildir; bu haliyle sorun bizi pek ileri götürmez.

Ketleme kavramı işlevle çok yakından ilişkili olduğu için, işlevlerindeki bir rahatsızlığın farklı nevrotik duyguların her birisinde ne şekilde ortaya çıktığını keşfetmek açısından, çeşitli ego işlevlerini incelemek yararlı olabilir. Gelin, bu tür karşılaştırmalı bir çalışmadan, cinsel işlevle yeme-içme, hareket ve mesleki çalışma işlevlerini ele alalım.

(*a*) Cinsel işlev, büyük çoğunluğu basit ketleme özelliği sergileyen çok sayıda rahatsızlığa açıktır. Bunlar ruhsal iktidarsızlık başlığı altında toplanır. Cinsel işlevin normal işleyişi ancak son derecede karmaşık bir sürecin sonunda söz konusu olur ve bu sürecin herhangi bir noktasında rahatsızlık ortaya çıkabilir. Erkeklerde ketlemenin baş gösterdiği en önemli aşamalar şu olgularla belirlenir: sürecin ta başlarında libidonun uzaklaşması (ruhsal hoşnutsuzluk); fiziksel hazırlığın yokluğu (dikilme sağlanamaması); cinsel eylemin kısalması (*erken boşalma*), ki bu bir semptom olarak da değerlendirilebilir; eylemin, doğal sonucuna ulaşmadan önce kesilmesi (boşalma yokluğu); ya da ruhsal sonucun ortaya çıkmaması (orgazmdan haz alma duygusunun bulunmaması). Diğer rahatsızlıklar cinsel işlevin sapık veya fetişist yapıya sahip özel koşullara bağlı olmasından kaynaklanır.

Ketlemeyle kaygı arasında bir ilişki bulunduğu su götürmez. Bazı ketlemelerin, uygulanışının kaygı yaratması nedeniyle bir işlevin bırakılmasına karşılık geldiği açıktır. Birçok kadın cinsel işlevden açıkça korkmaktadır. Tıpkı yine başlangıçta pasif cinsel bir eylemi yaşamaya gecikmeli bir tepki olarak baş gösteren ve daha sonra bu tür bir eylem *düşüncesi* karşısında tekrar ortaya çıkan savunmacı tiksinti semptomu gibi, bu kaygıyı da histeri başlığı altında sınıflandırırız. Ayrıca birçok saplantılı eylemin,

cinsel yaşantılara karşı bir önlem ve güvence olduğu ve bu nedenle fobik bir yapıya sahip olduğu anlaşılır.

Bu pek de aydınlatıcı olmadı. Söyleyebileceğimiz tek şey, cinsel işlevdeki rahatsızlıkların, çok çeşitli yollardan yaratıldığıdır. (1) Libido sadece [nesnesinden] uzaklaşmış olabilir (bu da arı ve basit ketleme dediğimiz şeyi kolayca yaratıyor gibidir); (2) işlev yeterli düzeyde gerçekleşmeyebilir; (3) buna bağlanan koşullar yüzünden engellenebilir, ya da başka amaçlara saptırılması nedeniyle değişikliğe uğrayabilir; (4) güvenlik önlemleriyle engellenebilir; (5) başlangıcı engellenemediği takdirde kaygının ortaya çıkışıyla anında kesintiye uğrayabilir ve (6) buna rağmen gerçekleşmesi halinde, daha sonra buna karşı bir protesto tepkisi ve yapılan şeyi ortadan kaldırma [yapılmamış kılma] çabası ortaya çıkabilir.

(*b*) Beslenme işlevinde en sık görülen rahatsızlık, libidonun geri çekilmesiyle yaratılan bir yeme isteksizliğidir. Artan bir yeme arzusu da sıkça görülen bir olaydır. Yeme zorlanımı, aç kalma korkusuna bağlanır; ama bu konu pek incelenmemiştir. Kusma semptomlarını, yemeye karşı histerik savunma olarak değerlendiriyoruz. Kaygı yüzünden yemeyi reddetme, psikotik durumlara eşlik eden bir olgudur (zehirlenme kuruntuları).

(*c*) Bazı nevrotik olaylarda yürüme isteksizliği veya yürüyüşteki bir zayıflık, hareket işlevini ketler. Histeride hareket organları felç olacak, ya da bu özgün işlevden vazgeçilecektir (abazi). Uyulmadığı zaman kaygı yaratan bazı kısıtlamaların getirilişi nedeniyle hareket etme zorluklarının artması özellikle tipiktir (fobi).

(*d*) Terapide sık sık tecrit edilmiş bir semptom olarak ele almak zorunda kaldığımız çalışma yaşamındaki ketlemede kişi işten aldığı hazda bir azalma hisseder veya çalışma yetisi zayıflar; ya da işe devam etmek zorundaysa yorgunluk, sersemlik, hastalık gibi bazı tepkiler geliştirir. Eğer bir histerikse çalışma-

sını imkânsızlaştıran organik ve işlevsel felçler yüzünden işini bırakmak zorunda kalır. Eğer saplantılı bir nevrotik ise dikkati sürekli dağılacak, ya da gecikmeler ve tekrarlar yüzünden fazla zaman harcayacaktır.

İncelememizi diğer işlevlere de uygulayabilirdik; ama bunu yapmak bize daha fazlasını öğretmezdi. Çünkü bu önümüzdeki olguların yüzeyinin altına geçmemizi sağlamazdı. Dolayısıyla gelin ketlemeyi, anlamı konusunda pek kuşku bırakmayacak bir yoldan tanımayarak bunun, *bir ego işlevinin kısıtlanmasının* dışavurumu olduğunu söyleyelim. Bu tür bir kısıtlamanın çok çeşitli nedenleri olabilir. Bu işlevden vazgeçmenin içerdiği mekanizmalardan bazılarını olduğu kadar genel amacını da çok iyi biliyoruz.

Bu amacı, özgün ketlemede daha kolay görebiliriz. Analiz, piyano çalma, yazma, hatta yürüyüş gibi etkinlikler nevrotik ketlemelere tabi kılındığı zaman bunun nedeninin, söz konusu fiziksel organların —parmakların veya ayakların— çok fazla erotikleştirilmesi olduğunu gösterir. Erotojenik yükü —cinsel önemi— artan bir organın ego işlevinin zayıflamasının genel bir olgu olduğu keşfedilmiştir. Absürd bir benzetme kullanacak olursak söz konusu organ, patronu onunla bir aşk ilişkisine girdi diye yemek yapmayı reddeden bir hizmetçi gibi davranır. Bir borudan beyaz kâğıt üzerine sıvı akışını içeren yazma eylemi cinsel ilişki anlamını kazandığı, ya da yürüyüş toprak ananın vücudunda gezinme için sembolik bir ikâmeye dönüştüğü an, yazma ve yürüme kesilir, çünkü bunlar yasak bir cinsel edimin gerçekleşmesini temsil eder. Ego, yeni bastırma önlemlerine başvurmak zorunda kalmamak —*id ile çatışmadan kaçınmak*— için bu işlevlerden vazgeçer.

Kendi kendini cezalandırmayı amaçlayan ketlemelerin olduğu da doğrudur. Mesleki etkinliklerin ketlenmesinde sık sık olan budur. Egonun bu etkinlikleri yürütmesine izin verilmez, çünkü bunlar başarı ve kazanç getirir; bunlar da katı süperego-

nun yasakladığı şeylerdir. Bu nedenle ego, *süperegoyla çatışmadan kaçınmak için* bu etkinliklerden vazgeçer.

Egodaki daha *genelleştirilmiş* ketlemeler farklı ve basit bir mekanizmaya uyar. Ego yas tutmada olduğu gibi özellikle zor bir ruhsal görevle karşılaştığı, veya çok yoğun bir duygu bastırmasının yaşandığı, ya da kesintisiz bir cinsel fantaziler selinin önüne geçilmesi gerektiği zaman, elindeki enerjinin o kadar büyük bir bölümünü kaybeder ki aynı anda birçok noktada enerji harcamasını kesmek zorunda kalır. Konumu, parasını çeşitli girişimlere bağlayan bir spekülatörün konumuna benzer. Kısa süreli de olsa bu türden şiddetli, genel bir ketleme olayıyla karşılaşmıştım; bu oldukça aydınlatıcı bir örnekti. Saplantılı nevrotik olan hasta, ne zaman öfkelenmesine neden olan bir şey olsa, bir-iki gün süren felç edici bir yorgunluğa yenik düşüyordu. Burada, en ağır şekli olan melankoli de dahil olmak üzere depresyon durumlarının tipik özelliği olan genel ketlenme durumunu anlamamızı mümkün kılacak bir noktadayız.

Sonuç olarak ketlemelerin, ego işlevlerindeki, ya bir önlem olarak getirilen, ya da enerjideki azalmanın sonucunda ortaya çıkan kısıtlamalar olduğunu söyleyebilir; bir ketlemenin semptomdan hangi açıdan farklılık gösterdiğini kolayca görebiliriz: çünkü bir semptom, ego içinde gerçekleşen veya ego üzerinde etkili olan bir süreç olarak tanımlanamaz.

II

SEMPTOMLARIN oluşumunun temel özellikleri uzun zaman önce incelenmiş ve umarım tartışmasız bir şekilde belirlenmiştir.[1] Bir semptom, askıda tutulan bir içgüdüsel doyumun

1 [Örneğin bkz. Üç Deneme (1905d, ÖFD., 9).]

bir işareti ve ikâmesidir; bastırma sürecinin bir sonucudur. Bastırma, id içinde yükselen içgüdüsel bir yükle ilişki kurmayı reddeden —ki bunu süperegonun emriyle de yapabilir— egodan kaynaklanır. Bastırma yoluyla ego, uygunsuz dürtünün vasıtası olan düşüncenin bilince ulaşmasını engeller. Analiz, söz konusu düşüncenin bilinçsiz bir oluşum olarak çoğu kez varlığını koruduğunu gösterir.

Bu noktaya kadar her şey açık gibidir; ama çok geçmeden, henüz çözüme kavuşmayan zorluklarla karşı karşıya geliriz. Şu ana kadar bastırmada olan şeylere ilişkin açıklamamızda en çok üzerinde durulan nokta, bilinçten bu şekilde uzaklaştırma olmuştur.[1] Ama diğer noktalar belirsizlik içinde kalmıştır. Ortaya çıkan sorulardan birisi, idde devreye giren ve doyum arayan içgüdüsel dürtüye ne olduğudur. Buna dolaylı bir cevap veriyorduk: bastırma süreci yüzünden, doyumdan beklenen haz, hoşnutsuzluğa dönüştürülüyordu. Ama bu durumda bir içgüdünün doyumunun nasıl olup da hoşnutsuzluk yarattığı sorunuyla karşı karşıya geliyorduk. Bastırma sonucunda iddeki uyarım sürecinin amaçlanan seyrinin gerçekleşmediği, egonun bunu ketlemeyi veya saptırmayı başardığı ifadesine bağlı kalmamız halinde konunun tamamının açıklığa kavuşacağına inanıyorum. Eğer durum böyleyse bastırma altında "duygunun dönüştürülmesi" sorunu ortadan kalkar.[2] Bu görüş aynı zamanda, egonun, iddeki süreçler üzerinde çok kapsamlı bir etkisi bulunduğunu kabul etmek anlamına gelir; ki bu durumda egonun bu şaşırtıcı gücü nasıl geliştirdiğini bulmamız gerekecektir.

1 ["Bastırma" (1915d) konulu makalesinin başlarındaki bir ifadeye bakın.]

2 [Sorun, "Dora" durum tarihçesinde (1905e, ÖFD., 9) tartışılmıştır. Söz konusu çalışmadaki bir editörlük notunda konuya ilişkin diğer referanslar bulunabilir.]

Bana öyle geliyor ki ego bu etkiyi algı sistemiyle olan yakın ilişkileri —bildiğimiz gibi egonun özünü oluşturan idden ayrılmasının temeli olan ilişkileri— sayesinde kazanmaktadır. *Algısal bilinç* dediğimiz bu sistemin işlevi, bilinç olgusuna bağlıdır.[1] Bu sistem, hem dışarıdan hem de içeriden gelen uyarımları alır ve buralardan gelen haz ve hoşnutsuzluk duyumları yoluyla ruhsal olayların akışını haz ilkesi uyarınca yönlendirmeye çalışır. Egonun id karşısında güçsüz olduğunu düşünmeye çok yatkınız; ama iddeki içgüdüsel bir sürece karşı çıktığı zaman amacına ulaşmak için yapabileceği tek şey, neredeyse her şeye kadir bir kurum olan haz ilkesinin yardımıyla bir "*hoşnutsuzluk sinyali*" vermektir.[2] Bir an için bu durumu kendi içinde ele alacak olursak, başka bir alandan bir örnekle aydınlatabiliriz. Küçük bir grubun, kitle desteği alan bir yasa tasarısına karşı çıktığı bir ülke hayal edelim. Bu küçük azınlık basını ele geçirir ve basının yardımıyla yüce hakemi, yani "kamuoyunu" yönlendirerek yasanın çıkmasını engellemeyi başarır.

Ama bu açıklama yeni sorunlar yaratır. Hoşnutsuzluk sinyali verilmesinde kullanılan enerji nereden geliyor? Burada istenmeyen bir *içsel* sürece karşı girişilen savunmanın, *dışsal* bir uyarıma karşı benimsenen savunma temelinde şekillendirileceği, egonun iç ve dış tehlikeleri aynı çizgide benzer bir şekilde savuşturduğu görüşü bize yardımcı olabilir. Dış tehlike durumunda organizma kaçma yoluna başvurabilir. Yapacağı ilk şey tehlikeli nesnenin algısından enerji yükünü çekmektir; daha sonra tehlikeli nesnenin algılanışı reddedilmese bile onu algılamayı imkânsız kılacak bir yoldan kas hareketleri yapmanın —yani tehlike alanından uzaklaşmanın— daha iyi olduğunu keşfeder. Bas-

1 [*Haz İlkesinin Ötesinde* (1920g) adlı çalışmanın VI. Bölümünün başlarına bakın.]

2 [Editörlük girişine bakın.]

tırma, bu kaçma girişiminin eşdeğeridir. Ego, (önbilinçli) enerji yükünü bastırılacak olan içgüdüsel temsilciden[1] uzaklaştırır ve bu enerji yükünü hoşnutsuzluk (kaygı) üretmek için kullanır. Kaygının bastırmayla ilişkili olarak nasıl ortaya çıktığı sorunu basit olmayabilir; ama biz, kaygının fiili mekânının ego olduğu fikrine bağlı kalabilir ve bastırılan dürtünün enerji yükünün otomatik olarak kaygıya dönüştürüldüğü yolundaki eski görüşümüzü terk edebiliriz. Kendimi daha önce bu son anlamda ifade ettiysem, bunun nedeni olan bitenler için metapsikolojik bir açıklama değil, fenomenolojik bir tanım vermemdir.

Bu da bizi başka bir soruna götürür: ekonomik bakış açısından, varsayımlarımıza göre hoşnutsuzluk ve kaygı sadece enerji yükündeki bir *artışın* sonucu olarak ortaya çıkabildiğine göre, önbilinçli bir ego enerjisinin geri çekilmesi veya boşalması gibi basit bir süreç nasıl hoşnutsuzluk veya kaygı yaratabilmektedir? Buna cevabımız, ekonomik bakış açısından bu nedensel sıranın açıklanamayacağıdır. Bastırmada kaygı yeniden yaratılmaz; zaten varolan hatırlatıcı bir imaja uygun duygusal bir durum olarak yeniden üretilir. Daha ileri gidip kaygının —ve genelde duyguların— kökenini inceleyecek olursak, salt psikoloji alanından çıkıp, fizyoloji alanına gireriz. Duygusal durumlar tarih öncesi travmatik yaşantıların tortuları olarak ruhsal yapıya yerleşmiştir ve ne zaman benzer bir durum ortaya çıksa, bunlar hatırlatıcı semboller gibi yeniden canlandırılır.[2] Bunları, bireysel anlamda sonradan kazanılan histeri nöbetine benzetmekte ve histeri nöbetinin normal prototipleri olarak değerlendirmekte hata ettiğimi sanmıyorum. İnsanda ve evrim hiyerarşisinde yukarıda olan

1 [yani içgüdünün ruhsal yapıdaki temsilcisinden.]

2 [Bu ciltte yer alan "Histerik Fantaziler" (1908a) başlıklı makaledeki bir dipnota bakın.]

hayvanlarda bireyin ilk kaygı yaşantısı olarak doğum eyleminin, kaygı duygusuna tipik ifade biçimleri kazandırdığı düşünülebilir. Ama bu ilişkiyi kabul etsek de, buna hakketmediği bir önem vermekten de, biyolojik zorunluluğun bir tehlike durumunun duygusal bir sembolü olmasını gerektirdiği, bu nedenle bu sembolün her durumda yaratılmış olacağı gerçeğini göz ardı etmekten de kaçınmalıyız. Ayrıca kaygının her yükselişinde kişinin aklına doğum durumunun yeniden üretilmesi gibi bir şey geldiğini varsaymakta haklı olduğumuzu sanmıyorum. Başlangıçta bu türden travmatik yeniden üretimler olsa da, histerik nöbetlerin bu özelliğini sürekli koruduğu bile kesin değildir.

Başka bir yerde de gösterdiğim gibi, terapide ele aldığımız bastırmaların çoğu *sonraki* baskı olaylarıdır.[1] Bunlar, daha sonraki duruma çekim uygulayan daha eski, *ilkel bastırmaların* işleyişini gerektirir. Bastırmanın tarihi ve ön evreleri konusunda henüz çok az şey biliyoruz. Süperegonun bastırmada oynadığı rolü gözde büyütme tehlikesi vardır. İlkel bastırmayla sonraki baskı arasındaki sınır çizgisini süperegonun ortaya çıkışının mı yarattığını bugün için söyleyemiyoruz. Ne olursa olsun, çok şiddetli olan ilk kaygı patlamaları süperego farklılaşmadan [ortaya çıkmadan] önce baş gösterir. İlkel [ilk, temel] bastırmaları yaratan nedenler, uyarımların aşırı gücü ve uyarıma karşı koruma kalkanının parçalanması gibi nitel etkenler olabilir.[2]

Koruyucu kalkana ilişkin bu ifade, bastırmanın iki farklı durumda —yani istenmeyen içgüdüsel bir dürtü dışsal bir algıyla alevlendirildiği zaman ve bu tür bir kışkırtma olmaksızın içsel olarak alevlendiği zaman— baş gösterdiği gerçeğini hatırlatır. Bu farka daha sonra döneceğiz [X. Bölüm sonlarında]. Ama koru-

1 [Bu, "Bastırma" konulu makalesinin (1915d) başlarında tartışılmıştır,]

2 [Bkz. *Haz İlkesinin Ötesinde* (1920g), IV. Bölüm.]

yucu kalkan bünyedeki içgüdüsel beklentilere karşı değil, sadece dış uyarımlara karşı vardır.

Dikkatimizi egonun kaçma girişimine yönelttiğimiz sürece semptom oluşumu konusuna daha fazla yaklaşamayız. Semptom, bastırmadan zarar gören bir içgüdüsel dürtüden kaynaklanır. Egonun, hoşnutsuzluk sinyalinden yararlanarak içgüdüsel dürtüyü tamamen bastırma amacına ulaşması halinde bunun nasıl gerçekleştiği konusunda bir şey öğrenmiş olmayız. Bunu ancak bastırmanın şu veya bu ölçüde başarısız olduğu olaylarda anlayabiliriz. Bu durumda genel anlamda konuşacak olursak, bastırmaya rağmen içgüdüsel dürtü bir ikâme bulmuştur, ama bu, çok fazla indirgenen, yerdeğiştiren, engellenen ve bir doyum olarak artık hissedilmeyen bir ikâmedir. İkâme dürtü eyleme aktarıldığı zaman bir haz duygusu yaşanmaz; bu daha çok bir zorlanım niteliğine sahiptir.

Doyumu böylece bir semptoma indirgeyen bastırma, gücünü başka bir açıdan daha gösterir. İkâme sürecinin hareket yeteneği yoluyla boşalım bulması mümkünse engellenir; bu yapılamasa bile süreç, kişinin kendi vücudunda değişmeler yaratarak tükenmeye zorlanır ve dış dünyayla çatışmasına izin verilmez. Eyleme aktarılmaması gerekir; çünkü bildiğimiz gibi bastırmada ego dış gerçekliğin etkisiyle hareket etmekte ve bu nedenle ikâme sürecinin gerçekliği etkilemesini engellemektedir.

Ego, tıpkı dış dünyaya giden eylem yolunu kontrol etmesi gibi, bilince giden yolu da kontrol eder. Bastırmada içgüdüsel dürtü üzerinde bir tarzda, bu dürtünün [ruhsal] temsilcisi üzerinde de başka bir tarzda çalışarak gücünü her iki yönde de kullanır. Bu noktada egonun gücünü bu şekilde değerlendirişimle *Ego ve İd*'de verdiğim ego tanımı arasındaki tutarsızlığı nasıl giderdiğim haklı olarak sorulabilir. O kitapta çizdiğim tabloda

egonun hem süperegoya hem de ide nasıl bağımlı olduğunu, her ikisiyle ilişkisinde de ne kadar güçsüz ve tedirgin olduğunu ve bunlar üzerindeki üstünlük görüntüsünü korumak için ne büyük çabalar ortaya koyduğunu anlatmıştım.[1] Bu görüş psikanaliz literatüründe yaygın bir ilgi görmüştür. Birçok yazar egonun idle olan ilişkisindeki zayıflığını ve içimizdeki şeytani güçler karşısında sahip olduğumuz ussal unsurları vurgulamış ve söylediklerimi psikanalitik bir *Weltanschauung*'un [*dünya görüşünün*] köşe taşı yapmaya güçlü bir eğilim sergilemiştir. Ama bastırmanın nasıl çalıştığını bilen psikanalistin, böylesine uç ve tek yanlı bir görüşü benimsemekten kaçınması gerekir.

Kendi adıma, *Weltanschauungen* yaratılmasına taraftar olmadığımı itiraf etmeliyim.[2] Bu işi kendilerine her konuda bilgi verecek bu türden bir Baedeker olmaksızın adım atamadıklarını açıkça itiraf eden felsefecilere bırakabiliriz. Kendi yüce ihtiyaçları açısından bize tepeden bakan bu felsefecilerin aşağılamasını hüsnüniyetle kabul edelim. Ama *biz de* narsistik gururumuzdan vazgeçemeyeceğimiz için, bu tür "Hayat Dersi Kılavuzlarının" güncelliğini çok çabuk kaybettiği, bizim işte bu dar görüşlü, küçük ayrıntılara inen çalışmalarımızın bu kılavuzların yeniden basımını zorunlu kıldığı ve en güncel olanlarının bile eski, yararlı ve yeterli Kilise Kateşizmi için bir ikâme bulma çabasından öte bir şey olmadığı düşüncesi bizi teselli eder. Bilimin, bizi kuşatan sorunlara halihazırda ne kadar az ışık tuttuğunu çok iyi biliyoruz. Ama ne kadar yaygara koparırlarsa koparsınlar, felsefeciler bu durumu değiştiremezler. Sadece her şeyin kesinlik koşuluna tabi kılındığı sabırlı, özenli araştırmalar, durumu

1 [*Ego ve İd* (1923b), Bölüm V.]

2 [Freud'un, *Yeni Giriş Dersleri*'nde (1933a) buna ilişkin bir tartışma yer almaktadır.]

yavaş yavaş değiştirebilir. Gece yolcusu kendi korkularını inkâr etmek için karanlıkta yüksek sesle ıslık çalabilir; ama tam da bu yüzden burnunun ötesini göremeyecektir.

III

EGO sorununa[1] dönecek olursak. Görünürdeki çelişkinin nedeni soyutlamaları çok katı bir tarzda ele almamız ve aslında çok karmaşık olan bir tablonun bir an sadece bir yanına, bir başka an diğer yanına dikkat etmemizdir. Sanırım, egoyu idden ayırmakta haklıyız, çünkü bu adımı gerektiren bazı varsayımlar söz konusudur. Öte yandan, ego idle aynı şeydir, idin özellikle farklılaşmış bir parçasından başka bir şey değildir. Bu parçayı kendi içinde bütüne tezatlık içinde düşünmemiz, ya da ikisi arasında gerçek bir bölünmenin olması halinde egonun zayıflığı belirginleşir. Ama ego, ide bağlı kaldığı ve ondan ayırdedilemediği takdirde gücünü gösterir. Aynı şey ego ile süperego arasındaki ilişki için de geçerlidir. Birçok durumda bu ikisi iç içedir; kural olarak birini diğerinden ancak aralarında bir gerilim veya çatışma olduğu zaman ayırdedebiliriz. Bastırmada belirleyici olan, idin değil de egonun bir örgütlenme olması gerçeğidir. Gerçekten de ego, idin örgütlü kısmıdır. Ego ile idi iki karşıt kamp gibi düşünüp, ego bastırma yoluyla idin bir kısmını baskı altına almaya çalıştığı zaman idin geri kalanının tehlikeye giren kısmını kurtarmaya koştuğunu ve egoyla boy ölçüştüğünü varsaymak hata olacaktır. Sık sık böyle olabilir, ama bastırmada başlangıç durumu bu değildir. Kural olarak bastırılacak içgüdüsel dürtü tecrit edilmiş olarak kalır. Bastırma eylemi egonun gücünü gösterse de, belli bir açıdan da güçsüzlüğünü ve idin

1 [yani idle ilişkisinde egonun gücü ile zayıflığı arasındaki tezat sorununa.]

ayrı içgüdüsel dürtülerinin etkisinin ne kadar aşılmaz olduğunu da gösterir. Çünkü bastırma yüzünden semptoma dönüştürülen ruhsal süreç böylece ego örgütlenmesinin dışında ve egodan bağımsız olarak varlığını sürdürür. Gerçekten de, bu sınır ötesi ayrıcalığından sadece bu süreç değil, bütün türevleri yararlanır ve ego örgütlenmesinin bir kısmıyla ne zaman ilişkiye geçseler, bu kısmı kendilerine çekip ego pahasına genişlemeyeceklerinden emin olamayız. Uzun zamandır bildiğimiz bir benzetmede semptom, içine girdiği dokuda sürekli uyarımlar ve tepkiler yaratan yabancı bir cisimle kıyaslanmıştı.[1] Bazen istenmeyen içgüdüsel bir dürtüye karşı girişilen savunmacı mücadelenin, semptom oluşuyla noktalandığı olur. Görebildiğimiz kadarıyla bu en çok histerik dönüşümde mümkündür. Ama sonuç genellikle farklı olur. Başlangıçtaki bastırma eylemini, sonrasında içgüdüsel dürtüye karşı verilen mücadelenin, semptoma karşı mücadele olarak devam ettiği sonu gelmez bir olaylar zinciri izler.

Bu ikincil mücadelede ego çelişik ifadelere sahip iki yüz sergiler. Benimsediği davranış çizgilerinden birisi egoyu onarım veya uzlaşma girişimi olarak değerlendirilmesi gereken şeyi yapmaya mecbur eder. Ego bir örgütlenmedir. Bu, bütün parçaları arasındaki özgür etkileşimin ve karşılıklı etki imkânının devamına dayanır. Cinsellikten arındırılmış enerjisi, birleştirme ve bütünleştirme dürtüsünde kökeninden bazı izler taşır ve egonun gücü arttıkça bu sentezleme zorunluluğu da orantılı olarak artar. Dolayısıyla egonun, mümkün olan her yöntemi kullanarak semptomları şu veya bu yoldan kendine bağlamak ve bu bağlar yoluyla kendi örgütlenmesine katmak suretiyle bu

1 [Bu benzetme, *Histeri Üzerine İncelemeler*'e (1895d, ÖFD., 3) Freud'un katkılarında tartışılıp eleştirilmişti. Tartışma başlangıçta "Ön Bildiri"de yer almıştır (1893a, age.).]

semptomların ayrı, yabancı bütünlükler olarak kalmasını engellemeye çalışması doğaldır. Bilindiği gibi semptom oluşumunda bu tür bir eğilim zaten iş başındadır. Buna klasik bir örnek, doyum ihtiyacıyla cezalandırılma ihtiyacı arasındaki bir uzlaşma olduğu kanıtlanan histerik semptomlardır.[1] Bu semptomlar ta başından itibaren egoya katılır, çünkü bunlar bir yandan süperegonun bir isteğini yerine getirirken, öte yandan da bastırılan şeyin işgal ettiği konumları ve ego örgütlenmesindeki patlama noktalarını temsil ederler. Bunlar, karma bir garnizonu bulunan bir uç birim gibidir.[2] (Bütün temel histerik semptomların bu çizgide oluşup oluşmadığını dikkatle incelemeye değer.) Bunun üzerine ego sanki semptomun yerleşmeye geldiğini kabul etmiş ve yapılacak tek şey durumu kabullenip bundan olabildiğince yararlanmakmış gibi davranır. Tıpkı gerçek dış dünyaya kendini uyarlaması gibi semptoma —kendine yabancı olan bu iç dünya parçasına— uyarlanır. Bunu yapmak için her zaman bolca fırsat bulabilir. Bir semptomun varlığı kapasitede belli bir zayıflama yaratabilir ve ego, süperegonun beklentilerini hafifletmek veya dış dünyaya yönelik bir beklentiyi reddetmek için bunu bahane olarak kullanabilir. Bu yolla semptom yavaş yavaş önemli çıkarların temsilcisi olur; benliğin konumunu savunmak açısından yararlı bulunur, egoyla giderek daha çok kaynaşır ve ego için daha vazgeçilmez olur. Yabancı bir cisimden kurtulmayı sağlayan fiziksel "iyileşme" sürecinin böyle bir seyir izlediğine nadiren rastlanır. Semptoma bu tür bir ikincil uyum sağlamanın önemini abartma ve egonun semptomu sadece avantajlarından

1 [Freud'un, "Savunmacı Nöro-Psikozlar" konulu (1896b) ikinci makalesinin II. Bölümünde bu görüşün öncülleri bulunabilir.]

2 [Bu benzetmede Almanca "yük" (cathexis) terimine karşılık gelen "*Besetzung*" kelimesinin, "garnizon" anlamına da gelmesine gönderme yapılıyor.]

yararlanmak için yarattığını söyleme tehlikesi de söz konusudur. Aynı şey, savaşta bacağını kaybeden bir insanın, hiç çalışmadan malul maaşıyla yaşamak için kendini vurdurduğunu söylemek için de geçerlidir.

Saplantı nevrozunda ve paranoyada semptomların aldığı biçim ego için çok değerlidir, çünkü bunlar ona bazı avantajlar değil, başka türlü elde edemeyeceği narsistik bir doyum sağlar. Saplantılı nevrotiğin kurduğu sistem, özellikle temiz veya özellikle dikkatli olduğu için başkalarından daha iyi olduğu duygusunuyla onun kendine duyduğu sevgiyi pohpohlar. Para–noid kişinin kurgusal yorumları, keskin algısal ve hayali güçlerine, başka türlü kolayca bulamayacağı bir etkinlik alanı sağlar.

Bütün bunlar, nevrozdan kaynaklanan "hastalıktan (tali) kazanç" dediğimiz şeyle sonuçlanır.[1] Bu kazanç, semptomu kendi bünyesine alma çabasındaki egonun yardımına koşar ve semptomun sabitliğini artırır. Analist daha sonra semptoma karşı mücadelesinde egoya yardım etmeye çalıştığı zaman ego ile semptom arasındaki bu uzlaşmacı bağların, direnmelerden yana iş gördüğünü ve gevşetilmelerinin kolay olmadığını görür.

Egonun semptomlara karşı benimsediği iki davranış çizgisi aslında birbirine zıttır. Çünkü bastırma yönünde devam eden diğer davranış çizgisi pek de dostça değildir. Yine de öyle gözüküyor ki egoyu tutarsızlıkla suçlayamayız. Uzlaşmacı bir yapısı olduğu için semptomu kendi içine almak, kendinin bir parçasına dönüştürmek ister. Sorun, semptomun kendisinden kaynaklanır. Çünkü bastırılan dürtünün gerçek ikâmesi ve türevi olan semptom, bu dürtünün rolünü oynar; doyum beklentilerini sü-

1 [Bu ciltte yer alan "Histerik Nöbetler" (1909a) konulu makalesinin son sayfalarındaki bir dipnotta bulunan bu ikincil (tali) kazanca ilişkin tartışmayla karşılaştırın.]

rekli yeniler ve bu nedenle egoyu hoşnutsuzluk sinyali vermeye ve savunma konumuna çekilmeye zorlar.

Semptoma karşı girişilen ikincil (tali) savunma mücadelesi birçok biçim alır. Bu mücadele farklı alanlarda ve çeşitli yöntemlerle yürütülür. Semptom oluşumunun farklı örneklerini inceleyinceye kadar bu konuda pek fazla şey söyleyemeyiz. Bu incelemeyi yaparken kaygı sorununu —uzun süredir arka cephede kendini hissettiren bir sorunu— ele alma fırsatımız olacak. En akıllıca iş, histerik nevrozun ürettiği semptomlardan başlamak olacaktır; çünkü saplantı nevrozunun, paranoyanın ve diğer nevrozların semptomlarının oluşma koşullarını ele alabilecek bir konumda henüz değiliz.

IV

GELİN, çocuklukta görülen histerik bir hayvan fobisini —örneğin bütün temel özellikleri açısından tipik olan at fobili "Küçük Hans" [1909b] olayını— ele alalım.[1] Göze çarpan ilk şey, somut bir nevrotik hastalık olayında durumun, soyutlamalarla çalışıldığı sürece varsayılandan çok daha karmaşık olmasıdır. Burada konumuzu belirlememiz ve hangi dürtünün bastırıldığına, bunun ikâme olarak hangi semptomu bulduğuna ve bastırma güdüsünün nereden kaynaklandığına karar vermek pek uzun sürmez.

"Küçük Hans," atlardan korktuğu için sokağa çıkmayı reddediyordu. Olayın hammaddesi buydu. Bunun hangi kısmı semptomu oluşturuyordu? Korkması mı? Korkusu için seçtiği nesne mi? Hareket özgürlüğünden vazgeçmesi mi? Yoksa bunlardan birkaçı birden mi? Vazgeçtiği doyum neydi? Ve neden vazgeçmek zorundaydı?

1 [Bkz. ÖFD., 9.]

İlk bakışta cevap olarak durumun pek bulanık olmadığını söyleme eğilimi duyarız. "Küçük Hans"ın açıklanamayan at korkusu semptomdu, sokağa çıkamaması bir ketlemeydi, kaygı semptomunun alevlenmemesi için egosunun koyduğu bir kısıtlamaydı. Bu ikinci noktanın doğru olduğu açıktır; aşağıdaki tartışmada bu ketlemeyi daha fazla kurcalamayacağım. Ama semptom olduğu söylenen şey bağlamında olayla yüzeysel bir tanışıklık, gerçek tanımını bile ortaya çıkarmamaktadır. Çünkü daha derinlemesine bir inceleme, yaşadığı sıkıntının bulanık bir at korkusu değil, atın onu ısıracağı yolunda oldukça belirgin bir tedirginlik olduğunu gösterir. Gerçekten de Hans bu düşüncesini bilinçten uzaklaştırma ve yerine sadece kaygının ve nesnesinin görüldüğü tanımsız bir fobiyi koyma çabası içindeydi. Semptomunun çekirdeği bu düşünce olamaz mıydı?

Küçük oğlanın ruhsal durumunu analitik tedavide açığa çıktığı haliyle bir bütün olarak inceleyinceye kadar pek ilerleme kaydedemeyiz. O dönemde —annesinin neden olduğu yabancılaşmayı saymazsak— çok sevmesine rağmen babasına karşı geliştirdiği kıskanç ve düşmanca Odipus tutumu içindeydi. Yani burada ikirciklikten kaynaklanan bir çatışmayla karşı karşıyaydık: aynı kişiye yönelik derin bir sevgi ve bir o kadar yoğun nefret. "Küçük Hans"ın fobisi bu çatışmayı çözme girişimi olsa gerek. İkirciklikten kaynaklanan ve çok sık rastlanan bu tür çatışmaların tipik bir başka sonucu daha olabilir: çatışan duygulardan birisi (genellikle sevgi) aşırı ölçüde yoğunlaşırken diğeri göz önünden kalkar. Sadece sevginin abartılışı ve zorlanımlı yapısı bile mevcut tek duygu olmadığını, karşıt duyguyu baskı altında tutmak için sürekli alarm durumunda olduğunu gösterir ve egoda *tepki oluşumu* yoluyla bastırma dediğimiz bir sürecin işleyişini öngörmemizi mümkün kılar. "Küçük Hans" gibi olaylarda bu

türden bir tepki oluşumunun izine rastlanmaz. İkircikli çatışmadan kaçmanın farklı yolları olduğu açıktır.

Bu arada başka bir noktayı da kesin olarak belirleyebildik. "Küçük Hans"ta bastırmaya uğrayan içgüdüsel dürtü babasına duyduğu düşmanlıktı. Bunun kanıtı analizde at tarafından ısırılma düşüncesi izlenirken elde edilmiştir. Düşen bir at görmüştür, ayrıca atçılık oynadığı bir arkadaşının düşüp yaralandığını görmüştür. Analiz, tıpkı at ve oyun arkadaşı gibi babasının da düşüp kendini yaralaması yönünde bir arzu giderici dürtüsü bulunduğu varsayımını doğrulamıştır. Ayrıca birisinin gidişine yönelik tutumu, babasının yoldan çekilmesi arzusunun daha açık ifadeler bulabileceğini gösterir. Ama bu arzu, babasını kendi elleriyle yolundan çekme niyetine —yani Odipus kompleksinin cinayet dürtüsüne— eşdeğerdedir.

Bu noktaya kadar, "Küçük Hans"ın bastırılan içgüdüsel dürtüsü ile bunun yerine koyduğunu düşündüğümüz at fobisi arasında bir bağlantı yokmuş gibi gözükür. Çocukluk etkenini ve ikircikliliği bir yana bırakarak ruhsal durumunu basitleştirelim. Evin hizmetçisine âşık olan ve hizmetçinin gönlünü kazanan bir hizmetli olduğunu düşünelim. Kendisinden daha güçlü olan efendisinden nefret eder ve onu yolundan çekmek ister. Bu durumda efendisinin intikamından korkması ve ona karşı bir korku geliştirmesi —tıpkı "Küçük Hans"ın at fobisi geliştirmesi gibi— elbette doğal olacaktır. Dolayısıyla bu fobiye ait korkuyu bir semptom olarak adlandıramayız. "Küçük Hans" annesine âşık olduğu için babasından korksaydı, bir nevrozu veya fobisi olduğunu söyleyemezdik. Duygusal tepkisi tamamen anlaşılır olurdu. Bunu bir nevroza dönüştüren sadece bir şey vardır: babasının yerine atı koyması. Dolayısıyla semptom adını hakkeden ve ikirciklikten kaynaklanan çatışmanın tepki oluşu-

munun yardımı olmaksızın çözüme bağlanmasını mümkün kılan alternatif mekanizmayı oluşturan şey işte bu yerdeğiştirmedir. "Küçük Hans"ın yaşının küçük olması bu yerdeğiştirmeyi mümkün kılmış veya kolaylaştırmıştır, çünkü o yaşta doğuştan gelen totemik düşünce izleri kolayca canlanabilmektedir. Çocuklar, insanları hayvanlar aleminden ayıran uçurumu algılayacak veya abartılı bir şekilde vurgulayacak düzeye henüz ulaşmamıştır. Onların gözünde korkularının ve hayranlıklarının nesnesi olan erişkin insanlar da imrendikleri birçok özelliğe sahip olan, ancak tehlikeli olabileceği konusunda uyarıldıkları iri hayvanla aynı kategoriye aittir. Gördüğümüz gibi ikirciklikten kaynaklanan çatışma tek ve aynı kişiyle ilişki içinde çözülmez, deyiş yerindeyse çatışan dürtülerden birisi ikâme nesne olarak başka bir kişiye yönlendirilerek çevresinden dolaşılır.

Buraya kadar her şey açık. Ama "Hans"ın fobisinin analizi bir açıdan tam bir hayal kırıklığı olmuştur. Semptom oluşumunda söz konusu olan çarpıtma bastırılan içgüdüsel dürtünün [ruhsal] temsilcisine (düşünsel içeriğine) değil, sadece nahoş içgüdüye yönelik bir *tepkiye* karşılık gelen oldukça farklı bir temsilciye uygulanmıştır. "Küçük Hans" at korkusu yerine atlara kötü davranma, onlara vurma eğilimi geliştirseydi veya düştüklerini, yaralandıklarını, hatta çırpınarak öldüklerini ("ayaklarıyla sıra yaptıklarını") görme arzusunu açık terimlerle ifade etseydi bu bizim beklentilerimize daha çok uyardı. Aslında analizinde bu türden bir şey ortaya çıkmıştı, ama bu, nevrozunun öncülü değildi. Ve ilginçtir, temel semptomu olarak babasına karşı değil de atlara karşı bu tür bir düşmanlığı gerçekten geliştirseydi nevroza yakalandığını söyleyemezdik. Ya bastırma görüşümüzde, ya da semptom tanımımızda bir şeyler yanlış olmalı. Kuşkusuz, ilk bakışta bir şey dikkatimizi çeker: "Küçük Hans" atlara ger-

çekten de öyle davransaydı bu, bastırmasının kabul edilemeyen saldırganca içgüdüsel dürtüsünün yapısını değil, sadece bunun yöneldiği nesneyi değiştirdiği anlamına gelirdi.

Bastırmayla sadece bu kadarının gerçekleştiği olaylar olduğu açıktır. Ama "Küçük Hans"ın fobisinin gelişmesinden bundan daha fazlası —başka bir analizden tahmin edilenden çok daha fazlası— olmuştur.

Bildiğimiz gibi "Küçük Hans," korktuğu şeyin, atların kendisini ısırması olduğunu söylemişti. Bir süre sonra başka bir hayvan korkusunun kökeni konusunda bir şeyler öğrenmiştim. Bu olayda korkulan hayvan bir kurttu; bu da baba ikâmesi anlamına geliyordu. Söz konusu hasta —yirmili yıllarına kadar analiz etmediğim bir Rus'tu— bir çocukken, anlamı analizde anlaşılan bir rüya görmüş ve bu rüyadan hemen sonra masaldaki yedi küçük keçi gibi bir kurt tarafından yenilme korkusu geliştirmişti.[1] "Küçük Hans" olayında babasının onunla atçılık oynamış olması gerçeğinin, kaygı hayvanı olarak atı seçmesini belirlediğine kuşku yok. Aynı şekilde, Rus hastamın babasının da onunla oynarken kurt gibi yapıp onu yemeyle tehdit ettiği en azından büyük bir ihtimal olarak ortaya çıkmıştı.[2] O günden bu yana üçüncü bir olayla karşılaştım. Hasta analiz için gelen genç bir Amerikalı'ydı. Bir hayvan fobisi geliştirmediği doğrudur, ama tam da bu nedenle durumu diğer ikisinin durumuna ışık tutmuştu. Çocukken yemek için "kurabiye adamı" kovalayan bir Arap şefine ilişkin yüksek sesle okunan fantastik bir çocuk öyküsü onda cinsel heyecan yaratmış. Kendini bu yenebilir adamla özdeşleştirmiş; Arap şefinin ise baba ikâmesi olduğu kolayca görülebilir. Oto-erotik fantazilerinin ilk katmanını bu fantazi oluşturmuş.

1 ["Bir Çocukluk Nevrozunun Tarihçesinden" (1918b), ÖFD., 10.]

2 [ÖFD., 10.]

Baba tarafından yenme düşüncesi tipik, eski bir çocukluk malzemesidir. Mitolojide (örneğin Kronos mitinde) ve hayvanlar aleminde bilinen paralellikleri vardır. Yine de bu doğrulamaya rağmen bu düşünce bize öylesine tuhaf gelir ki çocukluktaki varlığına kolay kolay inanamayız. Ayrıca gerçekten açıkça dile getirdiği şeyi mi kastettiğini de, nasıl olup da bir fobinin konusu olduğunu da anlayamayız. İhtiyaç duyduğumuz bilgiyi analitik gözlem sağlar. Böyle bir gözlem, baba tarafından yenilme düşüncesinin, gerilemeci çözülmeye uğrayan bir biçimde örgensel-erotik bir anlamda onun tarafından sevilmeye yönelik pasif, duyarlı bir dürtüyü dile getirdiğini gösterir. Durum tarihçesinin[1] daha ayrıntılı bir incelemesi bu açıklamanın doğruluğu konusunda kuşkuya yer bırakmaz. Libidonun oral ve sadistik örgütlenmeleri arasındaki baskı altına alınan geçici evresine ait bir dille ifade edildiği zaman örgensel dürtünün amacını belli etmediği doğrudur. Ayrıca bu sadece, [ruhsal] temsilcinin yerini gerilemeci bir ifade biçiminin alması sorunu mudur, yoksa iddeki örgensel yönelimli dürtünün gerçek gerilemeci bir çözülmesi sorunu mudur? Kesin olarak belirlemek kolay değil. Rus "Kurt Adam"ın durum tarihçesi daha ciddi olan ikinci görüşü açıkça destekler niteliktedir; çünkü belirleyici rüyadan sonra çocuk yaramazlaşmış, sadistik ve huysuz bir tutuma girmiş ve çok geçmeden düzenli saplantılı bir nevroz geliştirmiş. Ne olursa olsun, egonun istenmeyen içgüdüsel bir dürtüye karşı savunma amacıyla kullanabileceği tek yolun bastırma olmadığını görebiliriz. Egonun, bir içgüdünün geri çekilmesini sağlaması halinde bastırmayla olandan daha büyük bir zarar vereceği açıktır. Gerçekten de bazen bir içgüdü bu şekilde geri çekilmeye zorlandıktan sonra ego bunu bastırmaya yönelir.

1 [Rus hastanın.]

"Kurt Adam" olayı ve daha az karmaşık olan "Küçük Hans" olayı ilave bir dizi varsayımı daha gündeme getirir. Ama zaten iki beklenmedik keşif yapmıştık. Her iki fobide de bastırılan içgüdüsel dürtünün, babaya karşı duyulan düşmanca bir dürtü olduğuna kuşku yok. Dürtünün, karşıtına dönüştürülmesi süreciyle bastırıldığı söylenebilirdi. Kişinin saldırganlığını babasına yöneltmesi yerine, babasının saldırganlığı (intikam biçiminde) kişiye yönelmiştir. Şöyle veya böyle bu saldırganlığın köklerinin libidonun sadistik evresinde yatmasından ötürü bunu oral evreye indirgemek için bir miktar çözülmeye ihtiyaç duyulur. Bu evre, "Küçük Hans"ın ısırılma korkusunda sadece ipuçları görülse de "Kurt Adam"ın [kurt tarafından] yenilme korkusunda açıkça dile gelmektedir. Ama bunun yanında analiz, karşıt bir yapıya sahip olan ve bastırmaya yenik düşen başka bir içgüdüsel dürtünün varlığını da kuşkuya yer bırakmayacak şekilde göstermiştir. Bu, babaya yönelen ve libidinal örgütlenmenin örgensel (fallik) evresine henüz ulaşmış olan pasif bir sevecenlik dürtüsüdür. Bastırma sürecinin nihai sonucu açısından bu dürtü gerçekten de ikisinden daha önemli gözükmektedir; bu, çok daha kapsamlı bir gerilemeye uğramış ve fobinin içeriğini belirleyici bir tarzda etkilemiştir. Dolayısıyla *tek bir* içgüdüsel bastırmayı izlerken, bu tür *iki* sürecin yakınsamasını görmemiz gerekir. Bastırmaya yenik düşen iki içgüdüsel dürtü —babaya yönelik sadistik saldırganlık ve pasif sevecenlik tutumu— bir karşıtlar çifti oluşturur. Ayrıca "Küçük Hans" olayının etraflıca ele alınması, fobisinin gerçek içeriği bu anlamda hiçbir şey göstermese de fobisinin oluşumunun, annesine yönelik sevecenlik içerikli nesne yükünün de terk edilmesi gibi bir sonuç yarattığını gösterir. Bastırma süreci Odipus kompleksinin hemen bütün bileşenlerine —hem babasına yönelik düşmanlık ve sevgi dürtülerine, hem de

annesine yönelik sevgi dürtülerine—saldırmıştır. Rus hastamda bu durum daha bulanıktı.

Sadece bastırmadan kaynaklı basit semptom oluşumu olaylarını incelediğimiz ve bu amaçla çocukluğun en eski ve her açıdan en açık nevrozlarını seçtiğimiz düşünülürse, bazı istenmeyen karmaşıklıklar ortaya çıkar. Tek bir bastırma yerine bir dizi bastırma bulduk ve gerilemeyi de işin içine kattık. Elimizdeki iki hayvan fobisini —"Küçük Hans" ve "Kurt Adam"— aynı kalıba dökülmüş gibi incelemekle karışıklığı artırmış olabiliriz. Aslında bunlar arasındaki bazı farklar dikkati çeker. Sadece "Küçük Hans" bağlamında fobisinin onu Odipus kompleksinin iki temel dürtüsünden —babaya yönelik saldırganlığından ve anneye olan aşırı düşkünlüğünden— kurtardığını kesin olarak söyleyebiliyoruz. Kuşkusuz, babasına karşı da sevecenlik duygusu vardı ve karşıt duygunun bastırılmasında rol oynamıştı; ama bunun bastırmayı kendi üstüne çekecek kadar güçlü olduğunu da, daha sonra ortadan kalktığını da kanıtlayamayız. "Hans" aslında "pozitif" Odipus kompleksi denebilecek şeyi yaşayan normal bir çocuk gibi gözükmektedir. Görmediğimiz bazı etkenlerin fiilen iş başında olması da mümkündür, ama bunların varlığını gösteremeyiz. En kapsamlı analizin bile malzemesinde boşluklar ve belgeleme yetersizliği vardır. Rus hastada eksiklik başka bir noktadaydı. Erken yaşta baştan çıkarılması dişi nesnelere yönelik tutumunu zedelemiş, pasif, kadınsı yanı fazla gelişmişti. Onda da başka etkenler iş başında olabilir; ama bunu kanıtlayamayız. Birbirinin neredeyse antitezi olan iki olay arasındaki bu farklara rağmen nihai sonuç —fobi— nasıl hemen hemen aynı olabiliyor? Cevabı başka bir yerde aramak gerekiyor. Cevabın, kısa karşılaştırmamızda ortaya çıkan ikinci olguda yattığını düşünüyorum. Bana öyle geliyor ki her iki olayda da bastırmanın

güdü gücünü belirleyebilir ve bunun yapısına ilişkin görüşümüzü iki çocuğun izlediği gelişim seyriyle destekleyebiliriz. Bu güdü gücü her ikisinde de aynıdır. "Küçük Hans," iğdiş korkusu yüzünden babasına yönelik saldırganlığından vazgeçmiştir. Atın kendisini ısıracağı korkusunun, aslında atın örgenlerini [pipisini] ısıracağı, onu iğdiş edeceği korkusu olduğu hiçbir zorlama olmaksızın anlaşılabilir. Ama küçük Rus'un babası tarafından sevme arzusundan vazgeçmesinin nedeni de iğdiş korkusudur, çünkü bu tür bir ilişkinin, örgenlerini —onu kadınlardan ayıran organını— feda etmesini gerektirdiğini düşünmüştür. Görüleceği üzere Odipus kompleksinin her iki biçimi de —normal, aktif biçimi ve tersine dönmüş biçimi— iğdiş kompleksinden ötürü hüsranla sonuçlanmaktadır. Rus çocuğun kurt tarafından yenmeye ilişkin kaygılı düşüncesinin, iğdiş iması içermediği doğrudur, çünkü buradaki oral bastırma bunu fallik evresinden çok fazla uzaklaştırmıştır. Ama rüyasının analizi daha başka kanıtları gereksiz kılmıştır. Fobisinin dile geldiği biçimin, artık iğdişe atıfta bulunmaması bastırmanın bir zaferidir.

Buradaki beklenmedik bulgumuz şudur: her iki hastada da bastırmayı güdüleyen güç iğdiş edilme korkusudur. Kaygılarındaki düşünce —at tarafından ısırılma ve kurt tarafından yenilme— çarpıtma yoluyla baba tarafından iğdiş edilme düşüncesinin yerine konmuştur. Bastırmaya uğrayan şey bu iğdiş düşüncesidir. Rus çocukta bu düşünce, erkeksi başkaldırısı karşısında varlığını sürdüremeyen bir arzunun dışavurumudur; "Küçük Hans"ta ise saldırganlığını karşıtına dönüştüren bir tepkinin dışavurumudur. Ama fobinin özünü oluşturan kaygı *duygusu* bastırma sürecinden, ya da bastırılan dürtülerin libidinal yüklerinden değil, bastıran kurumun kendisinden kaynaklanmaktadır. Hayvan fobilerindeki kaygı, dönüştürülmemiş bir

iğdiş korkusudur. Dolayısıyla bu, gerçekçi bir korkudur, gerçekten kapıyı çalan veya gerçek olarak değerlendirilen bir tehlike korkusudur. Daha önce inandığım gibi kaygıyı üreten şey bastırma değildir, bastırmayı üreten şey kaygıdır.

Birçok yerde bastırmada içgüdüsel temsilcinin çarpıtıldığını, yerdeğiştirdiğini, buna karşılık içgüdüsel dürtünün libidosunun kaygıya dönüştürüldüğünü iddia etmiştim.[1] Bunu hatırlamak hoş olmasa da reddetmenin de bir yararı yok. Şimdi ise doğrulayıcı kanıt sağlaması gereken fobilerin incelenmesi iddiamı desteklemiyor; daha çok doğrudan doğruya çelişiyor gibi. Hayvan fobilerinde hissedilen kaygı, egonun iğdiş korkusudur; buna karşılık agorafobide (ki bu yeterince incelenmeyen bir konudur) hissedilen kaygı ise kökeninde iğdiş korkusuyla birleştirilmesi gereken cinsel kışkırtma korkusudur. Bugün görülebildiği kadarıyla fobilerin büyük çoğunluğu libido ihtiyaçlarıyla ilgili olarak egonun hissettiği bu türden bir kaygıya dayanmaktadır. Temel olan ve bastırmayı başlatan şey her zaman egonun kaygı tutumudur. Kaygı hiçbir zaman bastırılan libidodan kaynaklanmaz. Daha önce bastırmadan sonra beklenen libido dışavurumunun yerine bir miktar kaygı ortaya çıktığını söylemekle yetinmişsem, bugün geri adım atmak için bir nedenim yok. Tanım doğru olacaktır; bastırılan dürtünün gücü ile sonuçtaki kaygının şiddeti arasında bir paralellik bulunduğuna kuşku yok. Ama salt tanımdan öte bir şey verdiğimi düşündüğümü itiraf etmeliyim. Libidonun doğrudan doğruya kaygıya dönüştürülmesi gibi metapsikolojik bir sürece parmak bastığıma inanıyordum. Bu görüşü artık

1 [Örneğin bkz. "Kurt Adam" olayının da ele alındığı bastırma konulu makalesi (1915d, ÖFD., 12). Ayrıca bu ciltteki Ek A(b) bölümünde ve yukarıda Editörlük Girişinde daha ayrıntılı bir tartışma bulunabilir.]

savunamam. Gerçekten de, bu tür bir dönüşümün nasıl gerçekleştiğini açıklamayı imkânsız buluyorum.

Başlangıçta bu dönüşüm fikrine nasıl ulaştığım sorulabilir. Bu fikri, analizin, egodaki süreçlerle iddeki süreçleri birbirinden ayırma noktasından henüz çok uzaklarda olduğu bir dönemde "güncel nevrozları" incelerken geliştirmiştim.[1] Kesik sevişme [*coitus interruptus*], boşalmayan cinsel heyecan, ya da zoraki perhiz gibi bazı cinsel uygulamaların —yani cinsel heyecanın doyuma giden yolda ketlendiği, alıkonduğu veya saptırıldığı durumların— kaygı patlamalarına ve genel bir kaygıya yatkınlık durumuna yol açtığını bulmuştum. Cinsel heyecan, libidinal içgüdüsel dürtülerin bir dışavurumu olduğu için, libidonun bu rahatsızlıklar yoluyla kaygıya dönüştüğünü varsaymak çok acelece bir karar gibi gelmemişti. O dönemde yaptığım gözlemler hâlâ geçerlidir. Ayrıca id süreçlerine ait libidonun bastırma nedeniyle rahatsızlık yarattığı da reddedilemez. Dolayısıyla bastırmada kaygının, içgüdüsel dürtülerin libidinal yükünden üretildiği hâlâ doğru olabilir. Ama bu sonucu, fobilerde hissedilen kaygının bir ego kaygısı olduğu, egoda ortaya çıktığı ve bastırmadan kaynaklanmadığı, tersine bastırmanın kaygıdan kaynaklandığı yolunda burada varılan sonuçla nasıl uzlaştıracağız? Burada çözümü hiç de basit olmayan bir çelişki var gibidir. İki kaygı kaynağını tek kaynağa indirmek kolay olmayacaktır. Bunu, cinsel ilişkinin bozulduğu veya cinsel heyecanın engellendiği, ya da perhiz uygulandığı zaman egonun bazı tehlikeleri sezip kaygıyla geri çekildiğini varsayarak yapmaya çalışabiliriz. Ama bu bizi bir yere götürmez. Öte yandan fobi analizimiz de bir düzeltme kabul etmiyor gibidir. *Non liquet*.[2]

1 [Freud'un bu ciltteki kaygı nevrozu (1895b) konulu ilk makalesine bakın.]

2 ["Açık değil." Eskiden yeterli kanıt bulunamaması karşısında varılan hukuki bir yargı.]

V

SEMPTOMLARIN oluşumunu ve egonun semptomlara karşı giriştiği ikincil mücadeleyi incelemeye koyulmuştuk. Ama bu amaçla fobileri ele almamızın talihsiz bir seçim olduğu açıktır. Bu rahatsızlıklarda ağır basan kaygı artık durumu bulandıran bir karmaşıklık gibi görülüyor. Hiçbir kaygı sergilemeyen çok sayıda nevroz vardır. Gerçek dönüşüm [konversiyon] histerisi bunlardan birisidir. En ağır semptomlarında bile hiçbir kaygı bileşeni bulunmaz. Sadece bu olgu bile kaygı ile semptom oluşumu arasında çok yakın bir ilişki kurma konusunda bizi uyarır. Fobiler her açıdan dönüşüm histerisine öylesine yakın bir benzerlik gösterir ki bunları bu grupta "kaygı histerisi" olarak sınıflandırmakta kendimi haklı gördüm. Ama belli bir olayın bir dönüşüm histerisi biçimini mi yoksa bir fobi biçimini mi alacağını neyin belirlediğini —yani histeride kaygı üretimini neyin belirlediğini— henüz hiç kimse söyleyebilmiş değil.

Dönüşüm histerisinin en yaygın semptomları —motor felci, kasılma, istemsiz hareketler veya boşalmalar, ağrılar ve halusinasyonlar— sürekli veya aralıklı devam eden yükleyici süreçlerdir. Ama bu da yeni zorluklar yaratır. Bu semptomlar konusunda aslında pek fazla şey bilmiyoruz. Analiz, semptomun yerini aldığı hangi uyarım sürecinin bozulduğunu gösterebilir. Genellikle bunların bu süreçte bir rol oynadığı anlaşılır. Sanki sürecin enerjisinin tamamı sürecin bu kısmında yoğunlaşmış gibidir. Örneğin hastanın çektiği ağrıların, bastırmanın olduğu ortamda bulunduğu; halusinasyonunun o dönemde bir algı olduğu; motor felcinin, o ortamda gerçekleşmesi beklenen ama engellenen bir eyleme karşı savunma olduğu; kasılmalarının genellikle vücudunun başka bir yerindeki kaslarının iradi uyarımının yerdeğiştirmesine karşılık geldiği; ya da konvülsiyonlarının, egonun normal

kontrolünden uzaklaştırılan bir duygu patlamasının dışavurumu olduğu anlaşılır. Semptomların ortaya çıkışına eşlik eden hoşnutsuzluk duygusu büyük ölçüde değişir. Felç ve kasılma gibi hareket yeteneğine aktarılan kronik semptomlarda bu hiçbir zaman bulunmaz; ego semptomlara karşı sanki onlarla hiçbir alıp vereceği yokmuş gibi davranır. Aralıklı olarak ortaya çıkan semptomlarda ve algısal alanla ilişkili olanlarda kural olarak hoşnutsuzluk duygusu net olarak hissedilir; ağrı semptomlarında bu aşırı bir noktaya ulaşabilir. Sunulan tablo öylesine çok yönlüdür ki bütün bu çeşitlemeleri kapsayan ve hepsi için tekbiçimli bir açıklamayı mümkün kılan etkeni keşfetmek zordur. Ayrıca dönüşüm histerisinde semptom oluştuktan sonra egonun buna karşı giriştiği mücadelede görünen pek bir şey yoktur. Ancak vücudun bir kısmındaki ağrıya duyarlılık semptom oluşturduğu zamandır ki bu semptom ikili bir rol oynayacak konuma gelir. Vücudun söz konusu kısmına dokunulduğu zaman söz konusu semptomun temsil ettiği patojenik durum içerden çağrışımsal olarak canlandığı zaman ortaya çıkan ağrı semptomu kadar düzenli görülür ve ego semptomun dış algılar yoluyla alevlenmesini engelleyecek önlemler alır. Dönüşüm histerisindeki semptom oluşumunun neden böylesine özgün bir bulanıklık sergilediğini söyleyemem; ama bu olgu bize, böylesine verimsiz bir inceleme alanını derhal terk etmek için yeterli bir gerekçe kazandırır.

Gelin, semptom oluşumu konusunda daha çok şey öğrenme ümidiyle saplantı nevrozlarına dönelim. Bu nevroza ait semptomoloji genel olarak her biri karşıt bir eğilime sahip iki gruba ayrılır. Bunlar ya yasaklamalar, önlemler ve kefaretler —yani negatif yapıda— ya da tersine çoğu kez sembolik bir kılıfta ortaya çıkan ikâme doyumlardır. Negatif, savunmacı semptomlar grubu diğerinden daha eskiye dayanır; ama hastalık devam ettikçe,

her türlü savunma önlemini aşan doyumlar kontrolü ele geçirir. Semptom oluşumu, başlangıçta savunmacı bir emir veya yasak olan şeye ayrıca bir de doyum anlamı kazandıracak şekilde yasakla doyumu birleştirebildiği zaman bir zafer kazanmış olur; bu amaca ulaşmak için çoğu kez en sinsi çağrışım yollarını izler. Bu başarı, egonun daha önce gözlediğimiz sentezleme (birleştirme) eğilimini gösterir. Aşırı durumlarda hasta, semptomlarına özgün [ilk] anlamlarının yanı sıra doğrudan karşıtı bir anlam da kazandırmayı başarır. Bu, saplantı nevrozlarında bilinmeyen bir nedenle böylesine büyük bir rol oynayan ikircikliğin gücü için ödenen bir bedeldir. En kaba biçimiyle semptom iki evrelidir:[1] belli bir kararı uygulayan bir eylem ve bunun hemen arkasından karşıtını gerçekleştirme konusunda çok ileri gitmese de, ilkini durduran veya geçersiz kılan başka bir eylem.

Saplantılı semptomlar konusundaki bu kısa incelememizde ilk bakışta iki izlenim ediniriz. Bunlardan ilki, bastırılan şeye karşı bitmek bilmeyen bir mücadeleye girişildiği, bu mücadelede bastıran güçlerin sürekli güç kaybettiği; ikincisi ise egonun ve süperegonun, semptomların oluşumunda özellikle büyük bir rol oynadığı yolundadır.

Analitik araştırmadaki en ilginç, en ödüllendirici konunun saplantılı nevroz olduğu su götürmez. Ama bir sorun olarak bunun henüz üstesinden gelinmiş değil. Hastalığın yapısına daha derinlemesine girmeye çalıştığımız takdirde hâlâ kuşkulu ve doğrulanmamış varsayımlara güvenmek zorunda olduğumuzu itiraf etmek gerek. Saplantı nevrozunun da histeriyle aynı durumdan, yani Odipus kompleksinin libidinal isteklerinden kurtulma zorunluluğundan kaynaklandığına kuşku yok. Gerçekten de her saplantı nevrozu, çok erken bir evrede oluşan bir histerik semptomlar

1 [yani iki parti halinde gerçekleşir. VI. Bölüm başlarına bakın.]

katmanına sahipmiş gibi gözükür.[1] Ama bu daha sonra yapısal bir etken yüzünden oldukça farklı bir çizgide şekillenir. Libidonun örgensel örgütlenmesinin cılız ve yetersiz bir direnç olduğu, bu nedenle ego savunma çabalarına giriştiği zaman bunu yaparken başardığı ilk şeyin (fallik evresindeki) cinsel örgütlenmeyi tamamen veya kısmen daha önceki sadistik-anal evreye göndermek olduğu anlaşılır. Bu gerileme olgusu, sonraki her şey için belirleyicidir.

Başka bir ihtimalin daha ele alınması gerekir. Belki de gerileme yapısal değil, zamansal bir etkenin sonucudur. Gerilemenin gerçekleşmesinin nedeni libidonun örgensel örgütlenmesinin cılızlığı değil, egonun çok erken bir dönemde, sadistik evre doruğundayken savunmaya geçmesidir. Bu noktada kesin bir görüş ifade etmeye hazır değilim, ama analitik gözlemin bu tür bir varsayımı desteklemediğini söyleyebilirim. Bu gözlemler daha çok, saplantı nevrozu ortaya çıkıncaya kadar fallik evresine zaten ulaşıldığını gösterir. Ayrıca bu nevrozun başlangıcı histeriden daha sonraki bir zamana —çocukluğun ikinci evresine, gizlilik evresi başladıktan sonraki döneme— rastlar. Durumunu inceleme imkânı bulduğum çok geç bir dönemde bu rahatsızlığa yakalanan bir kadın hastada gerilemesini ve saplantı nevrozunun ortaya çıkışını belirleyen nedenin, o güne kadar sağlıklı olan örgensel [cinsel] yaşamının değerini tamamen kaybetmesine yol açan gerçek bir olay olduğu anlaşıldı.[2]

Gerilemenin metapsikolojik açıklamasının, bir "ayrışma içgüdüsünde," yani örgensel evrenin başlangıcıyla birlikte sadistik evreye ait yıkıcı yüklerle birleşen erotik bileşenlerin kopuşunda aramaya eğilimliyim.[3]

---

1 [Buna bir örnek "Kurt Adam" (1918b, ÖFD., 10) olayında görülür.]

2 "Saplantı Nevrozuna Yatkınlık" (1913f) konulu makaleme bakın. [Bu ciltte.]

3 [*Ego ve İd*'in (1923b) IV. Bölüm başlarında sadistik anal evreden örgensel evreye geçişin, erotik bileşenlerin öne çıkmasıyla koşullandığını varsayıyor.]

Gerilemeyi devreye sokan ego, böylece libido isteklerine karşı giriştiği savunma mücadelesindeki ilk başarısını kazanmış olur. (Bu bağlamda daha genel olan "savunma" ifadesini "bastırmadan" ayırdetmek avantajlı olacaktır.[1] Bastırma, savunmanın kullandığı mekanizmalardan sadece birisidir.) Savunmanın güdü gücünün iğdiş kompleksi ve kaçınılan şeyin Odipus kompleksinin eğilimleri olduğunu belki de normal veya histerik olaylardan çok saplantı nevrozlarında daha net görebiliriz. Burada Odipus kompleksinin çözümüyle, süperegonun oluşumuyla veya güçlendirilmesiyle ve egodaki ahlaki ve estetik engellerin inşa edilmesiyle tanımlanan gizlilik evresinin başlangıcını ele alıyoruz. Saplantı nevrozlarında bu süreçler normalden daha ileri gider. Odipus kompleksinin yıkılmasına ek olarak, libidoda gerilemeci bir çözülme baş gösterir, süperego kuraldışı ölçüde katılaşır ve süperegoya boyun eğen ego titizlik, merhamet, temizlik biçiminde güçlü tepki oluşumları üretir. Artık gerilemeci (sadistik-anal) düşüncelere bağlanan ama fallik evresinin boyun eğmeyen kısmını temsil eden eski çocukluk mastürbasyonuna devam etme kışkırtmasını yasaklaması, bu konuda her zaman başarılı olamasa da, yumuşamayan katılığını gösterir. Burada yapısal bir çelişki vardır, çünkü tam da erkekliğin korunması amacıyla (yani iğdiş korkusu yüzünden) erkekliğe ait tüm etkinliklerden vazgeçilir. Ama burada da saplantı nevrozu Odipus kompleksinden normal kurtulma yöntemini aşırıya vardırmaktan öte bir şey yapmaz. Burada da her abartının, kendini geçersiz kılmanın tohumlarını içerdiği gerçeğinin bir açıklamasını buluruz. Çünkü bastırılan mastürbasyon, saplantılı eylemler kılığında doyuma çok daha fazla yaklaşır.

Saplantılı nevrotiğin egosundaki normal kişilik oluşumunun abartıları olarak gördüğümüz tepki oluşumlarının, başka

1 [Bu, aşağıda Ek A(c) bölümünde ayrıntılarıyla tartışılmıştır.]

bir savunma mekanizması olarak değerlendirilmesi ve gerileme ile bastırmanın yanına konması gerektiğine inanıyorum. Öyle görünüyor ki bunlar, histeride yoktur veya çok daha zayıftır. Histeride süreç sadece bastırmayla sınırlı gibidir. Ego istenmeyen içgüdüsel dürtüden uzaklaşır, bu dürtüyü bilinçdışında kaderiyle baş başa bırakır. Bu görüş mutlak anlamda doğru olamaz, çünkü histerik bir semptomun aynı zamanda süperegonun verdiği bir cezanın infazı olduğu olaylar biliriz; ama bu, histeride ego davranışının genel bir tipik özelliğini tanımlayabilir.

Saplantı nevrozunda bu kadar katı bir süperegonun ortaya çıktığını kabul edebileceğimiz gibi, libidonun gerilemesini sevginin temel özelliği olarak değerlendirip süperegonun katılığını buna bağlayabiliriz de. Gerçekten de idden kaynaklanan süperego kendini gerilemeden ve orada gerçekleşen içgüdü ayrışmasından koparamaz. Süperegonun, normalde olandan daha kaba, katı ve acımasız olması bizi şaşırtmaz.

Öyle görünüyor ki gizlilik evresindeki başta gelen iş, mastürbasyon kışkırtmasından kurtulmaktır. Bu mücadele, en farklı bireylerde bile tipik bir tarzda ortaya çıkan ve genelde bir tören özelliğine sahip olan bir dizi semptom yaratır. Hiç kimsenin bunları henüz toplayıp sistemli olarak analiz etmemiş olması çok üzücü. Nevrozun en eski ürünleri olan bu semptomlar, semptom oluşumunda kullanılan mekanizmalara çok iyi ışık tutabilir. Bunu ciddi bir hastalığın izlemesi halinde bunlar son derecede ağır bir şekilde ortaya çıkan özellikleri sergiler. Uyuma, yıkanma, giyinme, yürüyüş gibi (daha sonra neredeyse otomatik olarak yapılan) etkinliklere bağlanma ve tekrarlanma nedeniyle zaman kaybına yol açma eğilimi gösterirler. Bunun neden böyle olduğu bugün için açık değil; ama anal-erotik bileşenlerin yüceltilmesi burada şaşmaz bir rol oynar.

Ergenliğin başlaması saplantılı nevrozun tarihinde belirleyici bir sayfa açar. Çocuklukta kesintiye uğrayan örgensel örgütlenme büyük bir enerjiyle tekrar başlar. Ama bilindiği gibi çocukluktaki cinsel gelişme ergenlikteki bu yeni başlangıcın hangi yöne gireceğini belirler. Eski saldırganlık dürtüleri yeniden uyanmakla kalmayacak, yeni libidinal dürtüler şu veya bu ölçüde —ağır olaylarda tamamen— gerilemenin çizdiği yola girecek, saldırganlık ve yıkıcılık eğilimleri olarak ortaya çıkacaktır. Erotik eğilimlerin bu yolla kılık değiştirmesinin sonucunda ve egodaki güçlü tepki oluşumları nedeniyle, cinselliğe karşı verilen mücadele bundan böyle ahlaki ilkelerin sancağı altında yürütülecektir. Ego, idden bilince sızan acımasızlık ve şiddet dürtülerinden ürküp kaçacak, aralarında başka türlü istisna tanımayacağı arzuların da bulunduğu erotik arzularla mücadele ettiğini anlamayacaktır. Cinsellik daha sürükleyici biçimler aldığı için aşırı katı süperego cinselliğin baskı altına alınması konusunda daha fazla ısrar eder. Dolayısıyla saplantı nevrozunda çatışma iki yönde ağırlaşır: savunma güçleri daha hoşgörüsüz bir hal alırken, kaçınılmaya çalışılan güçler de daha dayanılmaz olur. Her iki sonuç da tek bir etkenden, yani libidonun gerilemesinden kaynaklanır.

Hoş olmayan saplantılı düşüncelerin zaten oldukça bilinçli olduğu temelinde söylediklerimizin çoğuna itiraz edilebilir. Ama bilinçli olmadan önce bastırma sürecinden geçtiklerine kuşku yok. Bu düşüncelerin çoğunda içgüdüsel saldırganlık dürtüsünün gerçek sözcükleri ego tarafından hiç bilinmez ve bunları bilinçli kılmak için epeyce bir analitik çalışmaya ihtiyaç duyulur. Bilince sızan şey genellikle sadece çarpık bir ikâmedir, bu da ya çok bulanık, rüyamsı ve belirsiz bir yapıdadır, ya da tanınmayacak kadar karikatürize edilmiştir. Bastırma, saldır-

ganlık dürtüsünün içeriğine sızmamış bile olsa, buna eşlik eden duygusal özellikten kurtulduğu kesindir. Sonuçta saldırganlık egoya bir dürtü gibi değil, hastaların söylediği gibi sadece duygu uyandırmayan bir "düşünce" gibi gözükür.[1] Ama dikkate değer olan şey durumun bu olmadığıdır. Saplantılı düşünce algılandığı zaman dışarıda bırakılan duygu farklı bir yerde ortaya çıkar. Süperego, sanki bastırma olmamış ve sanki saldırganlık dürtüsünün tam duygusal yapısını ve gerçek anlamını biliyormuş gibidir ve egoya buna göre davranır. Ego bir yandan bunun masum olduğunu bilirken, öte yandan da suçluluk duygusunu farketmeye ve açıklayamadığı bir sorumluluğu yerine getirmeye zorlanır. Ama bu durum ilk bakıştaki kadar şaşırtıcı değildir. Süperegonun davranışı kesinlikle anlaşılır; egodaki çelişki ise sadece bastırma yoluyla idi kapattığını, buna karşılık süperegonun etkisine tam olarak açık olduğunu gösterir.[2] Egonun ayrıca neden süperegonun can sıkıcı eleştirisinden kaçmaya çalışmadığı sorulacak olursa buna cevabımız, egonun bunu birçok olayda *başardığıdır*. Hiçbir suçluluk duygusunun bulunmadığı saplantı nevrozları vardır. Görüldüğü kadarıyla bunlarda ego yeni semptomlar, kefaretler ve kendi kendini cezalandırıcı türden kısıtlamalar uygulamaya koyarak bunun farkına varmaktan kaçınır. Ne var ki aynı zamanda bu semptomlar gerilemeyle pekiştirilen mazoşistik dürtülerin doyumunu da temsil eder.

Saplantı nevrozları o kadar çok sayıda olgu sunar ki şu ana kadar hiçbir çaba bütün çeşitlemelerini kapsayan tutarlı bir sentez yapmayı başaramamıştır. Yapabileceğimiz tek şey bazı tipik ilişkileri ele almaktır; ama daha önemsiz olan diğer tekbiçimlilikleri gözden kaçırma riski her zaman vardır.

1 [Bkz. "Fare Adam" durum tarihçesi (1909f, ÖFD., 10).]

2 Bkz. Tehodor Reik, 1925, 51.

Saplantı nevrozlarındaki genel semptom oluşumu eğilimini daha önce anlatmıştım. Bu nevroz, engellenme pahasına ikâme doyuma giderek daha çok ortam sağlar. Daha önce egonun kısıtlanmasına karşılık gelen semptomlar, daha sonra egonun sentezleme eğilimi sayesinde doyumu da temsil eder; bu ikinci anlamın hastalığın seyrinde yavaş yavaş daha çok önem kazandığı açıktır. Başlangıçtaki savunma amacı giderek daha çok başarısız olan bu sürecin sonucu, semptomlarda doyum aramaya indirgenen son derecede kısıtlanmış bir egodur. Güçler dağılımının doyum lehine yerdeğiştirmesi, her kararında her iki taraftan da neredeyse aynı güçle zorlanan egonun iradesinin felç olması gibi korkulan bir nihai sonuç yaratabilir. İd ile ego arasındaki başından beri hastalığa egemen olan akut çatışma öylesine aşırı boyutlara ulaşabilir ki, aracılık işini yapamaz hale gelen ego bu çatışma alanına çekilmeyen hiçbir şeye kalkışamaz.

VI

BU mücadelelerin seyri içinde egonun, semptomları oluşturan, bastırmanın ikâmeleri olan, bu nedenle bastırma amacını ve tekniğini çok iyi açıkladığı için özel dikkatimizi hakkeden iki etkinliğiyle karşılaşırız. Bu tür yan ve ikâme tekniklerin ortaya çıkması nedeniyle gerçek bastırmanın işleyişinde zorluklarla karşılaştığı düşünülebilir. Egonun, semptom oluşumuna saplantı nevrozunda histeride olandan ne kadar çok daha fazla sahne olduğu ve egonun olanca zihinsel becerilerini sonuna kadar kullanarak gerçeklikle ve bilinçle ilişkilerine nasıl büyük bir inatla sarıldığı —gerçekten de düşünme sürecinin kendisinin nasıl aşırı yüklenip erotikleştirildiği— düşünülecek olursa, bastırmadaki bu çeşitlemeleri belki daha iyi anlayabiliriz.

Sözünü ettiğim bu iki teknik, *olan şeyi geçersiz [olmamış] kılma* ve *tecrit etmedir*.[1] Bunlardan ilki çok geniş bir uygulama alanına sahiptir ve çok gerilere kadar gider. Bu sanki negatif bir büyüdür ve motor sembolizmi yoluyla sadece bir olayın (yaşantının, ya da izlenimin) *sonuçlarını* değil, olayın kendisini de "üfleyerek yok etmeye" çalışır. Burada okura bu tekniğin sadece nevrozlarda değil, büyücülükte, halk geleneklerinde ve dini törenlerde de rol oynadığını hatırlatmak için "üfleme" terimini kasıtlı olarak kullandım. Saplantı nevrozunda olan şeyi olmamış kılma tekniğiyle "iki evreli" semptomlarda tanışmıştık [V. Bölümde]; orada bir eylem ikinci bir eylemle geçersiz kılınıyor, böylece sanki bu iki eylemden hiçbirisi yapılmamış gibi oluyordu, oysa her iki eylem de gerçekti. Saplantılı törenlerin altında yatan birinci güdü belli bir olayın olmasını veya tekrarlanmasını engellemek için önlem almaktır, ikincisi ise bu olan şeyi olmamış kılma amacıdır. İkisi arasındaki fark kolayca görülür: önlemlerin ussal olmasına karşılık, "olmamış kılarak" bir şeyden kurtulmaya çalışmak usdışıdır ve büyü özelliğine sahiptir. Bu iki güdüden ikincisinin daha eskiye dayandığı ve çevreye yönelik animistik tutumdan kaynaklandığı elbette düşünülebilir. Bu olan şeyleri olmamış kılma çabası, bir insanın, olan bir olayı olmamış gibi değerlendirmeye karar verdiği durumdaki normal davranışına dönüşür. Ama onun olaya karşı doğrudan tavır almamasına ve sadece olaya veya sonuçlarına artık dikkat etmemesine karşılık, nevrotik kişi geçmişin kendisini varolmaktan çıkarmaya çalışır. Motor yollardan bunu bastırmaya çalışır. Bu nevrozda o kadar sık rastlanan *tekrarlama* saplantısının ve aynı anda bir dizi çelişik niyete hizmet etmesinin nedeni belki de bu aynı amaçtır. Bir şey arzulanan bir yoldan gerçekleşmediği zaman farklı bir

1 [Her iki teknik de "Fare Adam" analizinde (1909d, ÖFD., 10) yer almaktadır.]

yoldan tekrarlanarak olmamış [geçersiz] kılınır; böylece bu tür tekrarların arkasındaki bütün güdüler de devreye girer. Sık sık, nevroz ilerledikçe, travmatik bir yaşantıyı olmamış kılma çabasının, semptomların oluşumundaki en önemli güdü olduğunu görürüz. Böylece beklenmedik bir şekilde savunma veya (bu durumda daha az kesin olarak) bastırma amacıyla kullanılan yeni bir motor tekniği keşfederiz.

Bu tekniklerden ilk kez tanımlayacağımız ikincisi, yani *tecrit etme*, saplantı nevrozuna özgüdür. Bu da motor alanında gerçekleşir. Kişinin başına hoş olmayan bir şey geldiği veya o nevrozu açısından önemli olan bir şey yaptığı zaman araya, başkaca bir şeyin olmaması gereken —hiçbir şey yapmaması ve hiçbir şey algılamaması gereken— bir aralık sokar.[1] İlk bakışta tuhaf gelen bu davranışın bastırmayla ilişkisi olduğu kısa zamanda anlaşılır. Histeride travmatik bir yaşantının unutkanlıkla aşıldığını biliyoruz. Saplantı nevrozunda çoğu kez bu olmaz: yaşantı unutulmaz, ama bunun yerine duygudan arındırılır, çağrışımsal bağlantıları tecrit edilmiş olarak kalacak şekilde baskı altına alınır, olağan düşünce süreçlerinde yeniden üretilmez. Bu tecridin etkisi, unutkanlık yoluyla bastırmanın etkisiyle aynıdır. Bu teknik saplantı nevrozunun tecritlerinde uygulanır; buna aynı zamanda büyü amacıyla motor pekiştirmesi verilir. Bu yolla birbirinden ayrı tutulan unsurlar, tam da çağrışımsal açıdan birbirine ait olan unsurlardır. Motor tecridi, düşüncedeki bağlantının kesilmesini amaçlar. Normal yoğunlaşma olgusu bu tür bir nevrotik işlemin bahanesini sağlar: bize önemli gelen bir izlenimin veya işin, diğer ruhsal süreçlerle veya işlerle engellenmemesi gerekir. Ama normal bir insan bile hem ilgisiz ve önemsiz olanlardan, hem de daha da önemlisi çelişik olduğu için elverişsiz

1 [Bkz. "Fare Adam" durum tarihçesi (1909f, ÖFD., 10).]

olanlardan uzak durmak için yoğunlaşmadan yararlanır. Onu en çok rahatsız eden unsurlar, bir zamanlar birbirine ait olan ama gelişmesinin seyri içinde birbirinden koparılan unsurlardır, örneğin Tanrı ile ilişkisindeki baba kompleksi ikircikliğinin dışavurumları, ya da sevgi duygularında çıkarım organlarına bağlanan dürtüler gibi. Dolayısıyla olayların normal akışı içinde ego o anki düşünceyi yönlendirme işlevini yerine getirirken epeyce bir tecrit işi yapar. Ve bilindiği üzere analitik tekniğimizi uygularken egoya genelde tamamen haklı olduğu bu işlevden o an için vazgeçmeyi öğretme gereği duyarız.

Hepimiz yaşadıklarımızdan, saplantılı nevrotiğin psikanalizin temel kuralını uygulamasının özellikle zor olduğunu görmüşüzdür. Belki de süperegosu ile idi arasında sürüp giden çatışmanın geriliminin fazla olması yüzünden, egosu daha dikkkatlidir ve daha keskin tecritler yapar. O düşünmeyle meşgulken egosunun çok fazla şeyi —bilinçsiz fantazilerin ve ikircikli eğilimlerin dışavurumlarının araya girmesini— engellemek zorunda kalır. Gevşememesi, sürekli mücadeleye hazır olması gerekir. Bu yoğunlaşma ve büyülü tecrit eylemlerinin —semptomlar biçiminde o kadar belirginleşen, hasta açısından büyük bir pratik önem kazanan, ama kendi içlerinde tartışmasız yararsız olan ve tören özelliği taşıyan bu eylemlerin— yardımıyla yoğunlaşma ve tecrit etme zorlanımını güçlendirir.

Ama bu çağrışımları ve düşünce bağlantılarını önleme çabası içindeki ego, saplantı nevrozunun en eski ve en temel emirlerinden birisine, *dokunma* tabusuna boyun eğer. Kendi kendimize dokunmadan, temastan, ya da kirlilikten kaçınmanın bu nevrozda neden bu kadar büyük bir rol oynadığını ve karmaşık sistemlere konu olduğunu soracak olursak buna cevaben dokunmanın ve fiziksel temasın, saldırganlık dürtülerinin olduğu kadar sev-

gi dürtülerinin (nesne yüklerinin) de dolaysız amacı olduğunu söyleyebiliriz.[1] Eros temas etmeyi arzular, çünkü ego ile sevilen nesneyi bütünleştirmeye, aralarındaki mekân engellerinin tamamını ortadan kaldırmaya çalışır. Ama (uzun menzilli silahların bulunmasından önce) sadece yakından etkili olabilen yıkıcılık da fiziksel teması gerektirir. Bir kadına "dokunmak" onu cinsel bir nesne olarak kullanmakla eşanlamlıdır. Cinsel organlara "dokunmamak," oto-erotik doyumun yasaklanması için kullanılan ifadedir. Saplantı nevrozu erotik dokunmayı cezalandırarak başladığı ve gerileme gerçekleştikten sonra saldırganlık kılığına bürünen dokunmayı cezalandırdığı için, buradan, bu hastalıkta başka hiçbir şeyin dokunma kadar şiddetle yasaklanmayacağı ve yasaklar sisteminin merkezi olmaya dokunma kadar elverişli olmayacağı sonucu çıkar. Ama tecrit etme, temas ihtimalini ortadan kaldırmadır; bu, bir şeye dokunulmasını önlemenin bir yoludur. Ve araya bir aralık koyarak bir izlenimi veya etkinliği tecrit eden nevrotik, bu izlenim veya etkinlik konusundaki düşüncelerin çağrışım yoluyla diğer düşüncelerle temas etmesine izin vermeyeceğini sembolik olarak dile getirmektedir.

Semptomların oluşumu konusundaki incelemelerimizin bizi getirdiği nokta budur. Bunları burada özetlemeye değmez, çünkü kazandığımız sonuçlar azdır, eksiktir ve zaten bilmediğimiz pek bir şey söylemez. Fobilerin, dönüşüm histerisinin ve saplantı nevrozunun yanı sıra diğer rahatsızlıklardaki semptom oluşumlarına yönelmek yararsız olacaktır, çünkü bunlar konusunda çok az şey bilinmektedir. Ama bu üç nevrozu birlikte ele alırken, artık bir yana bırakamayacağımız ciddi bir sorunla karşı karşıya geliriz. Bu üç nevrozun da sonucu Odipus kompleksinin yıkımıdır; üçünde de ego savunmasının güdü gücünün iğdiş

1 [*Totem ve Tabu*'nun (1912-13, ÖFD., 14.] ikinci denemesine bakın.]

kompleksi olduğuna inanıyoruz. Yine de sadece fobilerde bu korku yüzeye yaklaşır ve kabul edilir. Diğer ikisinde buna ne olmuştur? Ego kendini bu korkudan nasıl kurtarmıştır? Daha önce de değinildiği gibi bir tür mayalanma sonucu oluşan kaygının, doğrudan doğruya, işleyişi sekteye uğrayan bir libidinal yükten kaynaklanabileceği ihtimalini hatırlayacak olursak, bastırmanın (veya savunmanın) tek güdü gücünün iğdiş korkusu olduğu kesin midir? Kadınlardaki nevrozları düşününce bundan mutlaka kuşku duyarız. Çünkü onlarda bir iğdiş *kompleksinin* varlığını kesin olarak belirleyebilsek bile, iğdişin zaten gerçekleştiği bir yerde iğdiş *kaygısından* söz etmemiz yakışık almaz.

VII

GELİN, çocukluktaki hayvan fobilerine tekrar dönelim; çünkü her şeyi söyleyip yaptıktan sonra, bunları diğer bütün olaylardan daha iyi anlayacağız. Hayvan fobilerinde ego, idden gelen libidinal bir nesne yüküne —pozitif veya negatif Odipus kompleksine ait olan bir yüke— karşı koymak zorundadır çünkü buna izin vermenin bir iğdiş tehlikesi yaratacağına inanmaktadır. Bu sorun daha önce tartışılmıştı, ama netleşmesi gereken kuşkulu bir nokta kalmıştı. "Küçük Hans" olayında —yani pozitif Odipus kompleksi olayında— egonun savunmasını gerektiren şey annesine olan düşkünlüğü müydü, yoksa babasına yönelik saldırganlığı mıydı? Özellikle bu duygulardan biri diğerini çağrıştırdığı için, pratikte bu pek fark yaratmaz gibidir; ama sorunun teorik bir önemi vardır, çünkü arı erotik bir duygu olarak değerlendirilebilecek tek şey anneye yönelik sevgi duygusudur. Saldırganlık dürtüsü temelde yıkıcı içgüdüden kaynaklanır ve nevrozda egonun başka bir içgüdünün isteklerine karşı değil, libidonun isteklerine karşı kendini savunduğuna inanıyorduk. Aslında

"Hans"ın fobisi oluştuktan sonra, bastırma yoluyla tamamen kurtulduğu annesine olan sevecen bağlılığının ortadan kalkmış gibi gözüktüğünü, buna karşılık semptom (ikâme) oluşumunun, saldırganlık dürtüleriyle ilişkili olarak gerçekleştiğini biliyoruz. "Kurt Adam"da durum daha basitti. Bastırılan dürtü —babasına yönelik kadınsı tutumu— gerçek erotik bir dürtüydü; semptomlarının oluşumu işte bu dürtüyle ilişkili olarak gerçekleşmişti.

Bu kadar uzun bir süre çalıştıktan sonra en temel olguları bile anlamakta hâlâ zorlanıyor olmamız can sıkıcı bir durum. Ama hiçbir şeyi basitleştirmemeye ve hiçbir şeyi gizlememeye karar verdik. Olayları net olarak göremesek de, en azından bulanıklıkların ne olduğunu net olarak görebiliriz. Burada bizi engelleyen şeyin, içgüdüler teorimizin gelişimindeki bir engel olduğu açıktır. Libidonun birbiri ardı sıra gelen evrelerindeki —oral evreden sadistik-anal evreye, oradan örgensel evreye— örgütlenmesini izleyerek işe koyulduk ve bunu yaparken cinsel içgüdünün bütün bileşenlerini aynı temele oturttuk. Daha sonra sadizmin, Eros'a ters düşen başka bir içgüdünün temsilcisi olduğu ortaya çıktı. İçgüdülerin iki gruba ayrıldığı yolundaki bu yeni görüş, libido örgütlenmesinin ardışık evrelerden geçtiğine ilişkin eski yorumumuzun altını oyuyor gibidir. Ama zorluğu aşmak için yeni bir şey yapmamız gerekmiyor. Çözüm, uzun bir süredir zaten elimizde ve söz konusu şeyin, arı içgüdüsel dürtüler biçiminde pek olmadığı, daha çok iki içgüdü grubunun çeşitli oranlarda karışımları olduğu gerçeğinde yatmaktadır. Eğer durum buysa libido organizasyonu görüşümüzde değişiklik yapmamıza gerek yok. Sadistik bir nesne yükü ayrıca libidinal bir yük olarak da pekâlâ değerlendirilebilir; babaya yönelik saldırganlık dürtüsü de tıpkı anneye yönelik sevgi dürtüsü gibi bastırmaya tabi kılınabilir. Yine de bundan sonraki varsayımla-

rımızda bastırmanın, libidonun örgensel örgütlenmesiyle özel bir ilişkisi bulunan bir süreç olduğunu ve egonun, örgütlenmenin diğer düzlemlerinde kendini libidoya karşı koruma gereği duyduğu zaman diğer savunma yöntemlerine başvurabileceğini aklımızda tutacağız. Devam edecek olursak: "Küçük Hans" gibi bir olay net bir sonuca varmamızı mümkün kılmıyor. Onun saldırganlık dürtüsünden bastırmayla kurtulduğu, ama bunun örgensel örgütlenmeye ulaşıldıktan sonra olduğu doğrudur.

Bu kez kaygının oynadığı rolü gözden kaçırmayacağız. Ego iğdiş tehlikesini farkettiği an egonun bir kaygı sinyali verdiğini ve haz-hoşnutsuzluk kurumu vasıtasıyla (henüz anlamadığımız bir yoldan) idde pusuda yatan yükleyici süreci engellediğini söylemiştik. Aynı zamanda fobi oluşur. Artık iğdiş kaygısı farklı bir nesneye yönelir ve çarpıtılmış bir biçimde dile gelir, böylece hasta babasının onu iğdiş etmesinden değil, bir atın onu ısırmasından, ya da bir kurdun onu yemesinden korkar. Bu ikâme oluşumunun iki açık avantajı vardır. Her şeyden önce bu, ikirciklikten kaynaklanan (çünkü baba da sevilen bir nesnedir) çatışmadan kaçınır ve ikincisi, egonun kaygı üretmekten vazgeçmesini mümkün kılar. Çünkü fobiye bağlı kaygı şartlıdır; sadece nesnesi algılandığı zaman ortaya çıkar, çünkü sadece o zaman tehlike durumu söz konusudur. Orada olmayan baba tarafından iğdiş edilmekten korkmaya gerek yoktur. Öte yandan kişi babasından kurtulamaz; baba istediği zaman istediği yerde bulunur. Ama kişi onun yerine bir hayvan koyacak olursa, tehlikeden ve kaygıdan uzak durmak için yapması gereken tek şey bu hayvanı görmekten —yani hayvanın varlığından— kaçınmaktır. Dolayısıyla "Küçük Hans," kendi egosuna bir kısıtlama koymuştur. Atlarla karşılaşmamak için evden uzaklaşmama ketlemesini geliştirmiştir. Genç Rus bu konuda daha rahattır, çünkü belli

bir resim kitabına artık bakmamak onun için pek mahrumiyet sayılmaz. Eğer haşarı kız kardeşi ona içinde ayakta duran kurt resminin bulunduğu kitabı göstermeye devam etmeseydi, korkusundan uzak kalabilirdi.[1]

Daha önce, içsel, içgüdüsel bir tehlikenin yerine dışsal, algısal bir tehlike koymaları açısından fobilerin yansıtma özelliği taşıdığını söylemiştim. Bunun avantajı, kişinin kaçma ve ona ilişkin algıdan kaçınma yoluyla kendini dış bir tehlikeye karşı koruyabilmesi, buna karşılık içerden yükselen tehlikelerden kaçmanın yararsız olmasıdır.[2] Bu ifadem artık doğru değil, ama hepten yanlış da değil. Çünkü bir içgüdüsel istek kendi içinde hiç de tehlikeli değildir; sadece gerçek dışsal bir tehlike, iğdiş gibi bir tehlike içerdiği ölçüde böyle olur. Dolayısıyla son çözümlemede fobide olan şey sadece bir dış tehlikenin yerini bir başkasının almasıdır. Fobide egonun kaçınma veya ketleyici semptomlar yoluyla kaygıdan kaçabildiği görüşü, bu kaygının sadece duygusal bir sinyal olduğu ve ekonomik durumda hiçbir değişmenin olmadığı teorisine çok iyi uyar.

Dolayısıyla hayvan fobilerinde hissedilen kaygı egonun tehlikeye gösterdiği duygusal bir tepkidir ve bu yolla sinyallenen tehlike, iğdiş tehlikesidir. Bu kaygı, içeriğinin bilinçsiz kalması ve sadece çarpıtma biçiminde bilince ulaşması dışında, egonun tehlike ortamlarında normalde hissettiği gerçekçi kaygıdan hiçbir açıdan farklı değildir.

Erişkin nevrozlarındaki malzemenin çok daha zengin olmasına ve semptom oluşumunda bazı ilave etkenlerin de bulunmasına rağmen aynı şeyin erişkin fobileri için de geçerli olduğunu

1 [ÖFD., 10.]

2 ["Bilinçdışı" (1915e) konulu metapsikolojik makalesinin IV. Bölümündeki fobilere ilişkin açıklamaya ve bu çalışmanın başındaki editörlük girişine bakın.]

sanıyorum. Temelde durum aynıdır. Agorafobik hasta belli bir içgüdüsel tehlikeden —yani erotik arzularına izin verme tehlikesinden— kaçmak için egosuna kısıtlama koyar. Çünkü bu kısıtlamayı koymadığı zaman tıpkı çocukluktaki gibi iğdiş edilme veya benzeri bir tehlike ortaya çıkacaktır. Fahişelerin kışkırtmalarına boyun eğmekten ve ceza olarak onlardan frengi kapmaktan korktuğu için agorafobik olan genç bir adam olayını örnek verebilirim.

Çok sayıda olayın daha karmaşık bir yapı sergilediğinin ve bastırılan diğer birçok içgüdüsel dürtünün de fobiye girebileceğinin çok iyi farkındayım. Ama daha sonraki bir evrede nevrozun ana akışına çoğunlukla sadece tali kollar katılır. Egonun kendini vazgeçişle sınırlamaması, agorafobi semptomatolojisini karmaşıklaştırır. Ego, ortamı tehlikeden arındırmak için daha çoğunu yapar: genellikle çocukluğa (aşırı durumlarda kişinin anne karnında olduğu ve onu tehdit eden tehlikelerden korunduğu bir döneme) geçici olarak geriler. Böylece bu gerileme, gerçekleşmesi egoyu vazgeçişten muaf tutan bir koşula dönüşür. Örneğin agorafobik hasta tıpkı bir çocuk gibi yanında tanıdığı ve güvendiği birisi olması koşuluyla sokakta yürüyebilir; ya da aynı nedenle, kendi evine belli bir mesafe sınırları içinde kalması ve bilmediği yerlere veya onu tanımayan insanların bulunduğu yerlere gitmemesi koşuluyla dışarı yalnız çıkabilir. Her bir olayda bu koşulların neler olacağı, nevrozunda ağır basan çocukluk etkenlerine bağlı olacaktır. Çocukluğa gerileme olsun veya olmasın yalnız kalma fobisinin anlamı kendi içinde açıktır; nihai anlamda bu, yalnızken mastürbasyon yapma kışkırtmasından kaçınma çabasıdır. Kuşkusuz, çocukluğa gerileme sadece kişi artık bir çocuk değilse söz konusu olabilir.

Bir fobi genellikle sokakta, trende veya yalnızken olduğu gibi belli ortamlarda ilk kaygı nöbeti yaşandıktan sonra başlar. On-

dan sonra da bu fobi kaygıyı hapseder, ama koruyucu koşulun sağlanmadığı durumlarda bu kaygı tekrar ortaya çıkar. Bir savunma aracı olarak fobi mekanizması iyi çalışır ve çok istikrarlı olma eğilimi gösterir. Savunma mücadelesinin, semptoma karşı mücadele kılığında devam etmesine sık sık rastlanır, ama değişmez değildir.

Fobilerdeki kaygı konusunda öğrendiklerimiz saplantı nevrozları için de geçerlidir. Bu açıdan fobilerle saplantı nevrozları arasında tam bir paralellik kurmamız zor değildir. Saplantı nevrozunda sonraki tüm semptom oluşumlarının ana kaynağının egonun süperegodan korkması olduğu açıktır. Egonun uzaklaşması gereken tehlike ortamı, süperegonun düşmanlığıdır. Burada hiçbir yansıtma izine rastlanmaz; tehlike tamamen içselleştirilmiştir. Ama egonun süperegodan niye korktuğunu soracak olursak, süperegonun ceza tehdidinin, iğdiş cezasının bir uzantısı olması gerektiğini düşünmekten kendimizi alamayız. Tıpkı babanın süperego kılığında kişisellikten arındırılması gibi, iğdiş korkusu da tanımsız bir sosyal veya ahlaki kaygıya dönüştürülür.[1] Ama bu kaygı gizlenir. Ego, öngörülen emirleri, önlemleri ve kefaretleri harfiyen yerine getirerek bu kaygıdan kaçar. Bunu yapması engellendiği anda kaygının eşdeğeri sayılabilen ve hastaların kendilerinin de kaygıya benzettikleri son derecede bunaltıcı bir rahatsızlık duygusuna kapılır.

Dolayısıyla şu sonuca varırız. Kaygı, bir tehlike ortamına gösterilen bir tepkidir. Egonun söz konusu ortamdan kaçınmak veya uzaklaşmak için yaptığı şeylerle tehlike önlenir. Semptomların, kaygı üretiminden kaçınmak için yaratıldığı söylenebilirdi. Ama bu yeterince derine girmez. Semptomların, varlığı

1 [Bu sorunlara ilişkin ayrıntılı bir tartışma *Uygarlık ve Hoşnutsuzlukları*'nın (1930a) VII ve VIII. Bölümlerinde bulunabilir.]

kaygı üretimiyle sinyallenen bir *tehlike durumundan* kaçınmak için yaratıldığını söylemek daha doğru olacaktır. Tartıştığımız olaylarda söz konusu tehlike iğdiş veya iğdişe bağlanabilecek bir şey tehlikesiydi.

Eğer kaygı egonun tehlikeye gösterdiği bir tepkiyse, sık sık ölümden dar bir kaçış yolu izleyen travmatik nevrozları ölüm korkusunun (veya yaşam *için* korkunun) dolaysız bir sonucu olarak değerlendirme ve iğdiş sorununu ve egonun bağımlı ilişkilerini kafamızdan silip atma eğilimi duyarız. Son savaşta [I. Dünya Savaşı] baş gösteren travmatik nevrozları gözlemleyenlerin çoğunluğu bu çizgiye girmiş ve cinsel etkenlerin karışımı olmaksızın da öz-koruyucu içgüdüye yönelik tehdidin kendi başına bir nevroz yaratabileceğini psikanalizin karmaşık hipotezleri olmaksızın kanıtlayacak verilerin bulunduğunu bir zafer havasıyla ilan etmiştir. Aslında travmatik nevroza ilişkin şöyle veya böyle tek bir analizin bile bulunmaması çok üzücüdür.[1] Bu üzüntünün nedeni de bu tür bir analizin cinselliğin kökensel önemine ters düşmesi değil —çünkü egonun libidinal yükü ile nesne yükleri arasında paralellik kuran ve öz-koruyucu içgüdünün libidinal yapısını vurgulayan narsizm kavramının gelişiyle birlikte bu çelişki uzun zaman önce aşılmıştır— böyle bir analizin bulunmayışı karşısında kaygı ile semptom oluşumu arasındaki ilişkiler konusunda belirleyici sonuçlar çıkarmamızı mümkün kılacak en değerli fırsatı kaybetmiş oluşumuzdur. Gündelik yaşamdaki nispeten basit nevrozların yapısı konusunda bildiklerimiz açısından, ruhsal aygıtın daha derin düzlemlerinin katkısı olmaksızın sadece nesnel bir tehlikenin varlığı yüzünden bir nevrozun ortaya çıkması son derecede imkânsız gözüküyor. Ama bilinçdışı, yaşamın sonlandırılması kavramımıza içerik katabilecek

1 [Freud'un savaş nevrozları tartışmasına (1919d) bakın.]

hiçbir şey içermiyor gibidir. İğdiş, dışkının vücuttan ayrılması gibi gündelik bir yaşam temelinde veya memeden kesme sırasında annenin memesini kaybetme temelinde düşünülebilir.[1] Ama ölüme benzer hiçbir şey yaşanmamıştır; veya baygınlıkta olduğu gibi yaşanmışsa da geride gözlenebilir hiçbir iz bırakmamıştır. Dolayısıyla ölüm korkusunun da iğdiş korkusuna benzer bir şekilde değerlendirilmesi gerektiği ve egonun tepki gösterdiği durumun, koruyucu süperego —kaderin güçleri— tarafından terk edilme ve böylece kendini çevreleyen olanca tehlike karşısında artık güvenlikte olmama durumu olduğu görüşüne bağlı kalmaktan yanayım.[2] Buna ek olarak, travmatik nevrozlara yol açan yaşantılarda dış uyarımlara karşı konan koruyucu kalkanın kırıldığı ve aşırı miktarda uyarımın ruhsal aygıta üşüştüğü, bu nedenle burada ikinci bir ihtimalin —kaygının bir duygu olarak sinyallenmekle kalmadığı, ortamın ekonomik koşullarından yeniden yaratıldığı ihtimalinin— bulunduğu unutulmamalıdır.

Sürekli tekrarlanan nesne kayıpları yoluyla egonun iğdiş beklemeye hazır olduğu yolundaki yukarıdaki ifadem kaygı sorununu yeni bir ışık altına çeker. Şu ana kadar kaygıyı tehlike karşısında verilen duygusal bir sinyal olarak değerlendirdik; ama şimdi, tehlike birçok durumda bir iğdiş tehlikesi olduğu için, kaygı bize bir kayba, ayrılmaya verilen bir tepki gibi gözükür. Bu görüşe karşı çok geçmeden bazı itirazlar yükselse de, çok belirgin bir ilişki dikkatimizi çeker. Bir bireyin yaşadığı ilk kaygı yaşantısı (en azından insanlarda) doğumdur ve nesnel anlamda konuşacak olursak doğum, anneden ayrılmadır. Bu, annenin iğdiş edilmesiyle (çocuğu penisle eşitleyerek) kıyaslanabilir. Ayrıl-

1 [1923 yılında "Küçük Hans" durum tarihçesine eklenen bir dipnota bakın. ÖFD.,9.]

2 [*Ego ve İd*'in (1923b) son birkaç paragrafına ve bunu izleyen bölüme bakın.]

manın bir sembolü olarak kaygının, ayrılmanın söz konusu olduğu sonraki her durumda tekrarlanması halinde bu açıklama son derece yeterli olacaktır. Ama tamamen narsistik bir yaratık olan ceninin, bir nesne olarak annesinin varlığından tamamen habersiz olması nedeniyle doğumun öznel anlamda anneden ayrılma şeklinde yaşanmaması bu ilişkiyi kullanmamızı ne yazık ki engeller. Bir başka karşı sav da ayrılmaya gösterilen duygusal tepkilerin ne olduğunu bilmemizdir: bunlar kaygı değil, acı ve yas tutmadır. Aklıma gelmişken, yas tutma sorununu tartışırken bunun neden bu kadar acı verici olduğunu da keşfedemediğimizi hatırlayabiliriz.[1]

VIII

ARTIK durup düşünmenin zamanı geldi. Açıkça istediğimiz şey, kaygının gerçekten ne olduğunu bize söyleyecek bir şey, bu konudaki gerçek ifadelerle sahtelerini birbirinden ayırmamızı mümkün kılacak bir ölçüt bulmak. Ama bu kolay değil. Kaygı o kadar basit bir konu değil. Şu ana kadar tarafsız bir gözlemcinin birisi karşısında diğerini tercih etmeyeceği çelişik görüşlerden başka bir şey kazanamadık. Dolayısıyla farklı bir yöntem izlemeyi öneriyorum. Yeni bir senteze ulaşma beklentisi olmaksızın kaygı konusunda bütün bildiklerimizi tarafsız olarak birleştirmeyi öneriyorum.

Her şeyden önce kaygı hissedilen bir şeydir. Duygunun ne olduğu konusunda da bir şey bilmesek bile, buna duygusal bir durum diyoruz. Bir duygu olarak kaygının çok belirgin bir hoşnutsuzluk [hazsızlık] özelliği vardır. Ama niteliğinin tamamı bu değildir. Her

1 [Bkz. "Yas Tutma ve Melankoli" (1917e). Freud bu noktaya Ek G'de tekrar dönüyor.]

hoşnutsuzluğa kaygı denemez, çünkü yine hoşnutsuzluk [hazsızlık] özelliğine sahip olan gerilim, acı veya yas gibi başka duygular da vardır. Dolayısıyla kaygının, bu hoşnutsuzluk niteliğinin yanı sıra daha başka ayırdedici özellikleri de olmalıdır. Bu çeşitli hoşnutsuzluk duyguları arasındaki farkları anlayabilir miyiz?

Şöyle veya böyle, kaygı duygusu konusunda bir iki şey söyleyebiliriz. Hoşnutsuz yapısının, çok açık olmayan, varlığı pek kanıtlanamasa da kendine özgü bir havası vardır. Ama tecrit edilmesi zor olan bu özgün özelliğin yanı sıra, vücudun belli organlarına bağlanabilecek oldukça belirgin fiziksel duyumların kaygıya eşlik ettiğini görürüz. Burada kaygının fizyolojisiyle ilgilenmediğimiz için, bu duyumların birkaç temsilcisini anmakla yetineceğiz. En açık ve en sık olanları, solunum organlarıyla ve kalple ilgili olanlarıdır.[1] Bunlar, motor uyarımlarının —yani boşalma süreçlerinin— genel kaygı olgusunda bir rol oynadığını gösterir.

Dolayısıyla kaygı durumlarının analizi (1) özgün bir hoşnutsuzluk özelliğinin, (2) boşalım edimlerinin ve (3) bu edimlerin algılarının varlığını ortaya çıkarır. Son iki nokta ilk anda kaygı durumlarıyla acı çekme ve yas gibi diğer benzer durumlar arasındaki bir farkı gösterir. Acının ve yasın motor dışavurumu yoktur; ya da varsa bile bu dışavurum durumun tamamının ayrılmaz bir parçası değil, bunun bir sonucu veya buna bir tepki olarak bu durumdan ayrıdır. Dolayısıyla kaygı, belli yollardan boşalma edimleri içeren özgün bir hoşnutsuzluk durumudur. Genel görüşlerimize uygun olarak[2] bir yandan hoşnutsuzluk duygusu yaratan, öte yandan da sözü edilen boşalma edimleri yoluyla rahatlama sağlayan uyarımdaki bir artışa dayandığını

1 [Kaygı nevrozu konulu ilk makalesine (1895b, bu ciltte) bakın.]

2 [Örneğin *Haz İlkesinin Ötesinde* (1920g) adlı çalışmanın giriş sayfalarında ifade edildiği gibi.]

düşünmeye eğilim duyabiliriz. Ama bu türden salt fizyolojik bir açıklama bize pek yeterli gelmez. Kaygı duyumlarıyla bunun sinir uyarımlarını birbirine sıkıca bağlayan tarihsel bir etkenin bulunduğunu varsayma arzusu duyarız. Başka bir deyişle kaygı durumunun, uyarımda bu tür bir artış için gerekli olan koşullarını ve belli yollardan boşalma sağlayan bir yaşantının yeniden üretilmesi olduğunu ve kaygıdaki hoşnutsuzluğun özgün yapısını işte bu durumdan aldığını varsayarız. İnsanda doğum bu türden bir prototip sağlar; dolayısıyla kaygı durumlarını doğum travmasının yeniden üretilmesi olarak değerlendirme eğilimi duyarız. [II. Bölüm başlarına bakın.]

Bu, kaygının duygusal durumlar arasında istisna bir yer işgal ettiği anlamına gelmez. Kanımca diğer duygular da hayati önem taşıyan çok eski, belki de birey öncesi yaşantıların yeniden üretimleridir; kendi adıma ben bunları, histerik nevrozlarda sonradan ve bireysel olarak kazanılan, kökeni ve anımsatıcı olarak anlamı analizle ortaya çıkarılabilen histeri nöbetleriyle kıyaslayabileceğimiz evrensel, tipik, doğuştan histeri nöbetleri olarak değerlendirmeye yatkınım. Bu türden bir dizi duyguda bu görüşün doğruluğunu gösterebilmek elbette arzu edilir, ama bundan henüz çok uzağız.[1]

Kaygının doğum olayına kadar gittiği görüşü anında cevaplanması gereken itirazlarla karşılaşır. Kaygının, büyük bir ihtimalle her organizmada, özellikle de yüksek düzeyde evrimleşmiş hayvanlarda ortak olduğu, buna karşılık doğumun sadece memelilere özgü olduğu söylenebilir; hepsinde de doğumun travmatik bir önem taşıyıp taşımadığı bile kuşkuludur. Dolayısıyla

1 [Bu fikir Darwin'in Freud tarafından *Histeri Üzerine İncelemeler*'inde (185d, ÖFD., 3) benzer bir bağlamda alıntı yaptığı *Duyguların Dışavurumu* (Darwin, 1872) adlı çalışmasından edinilmiş olabilir. Bu makalenin editörlük girişine bakın.]

doğum prototipi olmaksızın da kaygı olabilir. Ama bu itiraz bizi psikolojiyi biyolojiden ayıran engelin ötesine taşır. Tehlike durumuna tepki olarak yerine getirdiği vazgeçilmez bir biyolojik işleve sahip olması nedeniyle kaygı farklı organizmalarda farklı olabilir. Ayrıca kaygının, insandan çok uzak olan organizmalarda da insandakiyle aynı duyumları ve sinir uyarımlarını içerip içermediğini bilmiyoruz. Dolayısıyla burada kaygının insanda doğum olayı üzerinde şekillendiği görüşüne karşı iyi bir argüman mevcut değildir.

Eğer kaygının yapısı ve kökeni yukarıda anlatıldığı gibi ise bir sonraki soru şu olacaktır: Kaygının işlevi nedir ve hangi durumlarda yeniden üretilir? Cevap açık ve inandırıcı gibidir: Kaygı, başlangıçta bir *tehlike* durumuna karşı tepki olarak ortaya çıkar ve bu tür bir durumun her ortaya çıkışında yeniden üretilir.

Ama bu cevap da başka varsayımlara yol açar. Belki de başlangıçtaki kaygı durumunda bulunan sinir uyarımları da tıpkı ilk histerik nöbete eşlik eden kas hareketleri gibi bir anlama ve amaca sahiptir. Histerik bir nöbeti anlamak için yapılması gereken tek şey, söz konusu hareketlerin, uygun ve yararlı bir eylemin bir parçasını oluşturduğu ortama bakmaktır. Dolayısıyla doğumda solunum organlarına yönelen sinir uyarımları ciğerleri çalışmaya hazırlıyor, kalp atışlarını hızlandırırken de kanın toksik maddelerden arınmasına yardım ediyor olabilir. Doğaldır ki kaygı durumu daha sonra bir duygu olarak yeniden üretildiği zaman, tıpkı histerik nöbetin tekrarları gibi böyle bir yararlılık söz konusu olmayacaktır. Birey yeni bir tehlike ortamına sokulduğu zaman o anki tehlikeye uygun bir tepki başlatmak yerine (daha önceki bir tehlikeye tepki olan) bir kaygı durumuyla tepki göstermesi yararsız olabilir. Ama yaklaşan tehlike durumu algılandığı ve kaygı patlamasıyla tehlike sinyali verildiği

takdirde davranışı yine yararlı olabilir. Bu durumda daha uygun önlemlere başvurarak kaygısından kurtulabilir. Dolayısıyla kaygının iki yoldan ortaya çıkabildiğini görürüz: yeni bir tehlike durumu ortaya çıktığı zaman yararsız bir yoldan, ya da sinyal vermek ve böyle bir durumun baş göstermesini önlemek için yararlı bir yoldan.

Peki "tehlike" nedir? Doğum eyleminde gerçek bir hayati tehlike vardır. Nesnel olarak bunun ne anlama geldiğini biliyoruz; ama ruhsal anlamda bu bize hiçbir şey söylemez. Doğum tehlikesi henüz ruhsal bir içeriğe sahip değildir. Fetüsün, varlığının ortadan kaldırılabileceği konusunda bir bilgi sahibi olduğunu düşünemeyiz. O sadece kendi narsistik libido ekonomisindeki büyük bir rahatsızlığın farkında olabilir. Aldığı büyük miktarlarda uyarımlar, yeni yeni hoşnutsuzluk duygularına yol açar; bazı organlarındaki yükleme artarak, çok geçmeden devreye girecek olan nesne yüklerinin ilk işaretlerini verir. Bütün bunların içinde "tehlike durumunun" sinyali olarak hangi unsurlar kullanılacaktır?

Ne yazık ki yeni doğan bir bebeğin ruhsal yapısı konusunda dolaysız bir cevabı mümkün kılamayacak kadar az şey biliniyor. Yukarıda verdiğim tanımın geçerliliğini bile doğrulayamam. Bebeğin, doğum olayını hatırlatan her ortamda kaygı duygusunu tekrarlayacağını söylemek kolaydır. Bilinmesi gereken önemli şey, olayı neyin hatırlattığı ve hatırlanan şeyin ne olduğudur.

Yapabileceğimiz tek şey kucaktaki bebeklerin veya biraz daha büyük çocukların, kaygı üretmeye yatkınlık sergiledikleri ortamları incelemektir. Doğum travması konulu kitabında Rank (1924) çocukların en eski fobileri ile doğum olayının üzerlerindeki etkisi arasında bir ilişki kurmaya yönelik kararlı bir çaba ortaya koymuştur. Ama başarılı olduğunu sanmıyorum. Teorisi iki itiraza açıktır. Birincisi, bebeğin doğumda özellikle görsel tür-

den bazı duyusal izlenimler edindiğini, bunların canlanmasının doğum travmasını hatırlattığını ve böylece kaygı tepkisini alevlendirdiğini varsayıyor. Bu varsayım temelsizdir ve pek mümkün değildir. Bebeğin, doğum süreciyle ilgili tensel ve genel duyumları koruması inandırıcı değildir. Çocukların daha sonara deliğe girip kaybolan veya delikten çıkan küçük hayvanlardan korkması Rank'a göre bir benzerlik algılamalarından kaynaklanıyor. Ama bu farkında olamayacakları bir benzerliktir. İkincisi, Rank bu sonraki kaygı durumlarını ele alırken duruma göre ya çocuğun rahim içi mutlu yaşamını hatırladığını, ya da bu yaşamı kesintiye uğratan travmatik rahatsızlığı [doğumu] hatırladığını söylüyor, bu da konuyu keyfi yoruma açık bırakıyor. Ayrıca teorisiyle doğrudan çelişen çocukluk kaygı örnekleri de vardır. Örneğin çocuk karanlıkta bir başına bırakıldığı zaman onun görüşüne göre, rahim içi ortamın yeniden oluşmasından hoşnut olması gerekir; ama çocuk tam da bu ortamlara kaygıyla tepki verir. Bunu, çocuğun doğum olayının rahim içi mutluluğuna son vermesini hatırlattığını söyleyerek açıklayacak olursak, bu tür açıklamaların geniş kapsamlı yapısına gözlerimizi kapamak imkânsızlaşır.[1]

Bebekliğin en eski fobilerinin, doğrudan doğruya doğumun etkilerine bağlanamayacağı ve bu fobilerin şu ana kadar açıklamasız kaldığı sonucuna vardım. Meme çocuğunda belli bir kaygıya yatkınlık olduğuna kuşku yok. Ama bu kaygıya yatkınlık, doğumdan hemen sonra maksimum düzeyine ulaşıp daha sonra yavaş yavaş düşmez, daha sonra ruhsal gelişme ilerledikçe ortaya çıkar ve çocukluğun belli bir dönemi süresince devam eder. Bu fobilerin o dönemden sonra da varlığını sürdürmesi halinde çocuklukta daha sonra ortaya çıkan nevrozla ilişkileri açık olmasa da, nevrotik bir rahatsızlığın varlığından kuşkulanırız.

1 [Rank'ın teorisi X. Bölüm başlarında tekrar ele alınıyor.]

Çocuklardaki kaygı dışavurumlarının sadece birkaçını anlayabiliyoruz, dolayısıyla dikkatimizi bunlarla sınırlamamız gerek. Bunlar örneğin çocuk yalnız veya karanlıkta[1] olduğu, ya da kendini annesi gibi alıştığı birisinin değil de tanımadığı birisinin yanında bulduğu zaman ortaya çıkar. Bu üç olay tek bir duruma —yani sevilen ve özlenen birisinin bulunmaması durumuna— indirgenebilir. Ama burada kaygının kavranmasını ve taşıyor gibi gözüktüğü çelişkilerde uzlaşma sağlayacak bir anahtar bulduğumuzu sanıyorum.

Çocuğun özlediği kişiye ilişkin hatırlatıcı imajının, belki de başlangıçta halusinasyonlu bir yoldan yoğun bir yüklemeye tabi olduğuna kuşku yok. Ama bunun bir etkisi yoktur; ama sanki özlem kaygıya dönüşüyormuş gibi gözükür. Bu kaygı, sanki henüz gelişmemiş olduğu için özlem yüküyle daha iyi nasıl başa çıkacağını bilmiyormuş gibi gözüken çocuğun umutsuzluğunun bir dışavurumudur. Burada kaygı nesnenin kaybedildiği duygusuna bir tepki olarak ortaya çıkar. Burada ilk anda iğdiş kaygısının da çok değer verilen bir nesneden ayrılma korkusu olduğunu, en eski kaygının —doğumdaki "temel kaygının"— da anneden ayrılma nedeniyle ortaya çıktığını hatırlarız.

Ama bir an düşününce bu nesne kaybı sorununun ötesine geçeriz. Kucaktaki bebeğin annesinin varlığını algılamayı istemesinin tek nedeni, yaşadıklarından, annesinin bütün ihtiyaçlarını anında giderdiğini zaten biliyor olmasıdır. Dolayısıyla "tehlike" olarak değerlendirdiği ve korunmak istediği durum, doyumsuzluk durumudur, çaresiz olduğu *ihtiyaç nedeniyle artan* gerilim durumudur. Bu görüşü benimsememiz halinde bütün bulguların yerli yerine oturacağını düşünüyorum. Uyarım miktarını bebeğin ruhsal anlamda başa çıkamadığı veya boşalta-

1 [Üç Deneme'nin 5. Bölümündeki bir dipnotla karşılaştırın (1905d, ÖFD., 8).]

madığı hoşnutsuzluk verici bir noktaya çıkaran doyumsuzluk durumu, bebek için doğma yaşantısının benzeri —tehlike durumunun tekrarı— olsa gerek. Her iki durumda da ortak olan şey, çocuğun kurtulması gereken uyarım miktarındaki bir artışın yarattığı ekonomik rahatsızlıktır. Dolayısıyla "tehlikenin" gerçek özü bu etkendir. Her iki durumda da kaygı tepkisi devreye girer. (Bu tepki kucaktaki bebekte hâlâ yararlıdır, çünkü tıpkı iç uyarımlardan kurtulmak için doğum anında ciğerlerin harekete geçirilmesi gibi, solunum ve ses organlarına yönelen boşalma anneyi yardıma çağırır.) Çocuğun, doğum anından sonra tehlikenin varlığını bu şekilde göstermenin dışında başka bir şey taşıdığını varsaymak gereksizdir.

Bebek, dışarıdan algılanabilir bir nesnenin doğuma benzeyen tehlikeli bir duruma son verebileceğini tecrübeyle öğrendiği zaman korktuğu tehlikenin içeriği ekonomik durumdan, bu durumu belirleyen koşula, yani nesnenin kaybedilmesine aktarılır. Artık annenin yokluğu tehlikedir ve tehlike ortaya çıkar çıkmaz bebek korkulan ekonomik durum devreye girmeden önce kaygı sinyali verir. Bu değişme, bebeğin öz-koruma için yaptığı ilk büyük adımı oluşturur ve aynı zamanda kaygının istemsiz ve otomatik ortaya çıkışından, tehlike sinyali olarak içsel üretimini temsil eder.

Bu iki açıdan, yani otomatik bir olgu olarak ve kurtarıcı bir sinyal olarak kaygı, bebeğin biyolojik çaresizliğinin doğal bir karşılığı olan ruhsal çaresizliğinin bir ürünü olarak görülmelidir. Her ikisinin de anneden ayrılmayla koşullanması açısından yeni doğan bebeğin kaygısı ile memedeki çocuğun kaygısı arasındaki çarpıcı örtüşmeyi psikolojik temelde açıklamak gerekmez. Biyolojik olarak da yeterince açıklanabilir; çünkü annenin tıpkı başlangıçta fetüsün bütün ihtiyaçlarını kendi bedeniyle gi-

dermesi gibi, şimdi, yani doğuştan sonra kısmen başka şeylerle de olsa, aynı şeyi yapar. Rahim içi yaşamla ilk bebeklik dönemi arasında, doğum olayının yarattığı etkileyici kesintinin düşündüreceğinden çok daha fazla bir süreklilik söz konusudur. Burada olan şey bir fetüs olarak bebeğin biyolojik durumunun yerini annesiyle olan ruhsal bir nesne ilişkisinin almasıdır. Ama rahim içi yaşam döneminde annenin onun için bir nesne olmadığını, o dönemde hiçbir nesne olmadığını unutmamalıyız. Bu tabloda doğum travmasının boşaltılması diye bir şeyin olmadığı açıktır. Kaygının, tehlike durumundan kaçınmak için bir sinyal oluşunun ötesinde bir fonksiyonunu bulamayız.

Kaygıyı belirleyen etken olarak nesnenin kaybedilmesinin önemi oldukça sonrasına da uzanır. Çünkü kaygının bir sonraki dönüşümü, yani fallik evreye ait iğdiş kaygısı da bir ayrılma korkusudur ve dolayısıyla aynı belirleyici etkene bağlanır. Bu durumda tehlike kişinin kendi örgenlerinden ayrılmasıdır. Ferenczi'nin [1925], bu korku ile daha önceki tehlike durumlarındaki korkular arasında net bir bağlantı çizgisini doğru olarak izlediğini sanıyorum. Penisin sahip olduğu narsistik değerin büyüklüğü, bu organın sahibine, cinsel birleşme yoluyla annesiyle —yani onun bir ikâmesiyle— bir kez daha birleşebileceğini garanti etmesiyle açıklanabilir. Bundan yoksun kalmak, ondan yeniden ayrılmak anlamına gelir ve bu da karşılık olarak tıpkı doğum olayında olduğu gibi içgüdüsel ihtiyaçtan kaynaklanan ve hoşnutsuzluk veren bir gerilime çaresiz bir şekilde maruz kalmak anlamına gelir. Ama şimdi artışından korkulan ihtiyaç örgensel libidoya ait özgün bir ihtiyaçtır ve bebeklik döneminde olduğu gibi artık belirsiz değildir. İktidarsız olan (yani iğdiş tehdidiyle ketlenen) bir erkek için cinsel ilişki ikâmesinin, annenin karnına dönme fantazisi olduğu eklenebilir. Ferenczi'nin düşünce

çizgisini izleyecek olursak, kendisini temsilen cinsel organını kullanarak annesinin karnına geri dönmeye çalışan söz konusu erkeğin, artık [fantazilerinde] gerilemeci bir yoldan bu organının yerine bir bütün olarak kendini koyduğunu söyleyebilirdik.[1]

Çocuğun ilerleyen gelişmesi —artan bağımsızlığı, ruhsal aygıtının daha net bir şekilde çeşitli kurumlara ayrılması, yeni ihtiyaçların ortaya çıkışı— tehlike durumunun içeriğini mutlaka etkileyecektir. Bu içeriğin, bir nesne olarak annenin kaybedilmesinden iğdişe dönüşmesini yukarıda incelemiştik. Bir sonraki değişmeyi süperegonun gücü yaratır. İğdişin korkulduğu ebeveynlik kurumunun kişisellikten arındırılmasıyla [yani içe yansıtılması] tehlike daha az tanımlı olur. İğdiş kaygısı ahlak kaygısına —sosyal kaygıya— dönüşür; artık kaygının hangi konuda olduğunu bilmek kolay değildir. "Sürüden ayrılma ve sürünün dışına çıkarılma" formülü, süperegonun içe yansıtılan ebeveynlik kurumuna karşılık gelen çekirdeği için değil, sadece süperegonun toplumsal prototipler temelinde daha sonra oluşturulan kısmı için geçerlidir. Daha genel konuşacak olursak egonun tehlike olarak değerlendirip kaygı sinyaliyle tepki verdiği şey, süperegonun kızması, onu cezalandırması, veya artık sevmemesidir. Bana öyle geliyor ki süperego korkusunun geçirdiği son değişme ölüm korkusudur (veya yaşam için korkudur), ki bu da süperego korkusunun kaderin güçlerine yansıtılmasından ibarettir.[2]

Bir zamanlar, kaygı boşaltımı olarak kullanılan şeyin, bastırma sürecinde geri çekilen [nesne] yükü olduğu görüşüne önem veriyordum.[3] Bugün bu bana pek önemli gelmiyor. Bunun ne-

1 [Freud bu fantaziyi "Kurt Adam" analizinde (1918b, ÖFD., 10) tartışmıştı.]

2 [VIII. Bölüm sonlarına bakın.]

3 [Örneğin bkz. Freud'un "Bilinçdışı" (1915e, ÖFD., 12) konulu metapsikolojik makalesinin IV. Bölümü.]

deni daha önce kaygının, değişmez bir şekilde otomatik olarak ekonomik süreçten kaynaklandığına inanmama karşılık, egonun haz-hoşnutsuzluk kurumunu etkilemek için verdiği bir sinyal olarak bugünkü kaygı kavramının ekonomik etkeni dikkate alma gereğini ortadan kaldırmasıdır. Kuşkusuz, ego tarafından bu duyguyu yaratmak için kullanılan enerjinin, bastırma vasıtasıyla geri çekilerek özgür bırakılan enerji olduğu fikrine karşı söylenecek hiçbir şey yok; ama enerjinin bu amaçla hangi kısmının kullanıldığı bugün artık önemli değil.

Bu yeni görüş, bir başka savımın —kaygının gerçek yerinin ego olduğu savımın— incelenmesini gerektiriyor.[1] Bu önermenin geçerliliğini hâlâ koruduğunu sanıyorum. Süperegoya bir kaygı dışavurumu bağlamak için bir neden yok; buna karşılık "idin kaygısı" ifadesi, özünden çok biçiminde düzeltme gerektiriyor. Kaygı duygusal bir durumdur ve bu haliyle sadece ego tarafından hissedileceği açıktır. İd, ego gibi kaygı duyamaz; çünkü bir örgütlenme değildir ve tehlike ortamları konusunda yargıya varamaz. Öte yandan egonun kaygı üretmesine neden olan süreçler sık sık idde gerçekleşir veya gerçekleşmeye başlar. Gerçekten de sonrakilerin çoğu gibi en eski bastırmalar da iddeki belli süreçlerle ilişkili olarak bu türden bir ego kaygısıyla güdüleniyor olabilir. Burada da iki durum —idde, ego için tehlikeli olan durumlardan birisini harekete geçiren ve egonun, ketlemenin gerçekleşmesi için kaygı sinyali vermesine yol açan durumla, idde doğum travmasına benzer bir koşulun oluştuğu ve otomatik kaygı tepkisinin ortaya çıktığı bir durum— arasından ayrım yapmakta haklıyız. İkinci durumun en eski ve özgün tehlike durumuna karşılık gelirken ikincisinin bundan türeti-

1 [Bu, *Ego ve İd*'ın (1923b, ÖFD., 12) sonundan önceki birkaç sayfada bulunabilir.]

len daha sonraki kaygı bileşenlerinden birisine karşılık geldiğine; veya pratikte karşılaştığımız rahatsızlıklar bağlamında ikinci durumun "güncel" nevrozların kökeninde etkili olmasına karşılık, ilkinin psikonevrozlarda tipik olduğuna dikkati çekecek olursak, bu iki durum birleştirilmiş olur.

Dolayısıyla sorun, eski bulgularımızı tekrar ele almaktan çok, yeni bulgularla bunlar arasında paralellik kurmaktır. Cinsel perhizde, cinsel uyarım sürecinin uygun olmayan yollardan kesilmesi, ya da bu uyarımın ruhsal anlamda işlenmekten saptırılması halinde kaygının doğrudan doğruya libidodan kaynaklandığı; başka bir deyişle ihtiyaçtan kaynaklanan aşırı gerilim karşısında egonun tıpkı doğum durumunda olduğu gibi çaresizliğe kapıldığı ve kaygı ortaya çıktığı yadsınmaz bir gerçek. Bu nedenle pek önemli olmasa da, kaygı üretiminde boşalan şey, kullanılmayan libido fazlalığı olabilir. Bilindiği gibi bir psikonevroz, "güncel" bir nevroz temelinde gelişmeye özellikle yatkındır. Bu da sanki ego bir süre askıda tutmayı öğrendiği kaygıdan kendini kurtarmaya ve semptom oluşumu yoluyla kaygıyı bağlamaya çalışıyormuş gibi gözükür. Travmatik savaş nevrozlarının —ki bu, çok çeşitli rahatsızlıkları kapsayan bir terimdir— analizi bunlardan bazılarının "güncel" nevrozların tipik özelliklerinden bazılarına sahip olduğunu gösterebilirdi.

Çeşitli tehlike durumlarının doğum prototiplerinden evrimini anlatırken kaygıyı belirleyen daha sonraki her etkenin bir öncekini tamamen geçersiz kıldığını iddia etmek gibi bir niyetim yoktu. Egonun gelişmesi ilerledikçe, eski tehlike durumlarının gücünü kaybetme ve bir yana bırakılma eğilimi gösterdiği doğrudur, dolayısıyla bireyin yaşamındaki her dönemin kendine uygun kaygı belirleyeni olduğunu söyleyebilirdik. Örneğin ruhsal çaresizlik tehlikesi, egonun henüz gelişmediği yaşam dö-

nemi için uygundur; nesneyi kaybetme tehlikesi henüz başkalarına bağımlı olduğu ilk çocukluk dönemine, iğdiş tehlikesi fallik evreye, süperego korkusu ise gizlilik dönemine uygun düşer. Ne var ki bütün bu tehlike durumları ve kaygıyı belirleyen etkenler birlikte varolabilir ve denk düşen dönemden daha sonraki bir dönemde egonun bunlara kaygıyla tepki vermesine neden olabilir; veya bunlardan birkaçı aynı anda devreye girebilir. Ayrıca iş başında olan tehlike durumuyla ortaya çıkan nevroz arasında oldukça yakın bir ilişki olabilir.[1]

1 Ego ve id arasında bir ayrım yapıldıktan bu yana bastırma sorunlarına ilgimiz de mutlaka yeni bir güç kazanacaktı. O zamana kadar ilgimizi, bastırmanın egoyla ilgili yanlarıyla —bilinçten ve hareketlilikten uzak tutma ve ikâmelerin (semptomların) oluşumuyla— sınırlamakla yetinmiştik. Bastırılan içgüdüsel dürtülerin kendileri bağlamında ise bunların bilinçdışında süresiz olarak aynen kaldığını varsayıyorduk. Ama ilgimiz şimdi bastırılan şeylerin uğradığı değişikliklere yöneldiği için, bu [bastırılan] dürtülerin bu şekilde değişmeden ve değişmez kaldığının, hatta genelde böyle olduğunun bile kendi içinde açık olmadığından kuşkulanmaya başladık. Özgün [başlangıçtaki] dürtülerin ketlenip bastırma yoluyla amaçlarından saptırıldığı doğrudur. Ama bunların bilinçdışındaki kısmı varlığını korumuş, yaşamın bunları değiştirme ve küçük görme eğilimi gösteren etkilerinden muaf mı kalmıştır? Başka bir deyişle analizin bize varlığını gösterdiği eski arzular hâlâ varlığını koruyor mu? Bunun cevabı hazır ve kesin gözüküyor. Eski, bastırılan arzular bilinçdışında hâlâ varlığını koruyor olmalı, çünkü bunların türevlerinin, yani semptomların iş başında olduğunu görüyoruz. Ama bu cevap yeterli değil. Bu, iki ihtimal — eski arzunun yükleyici enerjisini türevlerine aktararak artık sadece türevleri yoluyla mı iş başında olduğu, yoksa kendisinin de varlığını hâlâ koruduğu mu— arasında bir seçim yapmamızı mümkün kılmıyor. Eğer kaderi türevlerine enerji yükleyerek kendini tüketmekse, bu durumda üçüncü bir ihtimal daha vardır. Nevrozun seyri içinde artık anakronistik olabilse de, gerilemeyle tekrar canlandırılabilir. Bunlar boş spekülasyonlar değil. Hem normal hem de patolojik ruhsal yaşamda, bu tür sorular sormamızı gerektiren birçok şey vardır. "Odipus Komleksinin Çözülmesi" [1924d, ÖFD., 8] başlıklı makalemde eski bir arzu giderici dürtünün sadece bastırılması ile gerçekten ortadan kaldırılması arasındaki farka dikkati çekmiştim.

Bu tartışmanın daha önceki bir kısmında iğdiş tehlikesinin birden çok nevrotik hastalıkta önemli olduğunu gördüğümüzde, bu etkeni gözümüzde büyütmemeye dikkat ettik, çünkü nevroza erkeklerden daha çok tabi olduğuna kuşku duymadığımız kadın cinsinde bu belirleyici bir etken olamazdı. Şimdi ise iğdiş kaygısını nevroza yol açan savunma süreçlerinin tek güdü gücü olarak değerlendirmede hiçbir tehlike olmadığını görüyoruz. Başka bir yerde gelişim seyri içinde küçük kızların, iğdiş kompleksiyle duyarlı bir nesne yüklemesine nasıl yönlendirildiğini göstermiştim.[1] Nesne kaybının yarattığı tehlike durumu en etkili haliyle özellikle kadınlarda söz konusu olmaktadır. Yapmamız gereken tek şey, onlarda kaygıyı belirleyen etkenlere ilişkin tanımımızda küçük bir değişiklik yaparak, bunun artık nesnenin eksikliği veya gerçekte kaybedilmesi sorunu değil, nesnenin sevgisini kaybetme sorunu olduğunu varsaymaktır. Tıpkı saplantı nevrozu ile erkeklik arasındaki yakınlık gibi, histeri ile kadınlık arasında güçlü bir yakınlık olduğuna kuşku bulunmadığı için, bir kaygı etkeni olarak histeride sevgiyi kaybetmenin, tıpkı fobilerdeki iğdiş tehdidi ve saplantı nevrozundaki süperego korkusu kadar önemli bir rol oynaması muhtemeldir.

IX

GERİYE semptom oluşumuyla kaygı üretimi arasındaki ilişkiyi incelemek kalıyor.

Bu konuda çok yaygın olarak savunulan iki görüş vardır. Bunlardan birisi kaygının kendi içinde bir nevroz semptomu [belirtisi] olduğu yolundadır. Diğeri ise ikisi[2] arasında çok daha

1 [Bkz. Cinsler arasındaki anatomik farkın sonuçları konulu makalenin (1925j, ÖFD., 8) ikinci yarısı.]

2 [yani kaygı ile nevroz]

yakın bir ilişki bulunduğunu söyler. İkinci görüşe göre semptomlar sadece kaygıdan kaçınmak için oluşturulur; bunlar başka türlü kaygı olarak boşalacak olan ruhsal enerjiyi bağlar. Böylece kaygı, nevrozlardaki temel olgu ve sorun olacaktır.

Bazı çarpıcı örnekler bu son görüşün en azından kısmen doğru olduğunu gösterir. Agorafobik bir hasta sokağa çıkarılıp orada yalnız bırakıldığı takdirde kaygı nöbeti geçirecektir. Veya saplantılı bir nevrotik, bir şeye dokunduktan sonra ellerini yıkaması engellendiği zaman neredeyse dayanılmaz bir kaygıya gömülecektir. Dolayısıyla sokakta birisiyle birlikte yürüme ve saplantılı ellerini yıkama koşulunun amacı ve sonucu, bu tür kaygı patlamalarını ortadan kaldırmaktır. Bu anlamda egonun koyduğu her ketleme kendi içinde bir semptom olarak adlandırılabilir.

Kaygı üretimini bir tehlike durumuna bağladığımız için, semptomların, egoyu tehlike durumundan uzaklaştırmak için yaratıldığını söylemeyi tercih edeceğiz. Semptomların oluşumu engellendiği takdirde tehlike aslında nesnelleşir; yani, doğuma benzeyen ve egonun sürekli artan bir içgüdüsel istek —ki bu, kaygının en eski ve özgün belirleyenidir— karşısında çaresiz kaldığı bir durum ortaya çıkar. Dolayısıyla görüşümüze göre kaygı ile semptom arasındaki ilişki varsayıldığı kadar yakın değildir, çünkü bu ikisi arasına tehlike durumu etkenini koyuyoruz. Ayrıca kaygı üretiminin, semptom oluşumunun devamını sağladığını ve gerçekten de bunun gerekli bir önkoşulu olduğunu da ekleyebiliriz. Çünkü ego kaygı üreterek haz-hoşnutsuzluk kurumunu harekete geçirmeseydi, idde hazırlanan ve tehlike tehdidini içeren süreci alıkoyma gücünü kazanamazdı. Bütün bunlarda, üretilen kaygıyı minimum düzeyde tutma ve bunu sadece bir sinyal olarak kullanma eğilimi söz konusudur; çünkü aksi takdirde başka bir yerde içgüdüsel sürecin yol açmakla

tehdit ettiği hoşnutsuzluk duygusuyla sonuçlanacak ve bu da nevrozlarda sık sık ortaya çıkıyor olsa da, haz ilkesi açısından bir başarı olmayacaktır.

O halde semptom oluşumu aslında tehlike durumunu ortadan kaldırır. Bunun iki yanı vardır: örtülü olan birincisi, idde gerçekleşen ve egonun tehlikeden uzaklaşmasını sağlayan değişmedir; ikincisi ise açıkça görülen ve etkilenen içgüdüsel sürecin yerine yaratılan şeyi —yani ikâme oluşumu— gösterir.

Ne var ki semptom oluşumu konusunda az önce söylediklerimizi *savunma* sürecine bağlamak ve semptom oluşumu terimini ikâme oluşumuyla eşanlamlı kullanmak daha doğru olacaktır. Bu durumda savunma sürecinin, egonun kendini dışarıdan gelen tehlike tehdidinden uzaklaştırmasını sağlayan kaçışa benzediği açıklık kazanacaktır. Savunma süreci [işlemi], içgüdüsel bir tehlikeden kaçma girişimidir. Bu kıyaslamadaki zayıf noktaların incelenmesi konuya daha da açıklık kazandıracaktır.

Buna yapılacak bir itiraz, bir nesnenin kaybedilmesinin (veya nesnenin sevgisinin kaybedilmesinin) ve iğdiş tehdidinin, diyelim vahşi bir hayvan kadar dışsal bir tehlike olduğudur; bunlar içgüdüsel tehlikeler değildir. Yine de bu iki durum aynı değildir. Bir kurt, bizim ona yönelik davranışımız ne olursa olsun bize saldırabilir; ama içimizde bazı duygular ve niyetler beslemediğimiz takdirde sevilen kişi bizi sevmekten vazgeçmez, ya da bizi iğdişle tehdit etmez. Dolayısıyla bu tür içgüdüsel dürtüler, dış tehlikeleri belirleyen etkenlerdir ve bu nedenle kendi içlerinde tehlikeli olurlar; bu durumda iç tehlikelere karşı önlem alarak dış tehlikeye karşı korunmaya çalışabiliriz. Hayvan fobilerinde, tıpkı semptomda dışsal bir yerdeğiştirmeye tabi olması gibi, tehlike hâlâ tamamen dışsal bir tehlike olarak gözükür. Saplantı nevrozlarında tehlike çok daha fazla içselleştirilir. Süperego

bağlamında kaygının *toplumsal* kaygıyı oluşturan kısmı hâlâ dış tehlikenin yerini alan bir iç ikâmeyi temsil eder, buna karşılık kaygının diğer kısmı —*ahlaki* kaygı— zaten tamamen ruhsaldır.[1]

Bir başka itiraz da pusuda bekleyen dış bir tehlikeden kaçma çabasında kişinin yaptığı tek şeyin, onu tehdit eden şeyle kendisi arasındaki mesafeyi artırması olduğudur. Bir sopayla veya silahla kurda saldırmasında olduğu gibi kendini bu tehlikeye karşı savunmaya hazırlamaz veya durumda değişiklik yapmaya çalışmaz. Ama savunma süreci, bir kaçış girişiminden daha fazlasını yapar. Tehdit edici içgüdüsel süreçle mücadeleye girişir ve bu süreci baskı altına alır veya amacından saptırarak zararsız kılar. Yere sağlam basıyor gibi görünen bu itiraza hakkettiği önem verilmelidir. Bir kaçış girişimiyle gerçekten birleştirilebilecek bazı savunma süreçleri olabileceğini, buna karşılık diğerlerinde egonun daha aktif öz-koruma çizgisine girdiğini ve yoğun karşı önlemler başlattığını sanıyorum. Ama hem egonun hem de iddeki içgüdünün, kurt ile çocuk gibi ayrı bütünlükler değil, aynı örgütlenmenin parçaları olması, dolayısıyla egonun her davranışının, içgüdüsel süreçte de bir değişiklikle sonuçlanması, savunma ile kaçış arasındaki benzetmeyi belki de tamamen geçersiz kılıyordur.

Kaygıyı belirleyen etkenlere ilişkin bu inceleme, egonun savunma davranışını deyiş yerindeyse ussal bir ışıkta gösterir. Her tehlike durumu yaşamın belli bir dönemine veya ruhsal aygıtın belli bir gelişim evresine karşılık gelir ve bu dönemde haklı bir temeli varmış gibi gözükür. Bebeklik döneminde birey, ister içeriden ister dışarıdan olsun, ona ulaşan çok miktarda uyarımla

1 [Buradaki tartışma büyük ölçüde, Freud'un "Bastırma" (1915d) ve "Bilinçdışı" (1915e, özellikle IV. Bölüm) konulu metapsikolojik makalelerinde kullandığı savların bir yeniden değerlendirmesidir.]

ruhsal olarak başa çıkacak donanıma gerçekten sahip değildir. Yine yaşamının belli bir döneminde onun için gerçekten en önemli şey, bağımlı olduğu insanların sevgilerini ve özenlerini ondan esirgememeleridir. Çocukluğunun sonraki dönemlerinde annesi bağlamında babasının güçlü bir rakip olduğunu hissettiği ve babasına yönelik kendi saldırganlık eğilimlerinin ve annesine yönelik cinsel arzularının farkına vardığı zaman, babasından korkmakta gerçekten haklıdır; onun tarafından cezalandırılma korkusu, iğdiş edilme korkusunda evrimsel [filogenetik] bir pekiştirme yoluyla dile gelebilir. Son olarak, sosyal ilişkilere girdiği zaman süperegosundan korkması, bir vicdana sahip olması gerçekten gerekir; bu etkenin yokluğu ağır çatışmalara, tehlikelere, vs. yol açacaktır.

Ama bu son nokta yeni bir sorunu gündeme getirir. Gelin, kaygı duygusu yerine bir an başka bir duyguyu —örneğin acıyı— ele alalım. Dört yaşında bir kızın, bebeği kırıldığı; ya da on altısında erkek arkadaşı tarafından incitildiği; veya yirmi beşinde kendi çocuğu öldüğü zaman acı gözyaşı dökmesi çok doğal gözükür. Acıya neden olan bu etkenlerden her birisinin bir çağı vardır ve her birisi bu çağ aşıldıktan sonra geride bırakılır. Sadece son ve kesin etkenler yaşam boyunca varlığını korur. Bir eş ve anne olacak yaşa geldikten sonra aynı kızın değersiz bir biblosu kırıldı diye ağlaması bize tuhaf gelecektir. Ama nevrotik de işte böyle davranır. Uyarımla başa çıkmak için gerekli tüm donanımın ruhsal sisteminde uzun zaman önce gelişmiş olmasına, ihtiyaçlarının çoğunu kendi başına giderecek kadar olgunlaşmasına ve iğdişin artık uygulanmadığını uzun zaman önce öğrenmiş olmasına rağmen, sanki eski tehlike durumları hâlâ varlığını koruyormuş gibi davranır ve kaygı yaratan eski etkenlerin tamamını korur.

Bunun neden böyle olduğu oldukça uzun bir cevap gerektiriyor. Her şeyden önce, olayları elememiz gerekir. Çok sayıda olayda kaygının eski bileşenleri nevrotik tepkileri yarattıktan sonra gerçekten de ortadan kalkar. Çok küçük çocukların fobileri, yalnız veya karanlıkta veya yabancılarla kalma korkuları —neredeyse normal denebilecek fobiler— genellikle daha sonra aşılır; çocukluğun diğer rahatsızlıkları için kullandığımız bir ifadeyi tekrarlayacak olursak, çocuk "bunları aşar." Çok sık rastlanan hayvan fobileri aynı kaderi paylaşır; ilk yılların birçok dönüşüm histerisi sonraki yaşamda devam etmez. Tören eylemleri gizlilik evresinde son derecede sık gözlenir, ama bunların çok azı daha sonra tam bir nevroza dönüşür. Genelde beyaz ırktan oldukça yüksek kültürel standartlarda yaşayan kentli çocuklar üzerindeki gözlemlerimize dayanarak bildiğimiz kadarıyla, çocukluk nevrozları, hâlâ çok az dikkat edilmelerine rağmen, çocuğun gelişimindeki düzenli olayların yapısına sahiptir. İstisnasız *bütün* erişkin nevrotiklerde çocukluk nevrozlarının işaretleri bulunabilir; ama bu işaretleri sergileyen çocukların hepsi sonraki yaşamda nevroza yakalanmaz. Dolayısıyla birey olgunlaştıkça bazı kaygı bileşenleri ve bazı tehlike durumları önemini kaybediyor olsa gerek. Ayrıca, bu tehlike durumlarından bazıları, kaygı bileşenlerini güncelleştirecek şekilde değiştirmek suretiyle sonraki dönemlerde de varlığını korur. Örneğin bir erkek, cinsel şehveti cezalandırmak için artık insanların iğdiş edilmediğini, öte yandan içgüdülerine boyun eğenlerin ağır hastalıklara yakalanabileceğini öğrendikten sonra iğdiş korkusunu frengi fobisi kılığında devam ettirebilir. Kaygının, süperego korkusu gibi diğer bileşenleri ortadan kalkmayacak, yaşamları boyunca insanlara eşlik edecektir. Bu durumda nevrotik kişi, söz konusu tehlikelere yönelik tepkisinin çok fazla şiddetli olması açısından

normal insandan farklılık gösterecektir. Son olarak, erişkin olmak özgün [ilk] travmatik kaygı durumuna dönüşe karşı mutlak bir koruma sağlamaz. Her birey, ruhsal yapısının, boşaltılmayı gerektiren uyarım miktarıyla başa çıkma işlevini yerine getiremediği bir sınıra sahiptir.

Bu küçük değişiklikler, burada tartıştığımız gerçeği, yani çok sayıda insanın tehlikeyle ilişkili olarak çocuksu kaldığı ve geçmişte kalan kaygı bileşenlerini aşmadığı gerçeğini değiştirmez. Bunu inkâr etmek, nevrozu inkâr etmektir, çünkü nevrotik dediğimiz kişiler de işte bu türden insanlardır. Peki bu nasıl mümkün oluyor? Neden bütün nevrozlar bireyin gelişiminde bir sonraki evreye ulaşıldığı zaman ortadan kalkmıyor? Tehlikeye yönelik bu tepkilerdeki inatçılık nereden geliyor? Diğerlerinden anormal oluşuyla ayrılan ve yararsızlıkları nedeniyle yaşamın akışına ters düşen tepki yaratıcı diğer bütün duygulara kıyasla neden sadece kaygı duygusu avantajlı oluyor? Başka bir deyişle karşımıza bu kadar sık çıkan bilmece konusundaki bilgisizliğimizle bir kez daha karşılaştık: Nevroz nereden geliyor? Bunun nihai, özgün *varoluş nedeni* nedir? Onlarca yıllık psikanalitik çabadan sonra bu konuda başlangıçtaki kadar karanlıktayız.

X

KAYGI, tehlikeye verilen tepkidir. Burada da kaygı duygusunun, ruhsal yapının ekonomisinde eşsiz bir yer işgal etmesinin, tehlikenin temel yapısıyla bir ilişkisi olduğunu düşünmekten başka bir şey yapamıyoruz. Ama tehlikeler insanlığın ortak kaderidir; bunlar herkes için aynıdır. İhtiyaç duyduğumuz ve belirleyemediğimiz şey, neden bazı insanların özgün niteliğine rağmen kaygı duygusunu ruhsal yapının normal işleyişine tabi kılabildiğini açıklayacak veya bu konuda kimlerin başarısızlığa mahkûm

olduğunu belirleyecek bir etkendir. Bu türden bir etkeni bulmaya yönelik iki girişimde bulunulmuştur. Bu tür çabaların sempatiyle karşılanması doğaldır, çünkü bunlar can sıkıcı bir ihtiyacın giderilmesine yardımcı olmayı vaat eder. Söz konusu iki girişim birbirini tamamlar; soruna karşıt doğrultulardan yaklaşır. Bunlardan ilki Alfred Adler tarafından on yılı aşkın bir süre önce yapılmıştır.[1] Öz itibariyle Adler, tehlikenin ortaya çıkardığı sorunu çözme konusunda başarısız olanların, organik bir aşağılık tarafından çok fazla engellenen insanlar olduğunu savunuyor. *Simplex sigilum veri*[2] deyişi doğru olsaydı bu çözümü [*Lösung*] bir kurtuluş [*Erlösung*] olarak memnuniyetle kabul ederdik. Ama tersine son on yıldaki eleştirel incelememiz, psikanalizin keşfettiği zengin malzemenin tamamını bir yana bırakan bu açıklamanın mutlak yetersizliğini etkili bir şekilde ortaya koymuştur.

İkinci girişim 1923 yılında Otto Rank tarafından *Doğum Travması* adlı kitabında denenmiştir. Burada bizi ilgilendiren tek nokta dışında onun çabasını Adler'inkiyle aynı düzeye indirgemek haksızlık olur, çünkü bu çaba psikanalitik temelde kalır ve psikanalitik bir düşünce çizgisini izler, dolayısıyla analiz sorunlarını çözmeye yönelik makul bir çaba olarak kabul edilebilir. Bireyin tehlikeyle ilişkisi konusunda Rank bireydeki organik kusur sorunundan uzaklaşarak tehlikenin değişken büyüklüğü üzerinde duruyor. Doğum süreci ilk tehlike durumudur ve bu yolla ortaya çıkan ekonomik altüst oluş, kaygı tepkisinin prototipi [modeli] olmaktadır. Bu ilk tehlike durumunu ve kaygı bileşenini sonraki tüm durumlara ve kaygı etkenlerine bağlayan gelişim çizgisini daha önce izlemiş ve ilk önce biyolojik anlamda, daha sonra doğrudan bir nesne kaybı olarak ve bundan da sonra dolaylı bir

1 [Örneğin bkz. Adler, 1907.]

2 [Basitlik doğrunun mührüdür.]

nesne kaybı olarak anneden ayrılma anlamına geldiği ölçüde ortak bir özellik taşıdıklarını görmüştük. Bu kapsamlı ilişkiler zincirinin keşfedilmesini, Rank'ın yorumuna borçlu olduğumuza kuşku yok. Doğum travması her bireyde farklı yoğunlukta ortaya çıkar ve bireyin kaygı tepkisinin şiddeti, travmanın gücüne bağlı olarak değişir. Rank'a göre bireyin bu kaygıyı kontrol edip edemeyeceğini —nevrotik mi yoksa normal mi olacağını— belirleyen şey onda başlangıçtaki kaygının miktarıdır.

Burada işimiz Rank'ın hipotezini ayrıntılarıyla eleştirmek değil. Yapmamız gereken tek şey bunun elimizdeki sorunun çözümüne yardımcı olup olmayacağını incelemektir. Rank'ın formülü —doğum travmasının, hiçbir zaman tamamen boşaltılamayacak kadar ağır olduğu insanların nevrotik olduğu görüşü— teorik bir bakış açısından son derece kuşkuludur. Travmanın boşaltılmasıyla [abreaction] neyin kastedildiğini bilmiyoruz. Kesin anlamıyla ele alacak olursak bu, nevrotik bir insan kaygı duygusunu ne kadar sık ve ne kadar şiddetli yaşarsa, ruh sağlığına da o kadar yaklaşacağı anlamına gelir ki bu da temelsiz bir sonuçtur.[1] Kataritik yöntemde böylesine büyük bir rol oynayan duygusal boşalma teorisinden vazgeçmemin nedeni, bunun gerçeklere uymamasıydı. Doğum travmasının ağırlığındaki değişkenliği çok fazla öne çıkarmak da kökensel bir etken olarak kalıtımsal yapının önemini göz ardı etmek olacaktır. Çünkü bu değişkenlik, doğuştan gelen yapıyla ilişkili olarak rastlantıya bağlı bir biçimde etkili olan organik bir etkendir ve kendi içinde, kazara denebilecek —örneğin doğumda yardımın zamanlaması gibi— birçok etkiye bağlıdır. Rank'ın teorisi hem yapısal hem de evrimsel etkenleri göz ardı eder. Ama Rank'ın ifadesini, diyelim

1 ["*Abreaction*," daha önce bastırılan bir yaşantıya bağlı duygunun boşalması anlamına gelir. Burada sözü edilen kaygı, doğum tavmasının yarattığı kaygıdır.]

ki gerçekten önemli olan şeyin, bireyin doğum travmasının değişken yoğunluğuna tepki verme derecesi olduğu önermesiyle sınırlayacak olursak, teorisini anlamdan yoksun bırakmış ve ortaya attığı yeni etkeni önemsiz bir konuma indirgemiş oluruz ve bir nevrozun ortaya çıkıp çıkmayacağını belirleyen etken, farklı, bilmediğimiz bir alanda yatar.

Ayrıca doğumun insanda ve diğer memelilerde ortak bir süreç olması ve sadece insanda nevroza özel bir yatkınlığın bulunması gerçeği Rank'ın teorisini desteklemez. Ama asıl itiraz, kesinleşmiş gözlemlere dayanmak yerine havada asılı kalmasıdır. Zor ve uzun doğumların nevrozun gelişimiyle gerçekten çakıştığını, hatta böyle doğan çocukların ilk çocukluk tedirginliğini diğer çocuklardan daha güçlü veya daha uzun süre yaşadığını gösterir hiçbir kanıt bulunmamıştır. Buna karşılık olarak anne için kolaylık sağlayan yapay olarak yaratılan sancı ve doğumların çocuk için ağır bir travma yaratabileceği söylenebilirdi. Ama asfiksiye[1] yol açan doğumların, bunu izleyeceği düşünülen sonuçların açık kanıtlarını vermesi gerektiğine dikkati çekebiliriz. Varlığı gözlemle doğrulanabilen bir etken ortaya koyması, Rank'ın kökensel teorisinin avantajlarından birisi olmalıydı. Ve bu tür bir doğrulama çalışması şu ana kadar henüz yapılmadığı için teorinin değerini belirlemek mümkün değildir.

Öte yandan Rank'ın teorisinin, son zamanlarda psikanaliz tarafından anlaşıldığı şekliyle cinsel içgüdülerin kökensel önemiyle çeliştiği görüşüne katılamam. Çünkü sadece bireyin tehlike durumuyla ilişkisine gönderme yapan teorisi, bir insanın ilk tehlikelerle başa çıkamadığı zaman cinsel tehlikeyi içeren sonraki durumlarda da mutlaka başarısız olacağını ve bu nedenle nevroza sürükleneceğini varsaymamıza kesinlikle engel değildir.

1 [Doğum anında bebeğin soluğunun kesilmesi.]

Dolayısıyla Rank'ın girişiminin nevrozların nedenselliği sorununu çözdüğüne de, buna rağmen bu teorinin böyle bir çözüme ne ölçüde *katkıda bulunduğunu* söyleyebileceğimize de inanmıyorum. Zor doğumların nevroza yatkınlık üzerindeki etkisine ilişkin bir incelemenin negatif sonuçlar vermesi halinde bu katkı pek önemli olmayacaktır. Nevrotik hastalık için tekil, somut, "nihai bir neden" arayışımızın başarısız olmasından korkarım. Tıptan insanların hâlâ bulmayı arzuladığı çözüm, tecrit edilip arı kültürde çoğaltılabilen ve birisine şırınga edildiği zaman değişmez bir şekilde aynı hastalığı yaratan bir virüs keşfetmek, veya daha alçakgönüllü terimlerle ifade edersek, verildiği zaman belli nevrozları yaratacak veya iyileştirecek olan bazı kimyasal maddelerin varlığını göstermek olacaktır. Ama böyle bir çözüm ihtimali çok küçük gözüküyor.

Psikanaliz, daha basit olmasa da doyurucu sonuçlar verir. Bu bağlamda söylemem gerekenler uzun zamandır biliniyor ve ekleyecek yeni bir şeyim yok. Ego örneğin bastırma sürecinin yardımıyla kendini tehlikeli içgüdüsel bir dürtüden korumayı başardığı zaman idin söz konusu kısmını ketlediği ve hasara uğrattığı açıktır; ama aynı zamanda ona bir miktar bağımsızlık vermiş ve kendi egemenliğinin bir kısmından vazgeçmiştir. Temelde bir kaçış girişimi olan bastırmanın doğası açısından bu kaçınılmazdır. Bastırma deyiş yerindeyse artık bir kanun kaçağıdır; egonun büyük örgütlenmesinin dışında bırakılır ve sadece bilinçdışı dünyasında hüküm süren yasalara tabi kılınır. Tehlike durumunun, egonun bastırılana benzer yeni bir içgüdüsel dürtüden kaçınmak için bir neden bulamayacağı bir şekilde değişmesi halinde, egonun kısıtlanmasının sonucu açıklık kazanacaktır. Yeni dürtü otomatik bir etkiyle —veya tercih ettiğim bir terimi kullanacak olursam, tekrarlama zorlanı-

mının etkisiyle— işleyişini sürdürecektir. Sanki daha önce aşılan tehlike durumu varlığını hâlâ koruyormuş gibi, bastırılan daha önceki dürtüyle aynı yolu izleyecektir. Dolayısıyla bastırmadaki takıntı etkeni, bilinçsiz idin tekrarlama zorlanımıdır; bu, normal şartlarda sadece egonun serbest hareket işleviyle ortadan kaldırılan bir zorlanımdır. Ego bazen kendi kurduğu bastırma engellerini aşıp içgüdüsel dürtü üzerindeki etkisini tekrar kazanarak yeni dürtünün seyrini değişen tehlike durumuna uygun olarak yönlendirmeyi başarabilir. Ama aslında ego bunu nadiren başarır: bastırmaları olmamış kılamaz. Mücadelenin gidişatı nicel ilişkilere bağlı olabilir. Bazı olaylarda sonucun ağırlaştığı izlenimi ediniriz: bastırılan dürtünün uyguladığı gerilemeci çekim ve bastırmanın gücü öylesine büyüktür ki, yeni dürtünün tekrarlama zorlanımına boyun eğmekten başka seçeneği yoktur. Diğer olaylarda diğer bir güçler etkileşiminin katkısını görürüz: gerçek yaşamda bulunan ve yeni içgüdüsel dürtünün girebileceği farklı bir seyrin önünde bulunan engellerin yarattığı itme, bastırılan prototipin uyguladığı çekimi pekiştirir.

Kendi içinde alçakgönüllü ve teorik açıdan kolay kolay abartılamayacak olan analitik terapi olgusu, bunun, bastırmaya takıntı ve artık güncel olmayan tehlike durumunun varlığını sürdürmesi için doğru bir açıklama olduğunu doğrular. Analizde bastırmalarını kaldırması için egoya yardımcı olduğumuz zaman ego bastırılan id üzerindeki gücünü tekrar kazanır ve içgüdüsel dürtülerin, sanki eski tehlike durumları artık yokmuş gibi hareket etmesine izin verebilir. Bu yolla yapabildiklerimiz, tıbbın diğer alanlarında sağlanabilen şeylere uygunluk gösterir; çünkü kural olarak terapimizin, başka türlü elverişli koşullarda kendi kendine ortaya çıkabilecek iyi bir so-

nucu daha hızlı, daha güvenilir ve daha az bir enerji harcamasıyla sağlamakla yetinmesi gerekir.

Söylenenlerden, eski tehlike durumlarının ve ego bastırmalarının korunup korunmayacağını, çocukluk nevrozlarının devam edip etmeyeceğini belirleyen şeyin, *nicel* ilişkiler —doğrudan gözlenemeyen, ancak çıkarsamayla öngörülen ilişkiler— olduğunu görüyoruz. Nevrozların nedenselliğinde rol oynayan ve ruhsal yapıdaki güçlerin birbirine karşı mücadeleye giriştiği koşulları yaratan etkenler arasında biyolojik, evrimsel ve salt psikolojik olmak üzere üç etken ağırlık kazanır.

Biyolojik etken, çocuğun çaresiz ve bağımlı olduğu uzun zaman dilimini kapsar. Bebeğin rahim içi yaşamı diğer hayvanlarınkine kıyasla kısa gibidir ve dünyaya daha az donanımla gelir. Bunun sonucunda gerçek dış dünyanın bebek üzerindeki etkisi şiddetli olur ve ego ile id arasındaki farklılaşma özendirilir. Dahası, dış dünyanın tehlikeleri onun için daha büyük bir öneme sahiptir, dolayısıyla onu tek başına bunlara karşı koruyacak önceki rahim içi yaşamının yerini alacak nesnenin değeri son derecede artar. Bu nedenle biyolojik etken, en eski tehlike durumunu oluşturur ve yaşamının kalanı boyunca çocuğa eşlik edecek olan sevilme ihtiyacını yaratır.

Evrimsel olan ikinci etkenin varlığı çıkarsamaya dayanır. Libidonun gelişimindeki belirgin bir özellik bunun varlığını varsaymamıza yol açmıştır. Kendisine yakın olan hayvanların çoğundan farklı olarak insanın cinsel yaşamının, doğumdan olgunluğa düzgün bir ilerleme kaydetmediğini, beşinci yıla kadar devam eden bir ilk filizlenmeden sonra çok belirgin bir kesintiye uğradığını; daha sonra çocukluk döneminde kesintiye uğradığı noktadan başlayarak ergenlikte yeniden devreye girdiğini keşfettik. Bu da insan türünün kaderinde, bireyin cinsel

yaşamında tarihsel bir tortu olarak kalan çok önemli bir şeyin olmuş olması gerektiğini varsaymamıza yol açtı.[1] Bu etken patojenik [hastalık yapıcı] etkisini, egonun bu çocuk cinselliğindeki içgüdüsel isteklerin büyük çoğunluğunu tehlike olarak değerlendirip savunmaya geçmesine ve bu nedenle daha sonra ergenlikteki normal koşullarda ego uyumlu olacak cinsel dürtülerin çocuksu prototiplerin çekimine yenik düşerek bastırmaya uğraması riskine borçludur. Nevrozların en dolaysız kökeniyle burada karşılaşırız. Cinsel isteklerle erken temasın, ego üzerinde, dış dünyayla zamanından önce temas kurulmasının yarattığı benzer bir etkiye sahip olması ilginçtir.

Psikolojik olan üçüncü etken, ruhsal yapımızda, ego ile idin farklılaşmasıyla ilişkisi olan ve bu nedenle nihai anlamda dış dünyanın etkisine bağlanabilen bir kusurda yatmaktadır. [Dış] gerçekliğin tehlikeleri açısından ego, iddeki bazı içgüdüsel dürtülere karşı savunmaya geçmek ve bunları tehlike olarak değerlendirmek zorunda kalır. Ama ego kendini içsel içgüdüsel tehlikelerden, kendisinin bir parçası olmayan bir gerçeklik kırıntısında olduğu kadar iyi koruyamaz. İde yakından bağlı olduğu için yapabileceği tek şey, kendi örgütlenmesini kısıtlayarak ve içgüdüyü zayıflatmasına karşılık olarak semptom oluşumlarına göz yumarak içgüdüsel tehlikeden kaçınmaktır. Reddedilen içgüdü saldırısını tekrarladığı takdirde ego, nevrotik rahatsızlıklar olarak bildiğimiz olanca zorlukların altında ezilir.

Nevrozun yapısına ve nedenlerine ilişkin bilgimizin şimdilik bu noktadan daha ileri gidemediğine inanıyorum.

1 [*Ego ve İd*'in (1923b) III. Bölümünde Freud aklında jeolojik buz çağını olduğunu söylüyor. Bu fikir daha önce Ferenczi (1913) tarafından ortaya atılmıştı.]

XI
EK

BU tartışmanın akışı içinde çeşitli konuların, tam olarak ele alınmadan önce bir yana bırakılması gerekmişti. Bunları hakkettikleri ilgiyi görebilmeleri için bu bölümde bir araya getirdim.

(A) ESKİ GÖRÜŞLERDEKİ DEĞİŞİKLİKLER

(*a*) *Direnme ve Karşı Yükleme*

Bastırma teorisindeki önemli bir unsur, bastırmanın bir kerede olup biten bir olay değil, sürekli [enerji] harcaması gerektiren kalıcı bir olay olduğu görüşüdür. Bu harcamanın ortadan kalkması halinde kaynaklarından sürekli beslenen bastırılmış dürtü ilk fırsatta zorlandığı kanallardan akacak ve bastırma ya amacına ulaşamayacak, ya da sayısız kere tekrarlanması gerekecektir.[1] Dolayısıyla egonun savunma eylemini sürekli harcamayla sürdürmesinin nedeni içgüdülerin kesintisiz bir yapıda olmasıdır. Bastırmayı korumak için girişilen bu eylem, analitik tedavide *direnme* olarak gözlenir. Direnme, *karşı yükleme* dediğim şeyin varlığını öngörür. Saplantı nevrozlarında açıkça görülen bu tür bir karşı yükleme egodaki bir değişme, bir tepki oluşumu olarak ortaya çıkar ve bastırılması gereken içgüdüsel eğilimin karşıtı olan bir tutumun —örneğin acıma duygusunun, titizliğin ve temizliğin— pekiştirilmesi yoluyla uygulanır. Saplantı nevrozundaki bu tepki oluşumları özünde gizlilik evresinde gelişen normal kişilik özelliklerinin abartılarıdır. Teorik açıdan aynı ölçüde vazgeçilmez olsa da, histeride karşı yüklemenin varlığını tespit etmek özellik-

1 [“Bastırma” konulu makalesine (1915d, ÖFD., 12) bakın.]

le zordur. Histeride de tepki oluşumu yoluyla egoda bir miktar değişiklik söz konusudur ve bazı olaylarda başlıca semptom olarak dikkatimizi çekecek kadar belirginleşir. Örneğin ikirciklikten kaynaklanan çatışma histeride bu yolla çözülür. Kişinin, sevdiği insana beslediği nefret, ona yönelik abartılı bir düşkünlükle ve onun için endişelenmeyle baskı altına alınır. Ama saplantı nevrozundaki ve histerideki tepki oluşumları arasındaki fark, bunların histeride bir kişilik özelliğinin evrenselliğine sahip olmak yerine, belli ilişkilerle sınırlı olmasıdır. Örneğin histerik bir kadın temelde nefret ettiği kendi çocuklarına karşı özellikle müşfik olabilir; ama genelde diğer kadınlardan daha sevgi dolu, ya da başka çocuklara karşı daha müşfik olmayacaktır. Histerideki tepki oluşumu belli bir nesneye inatla tutunmasına ve egonun genel mizacına hiçbir zaman yayılmamasına karşılık, saplantı nevrozunda tipik olan şey, nesneyle olan ilişkilerde bir gevşemeyle ve nesne seçiminde yerdeğiştirmenin kolaylaşmasıyla tanımlanan işte bu türden bir yayılmadır.

Ama histerinin özgün yapısına daha uygun gibi gözüken başka bir karşı yükleme türü daha vardır. Bastırılan içgüdüsel bir dürtü iki yönden canlandırılabilir (yeniden yüklenebilir): kendi iç uyarım kaynaklarından pekiştirme yoluyla içeriden ve arzuladığı bir nesnenin algısı yoluyla dışarıdan. Histerik karşı yükleme esas olarak dışarıya, tehlikeli algılara karşı yönlendirilir. Bu, egonun kısıtlanması yoluyla, bu tür algılar içerecek ortamlardan kaçınmayı, ya da bu algıların olması halinde kişinin dikkatini bunlardan uzaklaştırmasını sağlayan özel bir tür tetikte olma şeklini alır. Son zamanlarda bazı Fransız analistler, özellikle de Laforgue [1926], histerideki bu olguya "körleşme"[1] gibi özel bir

1 [Freud bu terimi "Fetişizm" konulu makalesinde (1927e, ÖFD., 8) inkâr etme kavramıyla ilişkili olarak ayrıntılarıyla tartışmıştır.]

isim vermiştir. Bu karşı yükleme tekniği, kişiyi korkulan algının ortaya çıkması ihtimalinden daha çok uzaklaştırmayı amaçlayan fobilerde çok daha belirgindir. Karşı yüklemenin histeride ve fobilerde saplantı nevrozundakine karşıt bir yöne sahip olması — bu ayrım mutlak olmasa da— önemli gözüküyor. Bu, bir yandan bastırma ile dışsal karşı yükleme, öte yandan da gerileme ile de içsel yükleme (yani tepki oluşumu yoluyla egoda değişiklik yapma) arasında yakın bir ilişki bulunduğunu düşündürüyor. Aklıma gelmişken, tehlikeli algıya karşı savunma bütün nevrozlarda ortaktır. Saplantı nevrozlarındaki çeşitli emirler ve yasaklar da aynı amacı güder.

Daha önceki bir çalışmada analizde aşmak zorunda olduğumuz direnmenin, bunun karşı yüklemesine tutunan egodan kaynaklandığını göstermiştik.[1] Egonun, dikkatini o ana kadar kaçınmayı kural edindiği algılara ve düşüncelere yönlendirmesi, ya da kendine ait olduğunu bildiği dürtülere tam bir karşıtlık gösteren dürtüleri kendine aitmiş gibi kabul etmesi zordur. Analizde direnmeye karşı giriştiğimiz mücadele bu görüş açısına dayanır. Bastırılan malzemeyle ilişkisi nedeniyle sık sık görüldüğü gibi direnmenin kendisi de bilinçsiz ise bilinç düzeyine çıkarırız. Bilinçli olduğu veya bilince ulaştığı zaman ise ona karşı mantık tartışmalarına girişiriz; direnmeden vazgeçmesi halinde egoya ödüller ve avantajlar vaat ederiz. Egodaki bu direnmenin varlığı su götürmez bir gerçektir. Ama bunun, analizdeki her şeyi kapsayıp kapsamadığını sormamız gerekir. Çünkü ego direnmeden vazgeçmeye karar verdiği zaman bile bastırmaları ortadan kaldırmakta zorluk çeker; bu övgüye değer kararından sonraki yoğun çaba dönemini "başından sonuna çalışma" ["working-through"] evresi olarak adlandırdık. Bu tür bir başından sonuna

1 [*Ego ve İd*'in (1923b) I. Bölüm sonlarına doğru.]

çalışmayı gerekli ve anlaşılır kılan dinamik etkeni çok aramamız gerekmez. Ego direnmesi ortadan kaldırıldıktan sonra tekrarlama zorlamasının gücünün —bilinçdışı prototiplerin, bastırılan içgüdüsel sürece uyguladığı çekimin— aşılması gerekecektir. Bu etkeni *bilinçdışının direnci* olarak tanımlamaya karşı hiçbir şey söylenemez. Bu değişikliklerin cesaretimizi kırması gerekmez. Bilgimizi derinleştirmesi halinde bunların memnuniyetle karşılanması gerekir; bunlar, eski görüşlerimizi geçersiz kılmaktan çok —belki de çok genel olan bir ifademizi sınırlayarak veya çok dar bir çerçevede formüle edilen bir görüşü genişleterek— zenginleştirdiği sürece utanılacak şeyler olmaz.

Bu değişikliklerin, analizde karşılaşılan her türlü direnmenin tam bir özetini sağladığı düşünülmemelidir. Konunun daha ayrıntılı incelenmesi, analistin üç yönden —egodan, idden ve süperegodan— gelen en az beş tür direnmeye karşı mücadele etmesi gerektiğini gösterir. Bunlardan, her birinin kendine ait farklı bir dinamik doğası bulunan üç tanesinin kaynağı egodur. Bu ego direnmelerinden ilki daha önce tartıştığımız *bastırma* direnmesidir; bu konuda eklenecek pek yeni bir şey yoktur. İkincisi *aktarım direnmesidir*; bu, ilkiyle aynı yapıdadır ve analiz ortamıyla veya analistin kendisiyle bir ilişki kurmayı ve böylece sadece hatırlanması gereken bir bastırmayı tekrar canlandırmayı başardığı için analizde farklı, ama çok daha net etkilere sahiptir. Üçüncü direnme, yine bir ego direnmesi olmasına rağmen, oldukça farklı bir yapıdadır. Bu, *hastalıktan elde edilen kazançtan* kaynaklanır ve semptomun egoda asimile edilmesine dayanır. [III. Bölüm sonlarına bakın.] Bu, kazanılan doyumlardan veya rahatlamadan vazgeçme isteksizliğini temsil eder. İd'den kaynaklanan dördüncü direnme, az önce gördüğümüz gibi "başından sonuna çalışmayı" gerektiren bir direnmedir. Süperegodan gelen beşincisi, her za-

man en güçsüzü olmasa da, en bulanık olan direnmedir. Suçluluk duygusundan veya cezalandırılma arzusundan kaynaklanıyor gibidir ve hastanın analiz yoluyla iyileşmesi de dahil olmak üzere başarıya yönelik her girişime karşı çıkar.[1]

(b) Libidonun Dönüşümünden Kaynaklanan Kaygı

Bu sayfalarda ortaya koyduğum kaygı görüşü, son zamanlara kadar doğru olduğunu düşündüğüm görüşten biraz farklıdır. Daha önce kaygıyı egonun hoşnutsuzluk durumlarında verdiği genel bir tepki olarak değerlendiriyordum. Bunun ortaya çıkışını her zaman ekonomik temellerde doğrulamaya çalışmış ve "güncel" nevrozlar üzerine yaptığım incelemelerin gücüne dayanarak, ego tarafından reddedilen veya kullanılmayan libidonun (cinsel heyecanın) kaygı biçiminde dolaysız bir boşalma bulduğunu varsaymıştım. Bu tür iddiaların birbirine pek uymadığı, ya da şöyle veya böyle birbirini izlemediği inkâr edilemez. Ayrıca bunlar, kaygı ile libido arasında özellikle yakın bir ilişki varmış izlenimi bırakıyor, bu da hoşnutsuzluğa tepki olarak kaygının genel özelliğine uymuyordu.

Bu görüşe itiraz, tek kaygı mekânı olarak egoyu görmemizden kaynaklanıyordu. Bu, *Ego ve İd*'de ortaya koyduğum ruhsal sistemdeki yapısal bölme çabasının bir sonucuydu. Eski görüşte kaygının, bastırılan içgüdüsel dürtüye ait libidodan kaynaklandığı varsayılırken, yeni görüşte tersine kaygının kaynağı ego olmuştu. Dolayısıyla bu, bir içgüdüsel (id) kaygısı veya ego kaygısı sorunuydu. Egonun kullandığı enerji cinsellikten arındırıldığı için, yeni görüş de kaygı ile libido arasındaki yakın ilişkiyi zayıflatma eğilimi gösteriyordu. En azından çelişkiyi açığa çıkarmayı ve kuşkulu nokta konusunda net bir görüş vermeyi başardığımı umuyorum.

1 [Bu nokta, *Ego ve İd*'in V. Bölüm başlarında tartışılmıştır.]

Rank'ın kaygı duygusunun, doğum olayının bir sonucu ve o zaman yaşanan durumun bir tekrarı olduğu iddiası —ki bu başlangıçta benim iddiamdı[1]—kaygı sorununu bir kez daha gözden geçirmemi gerekli kıldı. Ama doğumun bir travma olduğu, kaygı durumlarının buna yönelik bir boşalma tepkisi ve sonraki bütün kaygı durumlarının da bu travmayı daha eksiksiz olarak "boşaltma" girişimi olduğu görüşüyle pek ilerleme kaydedemedim. Kaygı tepkisinden, bunun arkasında yatan *tehlike durumuna* dönmek zorunda kaldım. Bu unsurla birlikte sorunun yeni yönleri gündeme geldi. Doğum, değişen yaşam tarzından ve artan ruhsal gelişmeden kaynaklanan yeni koşullarda bireyin karşı karşıya geldiği sonraki bütün tehlike durumlarının bir prototipi olarak değerlendirildi. Öte yandan [doğumun] önemi, tehlikeyle olan bu prototipik ilişkiye indirgendi. Doğumda hissedilen kaygı, diğer duygularla aynı kaderi paylaşmak zorunda olan bir duygu durumunun prototipi oldu. Kaygı durumu ya özgün [ilk] ortama benzer ortamlarda kendini *otomatik* olarak yeniden üretiyordu ve bu nedenle ilk tehlike ortamında olduğu gibi yararlı olmak yerine yararsız bir tepki biçimiydi; ya da ego bu duygu üzerinde güç kazanıyor, kendi iradesiyle üretiyor ve bir tehlike ikazı olarak ve haz-hoşnutsuzluk mekanizmasını harekete geçirmenin bir yolu olarak kullanıyordu. Böylece kaygıyı tehlike ortamlarına genel bir tepki olarak değerlendirmek suretiyle kaygı duygusunun biyolojik yanına hakkettiği önemi vermiş; öte yandan da egoya, ihtiyaçlarına göre kaygı üretimi işlevini yükleyerek, kaygının kaynağı olarak egonun oynadığı rolü belirlemiştik. Böylece sonraki yaşamda kaygıya iki köken [kaynak] modu yüklüyorduk. Bunlardan birisi gayri ihtiyariydi, otomatikti, ekonomik temellerde açıklanıyordu ve doğuma benzer bir tehlike durumu oluştuğu zaman ortaya çıkıyordu. Diğeri ise bu türden bir

1 [Bkz. Editörlük Girişi.]

durumun oluşma ihtimali ortaya çıktığı an bundan kaçınmak için ego tarafından üretiliyordu. İkinci durumda ego, kaygıyı, hastalığın olanca gücünden kaçmak için hastalığı hafif atlatma amacıyla başvurulan bir tür aşı olarak yaşar. Deyiş yerindeyse söz konusu bunaltıcı yaşantıyı sadece bir belirtiyle, bir sinyalle kısıtlamaya yönelik şaşmaz bir amaçla tehlike durumunu canlı bir biçimde hayal eder. Daha önce, çeşitli tehlike durumlarının nasıl birbiri ardı sıra ortaya çıktığını, aynı zamanda da kökensel bir bağlantıyı nasıl koruduğunu ayrıntılarıyla görmüştük.

Nevrotik kaygıyla gerçekçi kaygı arasındaki ilişki sorununa dönecek olursak, kaygı kavrayışımızda biraz daha yol alabiliriz.

Libidonun doğrudan kaygıya dönüştüğüne ilişkin önceki hipotezimiz şimdi artık eskisi kadar önemli değildir. Ama buna rağmen ele alacak olursak, farklı olaylar arasında bir ayrım yapmamız gerekecek. Bu hipotez, ego tarafından bir sinyal olarak üretilen kaygı bağlamında hesaba katılmaz; dolayısıyla egonun bastırma uygulamasını gerektiren tehlike durumlarında da dikkate alınmaz. Bastırılan içgüdüsel dürtünün libidinal yükü, kaygıya dönüştürülüp bu şekilde —en açık haliyle dönüşüm histerisinde görüldüğü gibi— boşaltıldığından farklı bir şekilde kullanılır. Öte yandan tehlike durumu sorununun daha ayrıntılı incelenmesi dikkatimizi, farklı bir yoldan açıklanmayı gerektireceğini düşündüğüm bir kaygı üretimi olayına çekecektir.

(c) Bastırma ve Savunma

Kaygı sorununu tartışırken, konuyu ilk kez incelemeye başladığım ama daha sonra bir yana bıraktığım otuz yıl öncesinde dışlayıcı bir şekilde kullandığım bir kavramı, ya da daha alçakgönüllü olmak gerekirse bir terimi gözden geçirdim. Kastetti-

ğim şey "savunma süreci" terimidir.[1] Daha sonra bunun yerine "bastırma" terimini kullandım, ama ikisi arasındaki ilişki belirsiz kaldı. Egonun, nevroza yol açabilecek çatışmalarda kullandığı tekniklerin tamamı için açıkça genel bir terim olarak ele almamız, buna karşılık "bastırmayı," incelemelerimizin girdiği yaklaşım çizgisi sayesinde başından itibaren daha iyi bildiğimiz özel bir savunma yöntemi için kullanmamız koşuluyla eski "savunma" kavramına dönmek kesin bir avantaj olacaktır.

Salt terminolojik bir yenilik bile bunun benimsenmesini haklı çıkarmalıdır; böyle bir yeniliğin, yeni bir bakış açısını veya bilgilerimizdeki bir artışı yansıtması gerekir. Savunma kavramının gözden geçirilmesi ve bastırma kavramının kısıtlanması, uzun zamandır bilinen ama bazı yeni bulgular sayesinde ilave önem kazanan bir olguyu hesaba katar. Bastırma ve semptom oluşumu konusundaki ilk gözlemlerimiz histeriyle ilişkili olarak yapılmıştı. Heyecan verici yaşantıların algısal içeriği ile patojenik düşünce yapılarının düşünsel içeriğinin unutulduğunu ve hatırlanmalarının engellendiğini bulmuş, bu nedenle bilinçten uzak tutmanın histerik bastırmanın temel özelliği olduğu sonucuna varmıştık. Daha sonra saplantılı nevrozları incelemeye başlayınca bu hastalıkta patojenik olayların unutulmadığını gördük. Bunlar bilinçli kalıyor, ama henüz kavrayamadığımız bir yoldan "tecrit ediliyordu," bu nedenle histerik unutkanlıktakiyle aynı denebilecek bir sonuç ortaya çıkıyordu. Yine de aradaki fark, saplantı nevrozunda içgüdüsel isteklerin bir yana itilme sürecinin, histeridekiyle aynı olamayacağı inancını haklı çıkaracak kadar büyüktür. Daha ayrıntılı incelemeler, saplantı nevrozunda içgüdüsel dürtülerin daha

1 Bkz. "Savunma Nevro-Psikozları" [1894a]. [Freud'un, bu iki terimin tarihi konusunda verdiği açıklama biraz yanıltıcıdır. Bkz. nevrozlarda cinselliğin rolü konulu makalesi (1906a, bu ciltte) ve bu makalenin editörlük girişi.]

önceki bir libidinal evreye gerilemesinin, egonun muhalefeti yoluyla gerçekleştiğini ve bastırmayı gereksiz kılmamasına rağmen bu gerilemenin, bastırmayla açıkça aynı işi gördüğünü göstermiştir. Saplantı nevrozunda, histeride de varolduğu öngörülen karşı yüklemenin egoda tepkisel bir değişme yaratmak suretiyle egonun korunmasında özellikle büyük bir rol oynadığını da gördük. Ayrıca dikkatimiz, dolaysız semptomatik dışavurum kazanan (ve tekniği henüz açıklanamayan) bir "tecrit" sürecine ve sihirli denebilecek bir olan şeyleri "olmamış kılma" işlemine —savunma amacı su götürmese de "bastırma" süreciyle artık bir benzerliği bulunmayan bir işleme— yönelmişti. Bu gözlemler, aynı amaca — yani egoyu içgüdüsel isteklere karşı koruma amacına— sahip olan bütün bu süreçleri kapsayabilecek olan eski *savunma* kavramını yeniden gündeme getirip bastırmayı bunun özel bir durumu olarak değerlendirmemizi haklı çıkaracak bir temel sağlar. Daha başka incelemelerin, örneğin bastırma ile histeri arasında olduğu gibi, özel savunma biçimleriyle belli hastalıklar arasında yakın bir ilişki bulunduğunu gösterebileceği ihtimalini dikkate alacak olursak, bu terminolojinin önemi daha da artar. Buna ek olarak başka bir önemli ilişkinin keşfedilme ihtimalini de dikkate alabiliriz. Ruhsal yapı, ego ve ide keskin bir şekilde bölünmeden ve süperego oluşumundan önce, bu örgütlenme evresine ulaşıldıktan sonra söz konusu olanlardan farklı savunma yöntemlerinden yararlanıyor da olabilir.

(B) KAYGI KONUSUNDA EK AÇIKLAMALAR

Kaygı duygusu, incelenmesi konuya daha iyi ışık tutabilecek bir-iki özellik sergiler. Kaygı ile *beklenti* arasında şaşmaz bir ilişki vardır; bu, bir şey *konusundaki* kaygıdır. Bunun, bir *belirsizlik ve nesnesizlik* özelliği vardır. Bir nesne bulunması halinde "kaygı" de-

ğil, "korku" kelimesini kullanırız. Ayrıca tehlikeyle ilişkisine ek olarak kaygının, uzun zamandır açıklamaya çalıştığımız nevrozla da bir ilişkisi vardır. Şu soru gündeme gelir: neden bütün kaygı tepkileri nevrotik değildir? Neden bunlardan birçoğunu normal olarak kabul ederiz? Son olarak, gerçekçi kaygı ile nevrotik kaygı arasındaki fark sorunu da eni konu bir inceleme gerektirir.

Bu son sorunla başlayacak olursak, sağladığımız ilerleme kaygı tepkilerinin arkasındaki tehlike durumlarına gitmek olmuştur. Aynı şeyi gerçekçi kaygı için de yapacak olursak, sorunu çözmekte zorluk çekmeyiz. Gerçek tehlike, bilinen bir tehlikedir ve gerçek kaygı, bu türden bilinen bir tehlike konusundaki kaygıdır. Nevrotik kaygı, bilinmeyen tehlike konusundaki kaygıdır. Dolayısıyla nevrotik tehlike, henüz keşfedilmemiş bir tehlikedir. Analiz, bunun içgüdüsel bir tehlike olduğunu göstermiştir. Analist, egonun bilmediği bu tehlikeyi bilinç düzeyine çıkarmak suretiyle nevrotik kaygıyı gerçekçi kaygıdan farksız bir hale sokarak, [gerçekçi kaygıyla] aynı şekilde başa çıkılabilmesini mümkün kılar.

Gerçek tehlikeye iki tepki söz konusudur. Bunlardan birisi duygusal tepkidir, yani kaygıdır. Diğeri ise koruyucu önlemdir. Aynı şey içgüdüsel tehlike için de geçerli gibidir. Birisi diğerinin başlaması için sinyal veren bu iki tepkinin, nasıl yararlı bir şekilde işbirliği yapabileceğini biliyoruz. Ama ayrıca bunların yararsız bir yoldan davranabileceğini de biliyoruz: kaygı nedeniyle felç ortaya çıkabilir ve bir tepki diğeri pahasına yayılabilir.

Bazı olaylarda gerçekçi kaygıyla nevrotik kaygının özellikleri karışır. Tehlike bilinir ve gerçektir, ama bununla ilgili kaygı aşırıdır, bize uygun gelenden daha fazladır. Nevrotik bir unsurun varlığını ele veren şey işte bu kaygı fazlalığıdır. Ne var ki bu olaylar, yeni bir ilke getirmez; çünkü analiz bilinen gerçek bir tehlikeye bilinmeyen içgüdüsel bir tehlikenin bağlandığını gösterir.

Kaygıyı tehlikeye bağlamakla yetinmeyip tehlike durumunun özünü ve anlamını incelemeye geçecek olursak, bu konuda daha fazla şey bulabiliriz. Bunun, kişinin tehlikenin şiddetine kıyasla kendi gücünü değerlendirmesinden ve bu tehlike karşısında kendi çaresizliğini —tehlike gerçekse fiziksel çaresizliğini, içgüdüselse ruhsal çaresizliğini— kabullenmesinden ibaret olduğu açıktır. Bunu yaparken ona yaşadığı gerçek deneyimler yol gösterecektir. (Değerlendirmesinin doğru olup olmadığı sonuç açısından önem taşımaz.) Gelin, gerçekten yaşanan bu tür bir çaresizlik durumuna *travmatik durum* diyelim. Böylece travmatik bir durumu bir *tehlike durumundan* ayırdetmek için yeterli nedenlerimiz olacaktır.

Birey, çaresizlik içeren bu tür bir travmatik durumu önceden görebilir ve beklerse, bunun gerçekleşmesi için beklemek yerine, kendini koruma becerisinde önemli bir ilerleme kaydetmiş olacaktır. Bu tür bir beklentiyi belirleyen etkenleri içeren bir duruma tehlike durumu diyelim. Kaygı sinyali işte bu durumda verilir. Bu sinyal şöyle der: "Bir çaresizlik durumunun ortaya çıkmasını bekliyorum," ya da: "Mevcut durum bana daha önce yaşadığım tramvatik yaşantılardan birisini hatırlatıyor. Dolayısıyla travmayı önceden görüp, bundan kurtulmak için henüz vakit varken sanki zaten gerçekleşmiş gibi davranacağım." Bu nedenle kaygı, bir yandan bir travma beklentisiyken, öte yandan da bu tavmanın hafifletilmiş biçimiyle bir tekrarıdır. Yani kaygının değindiğimiz iki özelliği farklı bir kökene sahiptir. Bunun beklentiyle bağlantısı tehlike durumuna aitken, tanımsızlığı ve nesnesizliği travmatik çaresizlik durumuna —tehlike durumunda beklenen duruma— aittir.

Bu kaygı-tehlike-çaresizlik (travma) dizisini dikkate alarak söylenenleri artık özetleyebiliriz. Tehlike durumu, algılanan, ha-

tırlanan, beklenen bir çaresizlik durumudur. Kaygı, travmadaki çaresizliğe gösterilen özgün [ilk] tepkidir ve daha sonra tehlike durumunda bir yardım sinyal olarak yeniden üretilir. Travmayı pasif olarak yaşayan ego, travmanın seyrini yönlendirmek umuduyla bunu aktif bir şekilde zayıflatılmış bir versiyonuyla tekrarlar. Çocukların, oyunlarında tekrarlamak suretiyle aldıkları her bunaltıcı izlenime karşı, bu şekilde tepki verdikleri açıktır. Böylece pasifliğin yerine aktifliğe yönelerek yaşantılarına ruhsal olarak egemen olmaya çalışırlar.[1] Eğer "travmayı boşaltma" ile kastedilen şey buysa, bu ifadeye karşı söyleyecek bir şeyimiz kalmaz. Ama belirleyici önemi olan şey, kaygı tepkisinin, çaresizlik durumundaki kaynağından, bu duruma ilişkin bir beklentiye, yani tehlike durumuna yerdeğiştirmesidir. Bunu, tehlikeden, tehlikeyi —nesnenin kaybedilmesi ve bu kaybın bilinen değişiklikleri— belirleyen etkenlere yönelik sonraki yerdeğiştirmeler izler.

Küçük bir çocuğu "şımartmanın" istenmeyen sonucu, diğer her tehlikeye kıyasla nesneyi (her çaresizlik durumuna karşı bir koruma sağlayan nesneyi) kaybetme tehlikesinin öneminin aşırı ölçüde artmasıdır. Dolayısıyla bu, bireyi sürekli çocukluk durumunda, yani fiziksel ve ruhsal çaresizlikle tanımlanan yaşam döneminde kalmaya özendirir.

Şu ana kadar gerçekçi kaygıyı nevrotik kaygıdan farklı bir ışıkta değerlendirme fırsatımız olmadı. Aralarındaki farkın ne olduğunu biliyoruz. Gerçek tehlike, kişiyi dış bir nesneyle tehdit eden bir tehlikedir, buna karşılık nevrotik bir tehlike onu içgüdüsel bir istekle tehdit eden bir tehlikedir. İçgüdüsel istek gerçek bir şey olduğu ölçüde, nevrotik kaygı da gerçekçi bir temelde kabul edilebilir. Kaygı ile nevroz arasında özellikle yakın bir ilişki varmış gibi gözükmesinin nedeninin, egonun, tıpkı dışarıdan gelen

1 [*Haz İlkesinin Ötesinde* (1920g) adlı çalışmanın ikinci bölüm sonlarına bakın.]

gerçek bir tehlikede olduğu gibi içgüdüsel bir tehlikeye karşı da kendini kaygı tepkisinin yardımıyla savunması olduğunu, ama ruhsal aygıttaki bir kusur yüzünden bu savunma etkinliğinin bir nevrozla sonuçlandığını görmüştük. Ayrıca içgüdüsel bir isteğin çoğu kez sadece doyumunun dışsal bir tehlike yaratması —yani içsel tehlikenin dışsal tehlikeyi temsil etmesi— nedeniyle (içsel) bir tehlikeye dönüştüğü sonucuna varmıştık.

Öte yandan dışsal (gerçek) tehlikenin, ego açısından önemli olması için içe yansıtılması gerekir. Bunun, daha önce yaşanmış olan bir çaresizlik durumuyla ilişkiliymiş gibi algılanması gerekir.[1] İnsan, kendisini dışarıdan tehdit eden tehlikeleri içgüdüsel olarak algılama donanımına sahip değilmiş, veya çok az sahipmiş gibi gözüküyor. Küçük çocuklar sürekli olarak, yaşamlarını tehlikeye sokan şeyler yaparlar; koruyucu bir nesne olmaksızın yapamamalarının nedeni de işte budur. Kişinin çaresiz olduğu travmatik durumla ilişkili olarak, dışsal tehlikelerle içsel olanlar, gerçek tehlikelerle içgüdüsel istekler birbirine yaklaşır. Ego ister son veremediği bir acı çekiyor, ister doyum bulamayan içgüdüsel isteklerde bir artış yaşıyor olsun, ekonomik durum aynıdır ve egonun motor çaresizliği ruhsal çaresizlikte dile gelir.

Bu bağlamda ilk çocukluk döneminin şaşırtıcı fobilerine tekrar değinmekte yarar var. Bunlardan, yalnız olma korkusu veya karanlık, ya da yabancı korkusu gibi bazılarını, nesneyi kaybetme tehlikesine tepki olarak açıklayabilmiştik. Küçük hayvanlar-

1 Sık sık, bir tehlike durumunun kendi içinde doğru değerlendirilmesine rağmen, gerçekçi kaygıya bir miktar içgüdüsel kaygı eklenebilir. Bu durumda egonun doyumundan kaçındığı içgüdüsel istek mazoşistçe bir istektir, kişinin kendine yönelen yıkım içgüdüsüdür. Belki de bu tür bir ilave yapılması, kaygı tepkilerinin abartılı, yararsız, veya felç edici olduğu olayları açıklayabilir. Yükseklik (pencere, kule, uçurum, vb.) fobilerinin böyle bir kökeni olabilir. Gizli kadınsı anlam mazoşizmle yakından ilişkilidir.

dan, yıldırımdan, vb. korkma gibi diğer fobiler, gerçek tehlikeleri göğüslemeye yönelik diğer hayvanlarda çok iyi gelişmiş olan yapısal donanımın evrimsel kalıntıları olarak açıklanabilir. İnsanda bu arkaik mirasın sadece nesne kaybıyla ilgili olan kısmı yararlıdır. Çocukluk fobilerinin takıntıya dönüşmesi, artması ve sonraki yıllarda devam etmesi halinde analiz, bunların içeriğinin, içgüdüsel isteklerle ilişkilendirildiğini ve içsel tehlikeleri de temsil ettiğini gösterir.

(C) KAYGI, ACI VE YAS TUTMA

Duygusal süreçlerin psikolojisi konusunda o kadar az şey biliyoruz ki, aşağıdaki geçici açıklamalar ancak çok alçakgönüllü bir yargı iddiasında olabilir. Önümüzdeki sorun, kaygının nesne kaybı tehlikesine tepki olarak ortaya çıktığı sonucundan kaynaklanır. Nesne kaybına yönelik başka bir tepkinin daha varlığını biliyoruz: yas tutma. Dolayısıyla sorun, bu kaybın ne zaman kaygıya, ne zaman yas tutmaya dönüştüğüdür. Daha önce yas tutma konusunu tartışırken, açıklayamadığımız bir özelliği olduğunu görmüştüm. Bu, yas tutmaya özgü acıydı.[1] Bir nesneden ayrılmanın acı verici oluşu kendi içinde açık gibi gözükmektedir. Dolayısıyla sorun daha da karmaşıklaşır: bir nesneden ayrılmak ne zaman kaygı, ne zaman yas ve ne zaman sadece acı yaratmaktadır?

Bu sorulara bir cevap verme ihtimali görmediğimi başından söylemek isterim. Bazı ayrımlar yapmakla ve bazı ihtimalleri ortaya koymakla yetinmemiz gerekiyor.

Başlangıç noktamız yine anladığımıza inandığımız bir durum —bebeğin, annesinin yerine bir yabancının yanındaki durumu—

1 "Yas Tutma ve Melankoli" [1917e, ÖFD., 12.]

olacaktır. Bebek, nesneyi kaybetme tehlikesine bağladığımız kaygıyı sergileyecektir. Ama kaygısının bundan daha karmaşık olduğuna ve daha ayrıntılı bir tartışmayı hakkettiğine kuşku yok. Bebeğin kaygıya kapıldığına kuşku yok; ama yüzündeki ifade ve ağlama tepkisi ayrıca acı da hissettiğini gösterir. Bununla, daha sonra ayrılacak olan bazı şeyler birleşiyor gibidir. Bebek henüz geçici yoklukla kalıcı kaybediş arasında bir ayrım yapamaz. Annesi gözünün önünden uzaklaştığı an, sanki onu bir daha asla görmeyecekmiş gibi davranır; annesinin ortadan kayboluşlarını genellikle tekrar ortaya çıkışlarının izlediğini öğrenebilmesi için, tekrarlanan bir dizi avutucu yaşantı gerekir. Annesi, hayati önem taşıyan bu bilgi kırıntısını bilinen bir oyunla pekiştirir: yüzünü ellerinin arkasına saklar, tekrar açarak bebeğe gösterir.[1] Bu koşullarda deyiş yerindeyse umutsuz olmaksızın özlem duyabilir.

Bebeğin, olayları yanlış anlamasının sonucu olarak annesini kaybetmesi bir tehlike durumu değil, travmatik bir durumdur. Veya daha kesin konuşmak gerekirse bu, bebeğin o anda annesinin giderebileceği bir ihtiyaç duyması halinde travmatik olur. O anda bu ihtiyacın duyulmaması halinde bu, bir tehlike durumuna dönüşür. Dolayısıyla egonun yarattığı ilk kaygı bileşeni, nesne algısının kaybedilmesidir (ki bu da nesnenin kendisini kaybetmekle eşitlenir). Henüz sevgiyi kaybetme sorunu söz konusu değildir. Daha sonra deneyim çocuğa nesnenin yanında olabileceğini, ama ona kızabileceğini öğretir; bu durumda nesnenin sevgisini kaybetme, yeni ve çok daha kalıcı bir tehlike ve kaygıyı belirleyen etken olur.

Anneyi özlemenin yarattığı travmatik durum, travmatik doğum durumundan önemli bir açıdan farklılık gösterir. Doğum-

1 [*Haz İlkesinin Ötesinde*'nin II. Bölümünün ikinci yarısında anlatılan çocuk oyununa bakın.]

da hiçbir nesne söz konusu değildir, dolayısıyla hiçbir nesne özlenemez. Ortaya çıkan tek tepki kaygıdır. O günden sonra tekrarlanan doyum durumları, anneden bir nesne yaratır ve bebek ne zaman ihtiyaç duysa, bu nesne "özlem" olarak tanımlanabilecek yoğun bir enerjiyle yüklenir. Acı duygusu tepkisi olgunun işte bu yeni yanıyla ilişkilidir. Dolayısıyla acının, nesne kaybına gösterilen fiili tepki olmasına karşılık kaygı, bu kaybın yarattığı tehlikeye, yerdeğiştirme yoluyla da nesnenin kendisini kaybetme tehlikesine bir tepkidir.

Acı konusunda da çok az şey biliyoruz. Emin olduğumuz tek şey, çevrede [periferide] etkili olan bir uyarımın, uyarımlara karşı konan koruma kalkanını aşıp, uyarılan yerden uzaklaştığı için kural olarak etkili olan kas hareketinin çaresiz kaldığı kesintisiz bir içgüdüsel uyarım gibi hareket ettiği zaman her şeyden önce ve düzenli olarak acının ortaya çıktığı açıktır.[1] Acının, derinin bir kısmından değil de içsel bir organdan kaynaklanması halinde durum aynı olacaktır. Olan şey, içsel bir periferinin, dış periferin yerini almasıdır. Çocuğun, ihtiyaçlarından bağımsız olan bu türden deneyimleri yaşayacak fırsatlar bulacağı açıktır. Ne var ki acıyı yaratan bu etken nesne kaybıyla pek benzeşmiyor gibidir. Buna ek olarak acıda temel olan unsur, yani periferal uyarım, çocuğun özleminde hiç bulunmaz. Yine de gündelik dilde içsel, ruhsal acıdan söz edilmesi ve nesne kaybı duygusunun fiziksel acıyla eşdeğer görülmesi nedensiz olamaz.

Fiziksel acının bulunduğu yerde acıyan yerin narsistik yükü denebilecek şey yoğun olarak ortaya çıkar.[2] Bu yük artmaya devam eder ve deyiş yerindeyse egoyu boşaltma eğilimi gösterir.[3]

1 [*Haz İlkesinin Ötesinde* adlı çalışmasının IV. Bölümün son kısmına bakın.]

2 ["Narsizm Üzerine" (1914c) başlıklı makalenin II. Bölüm başlarına bakın.]

3 [Bkz. *Haz İlkesinin Ötesinde*.]

İç organlarda ağrı olduğu zaman vücudun normalde bilinçli düşüncelerde temsil edilmeyen [hissedilmeyen] bu kısımlarının konumuyla algılandığı çok iyi bilinmektedir. Yine başka bir uyarımla ruhsal anlamda kişinin dikkati dağıtıldığı zaman en şiddetli ağrıların bile hissedilmemesi (bu durumda "bilinçsiz kalması" denemez), vücudun ağrıyan kısmının ruhsal temsilcisinde bir yük yoğunlaşması olmasıyla açıklanabilir. Acı duyumlarının ruhsal alana aktarılmasını mümkün kılan benzerlik noktasını burada bulacağımızı sanıyorum. Çünkü özlenen veya kaybedilen nesnede yoğunlaşan şiddetli özlem yükü (bu, yatıştırılamaması yüzünden sürekli artan bir yüktür), vücudun yaralanan kısmında yoğunlaşan acı yükünün yarattığıyla aynı ekonomik koşulları yaratır. Bu nedenle fiziksel acının periferal nedenselliği hesaba katılmayabilir. Fiziksel acıdan ruhsal acıya geçiş, narsistik yükten nesne yüküne geçişe karşılık gelir. İçgüdüsel ihtiyaçla fazla yüklenen bir nesne imajı, vücudun uyarım artışıyla yüklenen kısmıyla aynı rolü oynar. Yükleme sürecinin kesintisiz yapısı ve bunu ketlemenin mümkün olmayışı, aynı ruhsal çaresizlik durumunu yaratır. Bu durumda ortaya çıkacak hoşnutsuzluk duygusunun, kendisini tepkisel kaygı biçiminde dışavurmak yerine özgün acı özelliğine sahip olması halinde (ki bu, daha eksiksiz tanımlanamayan bir özelliktir), bunu, açıklamalarımızda yeterince yararlanamadığımız bir etkene —hoşnutsuzluk duygusuna yol açan bu süreçlerde ağırlıklı rol oynayan yüksek "yükleme" düzeyi ve "bağlama" etkenine— rahatlıkla bağlayabiliriz.[1]

Nesne kaybına gösterilen başka bir duygusal tepkinin, yani yas tutmanın varlığını da biliyoruz. Ama bunu açıklamakta artık zorlanmıyoruz. Yas tutma, gerçeklik testinin etkisiyle olur;

1 [Bkz. *Haz İlkesinin Ötesinde*.]

çünkü kategorik olarak gerçeklik testi, yas tutan kişiden kendini artık varolmayan nesneden ayırmasını ister.[1] Yas tutma, yüksek yükleme düzeylerinin alıcısı olduğu bütün ortamlarda söz konusu nesneden uzaklaşma görevini yerine getirir. Yas tutan kişinin, onu nesneye bağlayan bağları çözmesini gerektiren durumların yeniden üretimi sırasında bu nesne üzerinde odaklaştırdığı yüksek ve doyumsuz özlem yükü açısından, yukarıda söylenenler, bu ayrılığın acı verici olmasına paralellik gösterir.

1 ["Yas Tutma ve Melankoli" (1917e; makalenin başlarındaki bir pasaja bakın.]

KAYNAKÇA

KİTAP ve dergi adları italiktir. Makale isimleri tırnak içine alınmıştır. Kısaltmalar, *World List of Scientific Periodicals* (Londra 1963-5) uyarıncadır. Bu ciltte kullanılan diğer kısaltmalar kaynakça sonunda verilmiştir.

Freud'un çalışmalarının sadece İngilizce adları verilmiştir; metin içinde Türkçe'si verilen bu çalışmaların İngilizce'si, tarih göndermesiyle bulunabilir. İlk tarihler orijinal Almanca yayın tarihleridir. (Farklı olması halinde yazım tarihi köşeli parantez içinde belirtilmiştir.) Yayın tarihlerine eklenen harfler (1933a gibi), *Standard Edition*'ın 24. Cildinde yer alan Freud'un yazılarına ilişkin komple kaynakçadaki girişlere karşılık gelmektedir. Freud dışındaki yazarların çalışmaları sadece özgün dildeki adıyla verilmiştir.

ABRAHAM, K. Ve FREUD, S. (1965). Bkz. FREUD, S. (1965a).

ADLER, A. (1907) *Studie über Minderwertigkeit von Organen*, Berlin ve Viyana.

—(1910) "Der Psychische Hermaphroditismus im Leben und in der Neurose," *Fortschr. Med.*, 28, 486.

ANDREAS-SALOMÉ, L. ve FREUD, S. (1966). Bkz. FREUD, S. (1966a).

BEARD, G. M. (1881) *American Nervousness, Its Causes and Consequences*, New York.

—(1884) *Sexual Neurasthenia (Nervous Exhaustion), Its Hygiene, Causes, Symptoms and Treatment*, New York.
BINET, A. (1888) Études de psychologie expérimentale: le fétichsme dans lamour, Paris.
BLEULER, E. (1913) "Der Sexualwiderstand," *Jb. Psycho–analyst. psychopath.* Forsch., 5, 442.
—(1916) "Physisch und Psychisch in der Pathologie," *Z. ges. Neurol. Psychiat.*, 30, 426.
BREUER, J. ve FREUD, S.—(1893) Bkz. FREUD, S. (1893a)
—(1895) Bkz. FREUD, S. (1895d)
DARWIN, C. (1872) *The Expression of Emotions in Man and Animals*, Londra.
ELLIS, HAVELOCK (1898) "Auto-Erotism; a Psychological Study," *Alien. & Neurol.*, 19, 260.
—(1899) *Studies in the Psychology of Sex, Vol 1: The Evolution of Modesty; the Phenomena of Sexual Periodicity; and Auto-Erotism*, Leipzig, Londra. (3. bas. Philadelphia, 1910.)
FERENCZI, S. (1913) "Entwicklungstufen des Wirklichkeit–ssinnes," *Int. Z. ärztl. Psychoanal.*, I, 124. (396)
—(1919) *Hysterie und Pathoneurosen*, Leipzig ve Viyana.
—(1925) "Zur Psychoanalyse von Sexualgewohnheiten," *Int. Z. Psychoanal.*, 11, 6.
FERENCZI, S. ve HOLLÓS, S. (1922) *Zur Psychoanalyse der paralytischen Geistesstörung*, Viyana.
FLIESS, W. (1892) *Neue Beiträge zur Klinik und Therapie der nasalen Reflexneurose*,Viyana.
—(1893) "Die nasale Reflexneurose," *Verhandlungen des Kongresses für innere Medizin*, Wiesbaden, 384.
FREUD, M. (1957) *Glory Reflectected*, Londra.
FREUD, S. (1891b) *On Aphasia*, Londra ve New York, 1953.
—(1893a) BREUER, J. ile "On the Psychical Mechanism of Hysterical Phenomena: Preliminary Communication," *Studies on Hysteria*, *Standard Ed.*, 2, 3; ÖFD., 3.
—(1894a) "The Neuro-Psychoses of Defence," *Standard Ed.*, 3, 43.
—(1895b [1894]) "On the Grounds for Detaching a Particular Syndrome from Neurasthenia under the Description 'Anxiety Neurosis,'" *Standard Ed.*, 3, 87; ÖFD., 10.
—(1895c [1894]) "Obsessions and Phobias," *Standard Ed.* 3, 71.

—(1895d) BREUER, J. ile *Studies on Hysteria*, Londra, 1956; *Standard Ed.*, 2; ÖFD., 3.
—(1895f) "A Reply to Criticisms of my Paper on Anxiety Neurosis," *Standard Ed.*,3, 121.
—(1896b) "Further Remarks on the Neuro-Psychoses of Defence," *Standard Ed.*, 3, 159.
—(1896c) "The Aetiology of Hysteria," *Standard Ed.*, 3, 189.
—(1897b) *Abstracts of the Scientific Writings of Dr Sigmund Freud* (1877-1897), *Standard Ed.*, 3, 225.
—(1900a) *The Interpretation of Dreams*, Londra ve New York, 1955; *Standard Ed.*, 4-5; ÖFD., 4-5.
—(1901b) *The Psychopathology of Everyday Life*, *Standard Ed.*, 6; ÖFD., 6.
—(1905d) *Three Essays on the Theory of Sexuality*, Londra, 1962; *Standard Ed.*, 7, 125; ÖFD., 8.
—(1905e [1901]) "Fragments of an Analysis of a Case of Hysteria," *Standard Ed.*, 7, 3; ÖFD., 9.
—(1906a [1905]) "My Views on the Part played by Sexuality in the Aetiology of the Neuroses," *Standard Ed.*, 7, 271; ÖFD., 8.
—(1907a) Delusions and Dreams in Jensen's "Gravida," *Standard Ed.*, 9, 3; ÖFD., 15.
—(1908a) "Hysterical Phantasies and their Relation to Bisexuality," *Standard Ed.*, 9, 157; ÖFD., 11.
—(1908b) "Character and Anal Eroticism," *Standard Ed.*, 9, 169; ÖFD., 8.
—(1908c) "On the Sexual Theories of Children," *Standard Ed.*, 9, 207; ÖFD., 8.
—(1908d) "'Civilized' Sexual Morality and Modern Nervous Illness," *Standard Ed.*, 9, 179; ÖFD., 13.
—(1908e [1907]) "Creative Writers and Day-Dreaming," *Standard Ed.*, 9, 143; ÖFD., 15.
—(1909a [1908]) "Some General Remarks on Hysterical Attacks," *Standard Ed.*, 9, 229; ÖFD., 10.
—(1909b) "Analysis of a Phobia in a Five-Year-Old Boy," *Standard Ed.* 10, 3; ÖFD., 9.
—(1909c) "Family Romances," *Standard Ed.*, 10, 273; ÖFD., 8.
—(1909d) "Notes upon a Case of Obsessional Neurosis," *Standard Ed.*, 10, 155; ÖFD., 10.
—(1910a [1909]) Five Lectures on Psycho-Analysis, *Standard Ed.*, 11, 3; *Two*

Short Accounts of Psycho-Analysis'te (Penguin Books, Harmondsworth, 1962).
—(1910c) *Leonardo da Vinci and a Memory of his Childhood*, *Standard Ed.*, 11, 59; ÖFD., 15.
—(1910h) "A Special Type of Choice of Object made by Men," *Standard Ed.*, 11, 165; ÖFD., 8.
—(1910i) "The Psycho-Analytic View of Psychogenic Disturbance of Vision," *Standard Ed.*, 11, 211; ÖFD., 11.
—(1911b) "Formulations on the two Principles of Mental Functioning," *Standard Ed.*, 12, 215; ÖFD., 12.
—(1911c [1910]) "Psycho-Analytic Notes on an Autobiographical Account of a Case of Paranoia (Dementia Paranoides)," *Standard Ed.*, 12, 3; ÖFD., 10.
—(1912c) "Types of Onset of Neurosis," *Standard Ed.*, 12, 229; ÖFD., 11.
—(1912d) "On the Universal Tendency to Debasement in the Sphere of Love," *Standard Ed.*, 12, 179; ÖFD., 8.
—(1912-13) *Totem and Taboo*, Londra, 1950; New York, 1952; *Standard Ed.*, 13, 1; ÖFD., 14.
—(1913i) "The Disposition to Obsessional Neurosis," *Standard Ed.*, 12, 313; ÖFD., 11.
—(1914c) "On Narcissism: an Introduction," *Standard Ed.*, 14, 69; ÖFD., 12.
—(1914d) "On the History of Psycho-Analytic Movement," *Standard Ed.*, 14, 3, ÖFD., 16.
—(1915c) "Instincts and their Vicissitudes," *Standard Ed.*, 14, 111; ÖFD., 12.
—(1915d) "Repression," *Standard Ed.*, 14, 143; ÖFD., 11.
—(1915e) "The Unconscious," *Standard Ed.*,14, 161; ÖFD., 12.
—(1915f) "A Case of Paranoia Running Counter to the Psycho-Analytic Theory of the Disease," *Standard Ed.*, 14, 263; ÖFD., 11.
—(1916d) "Some Character-Types Met with in Psycho-Analytic Work," *Standard Ed.*, 14, 311; ÖFD., 15.
—(1916-17 [1915-17]) *Introductory Lectures on Psycho-Analysis*, New York, 1966; London, 1971; *Standard Ed.*, 15-16; ÖFD., 1.
—(1917d [1915]) "A Metapsychological Supplement to the Theory of Dreams," *Standard Ed.*, 14, 219; ÖFD., 12.
—(1917e [1915]) "Mourning and Melancholia," *Standard Ed.*, 14, 239; ÖFD., 12.
—(1918b [1914]) "From the History of an Infantile Neurosis," *Standard Ed.*, 17, 3; ÖFD., 10.

—(1919d) *Psychoanalysis and the War Neuroses* adlı çalışmanın Giriş bölümü, Londra ve New York, 1921; *Standard Ed.*, 17, 207.
—(1919e) "A Child is Being Beaten," *Standard Ed.*, 17, 219; ÖFD., 11.
—(1920g) *Beyond the Pleasure Principle*, London, 1961; *Standard Ed.*, 18, 7; ÖFD., 11.
—(1921c) *Group Psychology and the Analysis of the Ego*, Londra ve New York, 1959; *Standard Ed.*, 18, 69; ÖFD., 13.
—(1922b) "Some Neurotic Mechanisms in Jealousy, Paranoia and Homosexuality," *Standard Ed.*, 18, 223; ÖFD., 11.
—(1923b) *The Ego and the Id*, Londra ve New York, 1962; *Standard Ed.*, 19, 3; ÖFD., 12.
—(1923e) "The Infantile Genital Organization," *Standard Ed.*, 19, 141; ÖFD., 8.
—(1924b [1923]) "Neurosis and Psychosis," *Standard Ed.*, 19, 149; ÖFD., 11.
—(1924c) "The Economic Problem of Masochism," *Standard Ed.*, 19, 157; ÖFD., 12.
—(1924d) "The Dissolution of the Oedipus Complex," *Standard Ed.*, 19, 173; ÖFD., 8.
—(1924e) "The Loss of Reality in Neurosis and Psychosis, *Standard Ed.*, 19, 183; ÖFD., 11.
—(1925d [1924]) *An Autobiographical Study*, *Standard Ed.*, 20, 3; ÖFD., 16.
—(1925j) "Some Psychical Consequences of the Anatomical Distinction Between the Sexes," *Standard Ed.*, 19, 243; ÖFD., 8.
—(1926d [1925]) *Inhibitions, Symptoms and Anxiety*, Londra, 1960; *Standard Ed.*, 20, 77; ÖFD., 11.
—(1927a) "Postscript to The Question of Lay Analysis," *Standard Ed.*, 20; ÖFD., 15.
—(1927c) The Future of an Illusion, Londra, 1962; *Standard Ed.*, 21, 3; ÖFD., 12.
—(1927e) "Fetishism," *Standard Ed.*, 21, 140; ÖFD., 8.
—(1928b) "Dostoevsky and Parricide," *Standard Ed.*, 21, 175; ÖFD., 15.
—(1930a) *Civilization and its Discontents*, New York, 1961; London 1963; *Standard Ed.*, 21, 59; ÖFD., 13.
—(1931b) "Female Sexuality," *Standard Ed.*, 21, 223;ÖFD., 8.
—(1933a [1932]) *New Introductory Lectures on Psychoanalysis*, New York, 1966; London, 1971; *Standard Ed.*, 22, 3; ÖFD., 2
—(1935a) *An Autobiographical Study*'ye Ek (1935), yeni basım, Londra ve New York; *Standard Ed.*, 20, 71; ÖFD., 16.

—(1936a) "A Disturbance of Memory on the Acropolis," *Standard Ed.*, 22, 239; ÖFD., 12.
—(1937c) "Analysis Terminable and Interminable," *Standard Ed.*, 23, 211.
—(1939a [1934-38]) *Moses and Monotheism*, *Standard Ed.*, 23, 3; ÖFD., 14.
—(1940a [1938]) *An Outline of Psycho-Analysis*, New York, 1968; Londra, 1969; *Standard Ed.*, 23, 141; ÖFD., 16.
—(1940e [1938]) "Splitting of the Ego in the Process of Defense," *Standard Ed.*, 23, 273.
—(1950a [1887-1902]) *The Origins of Psycho-Analysis*, Londra ve New York, 1954. (Kısmen "A Project for a Scientific Psychology"yi de içermektedir, *Standard Ed.*, 1, 175.)
—(1960a) *Letters 1873-1939* (Der. E. L. Freud) (İng. Çev. T. ve J. Stern), New York, 1960; Londra, 1961.
—(1963a [1909-39]) *Psycho-Analysis and Faith. The Letters of Sigmund Freud and Oskar Pfister* (Der. H. Meng ve E. L. Freud) (İng. Çev. E. Mosbacher), Londra ve New York, 1963.
—(1965a [1907-26]) *A Psycho-Analytic Dialogue. The Letters of Sigmund Freud and Karl Abraham* (Der. H. C. Abraham ve E. L. Freud) (İng. Çev. B. Marsh ve H.C. Abraham), London and New York, 1965.
—(1966a [1912-36]) *Sigmund Freud and Lou Andreas-Salomé: Letters* (Der. E. Pfeiffer) (İng. Çev. W. ve E. Robson-Scott), Londra ve New York, 1972.
—(1968a [1927-39]) *The Letters of Sigmund Freud and Arnold Zweig* (Der. E. L. Freud) (İng. Çev. W. ve E. Robson-Scott), Londra ve New York, 1970.
—(1970a [1919-35]) *Sigmund Freud as a Consultant. Recollections of a Pioneer in Psychoanalysis* (Freud'tan Edorado Weiss'e mektuplar, M. Grotjahn önsözü ve girişiyle, Weiss'in bir anısını ve yorumunu da içermektedir), New York, 1970.
—(1974a [1906-23]) *The Freud Jung Letters* (Der. W. McGuire) (İng. Çev. R. Manheim ve R. F. C. Hull), London and Princeton, N.J., 1974.
HECKER, E. (1893) "Über lavirte und abortive Angstzustände bei Neurasthenie," *Zentbl. Nervenheilk.*, 16, 565.
HOLLÓ, S. ve FERENCZI, S. Bkz. FERENCZI, S. ve HOLLÓS, S. (1922).
JANET, PIERRE (1898) *Névroses et idées fixes* (2 cilt), 2. bas. Paris.
JONES, E. (1913) "Hass und Analerotik in der Zwangs–neurose," *Int. Z. ärztl. Psychoanal.*, 1, 425.
—(1953) *Sigmund Freud: Life and Work*, Cilt 1, Londra ve New York.
—(1955) *Sigmund Freud: Life and Work*, Vol. 2, London and New York.

–(1957) *Sigmund Freud: Life and Work*, Cilt 3, Londra ve New York.
JUNG, C. G. (1909) "Die Bedeutung des Vaters für das Schicksal des Einzelnen," *Jb. psychoanalyt. psychopath. Forsch.*, 1, 155.
–(1910) "Über Konflikte der Kindlichen Seele," *Jb. psychoanalyt. psychopath. Forsch.*, 2, 33.
–(1974) FREUD, S. ile. Bkz. FREUD, S (1974a).
KAAN, H. (1893) *Der neurasthenische Angstaffekt bei Zwangsvorstellungen und der primordiale Grübelzwang*, Viyana.
LAFORGUE, R. (1926) "Verdrängung und Skotomisation," *Int. Z. Psychoanal.*,12, 54.
LÖWENFEELD, L. (1904) *Die psychischen Zwangsers–cheinungen*, Wiesbaden.
–(1906) *Sexualleben und Nevrenleiden,* 4. bas., Weisbaden.
MARCINTOWSKI, J. (1918) "Erotische Quellen der Minderwertigkeitsgefühle," *Z. SexWiss.*, Bonn, 4, 313.
MÖBIUS, P. J. (1894) *Neurologische Beiträge*, Vol. 2, Leipzig.
MOLL, A. (1898) *Untersuchungen über die Libido sexualis*, Vol 1, Berlin.
OPHUIJSEN, J. H. W. VAN (1917) "Beiträge zum Männlichkeitskomplex der Frau," *Int. Z. ärztl. Psychoanal.*, 4, 241.
PEYER, A. (1893) "Die nervösen Affektionen des Darmes bei der Neurasthenie des mänlichen Geshlechtes (Dramneurasthenie)," *Vorträge aus der gesmten praktischen Heilkunde*, Vol. 1, Viyana.
PFISTER, O. ve S. FREUD (1963) bkz. FREUD, S. (1963a).
PICK, A. (1896) "Über pathologische Träumerei und ihre Beziehung zur Hysterie," *Jb. Psychiat. Neutor.*, 14, 280.
RANK, O. (1924) *Das Trauma der Geburt*, Viyana.
REIK, T. (1925) *Geständinszwang und Stafbedürfins*, Leipzig, Viyana ve Zürih.
SADGER, L. (1912) "Von der Pathographie zur Psychographie," *Imago*, 1, 158.
SILBERER, H. (1910) "Phantasie und Mythos," *Jb. psychoanalyt. psychopath. Forsch.*, 2, 541.
STEKEL, W. (1911) *Die Sprache des Traumes*, Wiesbaden.
WEISS, E. ve FREUD, S. (1970) Bkz. FREUD, S. (1970a).
WERNICKE, C. (1894) Kaygı Psikozu konulu Ders, *Allg. Z. Psychiat.*, 51 (1895), 1020.
ZWEIG, A. ve FREUD, S. (1968) Bkz. FREUD, S. (1968a).

KISALTMALAR

Gesammelte Schriften = Freud, *Gesammelte Schriften* (12 cilt), Viyana, 1924-34).

Gesammelte Werke = Freud, *Gesammelte Werke* (18 cilt), 1-17. Ciltler Londra, 1940-52, 18. Cilt Frankfurt am Main, 1968. 1960'tan başlayarak dizinin tamamı S. Fischer Verlag tarafından basılmıştır (Frankfurt am Main.)

S.K.S.N. = Freud, *Sammlung kleiner Schriften zur Neurosenlehre* (5 cilt), Viyana, 1906-22.

Sexualtheorie und
Traumlehre = Freud, *Kleine Schriften zur Sexualtheorie und zur Traumlehre*, Viyana, 1931.

Theoretische Schriften = Freud, *Theoretische Schriften* (1911-1925), Viyana, 1931.

Collected Papers = Freud, *Collected Papers* (5 cilt), Londra, 1924:50.

Standard Edition = *The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud* (24 cilt), Hogarth Press ve The Institute of Psychoanalysis, Londra, 1953-74.

ÖFD. = Öteki Freud Dizisi.